

De kringloop van het leven

Joke & Ko Lankester

De kringloop van het leven

geïllustreerde, herziene uitgave

Joke en Ko Lankester

Uitgegeven door Circe, 2013

4^e, geheel herziene druk
1^e druk Uitgeverij De Ring, 1996
2^e druk Uitgeverij De Kern, 1998
3^e druk De Kern, 2003

Tekst © Joke en Ko Lankester, 1996-2013

Foto's © Joke Lankester 2013

(behalve waar anders vermeld)

Zetwerk en opmaak Ko Lankester 2013

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Inhoud

1 Inleiding	5
2 De geboorte van de Wicca	11
3 De Godin en de God	57
4 De Coven	116
5 De westerse esoterische traditie	142
6 De werktuigen	161
7 De rituelen	198
8 De jaarfeesten	237
9 Ontspanning, visualisatie & meditatie	262
10 Divinatie	297
11 Magie	325
12 Natuurmagie	359
13 Rituelen van de wieg tot het graf	407
14 Muziek, zang, dans & spel	454
Bijlage : Planeten, elementen & dierenriemtekens	474
Bibliografie	478
Adressen	515
Register	518

1 Inleiding

Wij zijn Wicca's, ingewijd in een traditie die vaak wordt aangeduid als *de Oude Religie* omdat ze de basis van alle andere religies is geweest. In het Engels wordt de religie aangeduid als *Wicca*, de persoon als *Wiccan*. In het Nederlands wordt ook de persoon een *Wicca* genoemd. De naam *hekserij*, die ook aan deze religie wordt gegeven, is bij een eerste kennismaking meestal wat verwarrend en misleidend en wie zegt een *heks* te zijn, kan stevast rekenen op grappen of gefronste wenkbrauwen. Liever zeggen wij daarom dat we Wicca zijn als wordt gevraagd naar onze religie of levenshouding. Als iemand daar niet van gehoord heeft, kunnen we in onze eigen woorden een toelichting geven, waarbij we dan de term *moderne hekserij* kunnen laten vallen of een omschrijving geven van wat de Wicca voor ons betekent. We kunnen uitleggen dat het een natuurreligie is waarin een Godin en een God worden aanbeden. We kunnen benadrukken dat het niets met Satanisme of zwarte magie te maken heeft. De meeste mensen zijn dan al tevredengesteld en slechts een enkeling vraagt verder.

Wicca is niet sektarisch en wordt niet geleid door een centrale organisatie. Hoewel Wiccagroepen verspreid over de hele wereld voorkomen is elke groep, die in de Wicca een Coven wordt genoemd, autonoom. Elke Coven heeft daardoor haar eigen tradities, gewoonten en gebruiken ontwikkeld, afhankelijk van de behoeften, inzichten en vaardigheden van de verschillende Covenleden. Toch hebben alle Covens veel gemeen, een groot aantal overeenkomsten op verschillende gebieden waardoor ze als Wicca geïdentificeerd kunnen worden. In de eerste plaats is er natuurlijk een traditie die wordt doorgegeven. Wicca word je over het algemeen door inwijding in een Coven. Door een tijdlang in die Coven rituelen te doen en te praten met de verschillende covenleden leer je wat het betekent om een

Wicca te zijn, niet alleen in de Cirkel, maar de hele dag.

Als iemand geen Coven kan vinden of liever alleen werkt en zichzelf inwijdt, zal deze persoon uit de verschillende boeken die er op dit gebied zijn geschreven proberen zich een idee te vormen van wat Wicca is en hier een eigen invulling aan geven. Hoewel de Covenstructuur voor ons de ideale vorm is, zullen wij niemand die zichzelf heeft ingewijd het recht ontzeggen zichzelf Wicca te noemen. Er zijn geen heilige boeken die voorschrijven wat iemand moet doen of denken alvorens zichzelf Wicca te mogen noemen. De enige leefregel waar elke Wicca zich aan dient te houden is: 'Doe wat je wilt, mits het niemand schaadt.'

Het ontbreken van kaders, wetten, voorschriften en dogma's binnen de Wicca is voor ons juist de grote kracht van deze religie. Wicca is een levende traditie, een religie van het hier en nu; geen afspiegeling van een eens en voor altijd vastgestelde

*Traditioneel pentagram
uit Libië*

waarheid, maar een klankbord van een altijd veranderende werkelijkheid. Een echt Wicca-ritueel is geen imitatie van een ritueel of ceremonie uit de Griekse, Etruskische of Egyptische tradities, net zo min als echte kunst een imitatie van een schilderij uit de Renaissance kan zijn. Een authentiek Wicca-ritueel is een tijdloze afspiegeling van de werkelijkheid, een werkelijkheid die door een Egyptenaar of

Soemeriër anders werd ervaren dan wij dat doen. Een authentiek Wicca-ritueel kan een ritueel zijn dat is overgenomen van Gerald Gardner, die gewoonlijk als de vader van de Wicca-beweging wordt beschouwd, maar het kan ook een ritueel zijn

dat kort geleden door een lid van de eigen Coven is geschreven of een ritueel dat grotendeels wordt geïmproviseerd.

In het tweede hoofdstuk, waarin wij de ontstaansgeschiedenis van de Wicca schetsen, worden veel verhalen die Wicca's vroeger verteld hebben over wonderbaarlijke inwijdingen en ervaringen, en soms nog steeds vertellen, gewogen en vaak te licht bevonden. Het is niet onze bedoeling aan te tonen dat Wicca is gebaseerd op leugens en bedrog. Waar het ons om gaat is te laten zien waar het toe leidt als je koste wat het kost wilt bewijzen dat wat je doet een lange geschiedenis achter zich heeft en dus als een eerbare traditie beschouwd kan worden. Het is voor ons niet nodig om uit een geslacht te stammen waar vanaf de Middeleeuwen heksen voorkwamen. Gardner beweerde af te stammen van Grissell Gairdner, een heks wier naam in een proces in het jaar 1610 is genoemd, maar wij zijn geneigd deze opmerking niet helemaal serieus te nemen. Dat Gardner verhalen verzon om de dingen die hij deed wat interessanter te doen lijken, doet niets af aan het feit dat de Wicca zonder hem waarschijnlijk niet bestaan zou hebben. Alle elementen die de essentie van de Wicca vormen, zijn door Gardner al ingebracht, zoals wij in de komende hoofdstukken zullen uiteenzetten. Dat hij deze elementen aan andere tradities ontleende en hele stukken tekst voor zijn rituelen uit andere boeken overschreef, maakt de Wicca niet minder authentiek of waardevol.

Toen Aidan Kelly, op wie wij in het volgende hoofdstuk zullen terugkomen, in 1991 aantoonde dat de teksten van de Wicca-rituelen, die door velen als oeroud werden beschouwd, in feite door Gardner bijeengeraapt waren, ging er een schok door de Wicca-gemeenschap over de hele wereld. Ontkennen wat Kelly beweerde was door de vele exacte bronvermeldingen niet mogelijk. Was het dan allemaal een leugen? Had Gardner het dan toch allemaal verzonnen? Robert, die vanaf 1957 bijna 37 jaar in de door Gardner gestichte Coven heeft gezeten,

vertelde ons dat alles wat Kelly had geschreven wel waar was, maar dat 'er toch iets ouds moet zijn geweest waarop Gardner zich baseerde'. Richard Wybold, die vijf jaar na Robert in deze Coven werd ingewijd en er nog steeds deel van uitmaakt, vertelde ons precies hetzelfde. Op ons heeft het boek van Kelly een andere indruk gemaakt. Voor ons was het een bevrijding te weten dat Gardner niet slaafs de rituelen had uitgevoerd die hem door zijn Coven waren overgedragen, maar dat hij op een uitermate creatieve wijze uit talloze brokstukken een geheel had weten te maken. Dat is voor ons de essentie van de Wicca.

Wie een bestaand Wicca-ritueel, van Gardner of van wie dan ook, tot leven kan brengen, drukt op dat moment de levende werkelijkheid uit. Voor anderen komen rituelen pas tot leven als ze er dingen aan veranderen, er iets uithalen en iets anders aan toevoegen en ook dat kan een authentiek Wicca-ritueel worden. Nog weer anderen schrijven liever totaal nieuwe rituelen en ook zij kunnen diezelfde levende werkelijkheid daarmee uitdrukken. Het altijd weer uitvoeren van dezelfde rituelen, omdat 'dat nou eenmaal zo hoort binnen de Gardneriaanse traditie', kan een zeer saaie vertoning worden, die weinig of niets met Wicca, die immers een levende religie is, te maken heeft. Het hoeft niet, maar het gevaar bestaat dat een ritueel een sleur wordt.

Ons relaas over het ontstaan van de Wicca, dat we in het volgende hoofdstuk geven, is allerminst volledig. Veel feiten zijn niet bekend of kunnen niet door ons vrijgegeven worden. Als een Wicca ervoor heeft gekozen zijn of haar naam buiten de publiciteit te houden, dan respecteren we dat. Als bepaalde dingen ons in vertrouwen zijn verteld, dan schrijven we daar niet over, tenzij de betreffende persoon ons daarvoor toestemming heeft gegeven. Discretie is een van de belangrijkste eigenschappen die een Wicca dient te ontplooiën. Je hoort te weten wat je wel en wat je niet tegen een bepaalde persoon kunt vertellen. Over de noodzaak van discretie kunnen de meningen

verschillen en waar de een heel geheimzinnig over doet, daar is een ander bijzonder openhartig over. Als vuistregel kun je hanteren dat je nooit over een ander vertelt wat deze persoon zelf ook niet zou loslaten. Als Monique Wilson zich door de pers naakt laat fotograferen op het moment dat ze haar man inwijdt, dan kunnen we daar gewoon over schrijven, maar als de huidige Hogepriesteres en Hogepriester van Gardners oorspronkelijke Coven zichzelf niet als zodanig bekendmaken, dan zal je hun namen in dit boek niet aantreffen. Vaak is het een kwestie van afwegen en waar mogelijk om toestemming vragen iets bekend te maken dat nog niet in andere boeken te vinden is. Als we soms teveel onthullen naar de mening van bepaalde personen dan verontschuldigen we ons daar bij voorbaat voor. Een harmonieus samengaan van openheid en discretie is in alle gevallen ons uitgangspunt.

Onze opzet is een boek te schrijven waarin de elementen van de Wicca zodanig uiteengezet worden dat zowel de geïnteresseerde leek als de ingewijde Wicca erdoor geboeid zullen worden. De meeste boeken over de Wicca gaan over specifieke onderwerpen of over een bepaalde stroming. Er zijn weinig boeken die deze religie in al haar aspecten beschrijven. De boeken die een poging in deze richting wagen, zijn meestal geschreven door auteurs die op dat moment nog maar net waren ingewijd. *What witches do* van Stewart Farrar is hiervan een duidelijk voorbeeld. Wij hebben lang genoeg deel uitgemaakt van een Coven en zelf een Coven en een jaarfeestengroep geleid (zie hoofdstuk 4) om te weten welke onderwerpen in de Wicca een rol spelen en welke varianten daarbij mogelijk zijn. Zonder de objectiviteit uit het oog te verliezen, geven we onze mening als we denken dat die steekhoudend en belangrijk genoeg is. Als ons bekend is dat andere Wicca's een andere mening zijn toegedaan, dan zullen we daar aandacht aan besteden. Natuurlijk blijft het *onze* visie op de Wicca, een visie

die niet door iedereen gedeeld hoeft te worden. Wat we willen uitstralen is onze liefde voor de Oude Religie, een liefde die we delen met allen die zichzelf als Wicca beschouwen. Als Wicca word je niet gemaakt, als Wicca word je geboren. Wat je kunt leren dat zijn vaardigheden en technieken; de rest is herkenning.

2 De geboorte van de Wicca

Hoewel de oorsprong van de religie, zoals we in het volgende hoofdstuk uiteen zullen zetten, in de prehistorie gezocht moet worden, is de Wicca in de vorm waarmee wij werken in Engeland ontstaan, net vóór het begin van de Tweede Wereldoorlog.

Gerald Gardner

Gerald Gardner hanteert een ritueel zwaard, rond 1960 (uit Eric Maple: Witchcraft, 1973)

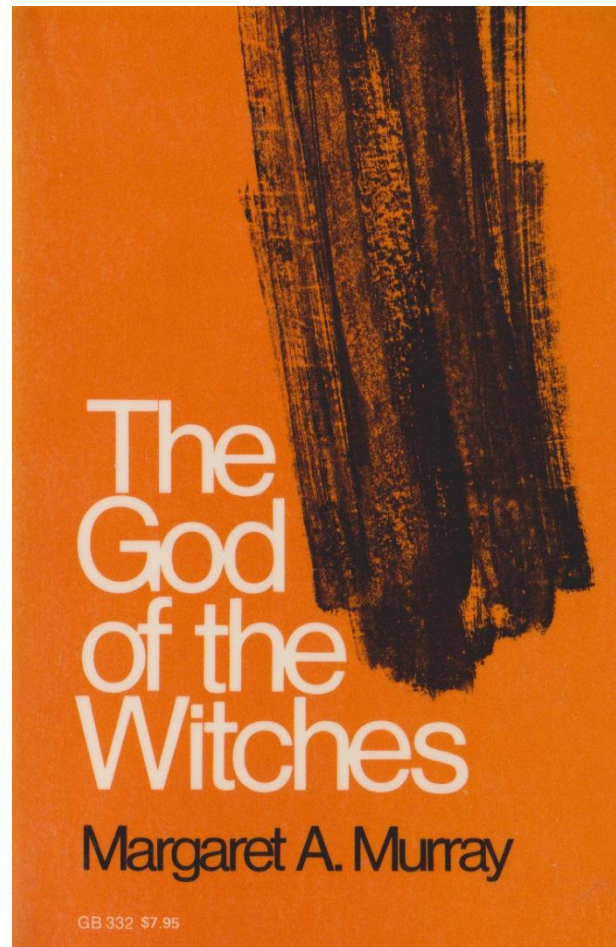
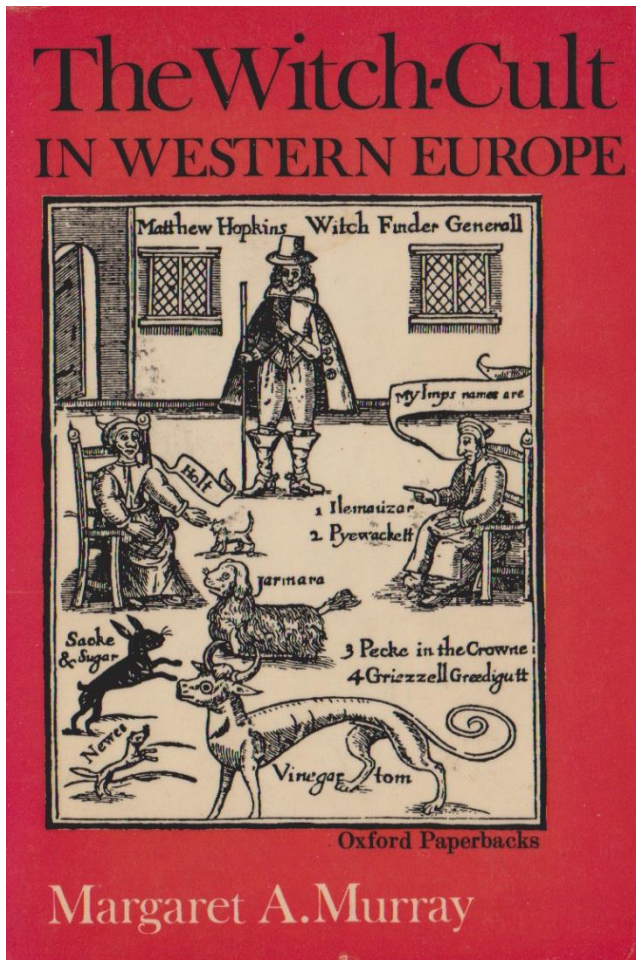
Gerald Brosseau Gardner is geboren op 13 juni 1884 in Great Crosby in Lancashire als zoon van een houthandelaar in goede doen, die in zijn vrije tijd pro deo als magistraat fungeerde. Omdat Gerald veel last had van astma, liet zijn vader hem vanaf zijn vierde lange reizen maken met zijn Ierse gouvernante Josephine McCombie, in de hoop dat een verandering van klimaat zijn gezondheid ten goede zou komen. *Com*, zoals Gerald haar altijd noemde, was nogal een bohémienne en reisde met het kind door heel Europa, Noord-Afrika en Azië. Ze was niet

afkerig van mannen en nog minder van whiskey en hoewel ze

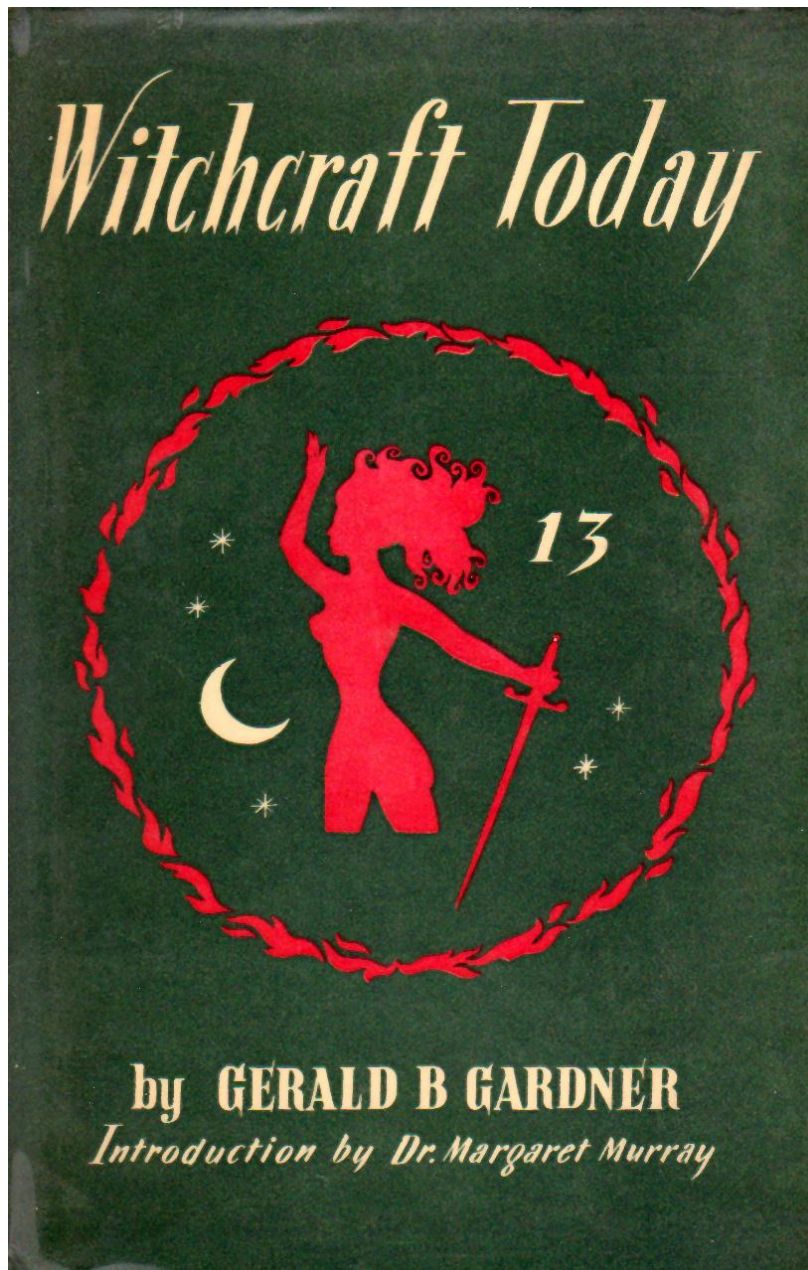
goedhartig van aard was, kreeg Gerald er nogal eens van langs als ze teveel gedronken had. Het lesgeven schoot er meestal bij in, maar Gerald had veel van de wereld gezien toen Com in 1900 met de eigenaar van een theeplantage in Ceylon trouwde. Gerald bleef in het Verre Oosten, werkte in verschillende landen op thee- en rubberplantages en vervulde nog vele andere baantjes. In 1923 kwam hij in dienst van de British Civil Service als douanebeampte in het Verre Oosten, een post die hij tot zijn pensionering in 1936 bekleedde. In 1927 trouwde hij met Donna Rosedale, de dochter van een predikant, die in 1936 met hem naar Engeland terugkeerde en tot haar dood in 1960 bij hem bleef.

Op zijn verre reizen was Gerald's belangstelling voor occulte zaken gewekt. Hij hield ervan bij ruïnes van oude huizen en tempels te speuren naar resten van oude beschavingen. De mystiek en de magie van het Oosten fascineerden hem en waar hij kwam probeerde hij plaatselijke gebruiken en overtuigingen te achterhalen. Het was dan ook niet vreemd dat hij in Christchurch, aan de rand van het New Forest, waar hij zich vestigde, het Rosicrucian Theater bezocht, waar stukken met een occulte achtergrond werden opgevoerd. Ook sloot hij zich aan bij de Fellowship of Crotona, een plaatselijke vrijmetselaarsloge. Naar hij later beweerde, leerde hij daar Dorothy Clutterbuck kennen, een welgestelde dame van achter in de vijftig, die net als hij werd gefascineerd door occulte zaken. Dorothy zou met name gegrepen zijn door de boeken van Margaret Murray, een Egyptologe en archeologe, die in 1921, in *The Witch-Cult in Western Europe*, had betoogd dat de heksenvervolgingen bedoeld waren om de laatste resten van een heidense religie uit te roeien. Tien jaar later, in haar boek *The God of the Witches* stelde Murray dat de duivel, die heksen hadden toegegeven te aanbidden, in werkelijkheid de God van deze laatste heidenen was geweest.

Het New Forest is een kroondomein aan de zuidkust van Engeland, waar in het verleden nogal eens heksen gesignaleerd zouden zijn. Gardner wist handig op deze verhalen in te spelen. In zijn boek *Witchcraft today*, verschenen in 1954, meldde hij dat heksen, zoals Margaret Murray die had beschreven, nog

The Witch-Cult in Western Europe (1921, afgebeeld herdruk 1967) en The God of the Witches (1931, afgebeeld herdruk 1970) door Margaret Murray.

De eerste Amerikaanse uitgave van Gardner's Witchcraft Today uit 1955. Dit door Jim Morrison gelezen exemplaar is ons geschonken door Patricia Kennealy, de hogepriesteres met wie Morrison een handvesting (Wiccahuwelijk) voltrok

steeds bestonden. Hij noemde zichzelf een 'antropoloog', wiens 'werk het is te onderzoeken wat mensen doen en geloven' (p 18). Hekserij, voegde hij eraan toe, stond op het punt uit te sterven, dus hadden de laatste heksen hem gevraagd tenminste iets van hun religie op te schrijven, eerst als fictie, in zijn in 1949 onder de schuilnaam Scire verschenen roman *High Magic's Aid*, en nu mocht hij opnieuw een tipje van de sluier oplichten. In 1951 was de zogeheten *Witchcraft Act* (Wet op de Hekserij) opgeheven, waardoor hekserij in Engeland niet langer als een misdrijf werd beschouwd. Het lovende

voorwoord van professor Murray zette zijn woorden kracht bij en *Witchcraft today* sloeg in als een bom. Dat hekserij nog echt bestond, daarvan was ineens een grote groep mensen overtuigd en de media speurden naarstig naar personen die zichzelf heks noemden en bereid waren sensationele verhalen de wereld in te sturen. In 1959 publiceerde Gardner *The meaning of witchcraft*, waarin hij uitlegde dat hekserij terugging tot het Stenen Tijdperk en niets te maken had met satanisme en zwarte missen. Hij noemde zichzelf een antropoloog annex archeoloog, maar zei ook dat in 1939 een groep heksen in Engeland hem had ingewijd in een religie, die ze *Wica* noemden. In 1960 onthulde Gardner aan Jack Bracelin voor diens biografie *Gerald Gardner: witch*, dat het de in 1951 overleden *Old Dorothy Clutterbuck* was geweest die hem had ingewijd. In werkelijkheid heeft hij Dorothy nauwelijks gekend en had ze niets met occultisme of hekserij. De dagboeken die ze bijhield, zijn gepubliceerd en laten hier geen twijfel over bestaan.

Doreen Valiente

Op 2 september 1952 las Doreen Valiente, geboren in 1922 als Doreen Vlachopoulos, een artikel in het weekblad *Illustrated*, getiteld 'Witchcraft in Britain'. Het artikel beschreef het Witchcraft Museum dat Cecil Williamson, een fervent verzamelaar van occulte gebruiksvoorwerpen, een jaar eerder op het Isle of Man had opgericht. Ook maakte het artikel melding van een 'Southern Coven of British witches', die op 1 augustus 1940 ervoor gezorgd zou hebben dat Hitler Engeland niet was binnengevallen. Doreen was gefascineerd door occulte verschijnselen, met name hekserij, een belangstelling die ze met haar man, een veteraan uit de Spaanse burgeroorlog, niet kon delen. Ze had de boeken van Margaret Murray en Robert Graves' verhandeling over *The White Goddess* verslonden. Ook kende ze de beschrijving van een 19e eeuwse Toscaanse

heksenkring in *Aradia or the Gospel of the witches* (1899) van folklorist, occultist en avonturier Charles Godfrey Leland, maar ze wist niet dat hekserij in Engeland nog steeds zou bestaan. Doreen woonde destijds in Bournemouth, vlakbij Christchurch. Ze reageerde op het artikel en kwam in contact met Gardner die haar in Christchurch ontmoette, in het huis van 'Dafo', een muziek- en voordrachtslerares. Dafo was een elegante dame uit de betere stand, die samen met Gardner en nog enkele anderen verbonden was geweest aan het Rosicrucian Theater, lid was geweest van Crotona en met Gardner in een Coven had gezeten. Over die Coven is zo weinig bekend dat lang getwijfeld is of deze wel bestaan heeft. In ieder geval vertelde Gardner aan Doreen dat de Coven een moeilijke tijd doormaakte. Dorothy Clutterbuck, volgens Gardner de hogepriesteres van de Coven, was op 12 januari 1951 overleden en Dafo was niet meer actief in de Craft omdat ze met haar gezondheid sukkelde en omdat ze bang was dat iemand erachter zou komen dat ze een heks was. Dat zou haar eigen carrière en die van haar schoonzoon, die tandarts was, in gevaar kunnen brengen. Dit was niet denkbeeldig, gezien Gardners gewoonte soms de pers uit te nodigen op de plaats waar een ritueel

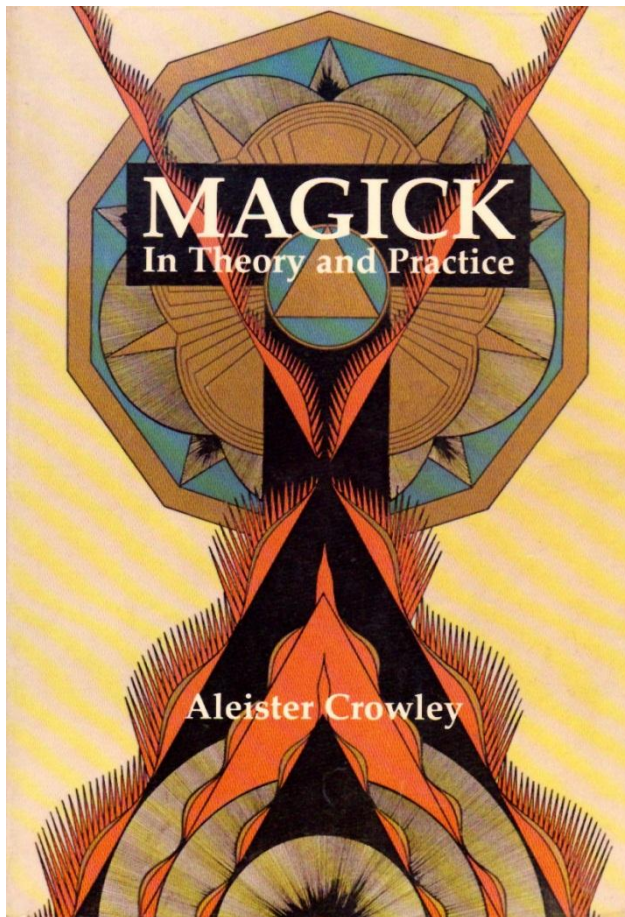

Charles Leland: Aradia, or the Gospel of the Witches. Herdruk uit 1989, met de originele cover uit 1899.

gehouden werd, zelfs zonder de Coven daarvan op de hoogte te stellen. Een half jaar na hun eerste ontmoeting, met Midzomer 1953, wijdde Gardner Doreen in en niet lang daarna werd ze de Hogepriesteres van de Coven.

De ontwikkeling van het Boek der Schaduwen

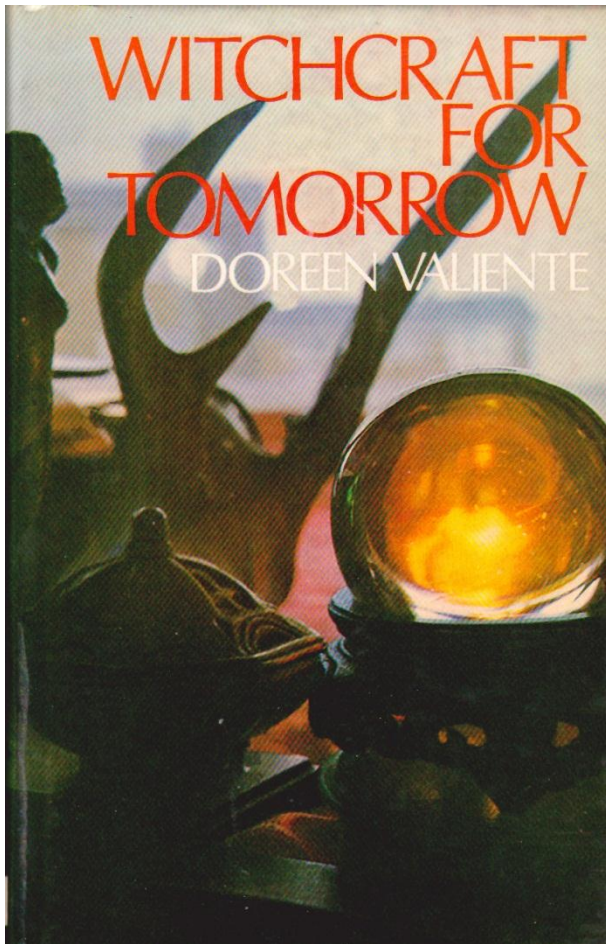
Gardners nieuwe Hogepriesteres was een zeer getalenteerde, integere jonge vrouw die als geen ander een stempel heeft gedrukt op wat als *Gardneriaanse Wicca* de geschiedenis in zou gaan. Al direct na haar inwijding wist ze hem te vertellen dat ze

gedeelten van de tekst in het ritueel herkende uit Lelands *Aradia* en uit *Magick in theory and practice* en *Book of the Law* van Aleister Crowley. Gardner voelde zich in zijn kaart gekeken, maar kon het niet ontkennen. Waar 'Old Dorothy' over beschikt had, legde hij later uit, was op bepaalde punten zeer fragmentarisch geweest en daarom hadden Dorothy en hij er soms teksten van Crowley en anderen aan toegevoegd.

Doreen was niet de enige die opviel dat veel van Gardners teksten weinig origineel waren en dat *Old Gerald* het niet altijd even nauw nam met de waarheid. In zijn in 1970 gepubliceerde *Modern witchcraft* wijst Frank Smyth erop dat Gardner zichzelf in een lijst van de Folk Lore Society in november 1950 sierde met de titels 'M.A.' (Master of Arts) en 'Ph.D.' (Doctor of Philosophy), terwijl hij in

de *Authors and writers who's who* uit 1963 zich niet alleen 'Ph.D.', maar ook 'D.Litt' (Doctor of Literature) liet noemen. Gardner, die nog geen jaar formeel onderwijs had genoten en geen zin kon schrijven zonder taalfouten te maken, verdedigde zich door te zeggen dat hij twee eredoctoraten had, een van Doctor in de Filosofie van de Universiteit van Singapore, hem verleend in 1934, en een eredoctoraat in de literatuur van de Universiteit van Toulouse. Dat stond ook in het artikel dat in 1952 Doreens aandacht op Gardner had gevestigd. Destijds had ze het geloofd, maar een paar jaar na zijn dood trok ze de feiten na en ontdekte dat de Universiteit van Singapore in 1934 nog

niet bestond, terwijl de Universiteit van Toulouse ontkende ooit ene G.B.Gardner een eredoctoraat verleend te hebben.

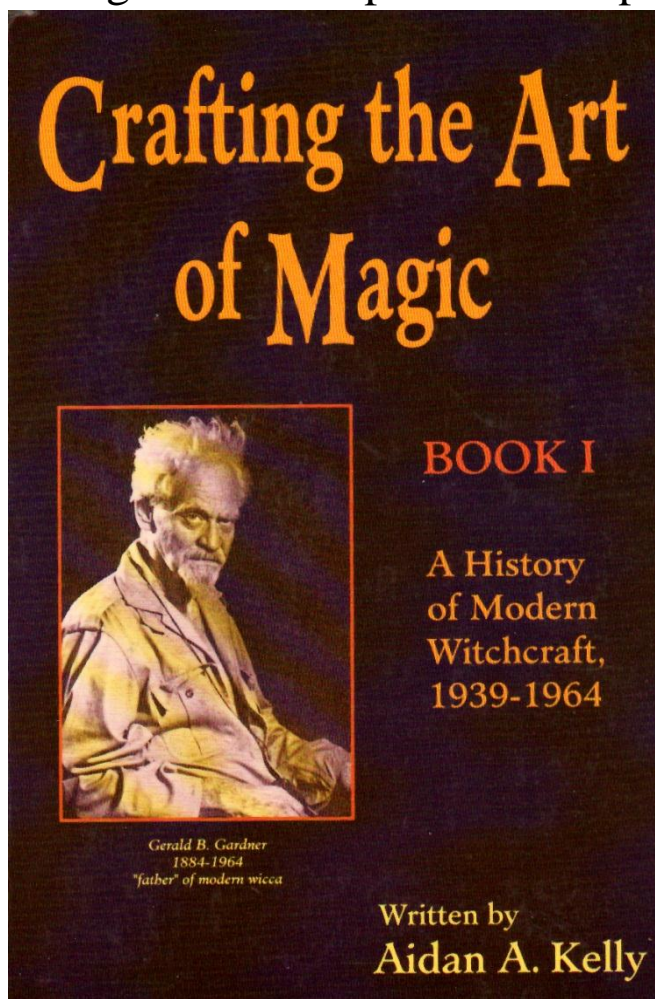
Dat Gardner de waarheid wel eens aandikte of dingen volledig uit zijn duim zoog, leidde ertoe dat velen de authenticiteit van de Wicca en de ouderdom van Gardners rituelen begonnen te betwijfelen. Professor Jeffrey B. Russell, expert op het gebied van hekserij, doet Gardners beweringen over de wortels van de Wicca in zijn *History of witchcraft* (1980)

af met de opmerking dat elk bewijs voor het bestaan van Old Dorothy ontbreekt en dat het zeer twijfelachtig is of er een oude traditie bestaan heeft die door Gardner zou zijn gevonden (p 153). In Janet en Stewart Farrars *The witches' way* bewijst

Doreen Valiente aan de hand van documenten dat Dorothy Clutterbuck niet door Gardner verzonnen is, maar daarmee toont ze geenszins aan dat Dorothy iets met Wicca te maken heeft gehad.

In *Witchcraft for tomorrow* (1978) probeerde Doreen, als reactie op Gardner's *Witchcraft today*, een toekomst voor de Oude Religie uit te stippelen, maar hoe oud die religie nou echt was, bleef onduidelijk.

Er was een echte Ph.D., met een graad in de theologie, voor nodig om in dit opzicht orde op zaken te stellen. Aidan Kelly,

zelf een Wicca en oprichter van twee belangrijke Wicca-organisaties in de Verenigde Staten, analyseert in *Crafting the art of magic, book I*, gepubliceerd in 1991, de geschiedenis van de Moderne Hekserij vanaf 1939 tot aan de dood van Gardner in 1964. Hij laat met name zien hoe het *Boek der Schaduwen* zich in die tijd ontwikkeld heeft. Zo noemde Gardner het boek waarin alle rituelen, inwijdingen en gebruiken binnen een bepaalde Coven beschreven staan.

In *The Rebirth of witchcraft*, p 51-52, laat Doreen Valiente zien waar de uitdrukking *Book of Shadows* vandaan komt. Het is de naam van een rond het begin van onze jaartelling in het Sanskriet geschreven manuscript dat beschrijft hoe je iemands toekomst

kunt voorspellen door zijn schaduw op te meten. Het boek heeft niets met Wicca te maken. De auteur, Mir Bashir, had pas in 1941 in Bombay van dit voordien onbekende manuscript gehoord. In het blad *The Occult Observer* beschreef Bashir in 1949 dit boek. Het blad werd uitgegeven door Michael Houghton, de man die in hetzelfde jaar *High Magic's Aid* publiceerde. In hetzelfde nummer waarin het artikel van Bashir stond werd *High Magic's Aid* genoemd als net verschenen boek. In deze roman komt de term *Book of Shadows* nog niet voor, naar we mogen aannemen omdat Gardner toen het artikel van Bashir nog niet had gelezen. Morven, de heks die de hoofdrol in deze roman speelt, spreekt alleen over 'a great book' (p 26) waarin de rituelen beschreven staan.

Zeer nauwgezet beschrijft Aidan Kelly aan welke bron elke tekst in het Gardneriaanse *Boek der Schaduwen* ontleend is en meestal blijft er verbluffend weinig over dat aan een onbekende Oude Traditie toegeschreven kan worden. Kelly trekt het bestaan van Dorothy Clutterbuck geen moment in twijfel, maar komt tot de conclusie dat Gerald, Dorothy, 'Dafo' en nog een paar anderen in 1939 gezamenlijk iets hebben ontwikkeld, voortbouwend op hun kennis van Rozekruisers, Vrijmetselaars, magiërs uit de Golden Dawn-traditie en nog andere esoterische stromingen. Al deze kennis, aldus Kelly, hebben ze gebruikt om hun ideeën over Moderne Hekserij vorm en inhoud te geven. De ideeën van Margaret Murray, Charles Leland en Robert Graves zijn daarbij veelvuldig gebruikt.

Voor veel Moderne Heksen vormen de teksten die Janet en Stewart Farrar hebben gepubliceerd in *Eight sabbats for witches* (1981) en *The witches' way* (1985) het Gardneriaanse *Book of Shadows*. Dit is echter niet het boek dat Doreen Valiente in 1953 aantrof. Tijdens rituelen en inwijdingen haalde Gardner soms een manuscript voor de dag dat hij aan Doreen beschreef als het *Boek der Schaduwen* dat hij van Dorothy Clutterbuck

had overgeschreven. Het boek was getiteld *Ye Bok of ye Art Magical*, ook wel omschreven als *The Booke of the Art Magical*, en bevatte naast rituelen en inwijdingen veel citaten uit Middeleeuwse *grimoires* (magische handboeken), met name *The key of Solomon the King* (waarover later meer). Na Gardners dood is het manuscript een tijdlang zoek geweest en tenslotte in Toronto weer opgedoken.

Ye Bok geeft een tamelijk onthullende blik op de achtergrond van het Gardneriaanse Boek der Schaduwen. Het laat zien hoe Gardner tussen 1939 en 1953 moeizaam probeerde de kaders voor de Wicca te bepalen. Zijn uitgangspunt was de ceremoniële magie die hij uit de *grimoires* afleidde, gevoegd bij de rituelen die hij als Vrijmetselaar kende. In *Ye Bok* kruipt Gardner beurtelings in de huid van de Middeleeuwse ceremoniële magiër en die van de hedendaagse Hogepriester die een Coven leidt met een Hogepriesteres aan zijn zijde. Ook in *High magic's aid* komt deze gespletenheid duidelijk naar voren.

Doreen vertelde Gardner dat zijn teksten teveel ontleenden aan de boeken van Aleister Crowley (zie hoofdstuk 5). Dit tastte de geloofwaardigheid van de Wicca als eeuwenoude religie aan en bovendien bestond het gevaar dat men de Wicca met de ideeën van de in 1947 overleden magiër ging associëren. Gardner vroeg haar dan zelf maar teksten aan te dragen als ze het beter kon en dat deed ze. Bepaalde fragmenten herschreef ze en andere teksten waren helemaal nieuw. In *Ye Bok* werden slechts vier jaarfeesten beschreven. Midwinter, Voorjaarsequinox, Midzomer en Herfstequinox ontbraken en werden tot eind 1957 niet gevierd. De teksten voor deze rituelen zijn grotendeels geschreven door Doreen. In hoofdstuk 8 komen we hierop terug. Tegen de tijd dat Doreen in februari 1957 de Coven verliet was het standaard *Book of Shadows* vrijwel compleet.

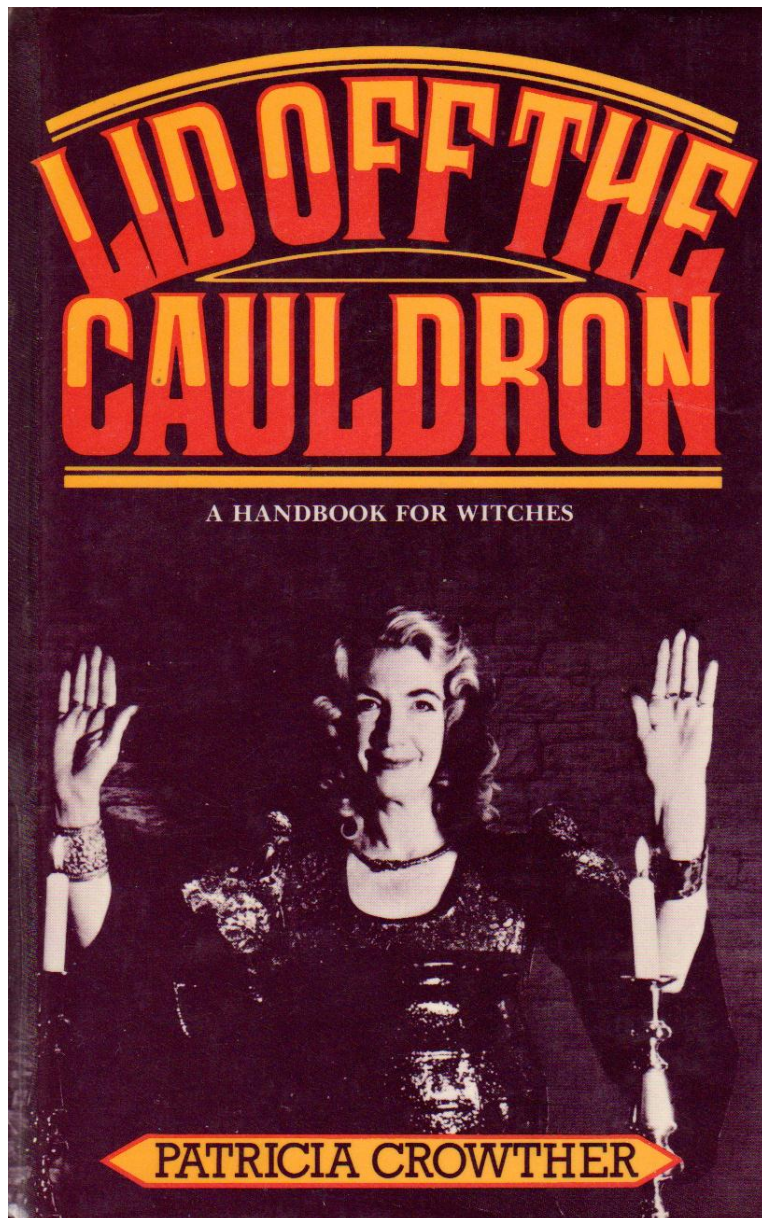
Doreen kon zich niet langer verenigen met Gardners hang naar publiciteit en de leugens waarop ze hem soms betrapte en

vormde met enkele groepsleden een nieuwe Coven. Niet lang daarna verliet ook Gardner de oude Coven en vertrok naar het Witchcraft Museum op het Isle of Man, dat hij van Cecil Williamson had overgenomen. Jack Bracelin volgde Gardner op als Hogepriester. Deze Coven bestaat nog steeds.

Ned Grove, Doreens nieuwe Hogepriester, stuurde Gardner in juni 1957 een lijst met 13 gedragsregels waaraan iedere heks, ook Gardner, zich zou moeten houden. Gardner reageerde na enige tijd met de mededeling dat deze gedragsregels overbodig waren en stuurde vanaf het Isle of Man de zogenaamde 'Laws of the Craft', een verzameling geboden en verboden in een quasi-archasch taalgebruik. Aangezien Gardner nooit eerder met een woord over deze wetten had gerept, weigerden zijn voormalige covenleden ze als authentiek te aanvaarden. Bovendien konden ze zich niet verenigen met de inhoud van enkele wetsartikelen, met name die waarin gesteld werd dat een vrouw zich aan een man behoorde te onderwerpen zoals een Wicca zich aan de Goden onderwierp. Ook het artikel waarin gezegd werd dat de Hogepriesteres, als vertegenwoordigster van de Godin, jong en mooi hoorde te zijn en diende af te treden voor een jongere vrouw als haar daarom gevraagd werd, stuitte op veel weerstand. Over een aftreden van oude Hogepriesters werd niet gerept. Door Gardner werd de tekst van deze twee artikelen vrijwel letterlijk gebruikt in *The meaning of witchcraft*, p 128-129. Dat deed hij niet met de typerende mededeling dat 'de heksen' die mening waren toegedaan, maar in zijn eigen woorden. Hieruit blijkt ons inziens dat hij op dat moment de *Laws* al had laten vallen als authentieke documenten. De wetten zijn niet opgenomen in het Gardneriaanse Boek der Schaduwen. Door Alexandrians (waarover later meer) worden ze echter nog steeds gebruikt.

Patricia en Arnold Crowther

Al in 1939 was Gardner bevriend met Arnold Crowther, een

goochelaar, die hem in 1946 aan Aleister Crowley voorstelde. Waarschijnlijk heeft Gardner Crowley slechts enkele malen ontmoet. Ieder bewijs voor de veronderstelling dat Crowley teksten voor Gardner heeft geschreven ontbreekt. Wel vertoonde Gardner later in zijn museum op het Isle of Man een document waarin Crowley hem toestemming verleende een magische loge te leiden, maar het document was geschreven door Gardner zelf en alleen

de handtekening was van Crowley. Het is bekend dat Crowley tegen betaling vaker dergelijke documenten heeft ondertekend.

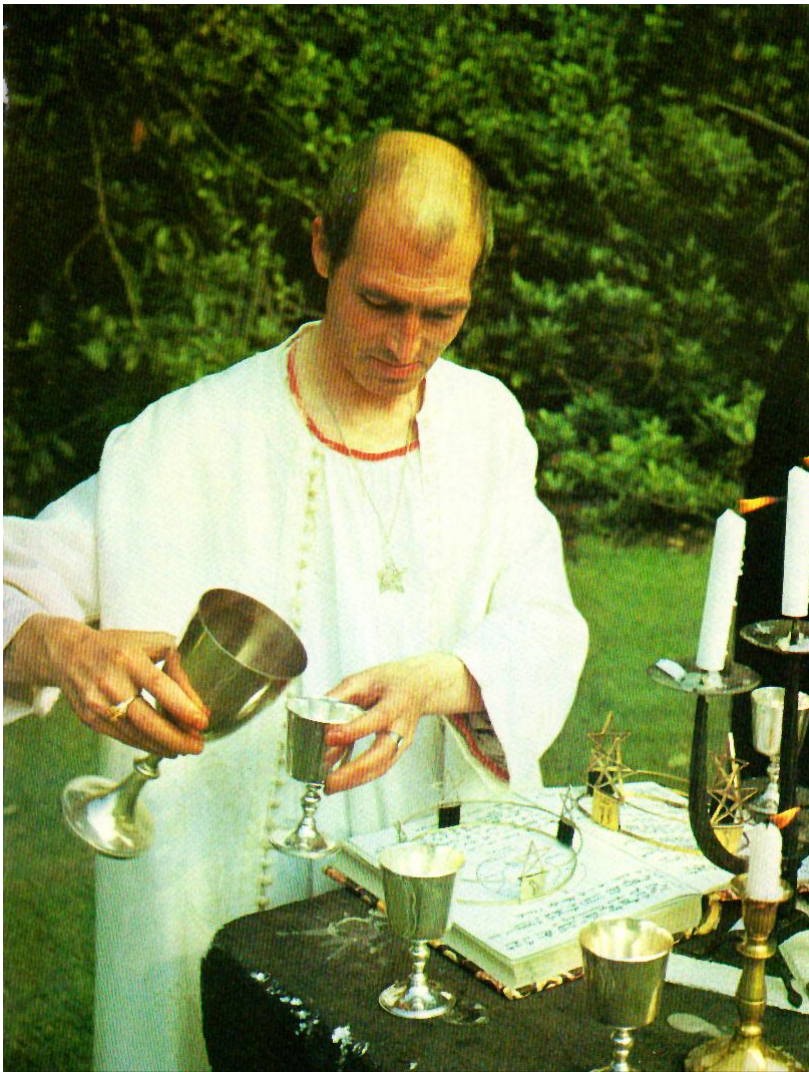
Geleidelijk aan groeide Arnold Crowthers belangstelling voor de Wicca, met name toen hij in 1956 de innemende Patricia Dawson ontmoette en met haar trouwde. Patricia kon niet alleen zingen, dansen, toneelspelen en hem bijstaan in zijn goochelaarsoptreden, maar ze was ook helderziend en vertelde hem dat haar voorspeld was dat ze elkaar zouden ontmoeten. Toen Arnold in 1960 met Patricia om een inwijding vroeg, had

Gardner geen Coven meer. Op 6 juni wijdde Gerald Patricia in zijn huis op het Isle of Man in. Vervolgens wijdde Patricia direct daarna zelf Arnold in. Later dat jaar werden de Crowthers door Gardner gehandvast (zie hoofdstuk 13) en een dag later trouwden ze voor de wet. Op 11 oktober 1961 begonnen ze een eigen Coven, die ook na de dood van Arnold in 1974 bleef bestaan. Samen met Arnold en ook alleen heeft Patricia een aantal boeken geschreven, waaronder *Lid off the cauldron* (1981), die Wicca in grotere kring bekend gemaakt hebben.

Alex en Maxine Sanders

Nog geen drie weken nadat ze hun Coven gestart waren, ontvingen de Crowthers een brief van ene Alex Saunders, een 35-jarige man, die zich kort daarna Sanders zou gaan noemen. Hij had hen in het televisieprogramma 'People and places' gezien. 'Een heks,' schreef hij, 'is wat ik altijd heb willen zijn en toch ben ik nog steeds niet in contact gekomen met iemand die me zou kunnen helpen.' Patricia nodigde hem uit voor een gesprek, maar vond hem niet geschikt voor haar Coven en wees zijn verzoek om een inwijding af. Niet lang daarna wijdde de Crowthers een vrouw in, die Pat Kopinski heette. Al snel bleek dat het niet boterde tussen haar en de Crowthers. Op 5 september 1963 schreef Pat Kopinski een brief aan Gardner. In deze brief beklagt ze zich erover dat de Crowthers haar na haar inwijding in de kou hebben laten staan, haar geen teksten van rituelen hebben willen geven en haar min of meer uit de Coven hebben gezet. Gelukkig, voegt ze eraan toe, heeft ze kort daarna een Hogepriesteres in Derbyshire ontmoet, van wie ze alleen de covennaam geeft: Medea. Het is duidelijk dat Gardner de naam Medea al had gehoord en had aangenomen dat dit Pat Kopinski zelf was en dat zij Alex Sanders had ingewijd. Nee, legt Pat Kopinski aan Gardner uit, Medea is de Hogepriesteres bij wie ze in de Coven is gekomen na haar ruzie met de Crowthers. Op

9 maart 1963, schrijft ze, heeft Medea Sanders ingewijd. De

Alex Sanders schenkt wijn voor een plengoffer in een kleine kelk. Foto van John Moss in Eric Maple: Witchcraft (1973)

volgende dag heeft Medea haar, Pat Kopinski, Hogepriesteres gemaakt en haar de Coven overgedragen, Sanders inbegrepen. Kort daarna is de echtgenoot van Medea overleden en heeft ze zich uit de Craft teruggetrokken.

De inwijding van Sanders blijft een mysterie. Het is mogelijk dat Pat Kopinski in haar brief aan Gardner de waarheid heeft verteld. Het is ook mogelijk en

waarschijnlijker dat Medea niemand anders dan Pat Kopinski zelf is geweest en dat ze met Sanders samen Gardner iets op de mouw heeft gespeld om hem zijn Boek der Schaduwen te ontfutselen. Het is ook mogelijk dat Pat Kopinski al eerder, via Patricia Crowther of iemand anders, een deel van het Boek der Schaduwen te pakken heeft gekregen en dat ze Sanders zelf heeft ingewijd. Het is in dat geval aannemelijk dat Pat Kopinski

en Sanders Gardner hebben benaderd om nog meer teksten van hem los te krijgen. Sanders heeft Gardner rond die tijd opgezocht in zijn huis op het Isle of Man en het is niet uitgesloten dat Gardner hem zelf een deel van het Boek der Schaduwen heeft gegeven.

Alex Sanders (links), Maxine en een priester in een kleine Cirkel met daarin o.a. de Hebreeuwse godsnamen Elohim en Tetragrammaton. Uit Peter Haining: Groot Heksenboek, 1975.

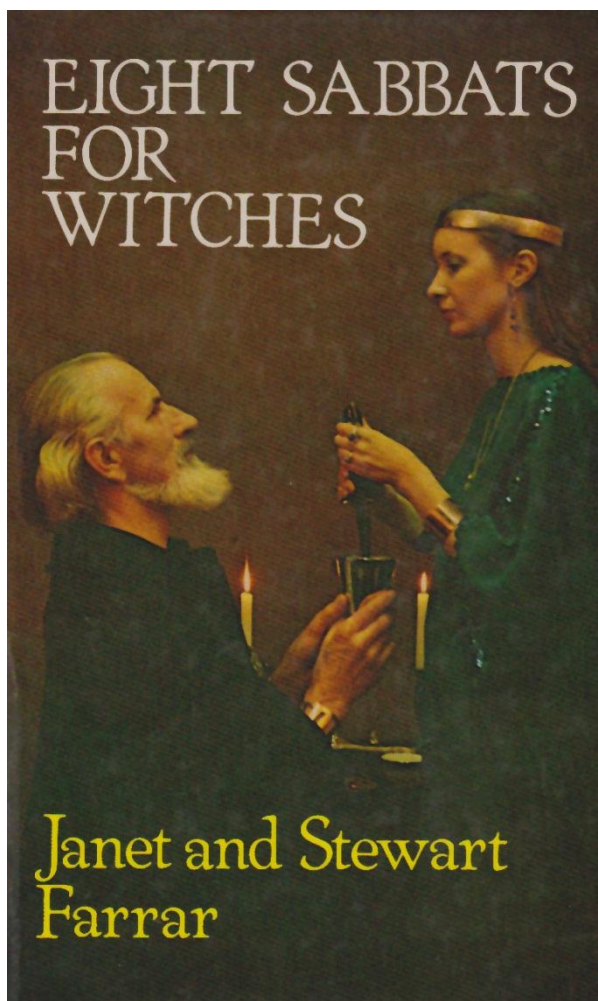
Alex Sanders was een man van uitersten. Als geen ander, nog

meer dan Gardner, heeft hij Wicca bekendgemaakt bij een groot publiek en velen die met hem hebben samengewerkt waren onder de indruk van zijn charisma en de kracht die hij in een ritueel wist uit te stralen en over te brengen op anderen. Hij heeft in heel Engeland en ook ver daarbuiten Covens gesticht, waarvan velen nog steeds bestaan. Maar ook in het bedenken van publiciteitsstunts en het verdraaien van de waarheid wist hij Gardner in alle opzichten te overtreffen. Hij beweerde op zijn zevende door zijn grootmoeder, Mary Bibby, te zijn ingewijd in een heksentraditie die al vele honderden jaren in zijn familie bewaard zou zijn gebleven. Van haar zou hij zijn *Book of Shadows* gekregen hebben, overgeschreven uit haar eigen boek, dat hij op haar verzoek na haar dood verbrand had. Dat dit sprekend op het *Book of Shadows* van Gardner leek, zei hij, kwam doordat beiden op dezelfde traditie teruggingen. Marian Green vertelde ons uit betrouwbare bron vernomen te hebben dat Sanders' grootmoeder al was overleden voordat hij geboren werd. Doreen Valiente wist ook dat Alex loog en wel omdat bepaalde teksten die hij beweerde van zijn grootmoeder te hebben gekregen door haarzelf geschreven waren, maar dat wilde ze toen nog niet wereldkundig maken. Alex van zijn kant was te trots om toe te geven dat hij door iemand uit de lijn van Gardner was ingewijd en bleef het verhaal van zijn grootmoeder tot zijn dood volhouden. Tegen June Johns, die in 1969 het boek *King of the witches: the world of Alex Sanders* publiceerde, zei hij dat Gardnerianen door traditionele heksen, zoals hij er zelf een was, als novieten werden beschouwd. Hij wist haar zelfs wijs te maken dat hij in 1965 tijdens een grote heksenbijeenkomst door 1623 heksen officieel tot hun koning was uitgeroepen. In werkelijkheid waren er op dat moment hooguit twee of drie Covens in de buurt van Manchester waarover hij de leiding had en die hij gebruikte om zich een plaatsje in de media te veroveren. Daarbij schrok hij er niet voor terug

Voodoo, satanisme en zwarte magie in zijn televisie-optredens op te nemen, hoewel dat eerder middelen waren om een grote publiciteit te krijgen dan dat hij zich serieus met deze onderwerpen bezighield.

In 1965 ontmoette Alex Mrs. Morris, een weduwe die geboeid was door andere religies dan het Christendom en die wel eens wilde weten wat die hekserij nou inhield. Alex kwam bij haar thuis en wist haar achttienjarige dochter, Maxine, over te halen een ritueel met hem te doen. Wat hij haar niet vertelde was dat hij een journalist had uitgenodigd, die zonder dat ze het merkte tijdens het ritueel foto's maakte. De volgende dag sierde Maxine, slechts gehuld in haar lange haren, de voorpagina van alle plaatselijke kranten, als illustratie van sensationele verhalen over nachtelijke rituelen. Maxine, die kort daarvoor nog op een

zusterschool had gezeten, was geschokt, maar bleef toch bij Alex en trouwde in 1967 met hem. Haar moeder was kort nadat ze Alex had leren kennen overleden. In 1973 zijn Alex en Maxine uit elkaar gegaan. Alex leefde tot zijn dood op 30 april 1988 teruggetrokken, maar Maxine leidt nog steeds een Coven.

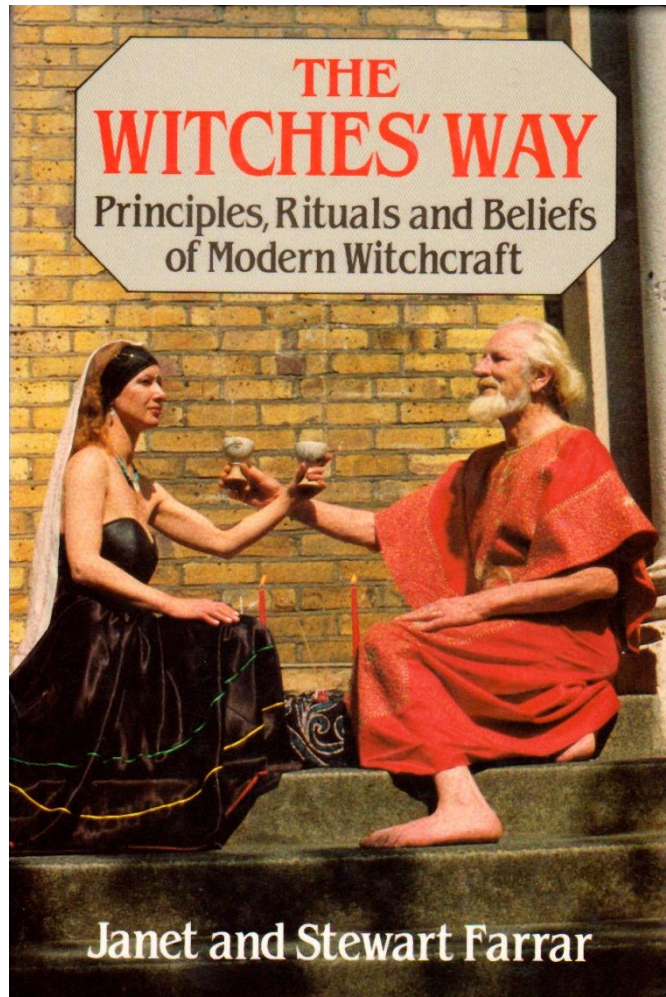

Janet en Stewart Farrar

De Farrars zijn in 1970 in de Coven van Maxine en Alex ingewijd en hebben sindsdien in vele boeken de verschillende facetten van de Wicca belicht. De openheid die ze

altijd in Wicca-aangelegenheden hebben betracht, bleek al uit de foto's van hun eigen inwijding, die Stewart in zijn eerste boek, *What witches do*, publiceerde.

Samen met Doreen Valiente hebben de Farrars geprobeerd de verschillende stadia van het Gardneriaanse Boek der Schaduwen in kaart te brengen en in die opzet zijn ze wel geslaagd. *Eight sabbats for witches* (1981) en *The witches' way* (1984) zijn belangrijke naslagwerken voor ieder die de bronnen van de Gardneriaanse Wicca wil raadplegen. Men kan vraagtekens plaatsen bij de manier waarop de Farrars het Boek der Schaduwen aan de openbaarheid hebben prijsgegeven. Een

feit is echter dat anderen, onder eigen naam en meestal in iets gewijzigde vorm, deze teksten al hadden gepubliceerd of op het punt stonden dit te doen.

Op 7 februari 2000 overleed Stewart op 84-jarige leeftijd. Janet hertrouwde met Gavin Bone, die al enkele jaren de taken van Stewart in de rituelen en workshops had waargenomen en samen met Janet en Stewart enkele boeken had gepubliceerd, waaronder *The Pagan path* (1995). Samen met Gavin zocht Janet andere wegen dan de traditionele Wicca die ze met Stewart vorm had gegeven.

Robert Cochrane

Doreen Valiente heeft, nadat ze Gardners Coven heeft verlaten, korte tijd samengewerkt met Robert Cochrane, die beweerde een 'hereditary witch' te zijn, op zijn vijfde ingewijd in een eeuwenoude familietraditie. Hoewel Doreen, toen ze Cochrane in 1964 ontmoette, al teveel van dit soort 'tradities' had meege maakt om ze nog serieus te nemen, liet ze zich door de knappe en intelligente jongeman overtuigen. Justine Glass beschrijft deze stroming, zonder namen te noemen ('witches who prefer to remain anonymous'), in haar boek *Witchcraft: the sixth sense* (1966). Gardnerians, zegt ze (p 131), worden door traditionele heksen gezien als 'fringe witches', d.w.z. marginale heksen, die alleen de buitenkant kennen en niet de diepste geheimen. Deze geheimen zouden alleen aan traditionele heksen geopenbaard zijn.

Toch heeft ook Cochrane veel aan Gardner ontleend. De initiatie die Justine Glass in haar boek beschrijft, zowel voor de eerste als voor de tweede graad, is vrijwel gelijk aan die van een Gardneriaanse Coven. Er zijn nog vele andere raakpunten met de Gardneriaanse Wicca te noemen. Veel lijkt ook door Cochrane aan de boeken van Murray ontleend te zijn.

Cochranes traditie is uitvoerig beschreven door Evan John Jones in zijn boek *Witchcraft* (1990). In haar inleiding voor dit boek noemt Doreen Valiente, ondanks haar bezwaren tegen de persoon van Cochrane, zijn traditie 'an older witchcraft' dan Gardneriaanse Wicca. Waarschijnlijker is dat Cochrane, net als Gardner, een aantal dingen van anderen heeft overgenomen en daar een eigen vorm aan heeft gegeven.

Het is moeilijk de traditie van de persoon Cochrane te scheiden. In veel opzichten was Cochrane eerder een magiër of een sjamaan dan een heks en hoewel in naam 'the Lady' de Coven leidde, begon Cochrane, die zich 'Magister' noemde, zich steeds meer te gedragen als een absolute autoriteit die geen tegen-

spraak duldde. In 1965 brak Doreen met Cochrane waarna zijn vrouw, die eveneens door hem was ingewijd, hem verliet. Met Midzomer 1996 maakte Cochrane door het eten van belladonna een eind aan zijn leven, zoals hij lang van tevoren had aangekondigd te zullen doen.

Ray Bone

Ray Bone achter het altaar met de rituele werktuigen die ze in haar Coven gebruikt. Uit Peter Haining: Groot Heksenboek, 1976.

Nog één tak van de Gardneriaanse stamboom is het waard vermeld te worden. Rond 1960 werd Gardner om een inwijding gevraagd door een vrouw die Eleanor Bone heette, maar zich gewoonlijk Ray noemde. Gardner had zijn Coven toen al verlaten en vroeg zijn opvolger, Jack Bracelin, om Ray in te wijden.

Jack vond haar niet geschikt, maar wilde Gardner toch wel een beetje tegemoed komen en vroeg een covenlid, en wel de man die Jack later opvolgde en nu nog steeds deze Coven leidt, om Ray dan maar buiten de Coven in te wijden. Dat gebeurde. Ray klopte later opnieuw bij Gardner aan en hij gaf haar, privé of in zijn inmiddels gestarte Isle of Man Coven, uiteindelijk een tweedegraads inwijding. Ray begon daarna haar eigen Coven.

Gardner is op 12 februari 1964 op een schip onderweg van Libanon, waar hij de winter had doorgebracht, overleden. Hij is de volgende dag in Tunis begraven. Toen niet lang daarna het kerkhof geruimd zou worden, zorgde Ray Bone ervoor dat Wicca's in Engeland genoeg geld bij elkaar brachten om het stoffelijk overschot van de grote voorman, aan wie ze allen veel te danken hadden, te laten overbrengen naar een ander kerkhof in Tunis, waar het zich nu nog bevindt.

Vivianne en Chris Crowley

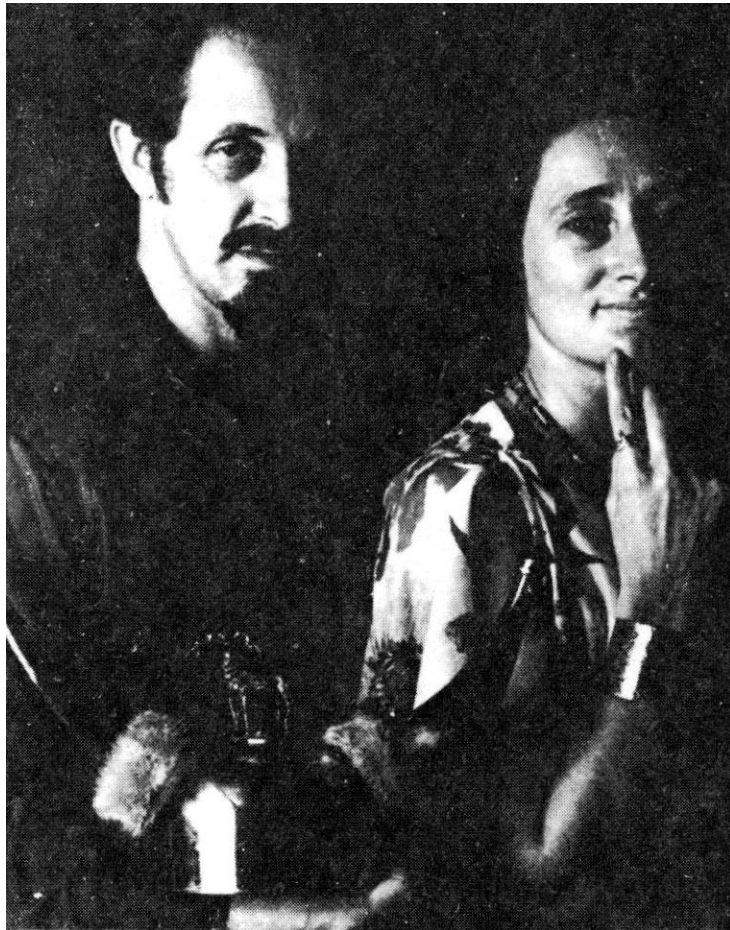
De Crowleys zijn door Alex en Maxine Sanders ingewijd en hebben daarna een Gardneriaanse inwijding ondergaan, zodat ze beide tradities kunnen overzien en proberen te overbruggen, zoals Vivianne in haar boek *Hekserij* (1990) uiteenzet. De Crowleys hebben veel gedaan om Wicca's over heel Europa met elkaar in contact te brengen, bijvoorbeeld om samen rituelen te doen en ideeën uit te wisselen.

Monique en Campbell Wilson

In of rond 1960 wijdde Gardner in zijn huis in Castletown op het Isle of Man een veelbelovende jonge vrouw in, geheten Monique Wilson. Ze vertelde Gardner en anderen een *hereditary witch* te zijn, door haar ouders ingewijd in een familietraditie. Monique wijdde later in haar eigen huis in Perth, Schotland, haar man Campbell in. De foto's van deze inwijding waren in het blad *News of the world* te zien en zijn te vinden in

Peter Hainings *Anatomy of witchcraft*. Binnen drie maanden gaf Gardner Monique een tweede en derde graad en maakte haar Hogepriesteres van zijn Isle of Man Coven. Haar covennaam, Lady Olwen, is algemeen bekend. Samen met Campbell had ze een Coven in Perth in dezelfde tijd dat ze de Isle of Man Coven leidde. De afstand tussen Schotland en het Isle of Man was echter te groot en Monique vroeg Ray Bone als plaatsvervangende Hogepriesteres op te treden, maar Ray had haar eigen groep inmiddels gestart en weigerde.

In zijn testament had Gardner al zijn bezittingen nagelaten aan Patricia Crowther en aan Monique en Campbell Wilson. De

Raymond en Rosemary Buckland tijdens een ritueel in de Long Island Coven. Uit Peter Haining: Groot Heksenboek, 1975.

laatsten erfden met name het museum op het Isle of Man en haalden zich de woede van vele Wicca's op de hals door in 1971 het museum te verkopen aan Ripley's International in Toronto, een handelsfirma die de meeste voorwerpen weer doorverkocht aan verschillende musea in Canada en de Verenigde Staten. Verborgen achter een la van een van de kasten uit het museum vond Derek Copperthwaite, de Vice President van Ripley's, het manuscript van *Ye Bok of ye art Magical*.

Raymond Buckland

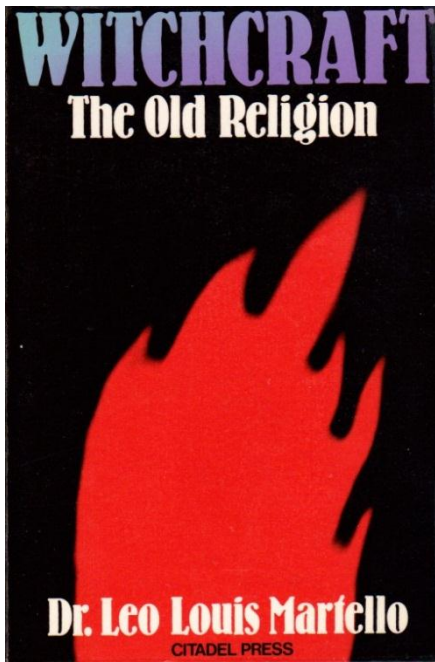
In 1963 wijdden de Wilsons in hun Coven in Perth de toen 29-jarige Raymond Buckland in, een Engelsman die een jaar eerder naar Amerika was geëmigreerd en zo gegrepen was door de boeken van Margaret Murray en door Gardner's *Witchcraft Today* dat hij Gardner had geschreven en om een inwijding had gevraagd. Raymonds vrouw Rosemary, met wie hij sinds 1955 getrouwd was, werd niet lang daarna ingewijd en ze begonnen wat al snel bekend werd als de Long Island Coven, naar de woonplaats van de Bucklands in Brentwood, Long Island. In navolging van Gardner's museum op het Isle of Man stichtte Buckland bovendien het eerste Museum of Witchcraft and Magic in de USA.

In 1973 gingen Raymond en Rosemary Buckland uit elkaar en lieten de Long Island Coven over aan twee covenleden, die als Theos en Phoenix de Gardneriaanse Wicca in de Verenigde Staten verder uitdroegen. Raymond ontwikkelde later de *Seax-Wica*, een vorm van hekserij die weinig met die van Gardner gemeen heeft.

Wicca in de Verenigde Staten

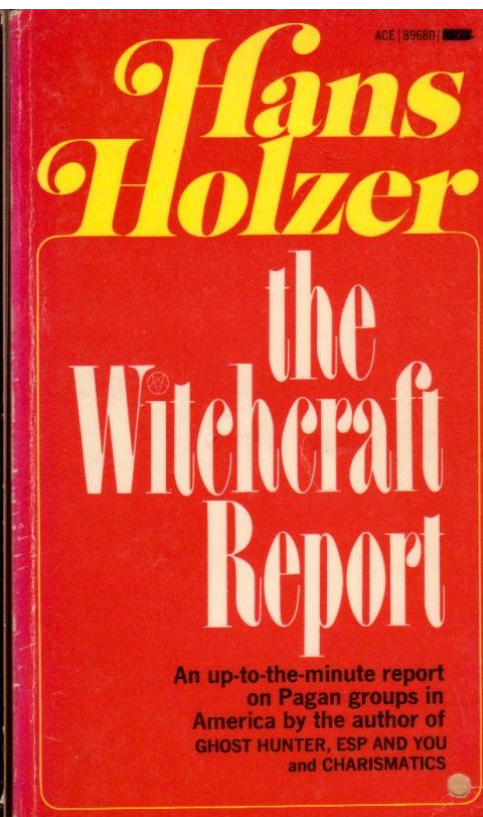
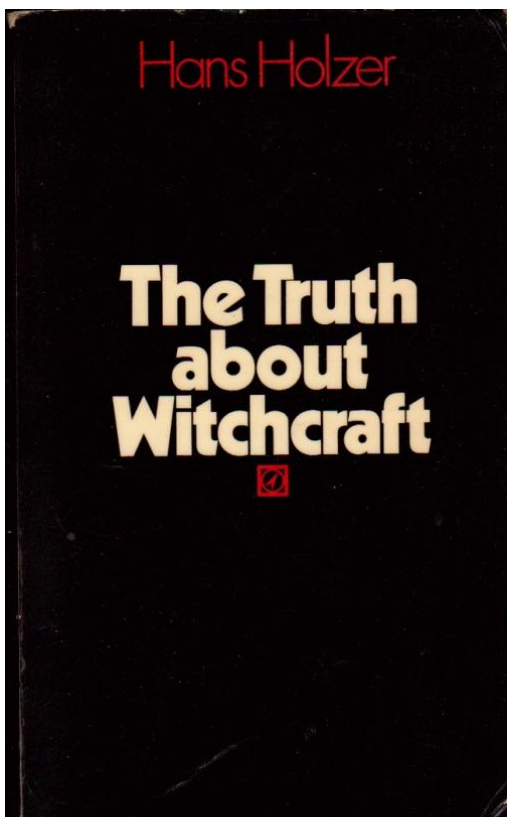
In Amerika bleek een enorme behoefte te bestaan aan Covens waar heksen-in-spe terecht konden, een behoefte waaraan de Bucklands in geen enkel opzicht konden voldoen. Al snel doken op verschillende plaatsen in de USA personen op die beweerden 'hereditary witch' te zijn, d.w.z. ingewijd in een traditionele vorm van hekserij, die eeuwen geleden met de eerste immigranten uit Europa was meegekomen en sindsdien ondergronds was doorgegeven. De rituelen die deze traditionele heksen produceerden leken meestal verrassend veel op die van Gardner.

Leo Louis Martello zei in zijn boek *Witchcraft - the old*

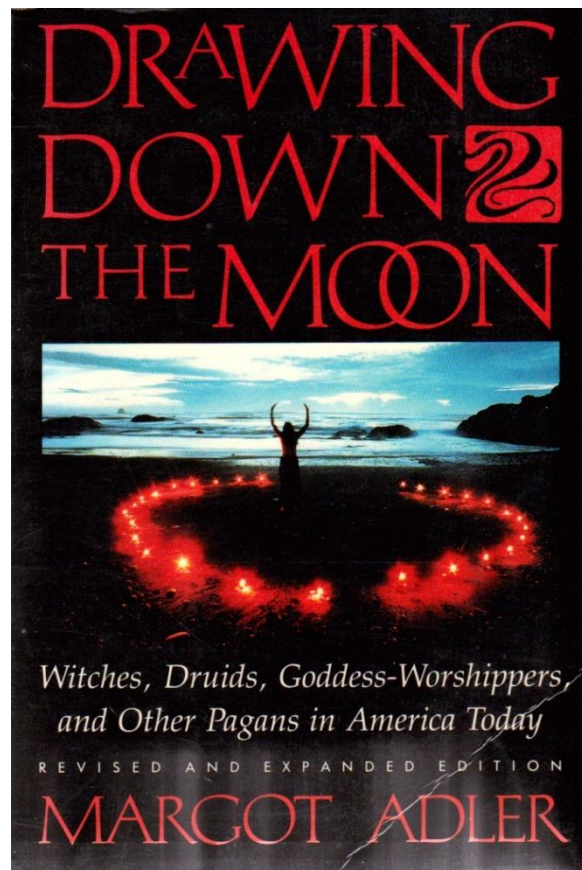
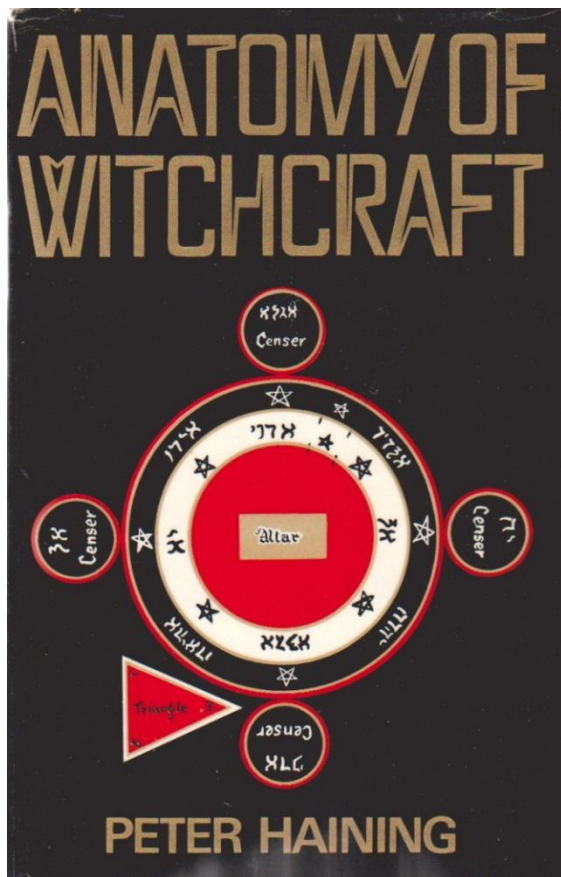

tradition (1973) ingewijd te zijn in een eeuwenoude Siciliaanse heksentraditie, al gaf hij in zijn voorwoord bij het door Arnold en Patricia Crowther geschreven boek *The secrets of the ancient witchcraft* (1974) toe dat Patricia hem had ingewijd.

In Hans Holzers *The truth about witchcraft* (1971), *The witchcraft report* (1973) en *Pagans and witches* (1978), in Peter Hainings *Anatomy of witchcraft* (1972), in Margot Adlers *Drawing down the moon* (1979) en in Rosemary Guileys *Encyclopedia of witches and witchcraft* (1989) komen vele tientallen covenleiders uit de USA en Engeland aan het woord die beweren ingewijd te zijn in een traditionele heksencoven. Soms lijken hun rituelen toch wel veel op

die van Gardner. Anderen hebben zich door Gardner laten inspireren en zijn daarna hun eigen weg gegaan.

In 1972 entten Ed Buczynski en Herman Slater, die samen een occulte boekwinkel in New York dreven, een nieuwe tak op de Wicca-stamboom, namelijk de Welsh Tradition. Theos en Phoenix wezen er terecht op dat deze stroming niet meer was dan een variant op de traditie die door Gardner en Buckland werd vertegenwoordigd, maar Slater weigerde dit toe te geven en een hevige strijd, wel aangeduid als de *Witch Wars*, ontbrandde over de vraag welk van beide tradities nou echt oud was. In 1974 werd Slater Hogepriester van *Earthstar Temple*, een Gardneriaanse Coven in Chicago, gesticht door Donna Cole, die een jaar eerder in Gardners oorspronkelijke Coven in Londen was ingewijd. Slater verplaatste *Earthstar Temple* naar New York. De boekwinkel werd na de vroegtijdige dood van Ed Buczynski door Slater omgedoopt tot *Magickal Child*, wat tegelijk de naam was van de uitgeverij die hij tot zijn dood in 1992 heeft geleid.

Lady Sheba

In 1971 publiceerde Jessie Wicker Bell *The Grimoire of Lady Sheba*, een verzameling rituelen, spells en andere teksten die zozeer op die van Gardner leken dat de schrijfster de volgende toelichting gaf bij de uitgebreidere tweede druk in 1974: 'Lady Sheba is een Gardneriaanse heks, niet door een Gardneriaanse inwijding, maar als een eretitel die haar door de Gardnerianen is verleend, want ze is reeds lang bekend met de overeenkomst tussen haar Boek der Schaduwen en het boek dat door de Gardnerianen in Engeland bewaard wordt en gelooft dat ze in een ver verleden aan dezelfde bron ontsproten zijn.' 'Lady Sheba' zei dat ze uit een familie stamde waar al minstens zeven generaties lang hekserij werd bedreven en dat haar grootmoeder haar in de dertiger jaren had ingewijd toen ze zes was. Ze noemde haar traditie een mengeling van Keltische hekserij en Indiaanse magie.

Het onderdeel van de *Grimoire* getiteld *The Laws* gaf een iets andere versie dan de *Laws* die June Johns had gegeven in haar *King of the witches*. De uitdrukking 'So be it ardaigned' (d.w.z. 'zo is het vastgesteld'), bijvoorbeeld, was bij Lady Sheba 'So be it ardane'. Zo waren er tientallen kleine verschillen. In die tijd was Aidan Kelly nog naïef genoeg om na een vergelijkend tekstonderzoek uit deze kleine discrepanties af te leiden dat beide versies van de *Laws* moesten zijn afgeleid van een ouder en dus authentiek document, zoals hij in het artikel *Textual criticism and the Craft Laws* uiteenzette. Pas later zou blijken dat veel teksten uit de *Grimoire* door Doreen geschreven waren en dat de traditie van Lady Sheba dus allerminst zeven generaties oud kon zijn. Toch beschikte Lady Sheba al over de teksten van de rituelen voordat de Farrars deze gepubliceerd hadden. De oplossing van dit raadsel is simpel als we weten dat Lady Sheba's Hoge priester, Carl Weschke, in 1969 een aantal

documenten heeft ontvangen van een man die in 1960 was ingewijd in een Gardneriaanse Coven in Engeland. Deze documenten betroffen rituelen uit het Gardneriaanse *Book of Shadows*, geschreven tussen 1954 en 1960. De *Laws* waren hierbij inbegrepen. In 1974 mocht Aidan Kelly deze documenten inzien, wat hem alleen maar staafde in zijn overtuiging dat de *Laws* waren afgeleid van een ouder document. Carl Weschke was de hoofdredacteur van het blad *Gnostica*, waarin Kelly in september 1974 zijn artikel over de *Laws* publiceerde, en tevens de directeur van Llewellyn's Publications, die de *Grimoire* van Lady Sheba publiceerde. Het lijkt aannemelijk dat Weschke voor de rituelen heeft gezorgd en samen met Jessie Wicker Bell een nieuwe traditie in het leven heeft geroepen. Lady Sheba noemde haar traditie *The American Order of the Brotherhood of Wicca*, een groepering die zo snel groeide dat ze zichzelf na verloop van tijd maar *Witch Queen* is gaan noemen.

Sybil Leek

Sybil Leek, geboren 1923 in Engeland, beweerde in haar boek *Diary of a witch* (1968) op haar achttiende in Frankrijk ingewijd te zijn in een heksentraditie die terugging op de Catharen. In de New Forest, waar ze zich in de Tweede Wereldoorlog vestigde, ontmoette ze, naar ze veel later beweerde, een groep zigeuners, die haar inwijdden in de Horsa Coven, een groep die al 700 jaar bestond en haar uiteindelijk tot Hogepriesteres koos. Feitelijk had Sybil al die inwijdingen niet nodig, want ze was, volgens eigen zeggen, een telg uit een roemrijk geslacht dat kon bogen op 'the largest lineage in history' (p 17), een heksentraditie die terug zou gaan tot het jaar 1174. Gewapend met deze indrukwekkende staat van dienst vertrok Sybil in 1960 naar Los Angeles, waar ze zich, dankzij

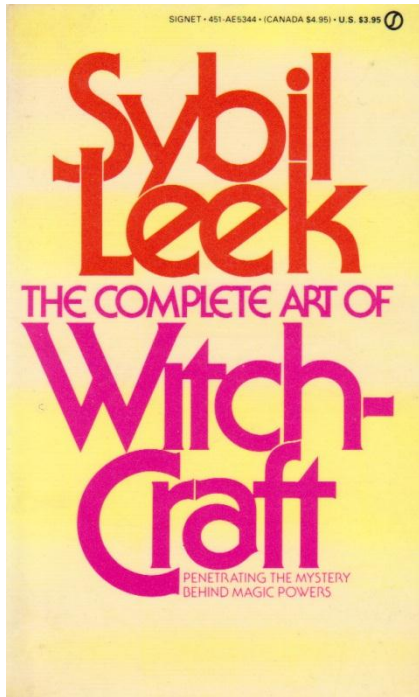
haar bovengenoemde bestseller en een slim gebruik van de media, al snel ontwikkelde tot, zoals ze zelf beweerde, 'the world's best-known witch'. In haar tweede boek over hekserij, *The complete art of witchcraft* (1971), noemde ze haar traditie ineens Keltische hekserij. Amerika, zei ze, was het enige land

Voor en achterkant van Sybil Leek's Diary of a Witch (1968). Op de achterflap Sybil met haar kraai, Mr. Hotfoot Jackson.

ter wereld waar meer heksentradities dan staten bestonden, maar de meeste tradities stelden weinig voor. Over Gardnerians was ze opmerkelijk mild en ze noemde Doreen Vlachopoulos (Valiente) terecht als 'de persoon die Gardner heeft gemaakt tot wie hij was en degene die het grootste gedeelte van zijn

naspeuringen voor hem verricht heeft' (p 15). Van de duizenden Covens die er op dat moment in de Verenigde Staten bestonden, zei ze, waren er misschien veertig die de toets van 'good old-fashioned witchcraft' konden doorstaan en daarvan was de helft Gardneriaans en de rest Keltisch. In Keltische hekserij, legde

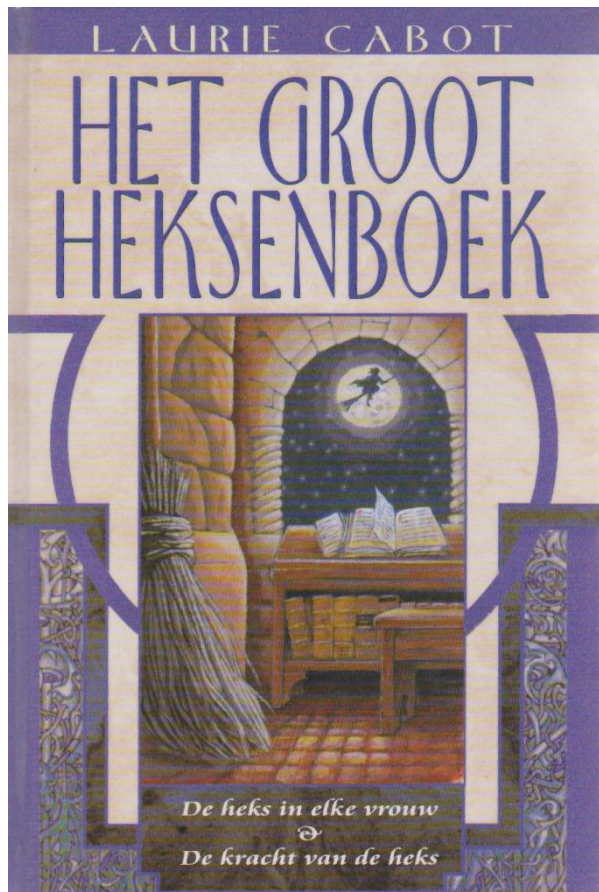

Sybil in haar boek uit, werden een God en een Godin, die samen een polariteit vormden, aanbeden. De God heette Faunus en de Godin was Diana. Dat dat geen Keltische godheden waren, leek haar niet te deren.

Het is moeilijk bij een zo flamboyante persoonlijkheid feiten en fictie van elkaar te scheiden. Duidelijk is dat ook Sybil Leek meer van Gardner heeft geleerd dan ze wilde toegeven. De Coven in Frankrijk, waar ze zou zijn ingewijd, had met zijn Cirkel van negen voet, waarin de 'Lords of the Watchtowers' werden aangeropen, veel weg van een Gardneriaanse Coven. Een veel toegepaste truc is Gardners woorden net iets te veranderen en daarmee de indruk te wekken uit een andere bron geput te hebben en daarvan bedient ook Sybil Leek zich. Zo spreekt ze over een *athalme* in plaats van een athame. Ook maakt ze gebruik van de spreuk: 'So mote it be'. Natuurlijk kan ze het een en ander hebben geleerd van Aleister Crowley, die ze tenslotte beweerde voor het eerst ontmoet te hebben toen ze acht jaar oud was, maar het is niet waarschijnlijk. In totaal schreef deze opmerkelijke vrouw, die beweerde een I.Q. van 164 te hebben, meer dan 60 boeken over hekserij, astrologie en antiek. De laatste jaren van haar leven werden door langdurige ziekten gekenmerkt. In 1983 overleed ze in Melbourne, Florida, zestig jaar oud.

Laurie Cabot

Even schilderachtig als Sybil Leek is Laurie Cabot, geboren in 1933, die furore heeft gemaakt in Salem, de stad in

*Laurie Cabot: Het groot
heksenboek (2001).*

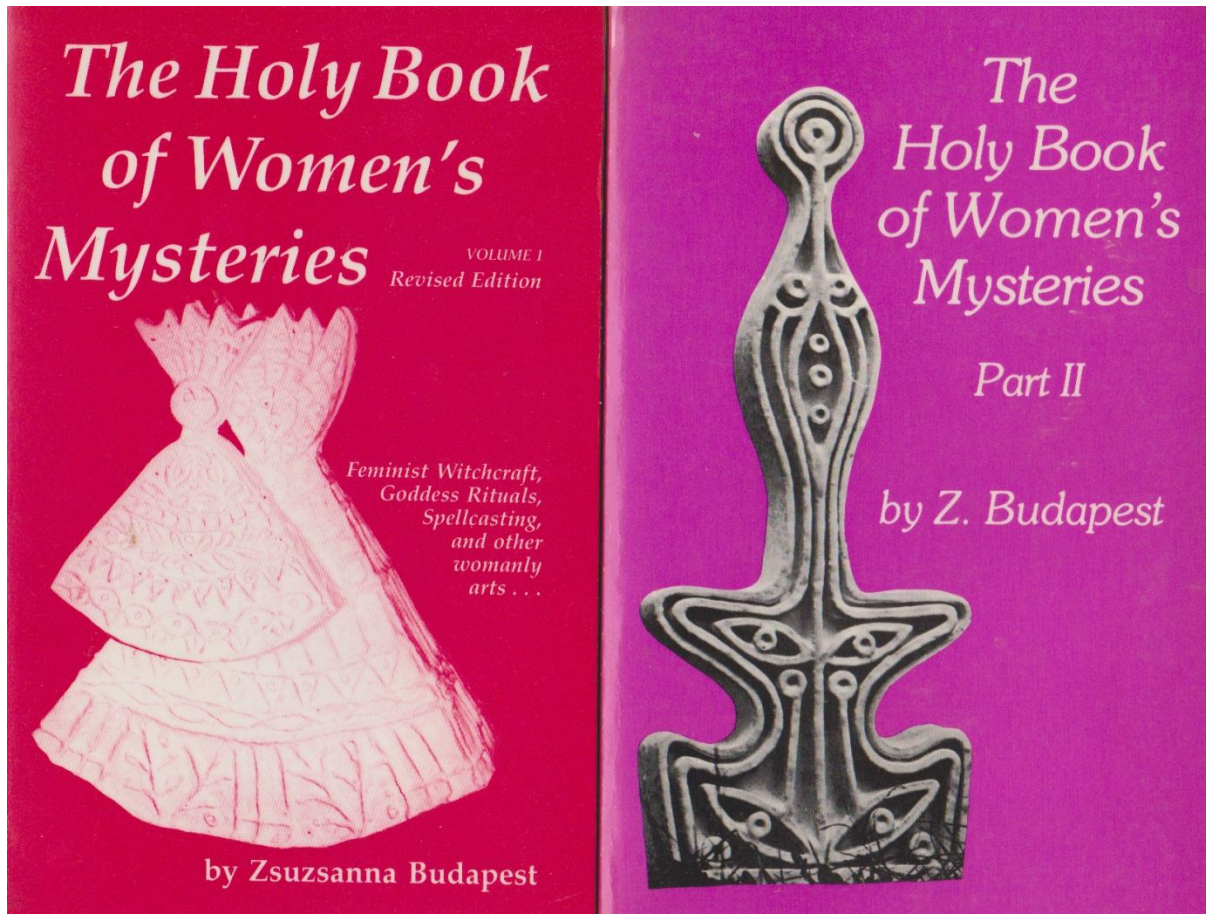
*Vertaling van The power of
the Witch (1989) en The
Witch in every woman
(1997)*

Massachusetts waar in 1692 en 1693 het enige grote heksenproces van de Verenigde Staten is gevoerd. Ze is geboren in 1933 en vestigde zich rond 1970 in Salem, waar ze een winkel in heksenartikelen begon. Op straat en op de televisie vertoonde ze zich in een lang zwart gewaad en met een groot pentagram om haar nek. In 1977 slaagde ze erin van George Dukakis, die toen gouverneur van Massachusetts was, de titel 'Official Witch of Salem' te krijgen. In haar boek *Power of the witch*, dat in 1989 verscheen, beweerde ze op haar zestiende door drie vrouwen in de hekserij te zijn ingewijd. Ook zei ze af te stammen van een lange familietraditie van heksen met

wie ze soms een helderziend contact had. De Cabot-traditie, zoals Laurie die in haar boek beschrijft, lijkt sprekend op Gardneriaanse Wicca. Ze viert dezelfde feesten en haar rituelen hebben veel raakpunten met die van Gardner. Laurie Cabot heeft veel gedaan om Wicca's uit hun isolement te halen, met

name door aan te tonen dat je ook als heks er gewoon voor uit kunt komen wie en wat je bent.

Dianics

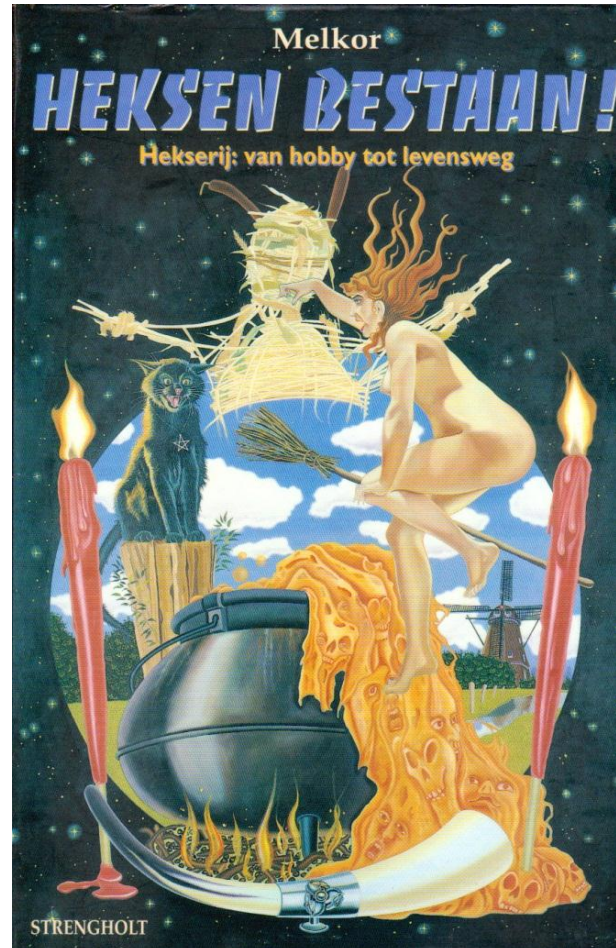
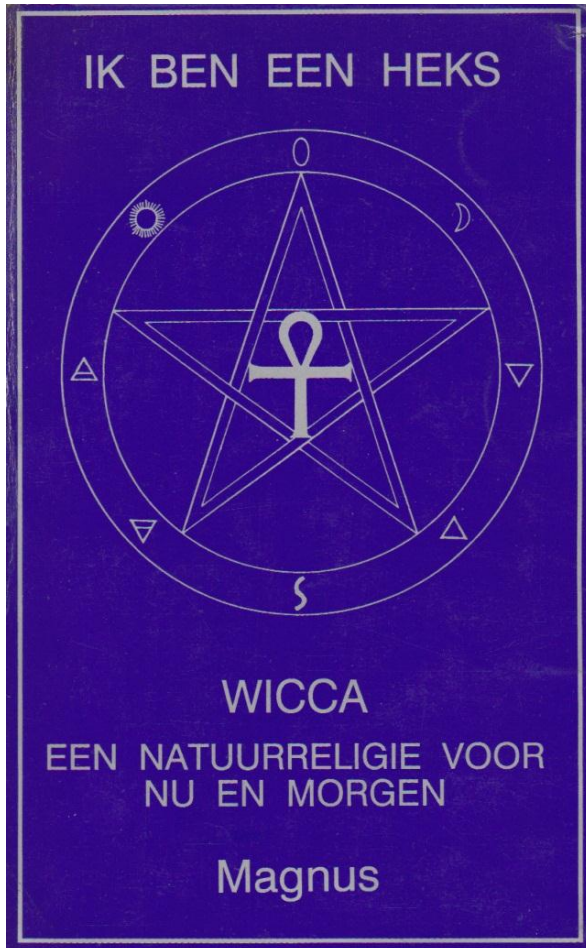

De Dianic traditie kan als stroming binnen de Wicca genoemd worden. Aan het begin van de zeventiger jaren zocht Zsuzsanna Mokcsay, in 1940 geboren in Boedapest en in 1956 na de communistische inval het land uit gevlucht, in Californië naar een combinatie van feminisme en spiritualiteit. Ze noemde zich toen al Z. Budapest. Met vijf andere vrouwen richtte ze tijdens een Joelviering in 1971 de Susan B. Anthony-Coven op, genoemd naar een van de voorvechtsters van het vrouwenkiesrecht. Ze zei bekend te zijn met een eeuwenoude traditie van *Dianic witchcraft*. Binnen tien jaar werden meer dan 700 vrouwen door haar ingewijd. Hoewel deze stroming

een duidelijk eigen gezicht heeft, is even zonneklaar dat het een variant op de rituelen van Gardner en Valiente betreft. Het boek waarin Budapest in eigen beheer haar rituelen uitgaf heette *The Feminist Book of Light and Shadows* - duidelijk ontleend aan Gardners term 'Book of Shadows'. In 1986 werd dit boek uitgebreid en in twee delen uitgegeven als *The Holy Book of Women's Mysteries*. In vele opzichten komen de Dianic-rituelen overeen met die van Gardner: Er worden acht jaarfeesten en 13 volle manen gevierd, er wordt een Cirkel getrokken en daarbij worden vier Wachttorens aangeropen, die de vier windrichtingen en de vier elementen vertegenwoordigen. Veel teksten van rituelen zijn rechtstreeks overgenomen uit het Gardneriaanse *Book of Shadows*, deels geschreven door Doreen Valiente, deels door Gardner geschreven of door hem ontleend aan anderen. Zo is de tekst 'All ye assembled at my shrine/ Mother darksome and divine/ Mine the scourge and mine the kiss/ Here I charge you in this sign', die Z. bij verschillende rituelen gebruikt, geheel door Doreen geschreven. Allerlei gebruiken en uitdrukkingen uit het Gardneriaanse *Book of Shadows*, zoals, 'Sabbats', 'Esbats', 'Blessed be', 'So mote it be' etc. zijn door Z. Budapest overgenomen. *Old Gerald* wordt echter nergens als bron voor haar rituelen genoemd. De teksten zijn ontleend, zegt ze, aan 'the tradition of my own Dianic witchcraft' en die eeuwenoude teksten heeft ze aangepast aan 'modern women's needs'. Dat laatste is zeer zeker waar: de rituelen zijn aangepast aan het gebruik in vrouwengroepen en aangevuld met typische vrouwenaangelegenheden als rituelen voor zwangerschap, bevalling, menstruatie en rituelen voor steun na een aanranding of verkrachting, maar de bron was Gardneriaanse Wicca, niets anders. Naast Z. Budapest is Starhawk de belangrijkste vertegenwoordigster van deze richting.

Wicca in Nederland en België

In Nederland is Wicca sinds de zeventiger jaren o.a. vertegenwoordigd door Gardnerians, Alexandrians, Dianics en de stroming van Magnus.

De Alexandrians werden in de jaren tachtig met name vertegenwoordigd door het centrum Aradia in Alkmaar, geleid door Elsie Kloeg. In 1993 droeg Elsie haar Coven over aan anderen, hief het centrum Aradia op en heeft zich uit de Wicca teruggetrokken. Haar werk wordt voortgezet door verschillende groepen, waaronder Greencraft, een tak van de Alexandrians die vooral door de groep rond Hera en Arghuicha is vormgegeven.

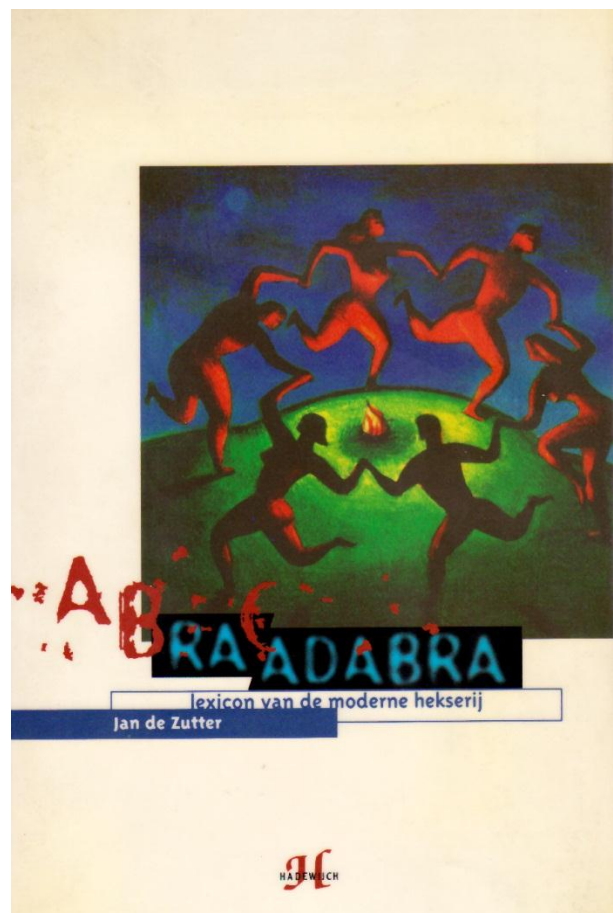
De Gardnerians zijn in 1979 in Nederland geïntroduceerd door Silver Circle in Zeist, geleid door Merlin en Morgana. Via

het tweetalige blad *Wiccan Rede* is tot 2010 aandacht besteed aan Wicca binnen Nederland en daarbuiten. Sinds 2010 is het blad alleen digitaal verschenen. Na de dood van Merlin in 2011 is *Wiccan Rede Online* door anderen voortgezet.

In zijn boek *Ik ben een heks* (1989) legt Magnus uit dat hij weliswaar vijftig jaar binnen verschillende groeperingen met ritueel werk te maken heeft gehad, maar dat hij voor het beoefenen van de Wicca zijn toevlucht heeft moeten nemen tot de rituelen die Stewart Farrar in *What witches do* geeft. Later heeft Magnus 'geleidelijk aan een eigen vorm ontwikkeld' (p 96), waarbij, zoals uit zijn boek blijkt, met name de Gardneriaanse inwijding plaats moest maken voor een geheel eigen versie. Magnusianen zijn met name te herkennen doordat ze, net als de Vrijmetselaars en Rozekruisers, spreken van *ritualen* en niet van rituelen. In 1997 is Magnus overleden.

Melkor, een Alexandrian Hogepriester, noemt in zijn *Heksen bestaan!* (1994) de hekserij een 'hobby' en 'een vorm van ontspanning', die eventueel tot 'levensweg' kan worden. 'Zou je Wicca namelijk als een gevestigde religie zien', licht hij toe, 'dan bouw je direct een dogma op, dat op de voet gevolgd wordt door verstarring.' (p 65) Melkor en zijn partner en Hogepriesteres Nimuë zijn de enige ons bekende Wicca's die ontkennen dat Wicca een religie is en het liever zien als een 'levenswijze'. Voor onze eigen visie op het religieuze aspect van de Wicca verwijzen we naar het volgende hoofdstuk.

In België heeft Wicca aanvankelijk weinig weerklank gevonden. Sinds de verschijning in 1994 van het boek *De schaduw van de maan* van journalist Jan de Zutter is ook daar de belangstelling voor Wicca op gang gekomen. De Alexandrians worden in dit boek *Alexandrijnen* genoemd. In *Abracadabra* (1997) geeft Jan een overzicht van de belangrijkste personen binnen de Wicca, ook in Nederland en België.

Zelf hebben we van nabij meegemaakt hoe Wicca in Nederland uitgroeide van een curiositeit, waaraan alleen op sensatie beluste journalisten aandacht besteedden, tot een religie die ook door buitenstaanders wordt gerespecteerd. Door onze boeken, interviews, lezingen en via onze site, www.circewicca.nl, hebben we hier, voor zover dat binnen ons bereik lag, aan meegewerkt. Vanaf 1990 tot het begin van deze eeuw hebben kranten, tijdschriften, radio en televisie veel aandacht aan Wicca besteed.

We zijn er altijd onder onze eigen naam voor uitgekomen dat we heksen zijn en hebben nooit negatieve reacties gehad op onze openheid. Wel hebben we duidelijk geholpen de vooroordelen over Wicca uit de weg te ruimen. In 1995 gaf Joke een lezing aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, in het kader van de *Manifestatie van het Kwaad*, onderdeel *Heksen*,

goed en kwaad. Verslaggever K. van der Zwaag schreef in het Reformatorisch Dagblad van 1 april 1995 het artikel: *Heidendom leeft weer op via interesse in moderne hekserij*. Van der Zwaag had gedacht dat moderne hekserij flauwekul was, maar moest toegeven: 'Herleving van het heidendom steekt overal de kop op.' En in het artikel geen enkele kritiek op Wicca. Meer konden we van Reformatorisch Dagblad niet verwachten.

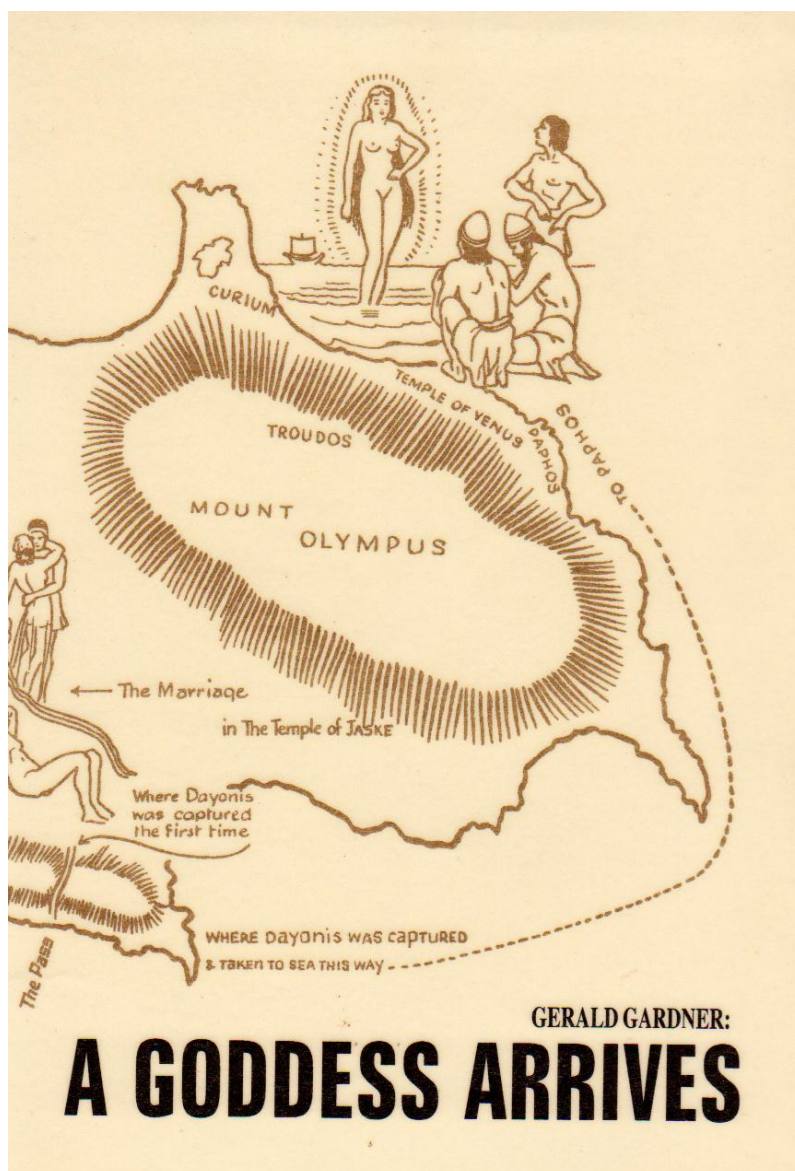
Nog steeds hebben veel mensen belangstelling voor Moderne Hekserij, maar vaak kiest men voor een eigen weg of werkwijze. Via Internet is alle informatie wel te vinden die je nodig hebt om Jaarfeesten en Maanvieringen vorm te geven. We zullen de laatsten zijn om dit af te keuren. Toch zien velen de waarde in van de traditionele covenstructuur zoals wij die al vele jaren hebben meegemaakt. We gaan er dan ook vanuit dat de waarde van dit boek zich niet beperkt tot de personen die ervoor kiezen zich te laten inwijden in een Coven.

De nalatenschap van Gardner

De vraag 'Wat is Wicca?' kan niet beantwoord worden zonder de geschiedenis te kennen van de personen die zichzelf als aanhangers van deze religie beschouwen. In het bovenstaande zijn de belangrijkste stromingen binnen de Wicca kort beschreven en feitelijk komt elk van deze varianten oorspronkelijk bij Gardner vandaan, hetzij door inwijding in rechte lijn, hetzij door, de een wat meer, de ander wat minder, gebruik te maken van het door Gardner en Doreen Valiente ontwikkelde *Boek der Schaduwen*. Het door de Alexandrians gebruikte boek is vrijwel gelijk aan dat van de Gardnerians. Alleen hebben de Alexandrians de *Laws*, maar ook die zijn van Gardner afkomstig, al worden ze door Gardnerians niet erkent. Behalve de door June Johns en Lady Sheba gepubliceerde 161 wetsartikelen, zijn er nog twee andere Laws, met in totaal 81 artikelen. De Farrars

hebben tot de dood van Stewart in 2000 hun eigen stijl ontwikkeld en zijn, hoewel door Sanders ingewijd, eerder Gardnerian dan Alexandrian te noemen. Ook de Dianics hebben een eigen traditie met eigen gebruiken ontwikkeld, maar ook hun rituelen zijn gebaseerd op die van Gardner. De belangrijkste vertegenwoordigers van Gardneriaanse Wicca zijn Doreen Valiente (overleden 1 september 1999) en de Farrars, die in hun boeken deze stroming zeer nauwgezet in alle facetten hebben beschreven.

De erfenis van Gerald Gardner is de traditie die hij heeft helpen

ontwikkelen: Wicca in alle vormen en varianten. Gardners belang is niet gelegen in de twee boeken die hij over hekserij heeft geschreven of in de romans, *High Magic's aid* (1949) en *A Goddess arrives* (1939), die hij daarvoor het licht heeft doen zien. Deze romans zijn in een kleine oplage verschenen en zijn weinig bekend. *High magic's aid* is in 1993 herdrukt en *A Goddess arrives* pas in 2000. *Witchcraft*

today en *The meaning of witchcraft* hebben hun functie gehad om hekserij onder de aandacht van een veel groter publiek te brengen, maar de boeken zijn naïef en achterhaald. Hoewel Gardner zich gaarne voor wetenschapper uitgaf, was hij een avonturier die veel van de wereld had gezien, maar weinig scholing had gehad, een man die slordig werkte, vaak te snel zijn conclusies trok en het met de waarheid niet altijd even nauw nam.

Sinds het begin van de jaren zestig zijn er vele boeken verschenen die de prehistorie en de plaats van de religie daarin proberen te ontrafelen. Met name de ooit alomtegenwoordige Grote Moeder was sinds de klassieke Oudheid steeds verder naar de achtergrond verdwenen tot de wereld bijna vergeten was dat ze ooit bestaan had. In het hoofdstuk over de Godin en de God zal worden uiteengezet in hoeverre Gardners visie aansluit bij de laatste wetenschappelijke inzichten en waarin zijn ideeën achterhaald zijn. Gardner dacht het antwoord op zijn vragen te vinden in de boeken van Margaret Murray, maar wie die boeken goed leest ziet grote verschillen tussen de heksen van Murray en een hedendaagse Coven. Weliswaar noemt Murray, bijvoorbeeld, ook de esbats, die Gardner tot een hoeksteen van de Wicca heeft gemaakt, maar ze zegt niet dat de esbats maanvieringen waren en noemt de volle Maan nergens in haar boeken. Esbats werden volgens Murray op willekeurige tijdstippen gevierd, meestal eens in de week. Door Buckland worden de esbats in zijn *Complete book of witchcraft*, p 60-62, op die manier gebruikt, naast rituelen voor volle en nieuwe manen.

Wat is Wicca?

Wicca is in onze ogen geen ononderbroken stroom, vanaf de Oudheid, via een eeuwenlang ondergronds bestaan, tot de moderne tijd. Wicca is voortgekomen uit een van de oudste

religies op aarde, zoal niet de oudste, een religie die vele tienduizenden jaren bestaan heeft en die al lang vóór de komst van het Christendom in verval was geraakt. In de Middeleeuwen en in de Renaissance bestonden nog vele heidense gebruiken, die slechts langzaam gekerstend werden, maar voor het bestaan van een heksencultus zoals Margaret Murray die beschrijft, ontbreekt iedere grond. In de volgende hoofdstukken zullen we hierop nog meermalen terugkomen. Wicca is de Oude Religie, gestoken in een nieuw jasje, dat voor deze tijd gemaakt is. Gardner en Valiente hebben als geen ander een stempel op deze religie gedrukt.

De Wicca kent vele vormen en varianten en daarom is het moeilijk een definitie te geven, waarin elke Wicca de eigen traditie zal herkennen. Beter is het een aantal kenmerken te geven die in de meeste groepen terug te vinden zijn. Zonder volledigheid na te streven lijken de volgende elementen de essentie van wat Wicca is weer te geven:

- Wicca's spreken dezelfde taal, d.w.z. gebruiken dezelfde woorden en begrippen (Coven, athame, deosil, esbat, etc.) en dezelfde **symbolen**. (zie hoofdstuk 2)
- Wicca is een religie waarin een **Godin** en een **God** vereerd worden. De Godin en de God vormen een **polariteit** van elkaar aanvullende tegenpolen. Dianics leggen de nadruk op de Godin en zoeken de polariteit en de balans binnen haar. Deze polariteit houdt een cyclus in stand waarop de vruchtbaarheid van de hele kosmos berust. De Godin en de God staan niet buiten de wereld, maar maken er deel van uit. (hoofdstuk 3)
- Wicca word je door **inwijding** in een bepaalde traditie. Er zijn meestal drie graden van inwijding. Soms zijn er maar twee graden of worden graden niet gebruikt. Elke ingewijde is priester of priesteres. Wicca's werken in een **Coven** of solo. Een Coven wordt over het algemeen geleid door een Hogepriesteres en een Hogepriester. Elke Coven is autonoom. (hoofdstuk 4)

- De meeste Wicca's gebruiken dezelfde **werktuigen**, met name zwaard of athame, mes met wit heft, kelk, ketel, staf, pentakel, wierookvat, gesel, koorden, bezem, kaarsen, bel. (hoofdstuk 6)
- Wicca's trekken een Cirkel waarbinnen ze hun **rituelen** houden, over het algemeen aan de hand van het zgn. Boek der Schaduwen. In de Cirkel worden vier machtigen, wachters of wachttorens aangeroepen, die tegelijk de vier windrichtingen en de vier elementen vertegenwoordigen. (hoofdstuk 7)
- Wicca's vieren acht **jaarfeesten** en de **volle manen**, soms ook de nieuwe manen. (hoofdstuk 8)
- **Visualisatie, meditatie** en **ontspanning** zijn technieken die door Wicca's worden gebruikt tijdens rituelen of het bedrijven van magie. (hoofdstuk 9)
- Wicca's maken over het algemeen gebruik van **divinatie** om bepaalde vragen te kunnen beantwoorden. (hoofdstuk 10)
- Wicca's maken voor bepaalde doeleinden gebruik van **magie**. (hoofdstuk 11 en 12)
- **Doorgangsrituelen** (inwijdingen, geboorte, huwelijk en overlijden) nemen in de Wicca een belangrijke plaats in. (hoofdstuk 13)
- **Muziek, zang, dans** en **spel** vormen een integraal onderdeel van veel Wiccarituelen. (hoofdstuk 14)

Niet alle kenmerken zijn op alle Wicca-stromingen of -groepen van toepassing. Binnen bepaalde groepen, met name Dianics, wordt veel geïmproviseerd en staat weinig of niets in een Book of Shadows. Bepaalde groepen gebruiken iets andere werktuigen of begrippen. Soms komt dit voort uit een poging van de oprichter om de nieuwe stroming een afwijkend en dus authentiek tintje te geven. Soms is het een gevolg van vernieuwingen, waardoor gebruiken in een bepaalde groep zijn afgeschaft of aangepast aan de eigen behoefte en nieuwe zijn ingesteld of zich vanzelf ontwikkelen. Wicca is een levende

religie, die niet is gebaseerd op dogma's of openbaringen en inherent daaraan is dat Wicca altijd verandert. Dat is de kracht van de Wicca, niet haar zwakte.

Wetenschap en hekserij

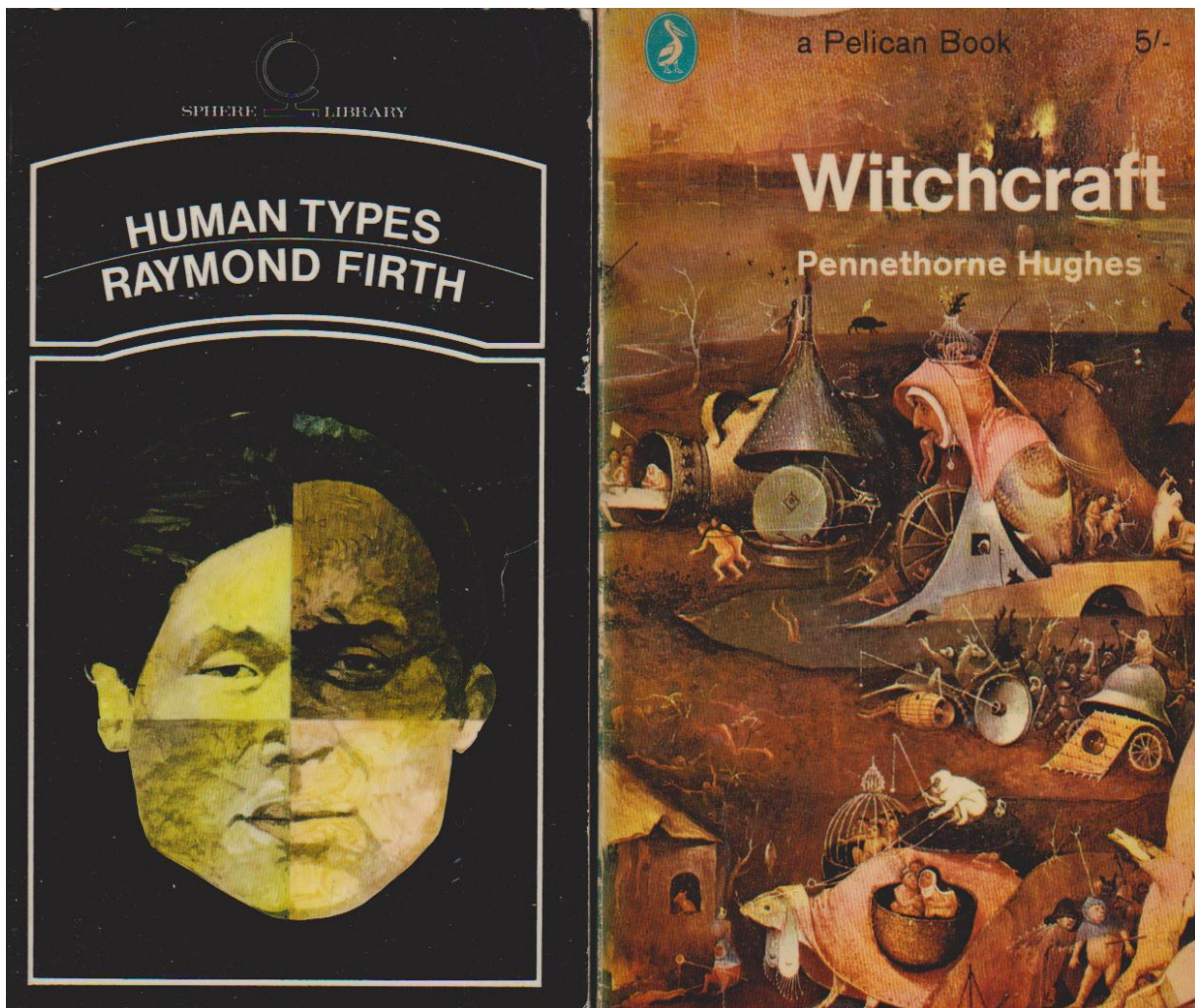
Om het verschil tussen de Wicca en andere vormen van hekserij duidelijk te maken is het belangrijk vast te stellen welke betekenissen er binnen de wetenschap en in het gewone spraakgebruik aan het woord *hekserij* gehecht worden. Binnen de wetenschap wordt hekserij gewoonlijk gezien als een denkbeeldig kwaad, dat in het leven geroepen wordt omdat het een bepaalde functie vervult. Onder psychiaters is een tijdlang de door G. Zilboorg in zijn *History of medical psychology* (1941) ontwikkelde theorie aangehangen dat de heksen die in het verleden vervolgd waren in werkelijkheid aan histerie hadden geleden. Thomas Szasz, destijds professor in de psychiatrie aan de Universiteit van New York, verzette zich in *The myth of mental illness* (1961) tegen deze opvatting en zei dat de vervolgte heksen gefungeerd hadden als zondebok waar anderen hun problemen op konden projecteren. De ideeën van Szasz vonden onder sociologen meer weerklank dan binnen zijn eigen discipline. Velen zagen beschuldigingen van hekserij als een uitlaatklep om spanningen binnen een samenleving af te reageren. Hekserij zou niet echt bestaan en alleen een hersenspinsel zijn dat een sociale functie vervult. Sigmund Freud zag beschuldigingen van hekserij als projecties van de verdrongen verlangens van de beschuldiger zelf, maar de generaties psychologen na hem, C.G.Jung uitgezonderd, maar over hem later meer, hebben zich niet in hekserij verdiept.

Anthropologen hebben zich vanouds vrij uitgebreid met het onderwerp hekserij beziggehouden. In 1937 publiceerde professor Edward Evans-Pritchard, een leerling van Malinowski, zijn klassiek geworden studie *Witchcraft, oracles and magic among*

the Azande. De Azande, een Afrikaanse stam die Evans-Pritchard in de twintiger jaren bestudeerd had, maakten onderscheid tussen de begrippen 'ngwa' en 'mangu'. Het eerste betekende letterlijk 'medicijn', maar duidde ook bepaalde toverspreuken en ceremoniële handelingen aan. Het werd als een neutrale kracht gezien, die voor goede zowel als slechte doeleinden gebruikt kon worden. Voor beide toepassingen hadden de Zande een naam: als de kracht werd gebruikt om goed te doen was dit 'wene ngwa' en als de kracht werd gebruikt om anderen te schaden noemden ze dit 'gbigbite ngwa'. Evans-Pritchard vertaalde het eerste als 'magie' of 'goede magie' en noemde het tweede 'toverij' (sorcery). Elke vorm van *ngwa* bestond uit een handeling, die werd verricht om iemand te helpen of te dwarsbomen en bijna iedereen binnen de stam maakte er wel eens gebruik van. *Mangu*, daarentegen, werd gezien als een slechte kracht, waarmee sommige stamleden geboren waren. Een man met mangu gaf het door aan zijn zoon en een vrouw gaf het door aan haar dochter. Voor mangu waren geen handelingen of drankjes nodig, zoals voor ngwa. Iemand die mangu had kon overdag een gewoon stamlid zijn, maar als hij sliep verliet zijn geest zijn lichaam en ging moorden en ander kwaad berokkenen, samen met andere mangu-geesten. Evans-Pritchard koos ervoor om 'mangu' te vertalen als 'hekserij', wat tot gevolg had dat anthropologen, tot op heden, hekserij meestal bestempelen als een denkbeeldige, uitsluitend kwaadaardige kracht.

Raymond Firth, die in 1944 Malinowski opvolgde als professor aan de London School of Economics and Political Science, onderscheidde in zijn *Human types* (1938) drie typen magie, die hij 'productief', 'beschermend' en 'destructief' noemde. Het eerste werd gebruikt om betere oogsten, jachtopbrengsten, etc. te bewerkstelligen. Beschermende magie gebruikte men om zichzelf tegen gevaren of bedreigingen te

beschermen. Destructieve magie was uitsluitend bedoeld om anderen kwaad te berokkenen. Als daarbij een bepaald ritueel werd uitgevoerd, noemde Firth het toverij. Als het volledig denkbeeldig was, dus zonder dat er handelingen werden verricht om het kwaad te doen geschieden, noemde Firth dit hekserij.

Hekserij, zoals de meeste wetenschappers dat zien, is een kwade kracht die niet echt bestaat, maar verondersteld wordt in andere mensen te huizen omdat deze beschuldiging een bepaalde functie vervult. Max Marwick, professor in de antropologie en sociologie, maakt in *Witchcraft and sorcery* (1952), een verzameling artikelen van diverse wetenschappers, duidelijk dat heksen en tovenaars tot onze fantasiewereld

behoren en dat hij 'een paar met zichzelf ingenomen kunstmatige culten' (p 231), waarmee de Wicca's bedoeld worden, niet serieus wenst te nemen. In zijn artikel over hekserij in de Encyclopedia Britannica, dat een eerdere bijdrage van Margaret Murray verving, legde Marwick uit dat *echte* heksen altijd mensen zijn die verondersteld worden anderen kwaad te hebben berokkend. Een foutief gebruik van het woord hekserij noemde Marwick het te verbinden aan 'mensen die beweren heks te zijn, die naar verluid bij Covens zijn aangesloten, die samenkomen op daarvoor bestemde sabbats, waarop ze rituelen doen die net zo oud zijn als de traditie waarin de covenleiders beweren ingewijd te zijn.' (p 231) Dit lijkt ons een aardige kenschetsing van het begrip Wicca, zoals we dat in het bovenstaande hebben omschreven. Overigens is het niet erg wetenschappelijk om het alleenrecht op een bepaald woord op te eisen en anderen te willen verbieden zich heks te noemen.

Gelukkig lijkt er laatste jaren binnen de Culturele Anthropologie een kentering plaatsgevonden te hebben, waarbij het verschijnsel van de Moderne Hekserij in een juiste context geplaatst wordt. Anthropologe Tanya Luhrmann heeft zich voor het doen van een studie naar hekserij laten inwijden in een Gardneriaanse Coven en hiervan verslag gedaan in haar *Persuasions of the witch's craft* (1989). Hierin wordt hekserij weliswaar als een bepaalde vorm van magie beschreven, terwijl magie in feite een van de technieken is waarvan de Wicca zich bedient, maar de hekserij als positieve levensinstelling wordt in ieder geval serieus genomen. Zelf hebben we met Patricia van der Does, anthropologe, en Margriet Jansen, visueel anthropologe en filmkundige, een film gemaakt, *Hekserij als Religie*, die zowel in de ogen van heksen als van wetenschappers genade kon vinden.

Wicca is bezig volwassen te worden. In de zeventiger jaren

vond bijna elke nieuwe vertegenwoordiger van deze religie het nodig zich te beroemen op een zeer oude traditie, die in feite niets anders was dan een variant op het door Gardner en Valiente gegeven thema. In het bovenstaande zijn vele verhalen over inwijdingen en afkomst als onwaar ontzenuwd. Daarmee willen we, zoals in de inleiding gezegd, niets ten nadele van deze stromingen aantonen. De kracht van de Wicca is juist haar vermogen zich steeds te vernieuwen en zich aan te passen en veranderde omstandigheden. In *The truth about witchcraft today* (1988) geeft de in verschillende Wicca-tradities ingewijde Scott Cunningham aan dat het steeds minder belangrijk wordt 'uit welke traditie' iemand precies komt en dat alleen telt dat iemand Wicca is. Dat is een instelling die het verdient nagevolgd te worden.

3 De Godin en de God

Wicca is voor ons een religie die haar wortels in de Steentijd heeft. Ook Gerald Gardner ging daarvan uit. In dit hoofdstuk zullen we de plaats van de Godin en de God in de Wicca nader belichten.

Gardners visie op de Godin en de God

Voor Gardner was hekserij een religie die 'from the beginning of time' had bestaan. Als belangrijkste drijfveer achter het ontstaan van deze religie zag Gardner het verlangen naar 'goede oogsten, een goede jacht, goede visopbrengsten, een groeiende veestapel en vele kinderen om de stam sterk te maken'. De priesters en priesteressen van deze religie, die Gardner als de eerste heksen beschouwde, werden geacht door hun rituelen deze voorspoed en overvloed te bevorderen. De vrouwen waren volgens Gardner priesteres van een Godin die ze als de Grote Moeder zagen, terwijl de mannen een Jachtgod hadden, die voorgesteld werd met horens en ook als God van de Dood werd gezien.

De Jachtgod werd door Gardner als ouder gezien dan de Grote Moeder, die volgens hem pas gestalte kreeg in een 'matriarchaal tijdperk', dat hij rond 8500-6500 v.Chr. situeerde. Oorspronkelijk, zei Gardner, was de God belangrijker, maar in het matriarchaat werd de Godin boven de God geplaatst omwille van haar 'schoonheid, liefalligheid en goedheid'. Dat is niet wat wij als de meest saillante kenmerken van de Godin zouden willen aanmerken. En er zijn nog meer kritische kanttekeningen te plaatsen bij Gardners Jachtgod.

De mythe van de jachtmagie

In de tijd dat Gardner de Wicca vorm gaf, in de vijftiger jaren,

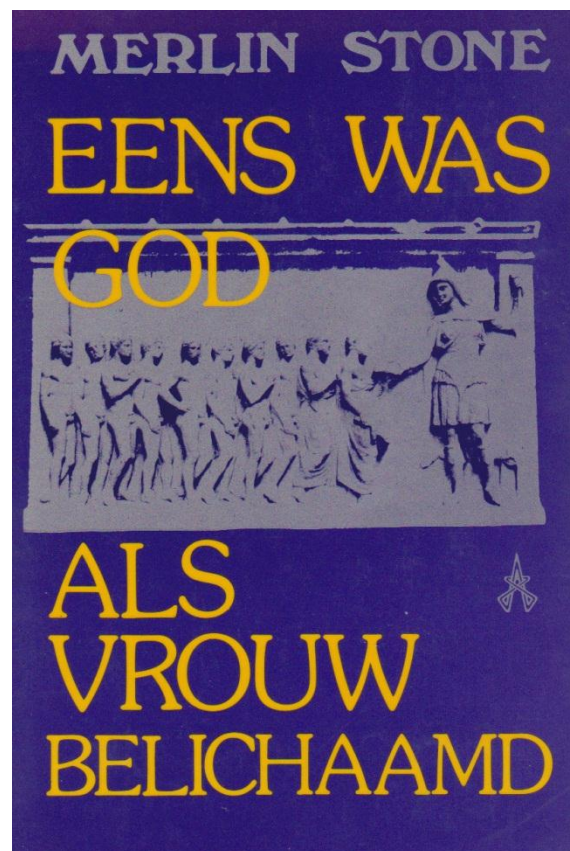
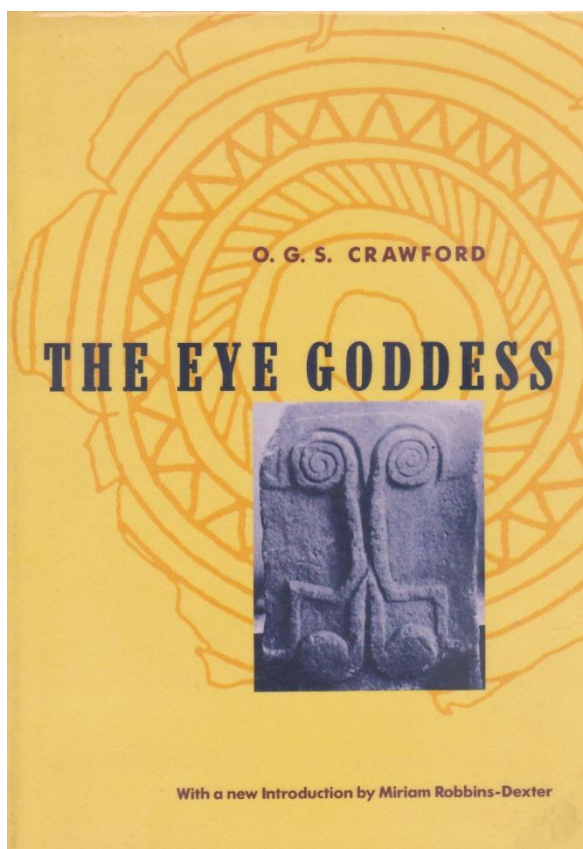
ging de wetenschap er nog vanuit dat prehistorische grottekeningen uitbeeldingen waren van jachtaferelen. Sinds het eind van de zeventiger jaren wordt over het algemeen aangenomen dat grottekeningen uit de Oude Steentijd weinig of niets met jachtmagie te maken hebben. Prehistoricus Evan Hadingham noemt de jachtmagie-theorie verwarrend en inconsistent. Hij wijst er in *Secrets of the Ice Age* (1979) op dat slechts 10% van alle in grotten afgebeelde dieren gejaagd lijkt te worden. Prehistorica Marie König onderzocht vele grottekeningen en kwam in *De vrouw in de cultus van de IJstijd* (1980) tot de conclusie dat deze tekeningen geen jachtaferelen waren, maar afbeeldingen van de Maangodin. De horens van de afgebeelde dieren zouden de toenemende, volle en afnemende Maan voorstellen. In de grot van Laussel is rond 20.000 v.Chr. de Godin afgebeeld met in haar opgeheven rechterhand een hoorn waarin dertien inkepingen zijn gemaakt, die mogelijk de dertien volle manen in een jaar symboliseren.

De vaak in prehistorische grotten afgebeelde pijlen wijzen volgens Marie König niet op de jacht, maar syboliseren de dood die elk levend wezen ooit wacht. Volgens Gardner was de God, naast Jachtgod, ook een God van Dood en Wedergeboorte, maar Marie König laat er geen twijfel over bestaan dat dood en wedergeboorte in de Oude Steentijd het terrein van de Godin waren. Pijlen werden vaak samen met vulva's afgebeeld en om de meeste grotten te bereiken is het nodig door een nauwe, lange gang te kruipen, die niets met jachtmagie te maken heeft, maar wel heel goed het geboortekanaal nabootst.

De Godin door de wetenschap doodgezwegen

Gardners claim dat hekserij de oudste religie op aarde zou zijn, is door Wicca's algemeen aanvaard, maar wordt zelden met argumenten omkleed. Toen Gardner zijn boeken schreef, was er nog maar weinig over de Godin en haar plaats in de religie van

de prehistorie bekend. De archeologie werd gedomineerd door geleerden als Gordon Childe, die ervan uitging dat de beschaving in Europa pas begonnen was met de komst van de Indo-Europeanen. Archeoloog O.G.S.Crawford was een van de weinigen die zich in de rol van de Godin in de prehistorie verdiepte, maar in zijn boek *The Eye Goddess* (1957) richtte hij zich te krampachtig op een bepaalde verschijningsvorm van de Godin, die hij chronologisch van Syrië, via Griekenland en Italië tot in Ierland probeerde terug te vinden.

In 1976 liet kunsthistorica Merlin Stone in haar boek *When God was a woman*, vertaald als *Eens was God als vrouw belichaamd*, aan de hand van vele voorbeelden zien dat de rol van de Godin in de Oudheid door archeologen en historici systematisch was verzwegen of gebagatelliseerd. Als ergens godinnenbeeldjes waren gevonden, werd hier vaak geen melding van gemaakt of slechts in een voetnoot. Als in een

religie een Godin een grote rol speelde werd dit als een 'cultus' aangeduid, terwijl een vergelijkbare verering van een God als 'religie' werd bestempeld.

Ouderdom van de prehistorie door de wetenschap onderschat

Door de eeuwen heen was de oudheid van de monumenten uit de prehistorie altijd onderschat. Tot in de achttiende eeuw gingen velen ervan uit dat de aarde in 4004 v.Chr. geschapen was, zoals de Ierse bisschop James Ussher in 1650 op grond van de Bijbel berekend had. In 1620 gaf koning James I aan Inigo Jones, de belangrijkste architect en historicus van zijn tijd, de opdracht de oorsprong van Stonehenge na te gaan. Na een diepgaande studie kwam Jones tot de conclusie dat de tempel door de Romeinen moest zijn gebouwd omdat de inheemse bevolking uit die tijd daar veel te primitief voor was geweest.

Naarmate de wetenschap over betere methoden beschikte om de ouderdom van voorwerpen en culturen vast te stellen werd de Steentijd steeds verder naar het verleden geschoven. De laatste keer dat een dergelijke verschuiving plaatsvond was in 1970, na de introductie van de zogeheten gekalibreerde koolstofdatering, waarbij jaarringen van bomen werden geteld om de traditionele datering te ijken. Opnieuw bleken toen beschavingen uit de Steentijd veel ouder dan men altijd had aangenomen.

De mythe van Egyptische Wicca

In 1959, in *The meaning of witchcraft*, bracht Gardner het er niet veel beter af dan Inigo Jones toen hij, uitgaande van de destijds gangbare datering van Stonehenge tussen 1800 en 1200 v.Chr., koos voor de theorie dat deze tempel opgericht was onder leiding van Egyptische bouwmeesters, die hun kennis over het construeren van piramides hadden aangepast aan de

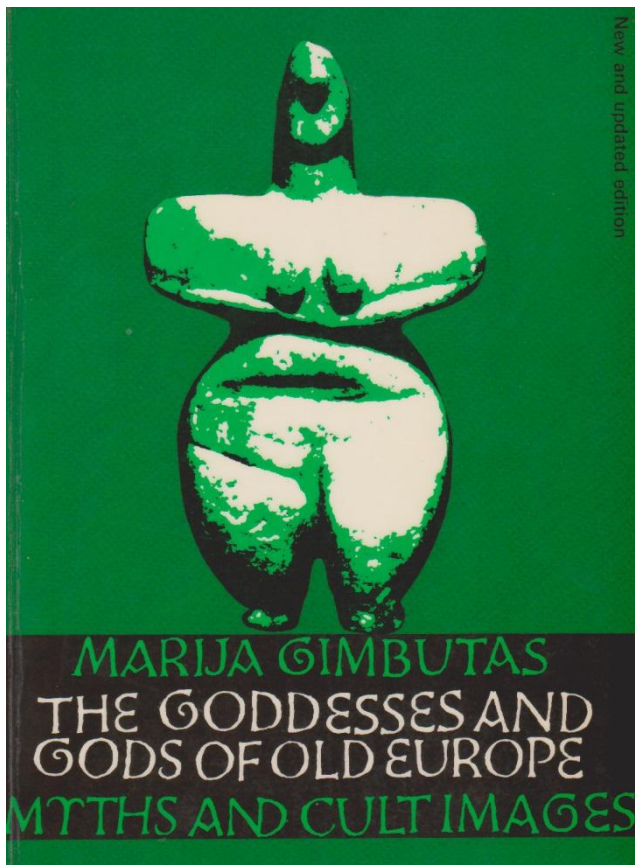
Britse smaak. Hij zag Isis en Inanna daarbij als prototypen waaruit vrijwel alle latere Godinnen zouden zijn voortgekomen, terwijl Osiris voor hem het voorbeeld was waarnaar vele latere Goden waren gevormd.

Een groot gedeelte van *The meaning of witchcraft* besteedde Gardner aan de onderbouwing van zijn theorie dat Wicca gebaseerd zou zijn op de religie van de Egyptenaren en de Soemeriërs. Deze ideeën zijn achterhaald door vele recente opgravingen, met name in het Nabije Oosten en door de nieuwe methode om de leeftijd van artefacten uit de prehistorie vast te stellen. Aan de hand van de gekalibreerde koolstofdatering wordt Stonehenge nu geacht in gebruik te zijn geweest tussen 3000-1000 v.Chr., terwijl andere megalithische tempels en graven over heel Europa zijn gebouwd vanaf 5000 v.Chr, ruim 2000 jaar vóór de bouw van de eerste piramides.

Herwaardering van de prehistorie door Gimbutas

Door de herziene dateringswijze werden beschavingen uit de prehistorie wel als ouder geclassificeerd, maar daarmee nog niet als beschaafder. De in 1994 overleden Marija Gimbutas heeft gedurende een groot deel van haar leven de taak op zich genomen de waarden en normen van de Neolithische beschavingen eens en voor altijd te boekstaven. Geboren in 1921 in Litouwen, waar ze haar graad in de archeologie haalde, vertrok ze in 1949 naar de Verenigde Staten waar ze aan de Harvard Universiteit zich verder specialiseerde in de Europese prehistorie, een terrein dat ze zich als geen ander eigen maakte. In 1963 werd ze professor in de Europese Archeologie aan de Universiteit van Californië in Los Angeles, een post die ze tot haar pensionering in 1990 heeft ingenomen. In 1974 publiceerde ze *The Gods and Goddesses of Old Europe*, een overzicht van de verschillende typen Goden en Godinnen die uit opgravingen van de periode 6500-3500 v. Chr. af te leiden zijn.

Dit betreft de periode waarin de bevolking van grote delen van Europa net was overgegaan van een rondtrekkend bestaan als jagers en verzamelaars naar een gevestigd bestaan als landbouwers en veehouders. Dat is wat de Oude Steentijd (het Paleolithicum) van de Nieuwe Steentijd (het Neolithicum) onderscheidt. Bij de herdruk van haar boek in 1982 veranderde Gimbutas de titel in *The Goddesses and Gods of Old Europe*, naar ze uitlegde omdat ze er steeds meer van overtuigd was geraakt dat het Oude Europa zich kenmerkte door de verering van een Godin die werd beschouwd als de bron van al het leven.

Hoewel veel van Gimbutas' conclusies eveneens voor andere delen van de wereld lijken op te gaan, zullen we haar voorbeeld volgen en ons voornamelijk beperken tot Europa. Het vergelijken van culturen over de hele wereld is zeker zinvol, maar valt buiten het bestek van dit boek. Om de oorsprong van de Wicca duidelijk te maken volstaan de gegevens die over het Oude Europa bekend zijn.

In *The language of the Goddess* (1989) en *The civilization of the Goddess* (1991) werkte Gimbutas haar reconstructie van het Oude Europa verder uit. De samenleving die ze beschreef was allerm minst barbaars of primitief. Gelijkheid en een sterke groepsgeest lijken belangrijkere drijfveren te zijn geweest dan macht en persoonlijke glorie. Er is volgens Gimbutas dan ook geen reden

om te spreken van een *matriarchaat* in de Nieuwe Steentijd, omdat dit impliceert dat vrouwen destijds macht uitoefenden zoals mannen dat later zouden doen. In het Oude Europa was er geen behoefte aan een centrale macht omdat oorlogen en veroveringen onbekend waren. Sporen van grote veldslagen en sterke verdedigingswerken uit die tijd zijn niet gevonden.

Hoewel de ideeën van Gimbutas door sommige archeologen en historici nog wat sceptisch bekeken worden, lijken steeds meer wetenschappers zich aan haar zijde te scharen. De feiten die Gimbutas en vele anderen overvloedig, zeer gedetailleerd en met exacte bronvermelding hebben beschreven, spreken voor zich.

De Godin en de God in Çatal Höyük en Hacilar

Tussen 1961 en 1970 deed James Mellaart, lector in de archeologie van Anatolië aan de Universiteit van Londen, opgravingen in Çatal Höyük en Hacilar, gelegen in wat nu centraal Turkije is. Deze opgravingen zouden de heersende opvattingen over religie in de prehistorie revolutionair veranderen. Çatal Höyük was een bloeiende stad van rond de 7000 inwoners tussen ' 7250 en 6000 v.Chr., de grootste stad van de wereld in deze periode. Het nabijgelegen Hacilar was een kleinere stad die is bewoond tussen 6000 en ' 5000 v. Chr., in verschillende opzichten de erfgenaam van Çatal Höyük en een belangrijke schakel in de verspreiding van deze cultuur over het Middellandse Zeegebied.

De uit hout en baksteen opgetrokken huizen van Çatal Höyük waren terrasvormig tegen elkaar gebouwd en alleen vanaf het platte dak te bereiken. Wat Mellaart verbaasde was het naar verhouding enorme aantal tempels in deze stad. Een tempel was een grote kamer in een gewoon woonhuis, waarvan de muren waren beschilderd en voorzien van reliëfs met religieuze voorstellingen. Van de 300 kamers die Mellaart heeft uitgegra-

ven, slechts een klein deel van de stad, waren 88 op die manier gedecoreerd.

Bij de opgravingen vond Mellaart 41 terracotta beeldjes, waarvan er 33 vermoedelijk de Godin, soms alleen en soms samen met de God, voorstellen, terwijl de andere, naar we mogen aannemen, de God uitbeelden. De religieuze symboliek die uit de verschillende voorstellingen blijkt sluit rechtstreeks aan bij het beeld dat over het algemeen binnen de Wicca over de Godin en de God wordt aangehangen. In het latere heidendom is deze symboliek vaak alleen nog maar in een verwrongen vorm aanwezig. In de loop van dit hoofdstuk zullen we dit nader toelichten aan de hand van vele voorbeelden.

De levenschenkende Moedergodin

Op een van de door Mellaart gevonden beeldjes is de Godin gezeten op een troon, geflankeerd door drie luipaarden, terwijl ze een kind baart. Dit beeldje werd gevonden in een graanopslagplaats en het is duidelijk dat de levenschenkende Moedergodin met het mysterie van het ontkiemende graan in verband werd gebracht. In

De Moedergodin uit Çatal Höyük, 7000 v.Chr. Kopie uit het Museum voor Anatolische Beschavingen in Ankara, waar zich ook het origineel bevindt. Verzameling van de auteurs.

Anatolië kwamen tarwe en gerst in het wild voor en dit is de belangrijkste reden dat de landbouw hier eerder is ontwikkeld dan in de rest van Europa, waar verschillende graansoorten pas later werden ingevoerd.

Moedergodin met kind uit Hacilar, rond 5500 v. Chr. Kopie uit het Museum voor Anatolische Beschavingen in Ankara, waar zich ook het origineel bevindt. Verzameling van de auteurs.

De God als kind en geliefde

Het kind dat door de Moedergodin gebaard werd, was de vrucht van haar eenwording met de God en tegelijk een jongere verschijningsvorm van de God zelf. In veel mythen die hun wortels in de Steentijd hebben, werd de God enerzijds voorgesteld als geliefde van de Godin en anderzijds als haar kind. Dit gaf later, toen men de symboliek niet meer begreep, vaak aanleiding tot verwarring. De luipaarden die de barende Godin in Çatal Höyük omringen, symboliseren waarschijnlijk de volwassen God. In Hacilar vond Mellaard een beeldje van de Godin, gezeten op de rug van een luipaard, terwijl ze een luipaardjong liefdevol in haar

armen houdt. Een marmeren beeldje van een man met een hoofddeksel van luipaardhuid, een van de acht in Çatal Höyük gevonden beeldjes die Mellaart als mannelijk identificeerde, stelt vermoedelijk eveneens de volwassen God voor, evenals de afbeelding van een gebaarde man die op een luipaard rijdt. Op

nog weer een ander beeldje rijdt een jongetje op een luipaard en dit stelt vermoedelijk de God als kind **en** volwassene voor.

De partner van de vruchtbare Godin wordt in Çatal Höyük en Hacilar behalve als luipaard ook als ram of hert afgebeeld en nog veel vaker als stier. In alle tempels treffen we afbeeldingen van stieren op de muren geschilderd, terwijl stierekoppen met grote horens aan vele wanden prijken en *bucrania*, stenen altaren met horens van oerossen, in vrijwel geen tempel ontbreken. Al deze vormen treffen we gedurende vele duizenden jaren over heel Europa aan, waarover later meer.

De Godin als maagd, geliefde en moeder

De dubbele rol van de Godin als geliefde en als moeder wordt tot uitdrukking gebracht in een unieke in Çatal Höyük gevonden stenen plaat waarop vier personen in reliëf worden afgebeeld. Links omarmen een man en een vrouw elkaar, rechts houdt een vrouw een kind in de armen. Hoewel de *Hieros Gamos*, het Heilig Huwelijk tussen de God en de Godin, in het Nabije Oosten en ook elders veelvuldig is afgebeeld, wordt voor zover bekend nergens anders de vrucht van die eenwording in dezelfde afbeelding opgenomen.

Verschillende muurschilderingen in Çatal Höyük laten de Godin als een barende vrouw zien. Geliefde, barende vrouw en moeder zijn drie manieren om de vruchtbare Godin aan te duiden. Een andere indeling, de Godin als maagd en als vruchtbare vrouw, komen we in Çatal Höyük ook tegen. Soms werden twee vrouwen op de muur geschilderd, de ene met borsten, de andere zonder.

De Godin als heerseres over leven, dood en wedergeboorte

Naast de Godin als Maagd en de Godin als de Grote Moeder, treffen we haar in Çatal Höyük ook aan als Godin van de Dood.

Muurschilderingen laten zien hoe gieren op lijken neerdalen. De hoofden zijn van de lichamen gescheiden voordat ze aan de gieren worden aangeboden. Tussen de gieren vinden we afbeeldingen van de Godin die een baby in de armen houdt. Op de muur van een van de tempels vond Mellaart reliëfs in de vorm van borsten. In deze borsten vond hij botten van gieren.

De Godin, zoals we haar in de ruïnes van Çatal Höyük vinden, is zonder enige twijfel de heerseres over leven, dood en wedergeboorte. Anne Baring en Jules Cashford noemen deze Godin in *The myth of the Goddess* een voorloper van de Grote Godinnen uit de Brons- en IJzertijd, zoals Inanna, Isis en Kybele.

Gardner entte, zoals gezegd, de Godin op Isis en Inanna. Als hij geweten had dat deze lijn nog 4000 jaar verder doorgetrokken kon worden, naar het Anatolië van het zevende millennium v.Chr., zou hij de oorsprong van de Godin beslist daar gezocht hebben en niet in Egypte of Soemerië.

De Godin in de Oude Steentijd

Natuurlijk hebben de God en Godin van Çatal Höyük hun voorlopers gehad. Onder de door Mellaart uitgegraven lagen bevindt zich een nog oudere nederzetting die tot het tiende millennium v.Chr. teruggaat. Al lang voordat de mensheid overging op landbouw en zich op een vaste plaats vestigde, werd de Godin algemeen vereerd. Vele honderden beeldjes van vrouwenfiguren uit de Oude Steentijd, sommige meer dan 40.000 jaar oud, zijn overal in Europa gevonden. Veel van deze beeldjes, met name in de periode 25.000-5.000 v.Chr., toonden de Godin als overdreven dik of legden sterk de nadruk op haar borsten, billen en de driehoek van haar schoot. Archeologen beschouwden dit als de uiting van een vruchtbaarheidscultus en duiden de beeldjes aan als 'Venus', zodat het gebruikelijk is te spreken over bijvoorbeeld 'de Venus van Lespugue' en 'de

Venus van Willendorf'. Daarmee doet men de Paleolitische Godin ongetwijfeld tekort, want ook zij moet zijn vereerd als de heerseres over leven, dood en wedergeboorte.

De Godin die in Çatal Höyük is afgebeeld is duidelijk een uitgekristalliseerde voorstelling van een religie die zich gedurende vele duizenden jaren heeft ontwikkeld. Het is moeilijk, zoal niet onmogelijk, de oorsprong van deze religie vast te stellen. Gimbutas wijst in dit verband op vrouwenfiguurtjes die gevormd zijn van stukjes vuursteen uit de vroegste periode van de Oude Steentijd, meer dan een half miljoen jaar oud. In graven uit de periode 100.000-40.000 v.Chr. werd vaak een driehoekige steen op het lichaam van de overledene geplaatst. Het is voor de hand liggend dat deze steen de schoot van de Grote Moeder vertegenwoordigde, waardoor de overledene de levenskracht zelfs na de dood behield. Vrij algemeen was het gebruik vanaf de Oude Steentijd om de doden te bedekken met een laag rode oker, die ongetwijfeld de baarmoeder van de Grote Godin vertegenwoordigde. Rood was in de Steentijd de kleur van het leven; wit de kleur van de dood.

Verering van de Godin in het Oude Europa

In haar boeken beschrijft Marija Gimbutas een aantal algemene kenmerken van de Godin die met name in de periode 7000-3500 v.Chr. overal in Europa terug te vinden zijn en in bepaalde gebieden, o.a. Malta en Kreta, tot 1500 v.Chr. Ook in latere culturen zijn deze kenmerken en eigenschappen te herkennen, maar vaak versluierd of sterk gewijzigd. De overeenkomsten door alle culturen heen spreken voor zich en zijn zo groot dat ze niet door het toeval veroorzaakt kunnen zijn. In de loop van vele duizenden jaren zijn er natuurlijk diverse contacten geweest tussen de verschillende gebieden, maar het is moeilijk vast te stellen wie wie heeft beïnvloed en in feite is dit ook niet belangrijk.

Het gebied dat Gimbutas aanduidt als het Oude Europa is nooit een politieke eenheid geweest en daar is ze ook geen moment van uitgegaan. Groepen leefden in stamverband en later deels in autonome steden. Er was geen staat en dus ook geen staatsreligie die voorschreef dat iedereen dezelfde Godin zou vereren. Het is daarom tot op zekere hoogte misleidend om te spreken van 'de' Godin en 'de' God, omdat elke stam of groep in de loop der eeuwen een eigen invulling aan haar religie heeft gegeven. Toch zijn de overeenkomsten groter dan de verschillen, die vaak varianten op hetzelfde thema betreffen. De Godin die Gimbutas in al haar naspeuringen steeds weer tegenkomt is in wezen dezelfde Godin die in Çatal Höyük zo duidelijk aanwezig is. Het is een Godin die de eeuwige kringloop van het leven mogelijk maakt, de zich altijd herhalende cyclus van geboorte, vruchtbaarheid, sterven en wedergeboorte, een cyclus die we ook in het jaarritme van de natuur terugvinden.

De Godin als abstract symbool

In het Oude Europa bediende men zich van drie manieren om de Godin aan te duiden: als abstract symbool, als vrouw en als dier. De symbolen worden door Gimbutas met name in *The language of the Goddess* zeer gedetailleerd beschreven. Wie dit boek heeft gelezen zal nadien vrijwel alle voorwerpen uit de Steen- en Bronstijd met andere ogen bekijken. Decoraties die voordien veelal door archeologen werden afgedaan als illustraties zonder diepere betekenis, blijken nu evenzovele aanduidingen van de Godin te zijn. Met een zigzaglijn werd Water aangeduid, maar ook de Godin, die over dit element heerste. Op beeldjes van de Godin werd de geslachtsdriehoek vaak benadrukt door een afwijkend gekleurde of diep ingekerfde V-vorm. Dit symbool werd in talloze afbeeldingen verwerkt om de Godin aan te geven. Drie van deze driehoeken in elkaar

geschoven vormden een chevron, waarmee wellicht de Drievoudige Godin -Maagd, Moeder en Oude Vrouw- werd aangegeven. Drie evenwijdige lijnen betekenden hetzelfde. De meandervorm was net als de zigzag een symbool voor Water en werd vanaf de late Oude Steentijd gebruikt als aanduiding van de Godin.

In de Griekse en Romeinse Oudheid bestonden vele van deze symbolen nog steeds en werden algemeen gebruikt, maar inmiddels hadden ze veel van hun betekenis verloren en werden

nog vrijwel alleen als decoratie toegepast. Veel symbolen die gedurende duizenden jaren zijn gebruikt om de Godin aan te duiden vinden we terug in de volkskunst van alle Europese landen tot de huidige dag.

De Godin als vrouw

De Godin als vrouw werd in de Oudheid vaak staand afgebeeld, of zittend

De Babylonische Godin Ishtar, 1700 v.Chr. Gevonden in Zuid-Irak. Nu in RMO in Leiden. Haar naam betekent 'Koningin van de Hemel'

op een troon. Bepaalde lichaamsdelen die te maken hebben met vruchtbaarheid en voortplanting werden benadrukt. Ook werden bepaalde functies die te maken hebben met voortplanting, zoals het baren of het zogen, afgebeeld. Vaak werden op het lichaam of de kleding van de afgebeelde vrouw de hierboven genoemde symbolen weergegeven, waarmee werd uitgedrukt dat ze een Godin was en geen gewone vrouw.

De vraag of een bepaalde afbeelding de Godin betreft of een priesteres uit haar tempel is niet relevant omdat de priesteres op haar beurt de Godin vertegenwoordigde en naar haar evenbeeld werd uitgedost, zoals gevonden miniatuurtempels uit de Steentijd aantonen.

De Godin als dier

Een derde manier om de Godin af te beelden is als dier. Opnieuw is het Gimbutas die als geen ander de vele gedaanten van de Godin weet te identificeren: als vogel, hond, beer, zwijn, vlinder, bij of kikker, om maar enkele van de meest voorkomende te noemen. Sommige diervormen zijn sterk aan een bepaalde plaats of tijd gebonden, maar andere zijn gedurende vele duizenden jaren over heel Europa gebruikt. Zo treffen we de Godin als vis voornamelijk aan in Lepenski Vir, een vissersdorp aan de oever van de Donau in de periode 6500-5500 v. Chr. De Godin als vogel daarentegen was zo'n universeel symbool dat dit tot in de Griekse tijd terug te vinden is. De oudste afbeeldingen uit de Steentijd laten de Godin als dier zien of als een wezen met zowel kenmerken van een mens als van een dier. In de Egyptische mythologie treffen we veel Godinnen en Goden aan die in deze categorie vallen. In de Steentijd is de Godin in heel Europa veelvuldig afgebeeld met een vogelkop en een vogelstaart of als een vogel met borsten.

In de Brons- en IJzertijd wordt de Godin niet langer als dier afgebeeld, maar steeds vaker als mens met het dier als gezelschap.

Athena, 4^e eeuw v.Chr. De uil zit op haar arm. Gevonden in de Griekse kolonie Cyrene (nu Libië). Archeologisch Museum Tripoli, Libië.

De Vogelgodin die in de Steentijd talloze malen is afgebeeld, is in Griekenland geworden tot de uil die met de Godin Athena geassocieerd wordt en tot de duif die bij Aphrodite hoort.

Een derde ontwikkelingsfase is dat het dier verdwijnt of alleen nog als symbool of attribuut met de Godin in verband wordt gebracht. Zo is de dubbele bijl, waarmee de Godin met name op Kreta werd afgebeeld, te zien als overblijfsel van de Vlindergodin die gedurende vele duizenden jaren in heel Europa is afgebeeld. Vaak is de diervorm op zich weer afgeleid van een abstract symbool dat met de Godin is verbonden. De Vlindergodin is volgens Gimbutas een gestileerde manier om de sikkels van de Maangodin weer te geven.

Opvattingen over de God binnen de Wicca

Over de hoedanigheid van de God bestaan binnen Wiccringen verschillende opvattingen. Voor Gardner was de God enerzijds de Gehoornde God, die niet in tempels van steen, maar in heiligdommen in het bos aanbeden werd, zoals de Arcadische Bosgod Pan of de Keltische God met het hertegewei die als Cernunnos en als Herne the Hunter bekend staat. Anderzijds zag Gardner de God van de heksen als een God van Dood en Wedergeboorte, wat door veel Wicca's wordt opgevat als een beschrijving van de Vegetatiegod die jaarlijks sterft met de oogst en herboren wordt in de nieuwe vegetatie.

Richard Wybold, die zoals gezegd al meer dan dertig jaar deel uitmaakt van Gardners oorspronkelijke Coven, vertelde ons dat binnen deze Coven de God vooral gezien wordt als een gehoornde Bosgod van het type Pan en niet als een Vegetatiegod. 'De God is er altijd en sterft niet met Lammas,' vatte Richard dit standpunt samen. Dat de God ook wordt gezien als een 'God van Dood en Wedergeboorte' wordt in deze visie geïnterpreteerd als 'Heer over Dood en Wedergeboorte', zoals Hades bij de Grieken de God van de Onderwereld was.

Pan werd soms voorgesteld met bokkenpoten en een harig lichaam. Links een marmeren reliëf uit 330 v.Chr., gevonden in de Grot van de Nimfen op de berg Penteli in Attica. Arch. Museum Athene.

Soms was Pan alleen te herkennen aan zijn horens en de fluit. 1^e of 2^e eeuw na Chr. Vindplaats onbekend. RMO.

Sommigen gaan ervan uit dat de Vegetatiegod pas met de ontwikkeling van de landbouw is ontstaan en dat de Gehoornde God ouder is. De nomaden en holbewoners uit de Oude Steentijd waren echter niet alleen jagers, maar ook verzamelaars, die elk jaar de cyclus van de natuur volgden om in het juiste jaargetijde te plukken wat op dat moment groeide en eetbaar was. De jacht was, zoals Gardner stelde, het domein van de mannen, terwijl de vrouwen zich vooral bezighielden met het verzamelen.

God en oerdrift

Aanhangers van de opvatting dat de Wiccagod de Gehoornde Bosgod is, gaan ervan uit dat de God enerzijds werd gezien als een oerkracht die leven schenkt, anderzijds als een kracht die het leven kan beëindigen en een dier kan doden om zodoende de stam voedsel te verschaffen.

Het is de vraag of deze visie reëel is. Vanaf het prilste begin is de mensheid doordrongen geweest van het feit dat vrouwen kinderen baren en dat vrouwtjesdieren eveneens nieuw leven voortbrengen. In de Oude Steentijd was de rol van de man en het mannetjesdier bij de voortplanting wat minder duidelijk, dus mannelijke seksualiteit moet eerder ervaren zijn als een oerdrift dan als een noodzakelijke schakel in de cyclus van het leven. De oerdrift van de God is te splitsen in de twee polen die Sigmund Freud aan het begin van de 20^e eeuw onderscheidde als *eros*, een seksuele oerdrang, en *thanatos*, een oerdrang om te doden. De eros stelt mens en dier in staat om zich voort te planten zonder dat men een oorzakelijk verband tussen geslachtsdaad en zwangerschap hoeft te zien. De doodsdwang stelt de mens in staat te jagen en het leven van een ander wezen te beëindigen.

Het wezen van de Vegetatiegod

Binnen het kader van de Freudiaanse psychologie heeft de Gehoornde Bosgod met zijn oerdriften zeer zeker een plaats, maar kennelijk heeft de oermens niet zo naar deze driften geleefd als de wetenschap tot voor kort heeft aangenomen. Kennelijk zijn deze driften als typisch mannelijk te classificeren en is er een vrouwelijke oerdrift, om te verzorgen en in stand te houden, die de mensheid in haar vroegste ontwikkeling geleid heeft. Het is in deze zienswijze dat de Vegetatiegod, die overigens door de meeste Wicca's wel degelijk wordt onderkend, een plaats heeft. Deze God is een God van Dood en Wedergeboorte, niet omdat hij over het dodenrijk heerst, maar omdat hij sterft met de oude vegetatie en wedergeboren wordt met het nieuw ontluikende leven. Het is deze God die we al in Çatal Höyük aantreffen.

De God van Çatal Höyük was de verpersoonlijking van het bevruchtende en zich altijd vernieuwende principe in de natuur. Zoals het graan eeuwig is door steeds opnieuw te ontkiemen, zo is de God eeuwig door zich steeds te verjongen en herboren te worden als het kind van de Godin.

De Vegetatiegod als stier

De Stiergod, die in Çatal Höyük zo veelvuldig is afgebeeld, treffen we verspreid over heel Europa tot in de Romeinse tijd aan als een verschijningsvorm van de Vegetatiegod, die wordt geofferd en wordt herboren.

In Çatal Höyük en Hacilar waren tientallen ruimten ingericht als heiligdom. De God werd daarin vaak vertegenwoordigd door de kop van een stier, of door een *bucranium*, een heiligdom met de horens van een stier.

Model van een heiligdom in Çatal Höyük, 7000 v. Chr. De stierenkoppen vertegenwoordigen de God. De zwarte en rode driehoeken zijn een abstracte voorstelling van de Godin. Museum voor Anatolische Beschavingen in Ankara.

De autochtone bevolking van Anatolië is de Stiergod altijd blijven vereren, zoals vondsten uit verschillende vindplaatsen uit de chalcolitische en vroege bronstijd (5500-2000 v.Chr.) aantonen.

Bronzen beeldje van een Hattische Stiergod uit Alacahöyük, 2500-2000 v.Chr. Kopie uit het Museum voor Anatolische Beschavingen in Ankara, waar zich ook het origineel bevindt. Verzameling van de auteurs. De Hattiërs waren een groep inheemse stammen in Anatolië.

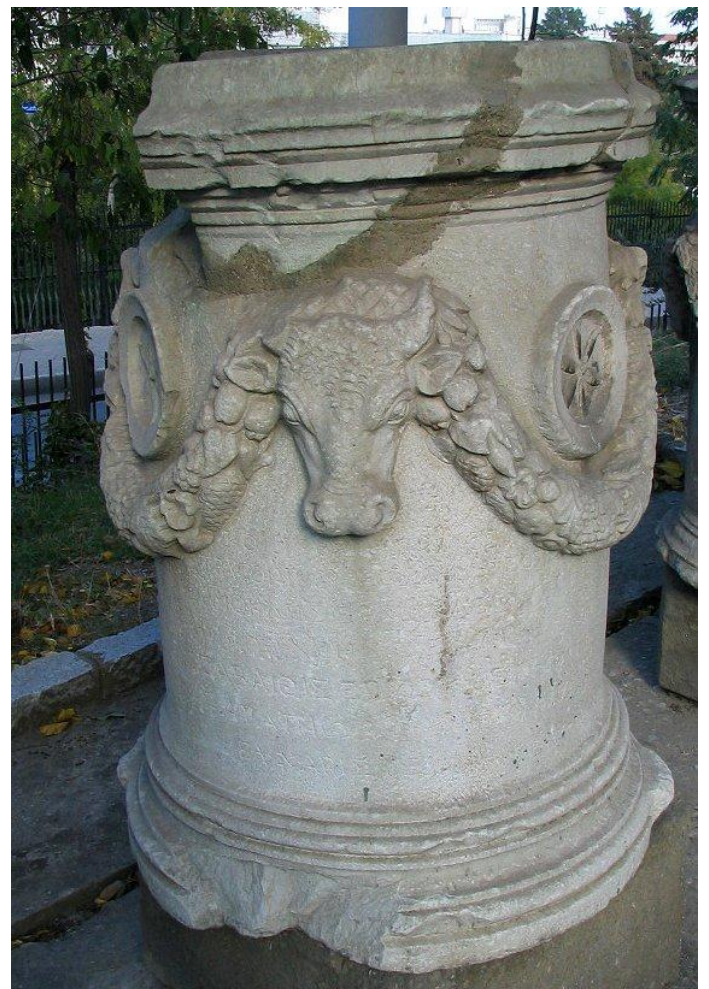
De Hettiten, die de inheemse Hattiërs opvolgden, verbonden de Stiergod met de Stormgod en de Oorlogsgod die ze, net als de Indo-Europese stammen in andere delen van Europa, vanuit hun moederland meebrachten. Met de religieuze voorstellingen van de Hettiten verschijnen voor het eerst in de geschiedenis krijgshaftige motieven in Anatolië. Opeenvolgende invallen van verschillende Indo-Europese stammen en volkeren gaven dit thema steeds opnieuw de nadruk. Toch is de oorsprong van de

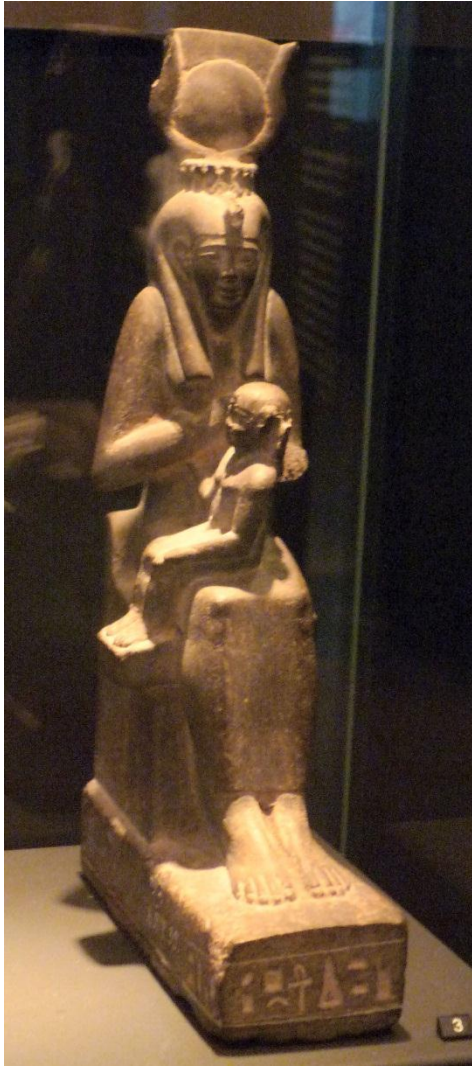

Boven: Basalten reliëf van de Hettitische Stormgod Teshup. 750 v.Chr. Gevonden bij het dorp Gözlühöyük, Turkije. Museum van Gaziantep, Turkije.

Rechts: altaar met kop van Stiergod en festoenen in Aphrodisias (nu Turkije), 1^e-2^e eeuw na Chr. Archeologisch Museum in Izmir, Turkije.

Stiergod als Vegetatiegod nooit vergeten. Nog aan het begin van onze jaartelling werd de Stiergod in heel West-Anatolië talloze maken afgebeeld op sarcofagen, tussen hoorns van overvloed, gevuld met granaatappels, druiven en andere vruchten. Soms werd alleen de schedel van de stier, die door zijn dood nieuw leven voortbrengt, afgebeeld.

Spekstenen beeld van Isis die het kindje Horus de borst geeft, 712-332 v.Chr. Gevonden in de tempel van Philae in Egypte. Op haar hoofd de horens die de zonnescijf omvatten. Nu in RMO, Leiden.

De mythen rond Isis en Osiris zijn met de Stiergod verweven. Osiris wordt vaak als stier voorgesteld, terwijl Isis met koehorens wordt afgebeeld. Osiris wordt gedood door zijn jaloerse broer Seth, die het lijk in stukken snijdt en deze over Egypte verspreidt. Isis, die zowel de zuster als de geliefde van Osiris is, zoekt de stukken weer bij elkaar en hoewel ze Osiris niet opnieuw tot leven kan brengen, weet ze wel zijn zaad op te

wekken, zodat ze zwanger wordt en het kind Horus baart. Hoewel de mythologie rond Isis veel complexer is dan hier is weergegeven, kan het thema van de Moedergodin en de Vegetatiegod als kind en geliefde hier gemakkelijk uit afgeleid worden.

In de Mithras-verering, die in de vierde eeuw v.Chr. in Iran een van de belangrijkste religies werd, is de Godin vrijwel van het toneel verdwenen en de rituelen mogen alleen door mannen worden bijgewoond, maar de God is in wezen dezelfde Vegetatiegod die al zesduizend jaar eerder in Anatolië werd aanbeden. Het ritueel slachten van een stier was de essentie van de erediensten voor deze God, die in heel het Romeinse Rijk in de eerste en tweede eeuw van onze jaartelling met name onder

soldaten en slaven zeer populair was. zeer populair was.

Mithras doodt de stier onder het toeziend oog van de Zonnegod Sol (linksboven) en de Maangodin Luna (rechtsboven, met maansikkel). Het reliëf was in 172 na Chr. geschonken door de welgestelde slaaf Apronianus, tevens schatbewaarder van het dorp Nersae, nu onderdeel van Rome, aan de plaatselijke Mithrastempel. Archeologisch Museum van de Thermen van Diocletianus in Rome.

In Griekenland nam Oppergod Zeus talloze kenmerken van diverse Vegetatiegoden in zich op en in veel verhalen veranderde hij zich in een stier om een plaatselijke Godin te

*Zeus als Stiergod ontvoert Europa.
Mozaïek uit Zeugma, een Griekse kolonie
aan de Eufraat, 2^e-3^e eeuw na Chr.
Archeologisch Museum Gaziantep, Turkije.*

verleiden of te onttronen. Op Kreta werd de Grote Moeder vereerd onder de naam Europa, een Maangodin die, net als Isis, werd voorgesteld met koehorens. Haar geliefde was een stier die een plaatselijke variant van de Vegetatiegod moet zijn geweest. Toen de Grieken Kreta

veroverden en de Olympische Goden de plaatselijke religie verdrongen, werd Europa in de Griekse mythen een mooie prinses op wie Zeus verliefd werd en die hij in de gedaante van een stier ontvoerde en verkrachtte. Het kind dat hieruit voortkwam, Minos, was uiteraard de jonge versie van de Vegetatiegod, maar Zeus was in de latere mythen, samen met de andere Olympische Goden al onsterfelijk geworden, om zich te onderscheiden van hun voorgangers uit het Oude Europa. Minos is in de Griekse versie degene die sterft, maar hij heeft zich tijdens zijn leven als koning van Kreta zo onderscheiden dat hij na zijn dood van de Goden mag heersen over een labyrint, dat gelijk te stellen is met de Onderwereld. Van de

Zeegod, Poseidon, krijgt hij een offerstier die zo wonderschoon is dat Minos het dier achterhoudt en een andere stier offert. Uit wraak zorgt Poseidon ervoor dat Pasiphae, de vrouw van Minos, verliefd wordt op de door hem geschonken stier. Ze laat Daedalos, de bouwer van het labyrint, een houten koe construeren, waarin ze zich verstopt, waarna de stier haar bevrucht. Het wezen dat hieruit voortkomt, de Minotauros, wordt door Minos in het labyrint opgesloten, maar het monster kan er alleen van weerhouden worden uit te breken als jaarlijks een maagd aan hem geofferd wordt. Dat offer brengt de bevolking van Kreta noodgedwongen, tot de Atheense held Theseus de Minotauros in het labyrint opzoekt en doodt. Het mes snijdt naar twee kanten: de Vegetatiegod in de gedaante van de stier wordt gedood, zoals het hoort, maar zonder dat Oppergod Zeus, hiervoor zijn leven hoeft te geven. Het labyrint waarin de Minotauros wordt opgesloten is in wezen de Godin zelf. Het woord is afgeleid van *labrys*, de dubbele bijl die in Knossos de Maangodin symboliseerde. In kleitabletten die in Knossos zijn gevonden werd de Godin omschreven als 'Vrouw van het Labyrint'. Op Kreta werd Pasiphae als Maangodin vereerd. Haar naam betekent 'Zij die op allen schijnt'.

De Vegetatiegod in de Griekse mythen

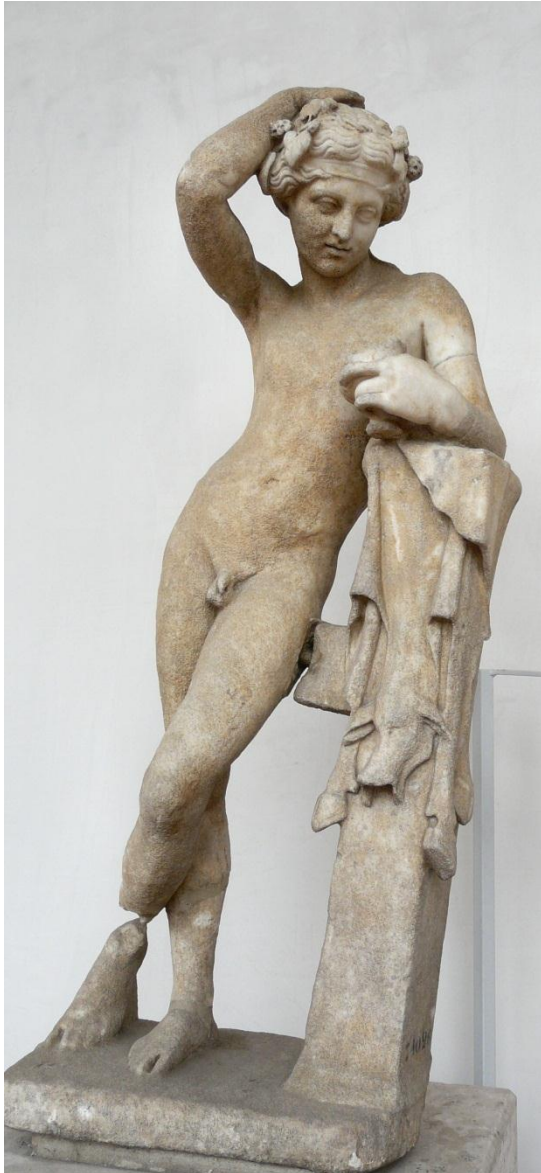
Vrijwel alle Griekse Godinnen zijn te herleiden tot verschijningsvormen van de Grote Godin uit het Oude Europa en vrijwel alle Griekse Goden zijn te herleiden tot een of andere vorm van de Vegetatiegod. Charles Herberger, professor in de Engelse taal aan de Universiteit van Springvale in Maine en specialist op het gebied van mythologieën, analyseert in *The riddle of the Sphinx* de religie in het Middellandse Zeegebied tijdens de Bronstijd. Door gebruik te maken van afbeeldingen op stempels, vazen, e.d., weet hij de religie van de Griekse, Mykeense en Minoïsche beschaving vanaf 1500 v.Chr. te

ontcijferen, bijna 700 jaar voordat Homerus zijn *Illias* en Odyssee en Hesiodus zijn *Theogonia* schreef. Deze boeken worden gewoonlijk als oudste bronnen voor de Griekse religie gebruikt. De oudere religie die Herberger beschrijft, vertoont zeer veel overeenkomsten met de godsdienst uit het Oude Europa en vaak is de sleutel om de latere Griekse en Romeinse mythen te ontrafelen verrassend eenvoudig.

Herberger ziet de oorsprong van de mythen uit de Oudheid in een religie, 'gedomineerd door een Grote Godin, die ondanks haar vele namen, kan worden geïdentificeerd als in wezen één Godin.' (p 18) Deze Godin, stelt Herberger, omvatte alles en uit haar wezen was de hele schepping voortgekomen: 'Aangezien ze alle tegenpolen in zich herbergt, heeft ze geen mannelijke God nodig als partner en nog veel minder als heer en meester. Uit haar eigen wezen baart ze een Halfgod, haar zoon, die, als hij de volwassenheid bereikt, haar gemaal wordt als God-koning. De God-koning regeert, maar doet dat uit haar naam in een matrilineaire samenleving, waar via de moeder geërfd wordt. De God-koning wordt in verband gebracht met het zaad en met mannelijke vruchtbaarheid. Terwijl de Godin de altijd aanwezige is, vertegenwoordigt hij seizoensgebonden verandering. Om het leven in stand te houden, dienen zaden en vruchten, graankorrels en druiven, afgesneden, geplukt, gemalen of fijngestampt te worden, waarna ze gegeten of gedronken kunnen worden. Daarom moet de God-koning sterven, maar na de oogst wordt het zaad gezaaid in de geploegde akkers en komt in het voorjaar opnieuw tot leven. De God-koning moet sterven, maar wordt elk jaar weer herboren.' (p 18) Soms werd de God geacht in de herfst te sterven om in het voorjaar met de nieuwe vegetatie herboren te worden. Later werd de God ook met de groeikracht van de Zon geassocieerd en was Midzomer het moment dat hij zijn heerschappij afstond aan zijn tegenpool, de afbrekende krachten in de natuur, om met Midwinter

opnieuw terug te keren.

De Drievoudige God in de Griekse mythen

*Marmeren beeld van
Dionysos, 1^e eeuw na
Chr. Gevonden in Rome.
Nu in Archeologisch
Museum de Thermen van
Diocletianus.*

Herberger gaat ervan uit dat er in de oudste mythen steeds sprake was van twee Goden, helden of koningen die elkaar periodiek afwisselden. Het is bekend dat Dionysos en Apollo een dergelijk koppel vormden, waarbij beurtelings de een heerste over Delphi, terwijl de ander afwezig was. Herberger wijst op het feit dat Dionysos vaak werd afgebeeld als stier of met een luipaardmantel. Dat dit wijst op een verwantschap met de God van Çatal Höyük moge voor zich spreken.

Naast de twee elkaar afwisselende Goden werd er in de periode die Herberger onderzocht, ruwweg 1500-500 v.Chr., gewoonlijk ook een derde

God afgebeeld, die als het ware de overgang tussen beiden overbrugde. Dit was meestal Hermes en dat verklaart waarom deze God zo vaak met het kind Dionysos werd afgebeeld. Als de druiven in de herfst werden geoogst, stelde men dit voor als

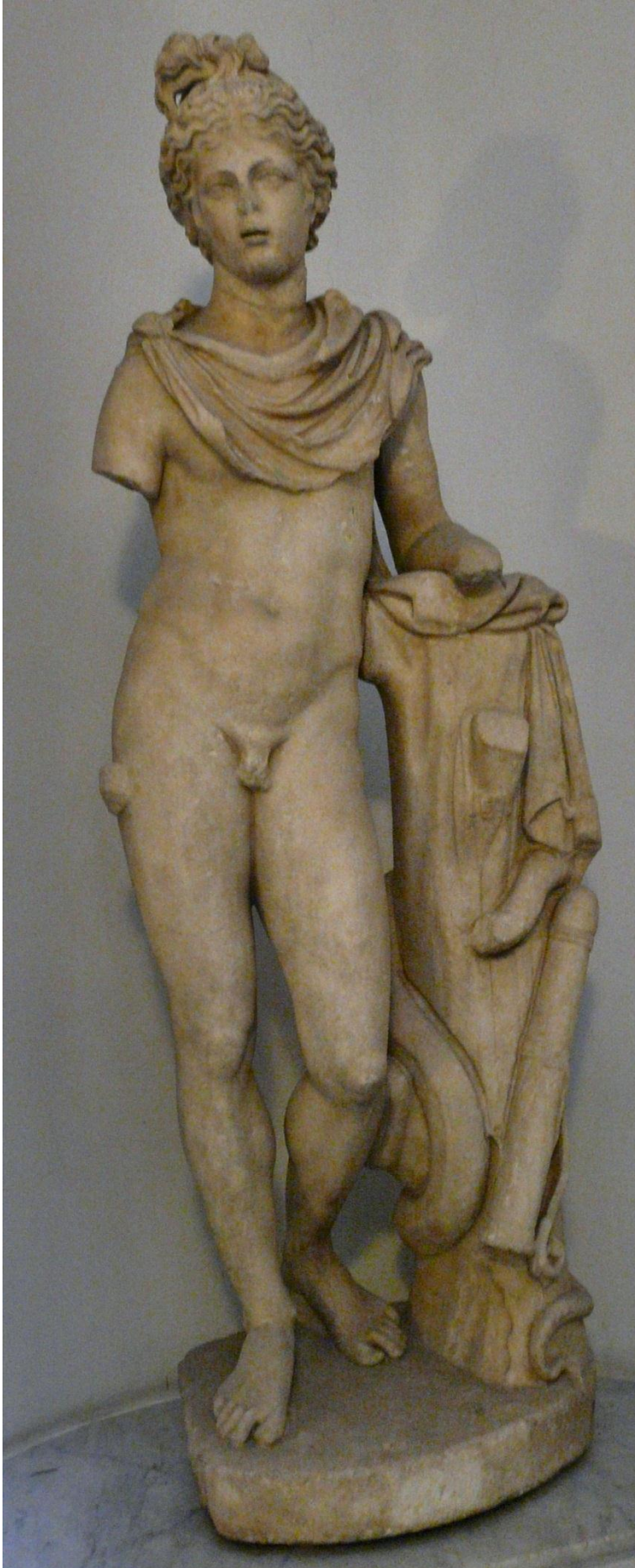
de dood van Dionysos, die enerzijds werd getransformeerd tot de wijn, en anderzijds werd herboren als het kind dat door Hermes werd begeleid tot het op zichzelf kon staan.

Volgens de Griekse mythen was Zeus de vader van Dionysos en zijn moeder een sterveling, Semele genaamd, die bezweek toen Zeus zich in zijn volle glorie aan haar toonde. Zeus nam de vrucht uit haar schoot, plaatste hem in zijn eigen dijbeen om te volgroeien en gaf het kind toen dit geboren werd aan Hermes om het op te voeden. In de oudere mythen, die Herberger via afbeeldingen aanboort, staat Dionysos heel dicht bij de Vegetatiegod van het Oude Europa, wiens aard hij trouwens, als enige van de Olympische Goden, nooit verloochend heeft. In Delphi bevond zich in de tempel van Apollo het graf van Dionysos, waar de God na zijn rituele dood te rusten werd gelegd.

Apollo werd als onsterfelijk beschouwd en werd daarom verondersteld te vertrekken naar het rijk achter de Noordenwind (Hyperboreas) als hij afwezig was. Toch was ook Apollo een verschijningsvorm van de Anatolische Vegetatiegod. Aan de Anatolische zuidkust werd de Moedergodin door de inheemse Lyciërs vereerd als Leto. De naam is afgeleid van het Lycische Lada, dat 'Vrouw' betekent. In de Lycische mythen werd Leto verbonden met een Vegetatiegod die haar zoon en tegelijk haar geliefde was en die als Apollo Lairbenos werd aangeduid.

Artemis was een andere verschijningsvorm van de Anatolische Grote Godin. In de latere Griekse mythen zijn Artemis en Apollo de kinderen die Zeus bij Leto verwekt heeft.

Zeus was een Indo-Europese Hemelgod die overal waar hij kwam de plaatselijke Vegetatiegoden verdrong en hun mythen een andere betekenis gaf. Zo werd in een van de mythen gezegd dat Zeus de liefde had bedreven met Io, een bediende van Hera, en dat hij Io om haar tegen de woede van de jaloerse Hera te beschermen in een koe had veranderd. Hera eiste de koe echter

*Marmeren beeld
van Apollo,
gemaakt 100-150
na Chr. Gevonden
in Rome bij de
bouw van het fort
Tiburtino. Nu in
Palazzo Massimo.*

op en liet Argos, die nooit sliep en vele ogen had die alle kanten uit keken, het dier bewaken. Zeus stuurde Hermes, die Argos wist te doden en Io bevrijdde.

Wat hierachter schuil gaat, laat Herberger zien, is een heel ander verhaal. Io was een plaatselijke vorm van de Godin, Argos was de Tweelinggod, een synthese van de twee Vegetatiegoden die elkaar afwisselden. Hermes was, zoals gewoonlijk, de derde God die de beide anderen overbrugde.

De Tweelinggod, van wie de God Janus met zijn dubbelgelaat een rechtstreekse afstammeling is, werd soms voorgesteld als Dionysos met zijn luipaardmantel en Heracles met zijn knots. Het was niet Io die Hera diende, want Hera en Io zijn beiden afgeleid van de Grote Godin, maar Heracles. Zijn naam wil niets anders zeggen dan 'hij die door Hera gekend wordt'.

De vele *heroën* die we in de Griekse mythologie tegenkomen vertegenwoordigden de Vegetatiegod die met Hera verbonden was. Oorspronkelijk waren steeds twee Vegetatiegoden die elkaar afwisselden met de Godin verbonden. Zowel de twee Goden als de Godin werden in elke plaats anders aangeduid, met een naam die meestal een plaatselijke of archaische vorm van 'Vrouwe' en 'Heer' inhield. In de latere Griekse mythen werden deze titels tot eigennamen en bovendien werden de Goden gedegradeerd tot Halfgoden. Een Halfgod was meestal een zoon van Zeus en een aardse vrouw, die gewoonlijk de nog verder gedegradeerde plaatselijke Grote Godin was. Volgens Herberger zijn de Olympische Spelen rechtstreeks voortgekomen uit rituelen waarin de rivaliteit tussen de twee Goden werd uitgebeeld.

De antagonist van Dionysos was soms Apollo, maar vaak ook Perseus, een van de *heroën*. Zijn grootste zege is het doden van Medusa. Volgens de Griekse mythen was Medusa een mooie vrouw op wie de Zeegod Poseidon verliefd werd. Toen het paar de liefde bedreef in een aan Athena gewijde tempel was deze Godin daarover zo verontwaardigd dat ze Medusa veranderde in een Gorgone. De Gorgonen waren drie vrouwelijke demonen, die iemand in steen konden veranderen door deze persoon alleen maar in de ogen te kijken. Later kreeg Athena er spijt van dat ze Medusa in een dergelijk monster had veranderd en met haar hulp hakte Perseus Medusa's hoofd van haar romp. Uit het lijk kwamen het vliegende paard Pegasus en het kind Chrysaor te voorschijn, terwijl slangen uit het hoofd opstegen.

Perseus gaf het hoofd aan Athena die het op haar schild zette, waar het sindsdien prijkte en haar tegenstanders in steen veranderde.

Sarcofaag uit 2^e eeuw na Chr. in het Museum van Aphrodisias, Turkije. Drie hoofden van Medusa, tussen cupido's die festoenen en druiventrossen dragen.

Ook deze mythe, zoals zovele Griekse verhalen, is een volledige omdraaiing van een oudere geschiedenis. Het paard is een verschijningsvorm van de Godin, die over heel Europa te vinden was en in de latere Keltische mythen Epona werd genoemd. Poseidon was oorspronkelijk niet de God van de zee - die behoorde de Godin toe- maar een Vegetatiegod. Professor Karl Kerényi, expert op het gebied van de Griekse mythen, verklaart zijn naam als *Posei-Da-on*, de Gemaal van Da, waarmee de Graangodin Demeter werd aangeduid. *Damater* betekent Godin van de Aarde. Poseidon was een aanduiding

van de Vegetatiegod, die Moeder Aarde bevruchtte. Medusa was in de periode die Herberger analyseert nog steeds de Grote Godin en het was Perseus die gedood werd voor haar en niet andersom. Talloze afbeeldingen op sarcofagen in het Romeinse rijk laten Medusa zien als een waardige beschermvrouw van de overledenen.

De God als slang

De slangen waarmee Medusa werd afgebeeld vinden we in de Minoïsche cultuur terug in de beeldjes van de Slangengodin die in Knossos gevonden zijn. De slang vertegenwoordigde vermoedelijk niet de Godin zelf, maar de zich steeds verjongende Vegetatiegod. De twee slangen die zich om de hermesstaf kronkelen, zijn niets anders dan de twee Vegetatiegoden die elkaar in de oude mythen met de hulp van Hermes afwisselden. De Slangengodin werd in Knossos afgebeeld met een slang in elke hand of een slang om elke arm gewonden. In vele afbeeldingen uit de Bronstijd is de Godin afgebeeld terwijl ze een slang met melk uit haar borsten voedt. Ook Dionysos werd wel als slang aangeduid en het is duidelijk dat de slang en de stier beiden de Vegetatiegod vertegenwoordigen. In de Bijbel wordt de slang, waarschijnlijk om precies deze reden, vereenzelvigd met De Boze, maar in het Oude Europa was de slang een heilig dier, dat eeuwige vernieuwing en verjonging symboliseerde.

Athena was niet altijd de maagdelijke strijder die ze in de Griekse mythen is geworden. Voordat het Griekse vasteland door de Indo-Europese Doriërs werd veroverd, stichtten de Pelasgiërs in het zuiden, met name Arcadië, een hoogstaande cultuur, waaraan de latere Griekse mythen veel ontleend hebben. In Pelasgische mythen had Athena een slang, die haar zoon en tegelijk haar geliefde was. Vaak werd Athena met een slang afgebeeld, zoals op het in Rome gevonden beeld op de

volgende pagina.

De God als bok

Het hoofd van Medusa op haar schild was in oudere verhalen de aegis, het vel van een door de Godin gedode bok, die ongetwijfeld de Vegetatiegod vertegenwoordigde

Zeer waarschijnlijk is ook de Arcadische Pan met zijn bokkenpoten afgeleid van de Vegetatiegod. Herberger wijst erop dat de God in Kreta tijdens de Minoïsche periode vaker als bok werd voorgesteld dan als stier en dat beiden dezelfde Vegetatiegod lijken te vertegenwoordigen. Opmerkelijk is in dit verband dat Pan in de mythen een kind van Hermes werd genoemd. De Godin werd in het Oude Europa soms als geit voorgesteld, waarvan nog iets terug te vinden is in de geit Amalthea, die de zuigeling Zeus met haar melk voedt, als zijn moeder Rhea hem verstopt om te voorkomen dat zijn vader Kronos hem verslindt. Ook het verhaal van Kronos, waar de oude God zijn kinderen verslindt,

Athena Giustiniani. Romeinse kopie uit de 2^e eeuw na Chr. van een Grieks beeld van de 4^e eeuw v.Chr. Gevonden in Rome onder de Santa Maria Sopra Minerva. Vaticaanse Musea.

is een omdraaiing van een oudere mythe, waarin de oude God sterft en in de nieuwe vegetatie herboren wordt. Kronos is niet voor niets een zoon van Gaia, de Aardmoeder.

De komst van de Indo-Europese Hemelgod

Bovenstaande voorbeelden, die nog met ontelbaar vele aan te vullen zijn, weerspiegelen hoe, vanaf het eind van de Nieuwe Steentijd, de Oude Religie geleidelijk aan een andere vorm en inhoud krijgt. Deze veranderingen hangen met de komst van steeds nieuwe groepen immigranten samen. Gimbutas beschrijft hoe nomaden uit de buurt van Zuid-Rusland tussen 4500 en 3000 v.Chr. Europa doorgetrokken zijn en zich her en der hebben gevestigd. Er was eerder sprake van een voortdurende druk van immigranten die zich voegden bij degenen die vooruitgegaan waren dan dat er sprake was van grote invallen en een machtsovername.

De nomaden, door Gimbutas naar hun ronde grafheuvels *Kurgans* genoemd, spraken talen die tot de Indo-Europese familie behoren. Ze worden door Gimbutas omschreven als oorlogszuchtig, patriarchaal en sterk hiërarchisch georganiseerd. De Kurgans waren bedreven veefokkers en voerden het paard als rij- en lastdier in. In hun religie waren een Hemelgod, die ook wel als een Zonnegod werd gezien, en een Dondergod belangrijker dan alle anderen.

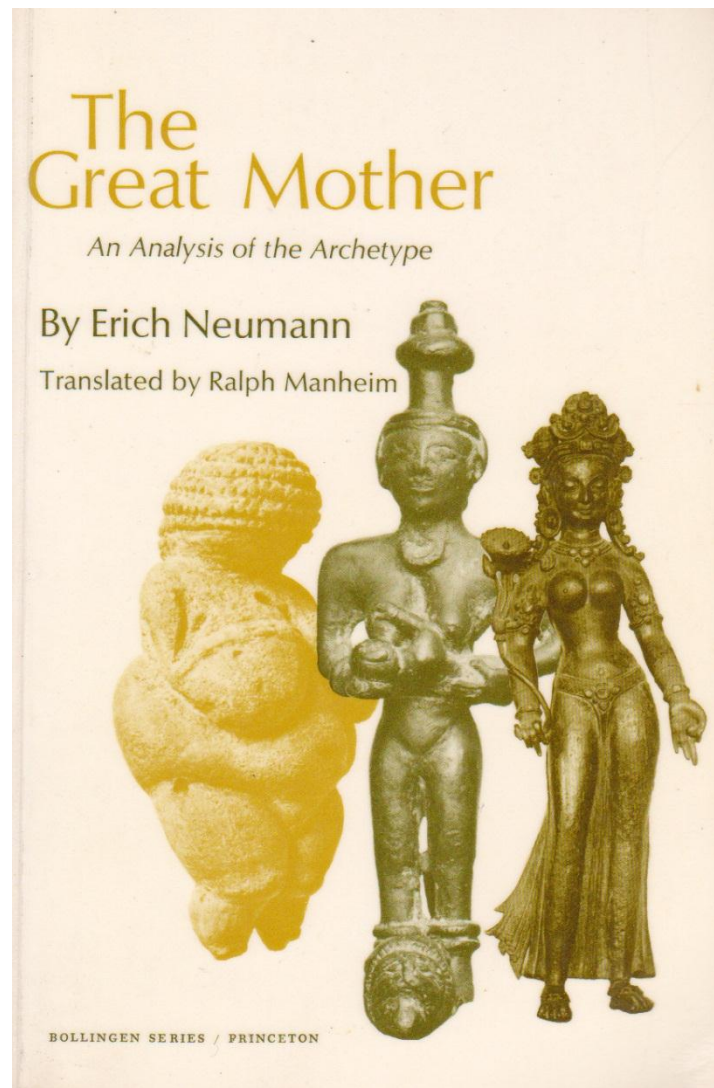
Naarmate de druk van de immigranten op de oorspronkelijke bevolking door hun groeiende aantallen groter werd, namen hun Hemel- en Dondergod in aanzien toe en drongen de Grote Moeder en haar gemaal, de Vegetatiegod, steeds verder naar de achtergrond. De Godin, die in het Oude Europa de Grote Moeder was geweest en in verschillende gedaanten heerste over alles wat te maken had met leven, dood, vruchtbaarheid en wedergeboorte, versplinterde geleidelijk aan in talloze Godinnen die elk slechts een facet van de Grote Moeder

vertegenwoordigden.

Goden en archetypen

Zoals Erich Neumann uiteenzet in *Die grosse Mutter* (1955), vertaald als *The Great Mother*, heeft de archetypische Grote Moeder een positieve en een negatieve lading, die hij als de voedende, beschermende moeder tegenover de verschrikkelijke, vernietigende moeder zet. Archetypen komen volgens de theorie van Neumanns leermeester Jung voort uit de diepste laag van ons bewustzijn, een laag die hij het *collectieve onderbewuste* noemt. De eenvormigheid van de Godin in het Oude Europa is vermoedelijk te verklaren uit het feit dat de mensheid in de Steentijd nog relatief gemakkelijk toegang had tot deze diepe laag van het bewustzijn.

Helmut Uhlig analyseert in *Die Mutter Europas* de ontwikkeling van de Godin vanaf de Steentijd in Anatolië en geeft een interessante verklaring voor de ondergang van de cultuur van de Grote Moeder. Het bewustzijn van de vrouw, stelt Uhlig, is in de eerste plaats kosmisch en universeel; ze ervaart hoe alles met alles samenhangt. Het bewustzijn van de man, daarentegen, is

primair doelgericht. In het Oude Europa, zoals Gimbutas dat beschrijft, weerspiegelde de religie van de Grote Moeder en de God van Dood en Wedergeboorte een wereldbeeld waarin alles met alles samenhang. Leven en dood, groei en afbraak, alles maakte deel uit van een zich steeds herhalende kringloop.

Van polariteit naar dualisme

Herberger verwijst in zijn boek over de bronnen van de Griekse religie naar het onderscheid tussen *analytisch denken* en *synthetisch denken*. Het analytisch denken gaat uit van drie principes: identiteit (A is A), contradictie (A is niet B) en de uitgesloten middelaar (het is uitgesloten dat A zowel A als niet-A kan zijn). Het synthetische denken, daarentegen, gaat uit van drie andere principes: analogie (iets vertoont overeenkomst met iets anders), polaire oppositie (iets wordt pas duidelijk door het contrast met iets anders, zoals we pas weten wat licht is door het af te zetten tegen donker) en de ingesloten middelaar (alles hangt met alles samen en elk onderdeel bepaalt hoe elk ander onderdeel ervaren wordt).

Analytisch denken leidt automatisch tot dualisme. Als we voor 'A is niet B' invullen 'God is niet de duivel' dan is er al een fundamenteel onderscheid tussen goed en kwaad gemaakt. Alle culturen van het Oude Europa lijken te zijn bepaald door een vrouwelijk bewustzijn, dat gepaard gaat met synthetisch denken. De Indo-Europeanen, daarentegen, hebben zich vanaf het prilste begin geprofileerd als mannelijk, in de betekenis die Uhlig aan dit woord geeft, en hebben zich daarbij laten leiden door hun analytisch en dualistisch denken. Alleen wie doelgericht en analytisch is en bereid alles opzij te zetten om dit doel te bereiken, is in staat een koninkrijk of keizerrijk te stichten en andere gebieden te veroveren om de eigen macht te vergroten. - Zonder doelgerichtheid is elke vorm van oorlog zinloos en om het doel te rechtvaardigen is het vrijwel onontkoombaar dat een

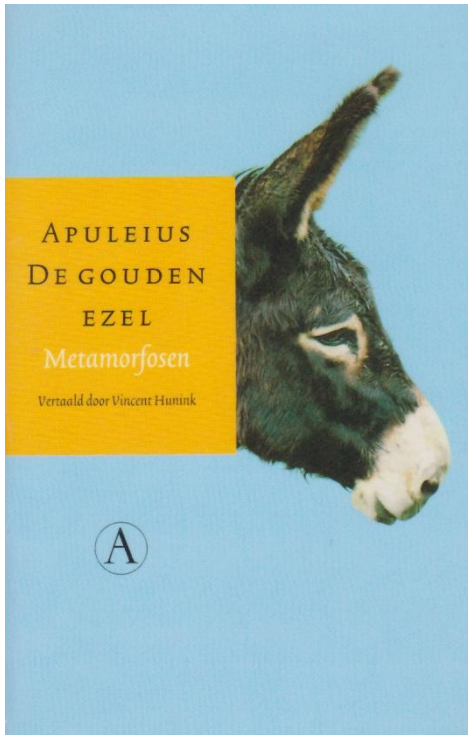
strikt onderscheid tussen goed en slecht gemaakt wordt. De Romeinen vonden het een goede en rechtvaardige zaak om hun grenzen veilig te stellen en vrede binnen hun gebied te kunnen garanderen en met deze Pax Romana in het vaandel hebben ze Europa onder de voet gelopen. In het Oude Europa zou dat ondenkbaar zijn geweest. Hoewel Çatal Höyük 1000 jaar lang de grootste stad op aarde is geweest, is het kennelijk geen moment bij de inwoners opgekomen hun burenen in te lijven.

Verval van de Oude Religie

Toen de levenshouding vanuit een synthetische samenhang der dingen tegen het eind van de Nieuwe Steentijd plaats maakte voor een doelgericht analytisch dualisme, was de archetypische Godin voor velen niet meer te begrijpen. In de Steentijd heerste de Godin over geboorte, groei, volwassenheid, aftakeling, dood en wedergeboorte. Dit werd wel vergeleken met de cyclus van de Maan, waarbij de wassende Maan de groei voorstelde, de volle Maan de volwassenheid, de afnemende Maan een aftakeling en de donkere Maan de dood. Onder Indo-Europese invloed werden deze deelfuncties van de Grote Godin gesplitst in verschillende Godinnen, die als volledig los van elkaar gezien werden. In Griekenland werd Artemis geassocieerd met de nieuwe Maan en ze werd voorgesteld als een eeuwige maagd. Aphrodite werd vergeleken met de wassende Maan en ze werd het zinnebeeld van eeuwige liefde. Hera werd vergeleken met de volle Maan en ze werd het zinnebeeld van echtelijke trouw. Hekate werd vergeleken met de afnemende en donkere Maan en ze werd afgeschilderd als een boosaardige Godin die heerste over dood en verderf.

Groei en afbraak werden door de analytisch ingestelde Indo-Europeanen gezien als een contradictie, als tegengestelde krachten, die onmogelijk in dezelfde Godin verenigd konden zijn. Aspecten van de Godin die te maken hadden met dood en

vruchtbaarheid werden geprojecteerd op demonen of 'slechte' Godinnen, terwijl de 'goede' Godinnen kuis waren en vooral onderdanig aan de steeds machtiger wordende Goden. De stereotype slechte heks, die door de lucht vliegt en mensen

kwaad berokkent, is niets anders dan het donkere aspect van de Godin die eertijds alle facetten van het leven beheerste. Al in *De gouden ezel*, een roman uit de tweede eeuw, geschreven in het Latijn door de omstreeks 125 n. Chr. geboren Apuleius, is sprake van heksen die van gedaante kunnen veranderen door zich met zalf in te smeren, waarna ze door de lucht vliegen om waar ze kunnen de mensheid kwaad te berokkenen. Het schrikbeeld van de slechte heks, dat tijdens de vervolgingen zo vaak werd gebruikt,

is niet door de Inquisitie uitgevonden, maar wortelt in het archetypische beeld van de Grote Moeder, waarbij de donkere, destructieve kant is losgekoppeld van de scheppende, opbouwende en verzorgende zijde.

Invloed van de Oude Religie op het latere heidendom

In dit hoofdstuk kan de ontwikkeling van de Godin en de God vanaf de prehistorie slechts in vogelvlucht geschetst worden. De religie van het Oude Europa, die in de Nieuwe Steentijd een bloeiperiode doormaakte, is niet spoorloos verdwenen. Helmut Uhlig beschrijft in *Die Mutter Europas* hoe deze religie zich vanuit Anatolië over het Middellandse Zeegebied verspreid heeft, onder andere via de Griekse kolonie Efese. Artemis, afgebeeld als de Grote Moeder met de vele borsten, was daar

meer dan duizend jaar verreweg de belangrijkste Godin tot haar tempel, het Artemision, in 263 n.Chr. door de Goten werd verwoest. Het standbeeld van Artemis werd tot dat moment elk jaar tijdens het grote feest ter ere van deze Godin in een processie meegevoerd naar de zee en erin ondergedompeld.

*Artemis van Efese.
Romeinse kopie voor de
kolonie Leptis Magna (nu
in Libië), 2^e eeuw na Chr.
Archeologisch Museum
Tripoli.*

Een andere Anatolische Grote Godin, Kybele, werd al in 1000 v.Chr. in Syrië vereerd en heeft in het Romeinse Rijk tot in de Christelijke tijd een belangrijke plaats in de erediensten ingenomen. Ook Kybele, die in de mythen werd verbonden met de Vegetatiegod Attis, werd jaarlijks ritueel ondergedompeld, vermoedelijk in het voorjaar, om de Godin te reinigen en nieuwe kracht te geven na de winter. Ook de Germaanse Grote Godin, die door Tacitus als Nerthus werd aangeduid, werd jaarlijks ritueel ondergedompeld.

Naast de rechtstreekse invloed die de Atheners ondergingen via Efese, heeft de Anatolische religie zich verspreid over Kreta tijdens de Minoïsche periode. Veel Griekse mythen, Godinnen en Goden zijn ontleend aan de

Minoïsche Grote Moeder en haar zoon-gemaal, de Vegetatiegod, maar alle verhalen zijn bijna onherkenbaar veranderd, aangepast aan de smaak van de patriarchale Indo-Europese stammen.

De Oude Religie in de Mysteriën

Een van de bekendste Griekse mythen verhaalt hoe Hades, de God van de Onderwereld, Persephone, de dochter van Demeter,

Marmereen urnaltaar met reliëf van de ontvoering van Persephone door Hades. 2^e eeuw na Chr. Gevonden in Rome. Nu in Museum Thermen van Diocletianus.

naar zijn duistere rijk ontvoert. Demeter laat in haar rouw de vegetatie afsterven en de andere Goden smeken Zeus om in te grijpen en zijn broer Hades te dwingen Persephone te laten gaan. Uiteindelijk laat Hades zich overhalen, maar weet Persephone met een list ertoe te brengen een granaatappel te eten, de vrucht van de onderwereld, waardoor het meisje ten dele aan hem gebonden blijft en een derde

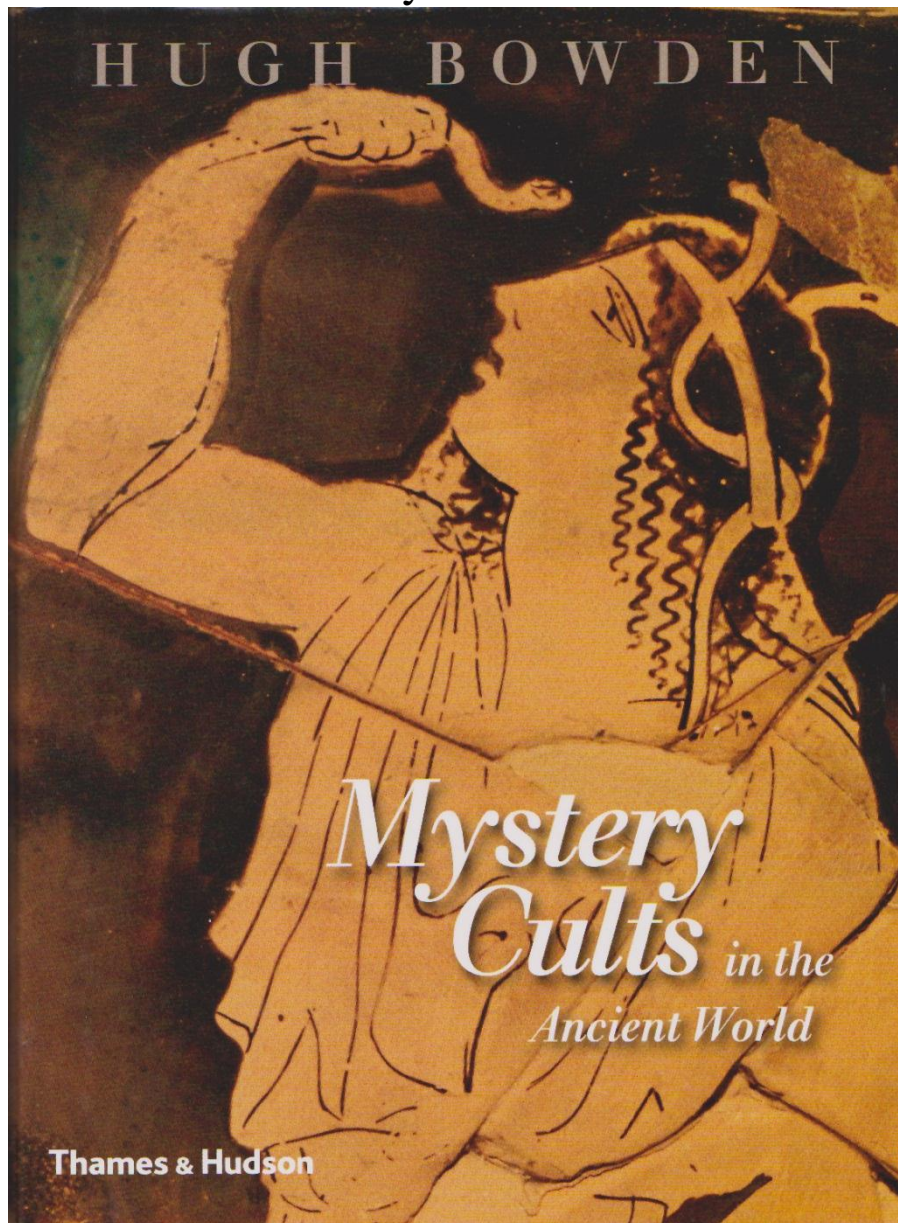
deel van het jaar in de onderwereld moet doorbrengen.

Volgens Joseph Campbell, in de vijftiger jaren de grootste autoriteit op het terrein van mythen, waren de Eleusinische Mysteriën een uitbeelding van deze verhalen en lieten ze zien hoe Persephone als Graangodin sterft en herboren wordt in het nieuwe graan.

Dit verklaart echter niet waarom deze voorstelling van zaken, die iedereen bekend was en waar Homerus open over schrijft, zo geheim was dat een ingewijde die erover praatte de doodstraf wachtte. Evenmin verklaart het waarom een dergelijk alom bekend mysterie gedurende meer dan vijftien eeuwen elk jaar zo'n 3000 personen zou aantrekken om ingewijd te worden, ondanks hoge kosten in verband met offerdieren en een vereiste vóór-inwijding in het nabijgelegen Agrai het jaar daaraan voorafgaand.

Professor Kerényi komt in zijn studie over Eleusis tot een heel andere conclusie. Volgens Kerényi was het niet de wedergeboorte van Persephone die in de mysteriën werd uitgebeeld, maar de wedergeboorte van de God, die sterft met de oogst en wordt herboren in het nieuwe graan. Hij wijst op een Kretenzische mythe waarin Demeter op een driemaal omgeploegde akker paart met de Vegetatiegod die soms werd aangeduid als Iasion de Jager en soms Zagreus werd genoemd. De vrucht van deze eenwording heette Ploutos, dat is 'rijkdom'. In feite is Pluto, de Heer van de Onderwereld, een andere naam voor Hades, de vrucht van haar schoot en vertegenwoordigt hij de rijkdom van het graan. In latere mythen werd gezegd dat Zeus Iasion doodde met zijn bliksem en dat Zagreus de zoon van Zeus en Persephone was die door toedoen van de jaloerse Hera door de Titanen in stukken werd gescheurd. Het mysterie van Eleusis was dat alle verhalen die er over Zeus en de Olympische Goden werden verteld één grote leugen waren en dat er geen onsterfelijke Oppergod bestond. De troostende boodschap

van de Eleusische Mysteriën was dat de stervende God zichzelf

altijd vernieuwt, zoals de Godin uit de afstervende vegetatie altijd weer het nieuwe leven laat opschieten. De woorden die aan het eind van de plechtigheid in Eleusis werden uitgesproken waren: 'Brimo de Brimos', wat wil zeggen: 'De Sterke Godin heeft de Sterke God gebaard.'

De Olympische Goden vertegenwoordigden de Griekse superioriteit op alle gebieden en dat zelfs Zeus sterfelijk zou zijn was volgens Kerényi voor de Atheners zo'n gruwelijke waarheid dat het onthullen van dit geheim met de dood gestraft zou worden. In het jaar 396 werd Eleusis door de Goten onder leiding van Alarik, met monniken in hun gevolg, verwoest, zonder dat iemand ooit verteld heeft wat het precies was waarmee het mysterie aanschouwelijk gemaakt werd.

Toch is er nog een andere interpretatie mogelijk.

Kunsthistoricus Hugh Bowden analyseert in *Mystery cults in the ancient world* (2010) de verschillende mysteriereligies in de oudheid, verbonden met de Grote Moedergodin en een Vegetatiegod, soms naamloos, soms aangeduid als Dionysos. Hij komt tot de conclusie dat er in deze mysteriën helemaal geen mythen werden nagespeeld en dat er geen occulte geheimen werden onthuld, zodat ook niets aan buitenstaanders kon worden doorverteld.

Bowden onderscheidt, in aansluiting op gangbare antropologische opvattingen, twee typen religie. In *doctrinal religion* bepalen heilige boeken, zoals de bijbel of de koran, hoe de wereld in elkaar zit en hoe een God in het verleden de kosmos heeft geschapen. Leefregels en een liturgie schrijven voor hoe elk individu zich dient te gedragen. Deze religies zijn kenmerkend voor grote, hiërarchisch ingedeelde samenlevingen.

In *imagistic religion* zijn er geen doctrines die bepalen wie of wat het goddelijke is en hoe de mens hiermee dient om te gaan. Deze religie is typerend voor kleine gemeenschappen, met weinig sociale hiërarchie. Tot welke groep men behoort, bijvoorbeeld 'kind' of 'volwassene', wordt bepaald door de doorgangsrituelen die men heeft doorstaan. Bowden toont in zijn boek op overtuigende wijze aan dat de mysteriereligies in de oudheid tot deze groep behoorden. De inwijding die iemand ondergaat is een intens doorgangsritueel. De herinnering hieraan is een beeld (Engels: image) dat iemand de rest van het leven bijblijft. Uit eigen ervaring kunnen we bevestigen dat de inwijding binnen de Wicca deze religie binnen deze groep plaatst. In de inwijding worden geen occulte waarheden onthuld. De inwijding is een symbolische dood en een wedergeboorte in een ander leven. In het volgende hoofdstuk gaan we hier dieper op in.

De Almachtige Godin

Het lijkt geen twijfel dat de verering van de Godin ouder is dan die van de God. Oorspronkelijk werd de Godin geacht het universum te omvatten en de kosmos uit haar eigen chaos geschapen te hebben. Het is onvermijdelijk dat de God die in de Steentijd erbij kwam bepaalde gebieden of diervormen die oorspronkelijk aan de Godin werden toegeschreven heeft overgenomen. Het is daarom niet zinvol ons af te vragen of de slang oorspronkelijk de God voorstelde of de Godin. *Alles* was oorspronkelijk een deel van de Godin, dus ook de slang, maar zodra de God werd aanbeden is de slang, naast de stier, de bok en het hert, een vorm geweest waarin hij werd afgebeeld. Als Wicca zich niet baseert op de oudste religie ter aarde, die van de Godin, dan toch wel op de op één na oudste, die van de Grote Moeder en de Vegetatiegod.

Hoewel Z. Budapest veel aan Gardners Boek der Schaduwen ontleend heeft en de religie die ze heeft gesticht daarom als Wicca kan worden beschouwd, richten Dianics zich vrijwel uitsluitend op de Godin. Ze ontkennen niet het bestaan van een God, maar hij speelt vrijwel geen rol in hun rituelen of wereldbeeld. Voor Z. Budapest is de God niet meer dan de seksuele oerdrift van Pan, zoals ze in de laatste drie bladzijden van haar *Holy book of women's mysteries* uiteenzet. Starhawk besteedt in *The Spiral Dance* wel aandacht aan de God, die voor haar wel degelijk de Vegetatiegod vertegenwoordigt.

De Godin en de God in de vier elementen

Voor alle Wicca's, behalve de Dianics, vormen de Godin en de God een polariteit. Dit is geen tegenstelling die tot strijd leidt, maar een samenspel van twee krachten die elkaar aanvullen. Beide krachten zijn weer te verdelen in twee elementen. Het werken met deze vier elementen neemt in de Wicca een centrale plaats in en daarom is het belangrijk er uitvoerig bij stil te staan.

Voor de meeste Wicca's is de kosmos te verdelen in vrouwelijke krachten, die de essentie van de Godin weerspiegelen, en mannelijke krachten, die de God vertegenwoordigen. De vrouwelijke krachten zijn onder te verdelen in de elementen Water en Aarde; de mannelijke krachten in de elementen Vuur en Lucht. Het verschil tussen de beide vrouwelijke krachten is dat Aarde vormgevend is en Water vormloos en vorm afbrekend. Als we water in een kelk schenken, neemt het water de vorm van de kelk aan. Zonder de vormgevende kelk zal het water wegvloeien. Water zoekt altijd het laagste punt en past zich aan de omgeving aan. Als de Godin alleen water was, zou de natuur geen vorm hebben en zou de aarde één grote wereldzee zijn. Als de Godin alleen Aarde was, zou de aarde een steriel brok materie zijn, zonder leven. Het element Water breekt alle vormen af die door het element Aarde behouden worden. Dit heeft tot gevolg dat de vegetatie in de herfst en winter verrot en afsterft. Het element Water brengt echter ook vruchtbaarheid. Zaden die worden gezaaid hebben water nodig om te ontkiemen en te groeien.

De elementen Water en Aarde zijn randvoorwaarden die leven mogelijk maken. Ze scheppen echter zelf dit leven niet. Na verloop van tijd zouden de afbrekende krachten van Water alle vormen afbreken. Eerst zouden de eenjarige planten afsterven, later zouden alle bomen verdwijnen. Al het land zou in een woestijn veranderen. Zelfs de hardste rots slijt door regen of rivierwater. Uiteindelijk zouden alleen wereldzeeën overblijven.

Bovenstaand schrikbeeld is hoe de meeste Wicca's zich een wereld zonder de God voorstellen. Het is de God die met zijn hemels Vuur de Godin bevrucht en altijd weer de kringloop van het leven op gang zet. Zonder de Aarde die het zaad ontvangt en het Water dat het doet ontkiemen gaat deze goddelijke vonk

verloren. Godin en God zijn beiden essentieel om het leven te scheppen en te behouden.

Zoals het wezen van de Godin zich toont in de samenwerking van de vormgevende en vorm afbrekende elementen, zo toont het wezen van de God zich in de samenwerking van de elementen Vuur en Lucht. Vuur is uitstralend, Lucht is beperkend. Vuur is transformerend en absoluut; het zet alles om in Vuur. Als we Vuur in de meest letterlijke betekenis nemen, zien we dat tijdens een brand alles wat brandbaar is, verandert in Vuur. Al wat leeft is niet bestand tegen de vernietigende kracht van het goddelijk Vuur. De vrouwelijke elementen bieden hier geen afdoende bescherming tegen. Je kunt een boom beschermen tegen Vuur door hem nat de houden, maar als het Vuur blijft aanhouden, zal het Water verdampen en de boom uiteindelijk verbranden. Het Vuur doven is afdoende, maar als we dit in absolute zin opvatten en de God dus wegdenken, komen we weer bij de boven omschreven levenloze wereldzee uit.

Alleen de God zelf kan het goddelijk Vuur hanteren en in toom houden. De God laat de vonk ontbranden en beslist wanneer het genoeg is. Deze onderscheidende kracht is de werking van het element Lucht. Een kosmos waarin alleen de elementen Water, Aarde en Vuur werkzaam zouden zijn, zou een onophoudelijk strijdtafereel laten zien. Een natuur waarin alles alleen maar groeit, eindigt in een verstikkend oerwoud waarin elk leven onmogelijk is. In het hoofdstuk over de Jaarfeesten zullen we uiteenzetten hoe de groeikracht van de God (het element Vuur) een halt wordt toegeroepen door het onderscheidingsvermogen van de God (het element Lucht). Het is de God die beslist dat het zo genoeg is, waarna de Godin middels het element Water haar afbrekende werk doet.

Dianics werken over het algemeen niet met de God. Dat betekent niet dat de elementen Vuur en Lucht voor hen geen rol

spelen. Voor Dianics vertegenwoordigt de Godin alle vier de elementen. Dit past in een wereldbeeld waarin de Godin de kosmos uit haar eigen essentie schept, een wereldbeeld dat in de Steentijd algemeen moet zijn geweest. In de oudste godsdiensten is hier vaak nog wel iets van terug te vinden. In de oudste vormen van het Hindoeïsme vertegenwoordigde de Godin Kali de vier elementen. Haar vier handen werden aangeduid als La (Aarde), Va (Water), Ya (Lucht) en Ra (Vuur). In haar vuurhand hield ze een bliksemschicht als staf en in haar luchthand hield ze een zwaard. Haar waterhand droeg een kelk vol bloed, terwijl een lotusblad het element Aarde vertegenwoordigde. Later werden de elementen door de Hindoes *tattva's* genoemd en werden ze aangeduid als *apas* (Water), *prithivi* (Aarde), *tejas* (Vuur) en *vayu* (Lucht). Hieraan werd *akasha* (geest) toegevoegd. Door de *Hermetic Order of the Golden Dawn* (zie hoofdstuk 5) zijn de *tattva's* ingeburgerd in de Westerse Esoterische Traditie en als zodanig hebben ze grote invloed gehad op de Wicca. Ook de wapens of werktuigen die met elk element verbonden zijn, worden in de Wicca gebruikt (zie hoofdstuk 6).

Lang voordat het Hindoeïsme zijn intrede deed, waren de elementen gemeengoed. De Soemeriërs, Egyptenaren en vele andere oude beschavingen kenden deze zelfde indeling. De Grieken namen ook de geest als vijfde element over en noemden dit *ether*. De vier andere elementen werden door de Grieken verbonden met de Attische Godin Nemesis, die werd afgebeeld met een kelk (Water), een wiel (Aarde), een appeltwijg als staf (Vuur) en een zwaard (Lucht). Volgens de mythen achtervolgde Zeus haar toen ze hem als minnaar afwees. Op het moment dat Nemesis zich als vogel vermomde, nam Zeus dezelfde gedaante aan en zo verkrachtte hij haar. Uit het ei dat Nemesis legde werd Helena van Troje geboren. In het Hindoeïsme wordt *akasha* (geest) voorgesteld als een zwart ei

en door de Grieken werd ether ook vaak als een kosmisch ei afgebeeld. Ook hier duikt weer de Vogelgodin op.

De indeling van de elementen in mannelijk en vrouwelijk dateert al uit de oudheid en was ook in India bekend. Kali werd voorgesteld als dansend op het lichaam van de God Shiva, die ze daarbij vertrapte. In dit opzicht is Shiva gelijk te stellen met de Vegetatiegod die wordt geofferd. Kali vertoonde zich echter ook als Shakti, de geliefde van Shiva. In de Tantra worden Water en Aarde voorgesteld als vrouwelijk, behorend bij Shakti, en Lucht en Vuur als mannelijk, behorend bij Shiva. De eenwording van deze elementen beeldt de scheppingskracht in de kosmos uit. In de Veda-teksten wordt Kali bevrucht door Agni, de Vuurgod. De bevruchting van de Godin door het Vuur van de God in de Wicca sluit hier geheel bij aan.

Door de Stoïcijnen, de volgelingen van de Griekse filosoof Zeno (' 320-264 v.Chr.) werden de elementen op vele verschillende gebieden toegepast en veel van hun indelingen worden nog steeds gebruikt. Zo werden de twaalf tekens van de dierenriem, de seizoenen en de verschillende Goden door hen ingedeeld naar de elementen. Hippokrates (460-370 v.Chr.), die gewoonlijk wordt aangeduid als de Vader van de Geneeskunde, deelde mensen in vier typen of temperamenten in. Bij elke type overheerst een van de vier elementen. Een choleric type is vurig, een sanguïnis type heeft een overdaad aan Lucht, een melancholisch type is tezeer aan het element Aarde gebonden en bij een flegmatisch type is het element Water overheersend.

In hoofdstuk 12 (Natuurmagie) komen we terug op Hippokrates en zijn invloed door de eeuwen heen op de indeling van de krachten van de natuur.

Het was de psychiater Karl Gustav Jung die de elementenleer ook op de psyche betrok. Hij onderscheidde vier functies van het bewustzijn, die hij als volgt elk met een van de elementen verbond:

Gewaarworden: Aarde

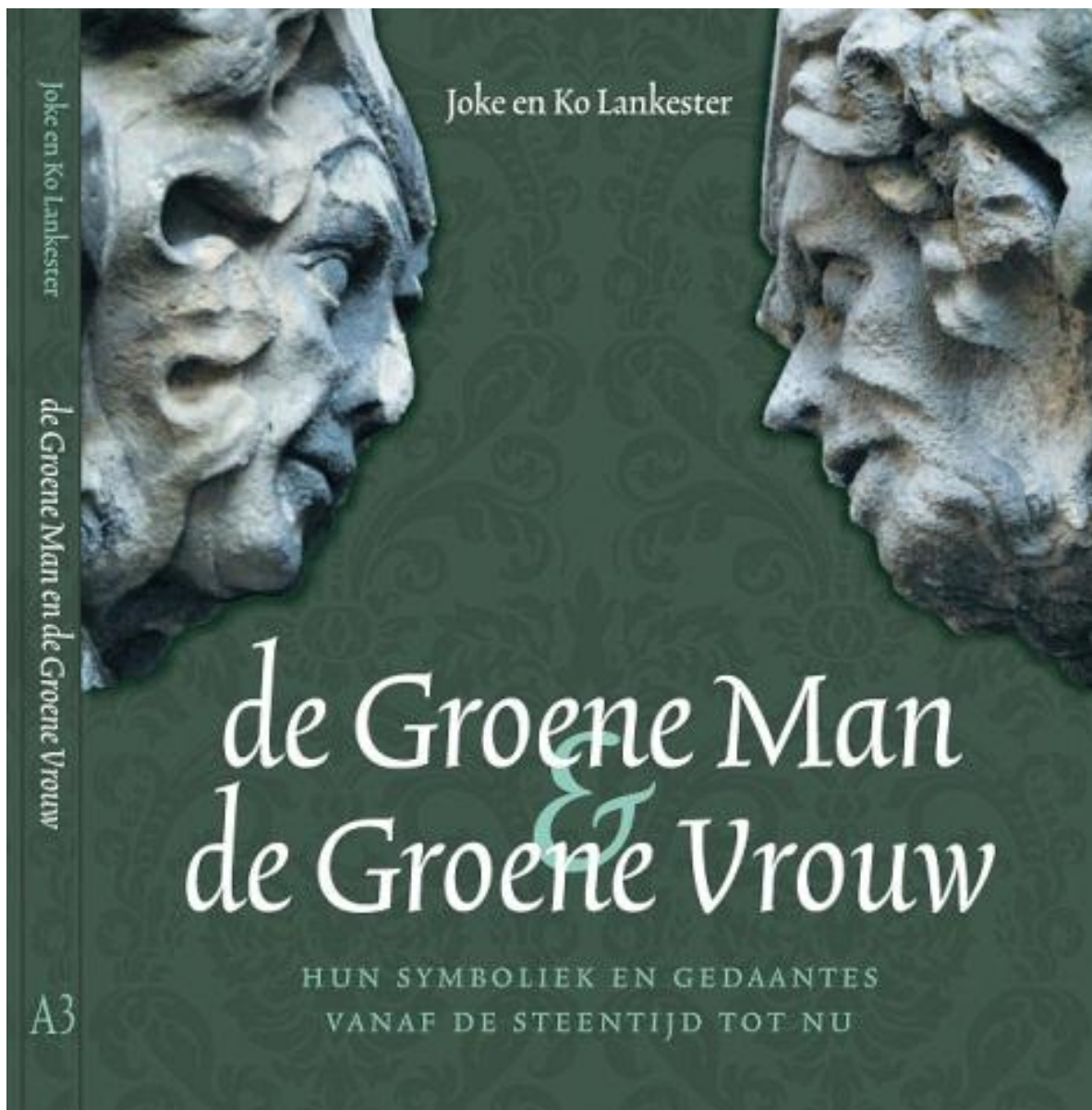
Voelen: Water

Intuïtie: Vuur

Denken: Lucht

Op grond van het belang dat een der elementen speelt in het bewustzijn kunnen vier mensentypen worden onderscheiden. Een aardtype gelooft iets pas als hij het meegemaakt heeft. Hij richt zich op concrete zaken en praktische uitvoerbaarheid. Een watertype gaat op zijn gevoel af. De gevoelswaarde van dingen en gebeurtenissen is belangrijker dan hun praktisch nut. Een vuurtype gaat op zijn intuïtie af. Hij is bereid nieuwe processen op gang te zetten en zaken te veranderen die anderen als vaststaand ervaren. Een luchttype volgt zijn verstand. Hij zet de zaken op een rijtje en trekt een conclusie waar hij zijn handelingen op baseert. In de psychologie van Jung is het uitgangspunt dat de vier elementen paarsgewijs gekoppeld zijn en dat van elk koppel één element bewust en het andere onbewust een grote rol speelt. Lucht en Water zijn een koppel; Aarde en Vuur ook. Als het denken in een persoon goed ontwikkeld is (luchttype), is de gevoelsfunctie (Water) alleen in het onbewuste merkbaar aanwezig. Zo iemand onderdrukt deze gevoelens of volgt soms gevoelens die hij zelf absoluut niet begrijpt en afkeurt. Bij een gevoelsmens, daarentegen, is de denkfunctie onbewust. Gevoelsmensen volgen misschien hun gevoelens, maar onbewust blijven ze er steeds mee bezig de zaken op een rijtje te zetten en orde te scheppen.

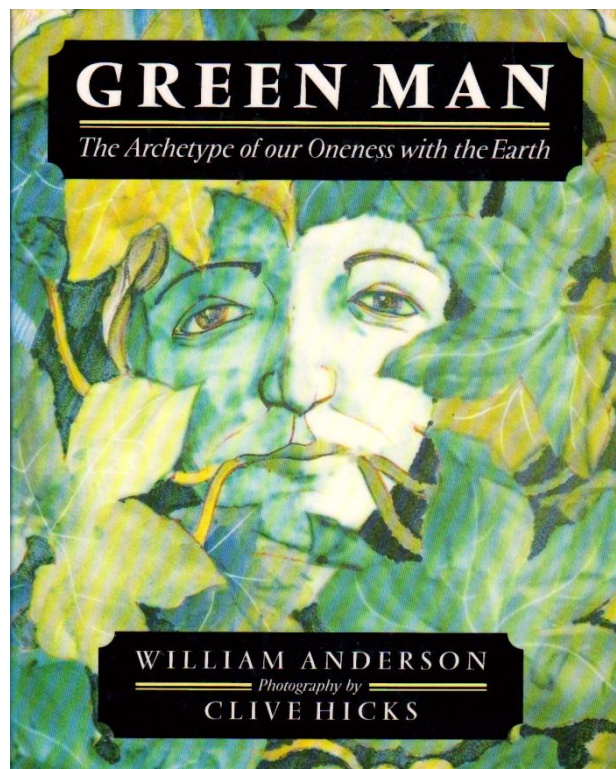
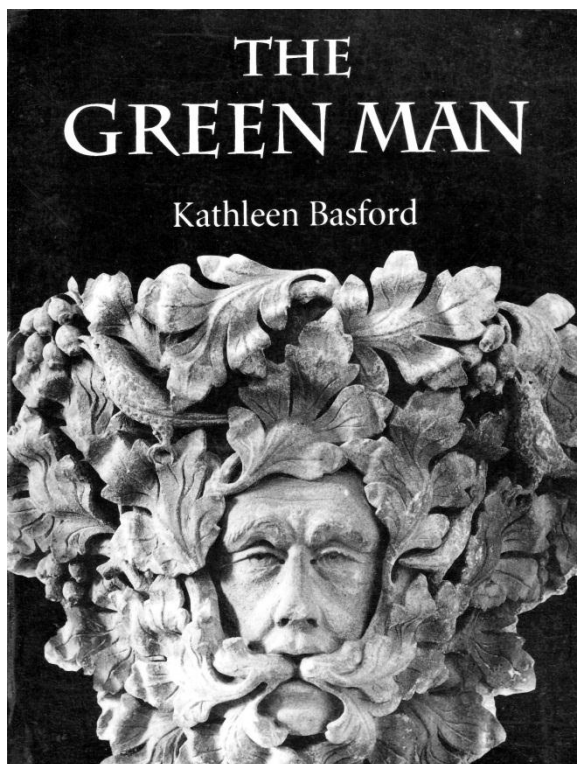
De Groene Man en de Groene Vrouw

In 2011 publiceerden wij *De Groene Man en de Groene Vrouw*, een baanbrekend boek waarin we, aan de hand van honderden door Joke genomen foto's laten zien hoe het goddelijke vanaf de 1^e eeuw vóór het begin van onze jaartelling is afgebeeld in wezens die alle grenzen doorbreken tussen de sferen van Goden en Godinnen, mensen, dieren en het plantenrijk.

De Groene Man was al opgemerkt in een artikel dat Lady

Raglan in 1939 in het blad Folklore had gepubliceerd. Volgens Lady Raglan betrof de *Green Man* een wezen dat opdook in de vegetatie en soms zelf ook stengels en bladeren voortbracht uit mond, neus of ogen. Daarmee was de toon gezet: het betreft een mannelijk wezen waarvan alleen het hoofd wordt getoond.

In 1978 publiceerde de biologe Kathleen Basford het boek *The Green Man*. Ze komt hierin tot de conclusie dat de Groene Man ontstaan is in het Romeinse keizerrijk en door de eeuwen heen is afgebeeld. Ze beperkt zich daarbij tot gebladerde mannelijke hoofden, zoals de Groene Man op de cover, die in de 14^e eeuw werd gemaakt in de All Saintskerk in Sutton Benger.

William Anderson geeft in zijn in 1990 verschenen boek *Green Man – the archetype of our oneness with the earth* een vergelijkbaar overzicht van gebladerde, mannelijke hoofden. Anderen hebben zich hierbij aangesloten en vrijwel niemand merkt op dat de Groene Man vaak wel degelijk een lijf heeft en dat er bijna even vaak Groene Vrouwen zijn afgebeeld.

De Groene Vrouw heeft vrijwel nooit stengels die uit haar mond komen, maar wel wordt haar onderlichaam vaak gevormd door vegetatie. Op de foto hierboven een voorbeeld uit de Kaartengalerij in de Vaticaanse Musea, geschilderd in 1581 in opdracht van paus Gregorius XIII. Ook de armen van de Groene Vrouw gaan over in stengels en bladeren. In de galerij zijn tientallen Groene Mannen en Groene Vrouwen te vinden.

Voor wie erop let zijn Groene Mannen en Groene Vrouwen te vinden in talloze kerken en paleizen over heel Europa, ook in Nederland. Door hun vreemde vormen – deels mannelijk, deels vrouwelijks, deels dierlijk of bovennatuurlijk worden ze door wetenschappers meestal aangeduid als *Grotesken*. Ze overrompelen je door hun bizarre uiterlijk, maar zijn vrijwel nooit agressief of afstotelijk.

Vaak wordt gezegd dat de Groene Man een heidens overblijfsel is dat vanaf de middeleeuwen de kerken is binnengesmokkeld. Als regel zijn de Groene Man en de Groene Vrouw echter open en bloot afgebeeld en vaak in opdracht van pausen, kardinalen en wereldlijke heersers. Onze conclusie is dat de Groene Man en de Groene Vrouw 'ondoordringbare'

grenzen overschrijden en daardoor in mensen een schokbeweging opwekken, waardoor het goddelijke zich in het groteske openbaart. Het goddelijke staat boven elke menselijke beperking en overstijgt de verschillen tussen heidendom, christendom en welke andere religie dan ook. Als zodanig staan de Groene Man en de Groene Vrouw dicht bij de God en de Godin, zoals die binnen de Wicca vereerd worden.

Gehoornde Groene Man in de Prinsenkapel in Breda, gemaakt in 1533. Het hele plafond is beschilderd met Groene Mannen en Groene Vrouwen.

Het wezen van de Godin en de God

Voor ons zijn de Godin en de God geen abstracties of processen die zich in onze geest afspelen. In veel boeken die uitgaan van

Jungiaanse ideeën, zoals *Godinnen in elke vrouw* en *Goden in elke man* van Jean Shinoda Bolen, worden de Goden en Godinnen gebruikt als psychologische functies en niet meer dan dat. Voor ons zijn de Godin en de God een realiteit, een kracht die buiten ons *en* in ons is. Ze zijn, met andere woorden, zowel immanent als transcendent. Alles wat we doen, doen we omdat de Godin en de God ons in beweging zetten. Alles wat we om ons heen zien en ervaren en alles wat in ons binnenste leeft, maakt deel uit van de Goden. Dianics erkennen eenzelfde polariteit, maar plaatsen gewoonlijk het krachtveld binnen de Godin, niet tussen de Godin en de God. Voor veel Dianics is de Godin de Grote Godin die alles in zich verenigt en alle tegenstellingen overbrugt. Dianics werken eerder met de balans tussen de tegenstellingen dan met de polariteit op zich.

Dianics hechten meestal meer dan andere Wicca's aan de therapeutische waarde van een ritueel. Het doel van een ritueel voor Dianics is vaak met jezelf in het reine te komen, beter te functioneren in de maatschappij of de maatschappij zelf te verbeteren. Voor ons heeft een ritueel waarde op zich als eerbetoon aan de Godin en de God. Als er een beroep op ons gedaan wordt, kunnen we, bijvoorbeeld, door gebruik te maken van magie proberen iemand te helpen een probleem op te lossen, maar dit is niet het doel van een jaarfeest of Maanviering. Daar zijn we primair bijeen om de Godin en de God te eren. Dat Maanvieringen alleen voor magisch werk zouden zijn, iets wat vaak wordt gezegd, is ontleend aan wat Margaret Murray over de esbats heeft geschreven, maar voor Murray waren de esbats, die op onregelmatige tijdstippen plaatsvonden, geen Maanvieringen.

Houtsnijwerk met afbeelding van de Maangodin en van de gehoornde God Pan. Door een Engelse houtbewerker uit dezelfde boomstronk gesneden in opdracht van de auteurs.

In het eerste nummer van *The New Wiccan*, een blad voor geïnitieerde Wicca's, breekt een van de medewerkers een lans voor polytheïsme. Veel Wicca's werken met bepaalde godvormen, soms binnen de Keltische, Germaanse of Egyptische traditie, soms door alle pantheons samen te voegen en hieruit de Godinnen en Goden te halen die voor een bepaalde gelegenheid geschikt lijken. Anderen werken met slechts een beperkt aantal Goden en Godinnen, bijvoorbeeld Aradia en Cernunnos of Karnayna. Voor ons is elke naam een beperking en elke Godin of God, hoe lang ook over een groot gebied aanbeden, is gevormd en daarmee beperkt door mensen die in een andere tijd en in een andere cultuur geleefd hebben. Het is

niet mogelijk Isis los te koppelen van de religie die duizenden jaren lang het sociale leven in Egypte bepaald heeft en wij leven hier en nu, niet in het Egypte van de farao's. Evenmin is het mogelijk Hera in een ritueel aan te roepen zonder de tamelijk platvloerse Griekse interpretatie van jaloerse echtgenote te activeren. Wie zich zo vertrouwd en verwant voelt met de Soemerische cultuur en religie dat Inanna en Dumuzi hem of haar heel direct aanspreken, kan hier in een ritueel misschien gebruik van maken, maar voor de meeste westerlingen blijven dit wezensvreemde culturen, die ze maar zeer ten dele kunnen aanvoelen.

Hoewel de Kelten sommige Wicca's méér aanspreken dan de Grieken of Germanen, waren ook de Kelten strijdlustige Indo-Europeanen en zouden veel elementen van hun samenleving ons tegen de borst stuiten. We zullen daarom niet snel Kerridwen, om maar een voorbeeld te noemen, in een ritueel op- of aanroepen. Voor ons is de Godin de Grote Godin die altijd is geweest en altijd zal zijn, de Grote Moeder die heel de cyclus van leven, dood en wedergeboorte omvat en die niet beperkt kan worden door een naam uit een ver land en uit een ver verleden. Als we haar aanspreken, dan noemen we haar Machtige Almoeder, Vrouwe of Godin - en elke verdere kwalificatie lijkt misplaatst en overbodig.

De God is voor ons de kracht die steeds opnieuw de cyclus van de natuur in werking zet, de kracht zonder welke de natuur dode materie zou zijn. Tegelijk is de God voor ons de vegetatie die elk jaar als zichtbaar teken van deze levenskracht opbloeit. Dat deze God vanaf de Oude Steentijd alom aanbeden is, hopen we in het voorgaande duidelijk gemaakt te hebben, maar net als bij de Godin hebben we er geen behoefte aan om een bepaalde godvorm uit een specifieke godsdienst uit het verleden over te nemen. Hoewel Dionysos een God is die ons aanspreekt, een God die veel kenmerken vertoont van de Vegetatiegod die

duizenden jaren over heel Europa is aanbeden, zullen we niet snel in een ritueel deze God aanroepen. Het is duidelijk dat in het verleden de dood van Vegetatiegoden als Dionysos werd gesymboliseerd door dierenoffers. In alle heidense culturen uit de Oudheid zijn deze offers terug te vinden. In onze moderne maatschappij zouden dergelijke offers misplaatst zijn en er is ons dan ook geen Wicca-groep bekend waarin dieren worden geslacht. De dood en wedergeboorte van de God worden tegenwoordig op een andere manier weergegeven, bijvoorbeeld door graan of vruchten die de oogst vertegenwoordigen. Als we de God aanroepen, dan is het als Heer van Dood en Wedergeboorte of als Machtige Alvader, zonder hem te koppelen aan een specifieke God uit een bepaalde religie. Daarbij spreken we strikt voor onszelf, want er zijn Wicca's die wel degelijk met Pan, Cernunnos, Dionysos of Osiris werken. Voor Alexandrians is de God gewoonlijk Karnayna, wat 'Gehoornde' betekent, maar weinig Gardnerianen gebruiken deze naam.

Richard Wybold heeft in zekere zin gelijk als hij opmerkt dat de God niet sterft met Lammas, Midzomer of wanneer dan ook. De levenskracht van de God is altijd aanwezig. De pre-Helleense afbeeldingen uit Griekenland en Kreta symboliseren dit door de derde God, meestal Hermes, die er altijd is, terwijl de andere twee elkaar afwisselen. Het sterven van de God is niet méér dan een metafoor om uit te drukken hoe de kosmos zich altijd weer vernieuwt. De natuur is de sluier waarin de Godin en de God zich hullen. Achter deze sluier bevindt zich het mysterie dat elke beschrijving tart.

4 De Coven

Wicca is een religie die is georganiseerd in kleine groepen, meestal Covens genoemd. Elke Coven is een autonome eenheid, die geen verantwoording schuldig is aan andere Covens of overkoepelende organisaties. Er zijn ook Wicca's die niet bij een Coven zijn aangesloten.

Trompet spelende Groene Cupido's komen uit de vegetatie te voorschijn. Bloemenvaas in Spaans paviljoen op de werldeftoonstelling in 1929 in Sevilla.

Tegeltableau met kandelaber van Christobal de Augusta uit 1577 in de Gotische Zaal van het Alcazar in Sevilla. Een gehoornde man met bokkenpoten en een vogel met een mensenlichaam vereren een door lauwertakken omringde Groene Vrouw. In plaats van armen heeft ze stengels en bladeren.

Wat is een Coven?

Voor ons is de Coven het hart van de Wicca. Een Coven zien we als een groep, bestaande uit een Hogepriesteres (HPS), een Hogepriester (HP) en door hen ingewijde Wicca's, die regelmatig bij elkaar komen om met een ritueel de Jaarfeesten en volle manen te vieren. Niet iedereen zal het met deze definitie eens zijn. Dianics hebben geen HP en vaak ook geen officiële HPS. Democratisch ingestelde groepen hebben soms wat moeite met de

begrippen Hogepriesteres en Hogepriester en in hun Coven heeft iedereen dezelfde rang of graad. Andere groepen vinden juist het verschil tussen beginnelingen en Covenleiders te groot voor de drie traditionele inwijdingen en voegen een novietengraad toe. Sommige Covens vieren liever de nieuwe manen in plaats van de volle manen, of beiden, of

helemaal geen manen, al komt dat laatste vrijwel niet voor.

Iedere Coven heeft een zekere structuur, duurzaamheid en een identiteit. Een Wicca die alleen werkt wordt niet als een Coven beschouwd, maar ook Wicca's die incidenteel gezamenlijk een Jaarfeest of volle Maan vieren vormen nog geen Coven.

Als een aantal Wicca's regelmatig bij elkaar komt, besluit de groep een naam te geven en een soort toetredingsritueel bedenkt dat iedereen die bij de groep wil horen, gedaan moet hebben, dan begint het op een Coven te lijken. Op die manier moeten Gerald Gardner, Dafo en nog enkele anderen in 1939 hun eerste Coven gevormd hebben. Het is niet een manier die wij aan iedereen zouden aanbevelen. Gardner had geen andere keuze

Iets hoger op de kandelaar. Twee Groene Mannen staan boven de Groene Vrouw. Een van hun benen eindigt in een bokkenpoot, de andere in vegetatie. Ze zijn even ijdel als onzeker. Ze kijken in een spiegel en houden een groene staart achter zich om anders te lijken dan ze zijn.

omdat kant en klare Covens in die tijd naar we mogen aannemen niet bestonden. Door vallen en opstaan heeft Gardner ervaren wat Wicca is en velen na hem hebben dezelfde harde leerschool doorlopen, want Wicca is niet iets wat je uit een boekje kunt leren. Wicca is een ervaring, een manier van leven. In een Coven leer je wat Wicca is, zoals je leert wat een familie is door erin op te groeien. Bepaalde handelingen, zoals het zegenen van het water en zout dat in vrijwel ieder ritueel wordt gedaan (zie hoofdstuk 6), zeggen misschien weinig als je ze op papier ziet, maar gaan voor je leven als je ze een aantal keren uitgevoerd hebt meegemaakt.

De identiteit van een Coven

Elke Coven heeft haar eigen gebruiken en tradities, die je je eigen moet maken door een tijdlang deel uit te maken van de groep. Maar daar krijg je gewoonlijk pas de gelegenheid voor als je bent ingewijd, want de meeste Covens laten geen buitenstaanders toe in hun rituelen. Sommige Covens staan oningewijden toe een enkel ritueel als gast mee te maken om een indruk op te doen. Zelf gaan we ervan uit dat we met onze Coven in de loop der tijd een bepaalde sfeer of identiteit opbouwen en dat deze sfeer beïnvloed wordt door buitenstaanders. We laten dan ook vrijwel nooit een niet-covenlid deelnemen aan onze covenrituelen, hooguit een enkele keer een goede vriend of vriendin die al is ingewijd in een andere Coven. En zelfs daar maken we geen gewoonte van. Het is beslist niet zo dat je in een sleur belandt door steeds met dezelfde mensen je rituelen te doen. Je bouwt daarmee op het astrale en op het aardse vlak een bepaalde groepsgeest op die ervoor zorgt dat wat je doet steeds krachtiger wordt. Met name als het gaat om het doen van magisch werk, is het belangrijk op elkaar ingespeeld te zijn. Een buitenstaander, zelfs als het een ingewijde Wicca betreft, kan daarop een remmende invloed hebben.

Het eerste contact met een Coven

Dat een Coven het nieuwelingen over het algemeen niet gemakkelijk maakt ingewijd te worden is niet om gewichtig te doen. Wicca is een levenspad waarin bijzonder veel inzet van je wordt verwacht en als je er niet in slaagt een Coven te vinden of het na een eerste gesprek al opgeeft als je niet met open armen wordt ontvangen, dan ben je gewoon niet uit het juiste hout gesneden. Wij krijgen regelmatig brieven van mensen die ons

Boven de Groene Mannen op bovenstaande kandelaar bevindt zich een Groene Vrouw. Haar vleugels en benen eindigen in bladeren. Op deze bladeren rusten vogels met een baard. Elk wezen op de kandelaar doorbreekt grenzen en vergunt ons daardoor een blik op de goddelijke kracht – als we ons eraan overgeven.

schrijven heks te willen worden en ons vragen om het adres van een Coven waar ze kunnen worden ingewijd. Liefst in de buurt van de woonplaats natuurlijk. Zo werkt dat niet. Er zijn in

Nederland te weinig Covens die nieuwe leden zoeken om iedereen in dit opzicht van dienst te kunnen zijn. Verder is het niet de gewoonte iemand het adres van een Coven te geven. Hooguit kun je een brief of verzoek aan een Coven doorgeven.

Soms is uit de brief al duidelijk dat iemand niet geschikt is voor de Wicca. Sommige mensen staren zich blind op de sensatie die er rond het begrip hekserij hangt of hebben wel erg veel belangstelling voor de donkere kant van de Wicca. Anderen zijn alleen maar geïnteresseerd in het verrichten van indrukwekkende magische handelingen of vinden zichzelf zo belangrijk dat ze niet eens luisteren wat je te vertellen hebt. Gewoonlijk sturen we deze persoon een kort afwijzend briefje. Iemand die op zoek is naar satanisme, sado-masochisme, zwarte magie of recepten voor vliegzalf kan ook deze standaardbrief tegemoet zien.

Een iets andere categorie is de labiele of psychisch gestoorde heks-in-spe. Soms krijgen we brieven van mensen die zichzelf tooien met fraaie titels, waarin vooral de Lords en Magisters goed vertegenwoordigd zijn en die ons vertellen dat ze een taak in het leven hebben en dat er stemmen zijn die hen vertellen wat ze moeten doen. Ook hier is een korte afwijzing gewoonlijk de aangewezen weg, al is het vaak moeilijk niet uit medelijden een wat hartelijker briefje te sturen, wat er meestal alleen toe leidt dat je een volgende brief krijgt en een volgende, zonder dat je zo iemand kunt helpen.

Van de tien mensen die bij een Coven om een inwijding vragen, vallen er negen gewoonlijk al na een eerste gesprek af. Vooral jonge mensen zijn ertoe geneigd hun levenslot in handen van de Godin te willen leggen om zich een paar maanden later ergens anders in te storten. Een enkeling geeft na een jaar te kennen nog steeds Wicca te willen worden. Veel covenleiders gaan er

De top van de hierboven gegeven kandelaar. Boven de gevleugelde Groene Vrouw bevindt zich een Groene Man met een baard en puntoren. Zijn onderlichaam eindigt in bladeren. Hij houdt zijn handen boven de hoofden van twee mannen aan weerskanten van hem. Om ze te zegenen? Of om ze hardhandig hun plaats te wijzen? Daarboven twee vogels met vruchten tussen ze in. Op de top van de kandelaar twee gevleugelde cupido's die een festoen boven een mand met vruchten houden. Zijn de vruchten het belangrijkste in de voorstelling? Of vallen onder en boven in de goddelijke kracht weg?

om deze redenen vanuit dat je minstens een jaar of 23 moet zijn en al het een en ander moet hebben meegemaakt voordat je je met hekserij gaat bezighouden.

Wicca en vriendschap

Er zijn mensen die al veel over Wicca hebben gelezen als ze een Coven benaderen en die misschien al eens een ritueel hebben meegemaakt of een Wicca-opleiding elders zijn begonnen. Het gaat er dan niet om of ze serieus in Wicca geïnteresseerd zijn, want dat zijn ze, maar of ze bij de groep passen. Iemand die een bepaald soort humor niet begrijpt of totaal andere ideeën over de meeste onderwerpen heeft, zal zich altijd een buitenstaander blijven voelen in een Coven. Voor de covenleiders kan dit een reden zijn om iemand niet in te wijden en hooguit door te verwijzen naar een andere groep, als die er is.

Voor ons is vriendschap tussen de covenleden van essentieel belang om een Coven optimaal te laten functioneren. Vrienden kunnen over veel dingen van mening verschillen en zelfs ruzie maken, zonder dat dit de vriendschap in gevaar brengt. Een Coven waar men elkaar ontziet en niet de waarheid durft te zeggen, hangt als los zand aan elkaar.

Rituelen voor niet-ingewijden

Een probleem waarvoor elke covenleider zich geplaatst ziet, is dat je enerzijds de groepssfeer van de eigen Coven wilt beschermen tegen invloeden van buitenaf en anderzijds nieuwelingen een kans wilt geven zich te bewijzen in een ritueel of te ervaren hoe het is om aan zoiets deel te nemen. Iemand kan tijdens een gesprek een goede indruk maken, maar dan weet je nog niet hoe deze persoon in een ritueel aanvoelt. Sommige mensen kunnen zich bijzonder storend gedragen op plechtige momenten en als je daar pas achter komt als je

iemand hebt ingewijd, dan is het te laat.

Het omgekeerde komt ook voor: sommige mensen maken een aardige indruk en pas als je je door hen hebt laten inwijden, besef je dat je ze toch wel een beetje merkwaardig vindt of je merkt dat je niet in de groep past. Je kunt natuurlijk altijd uit de Coven stappen, maar misschien heb je er jaren voor nodig om te ontdekken dat Wicca wel degelijk je levensweg is en dat het alleen in die eerste Coven niet lukte. Een Coven hoeft niet slecht of verkeerd te zijn, maar misschien klikt het niet tussen jou en de covenleiders of spreekt de sfeer je niet aan.

Onze oplossing om iemand zonder inwijding aan een ritueel te laten deelnemen is deze persoon op te nemen in onze jaarfeestengroep. De vieringen in deze groep zijn wat lichter van aard en wat toegankelijker voor mensen met weinig ervaring dan onze covenrituelen. We hebben teveel verhalen gehoord van mensen die door een eerste ritueel dat ze in een Coven of groep mochten bijwonen enigszins in de war raakten. Wij doen het liever wat kalmer aan. Op deze manier kunnen we, zonder de sfeer in onze Coven te verstoren, bekijken hoe bepaalde mensen zich in rituelen gedragen, terwijl potentiële covenleden langs deze weg kunnen ervaren hoe het is aan een ritueel mee te doen.

Gewogen en te licht bevonden

Een enkele keer merken we dat iemand niet goed functioneert in de jaarfeestengroep. We proberen dan hem of haar ervan te overtuigen dat het beter is met deze groep te stoppen. Zo was er een man van even in de twintig, we zullen hem Rik noemen, die door ons in de Jaarfeestengroep werd toegelaten. Rik was net afgestudeerd, een briljante geest en snelle denker. Zijn inzicht in bepaalde zaken was vaak verbluffend en soms wees hij op verbanden die anderen pas na vele jaren of nooit zagen. Hij had echter de neiging het contact met het aardse te verliezen en te

gaan zweven. Hij was er trots op dat het hem geen enkele moeite kostte uit zijn lichaam te treden en dat vonden we een beetje bedenkelijk, maar we wilden hem een kans geven. Tijdens rituelen was Rik vaak volledig afwezig en toen het ons niet lukte hem te leren zich goed te aarden, hebben we hem gezegd dat het beter was voor hem om met de rituelen te stoppen. Op dat moment was hij woedend en hij is zonder een woord te zeggen weggelopen. Meer dan een jaar later zagen we hem bij een kennis en hij zei toen dat het een heel goede beslissing van ons was geweest hem aan te raden met die rituelen te stoppen. Hij was ongeveer een half jaar lang psychotisch geweest en hiervoor onder behandeling geweest. Hij was er nu beter aan toe, maar zag wel in dat Wicca, rituelen en magie voor hem niet weggelegd waren. Rik was een uitzondering. De meeste mensen balanceren nu eenmaal niet op het randje van een psychose, maar als covenleider moet je er altijd op bedacht

zijn dat iemand labieler is dan hij of zij zich voordoet.

De training

coentrainingen en Wicca-opleidingen zijn van vrij recente datum. Tot de jaren tachtig van

De bibliotheek van de kathedraal van Baeza in Spanje, met oude, ingebonden manuscripten, die door de geestelijken werden bestudeerd of gekopieerd.

de vorige eeuw was het in Engeland de gewoonte iemand die geschikt leek eerst in te wijden en daarna in de Coven zelf ervaring te laten opdoen.

*Manuscript in Baeza met
bijbeltekst over de
aankondiging aan Maria
dat ze zwanger is.*

Richard Wybold vertelde ons dat de enige 'training' die hij voorafgaand aan zijn inwijding heeft gehad, bestond uit het in de auto wachten op zijn vrouw die hij naar covenbijeenkomsten bracht en weer ophaalde. Toen hij lang genoeg aanhield ook Wicca te willen worden is hij uiteindelijk ingewijd. Richard zei ons, toen we hem in 1994 hiernaar vroegen, een eerstegraads inwijding te zien als een 'probation', een proeftijd.

De laatste jaren is het steeds gebruikelijker geworden iemand op te leiden voordat hij of zij wordt ingewijd. De meeste

Covens houden zich aan de regel dat er minstens een jaar en een dag verlopen moet zijn tussen het moment dat je kennismakt met een persoon en het moment dat je hem of haar inwijdt. Soms kan een opleiding wel een of twee jaar hard werken inhouden en alleen de zeer gemotiveerden maken zoiets af. Toch is het vaak de beste manier om Wicca te worden. Als vuistregel kun je ervan uitgaan dat een goede Coven het je niet gemakkelijk zal maken en je geduld lang op de proef zal stellen. Over het algemeen is een goede Coven moeilijk te vinden, dus als een Coven in de media adverteert dat er nieuwe leden gezocht worden, dien je op je hoede te zijn. Als deze groep na een enkel kennismakingsgesprek probeert je over te halen tot een inwijding, kun je beter voor de eer bedanken.

Randillustratie uit bovengenoemd manuscript. Een gevleugelde vrouw en twee slangen komen uit de vegetatie te voorschijn. Een demon? Een Groene Vrouw? Of de Godin?

De kosten van een opleiding

Een bonafide Coven is er niet op uit aan je te verdienen. Voor covenbijeenkomsten en trainingsgroepen worden in de meeste gevallen geen kosten berekend, afgezien van een paar euro voor het gebruik van kaarsen, wierook, e.d. De meeste covenleiders kiezen ervoor hun eigen huis of dat van een ander groepslid te gebruiken en geen zalen te huren. Zelf hebben we voor een Wicca-opleiding nooit geld gerekend en we nemen aan dat we in dat opzicht eerder regel zijn dan uitzondering.

Schriftelijke Wicca-opleidingen

Er zijn enkele schriftelijke Wicca-opleidingen in binnen- en buitenland. Onze ervaring is dat veel mensen aan zo'n cursus beginnen met de gedachte dat ze aan het eind worden ingewijd

en dan heel teleurgesteld zijn als dat niet gebeurt. Hooguit wordt aangegeven hoe je jezelf kunt inwijden of 'opdragen aan de Goden', maar dat wordt meestal als 'toch geen echte inwijding' gezien. Evenmin kun je na het voltooien van zo'n schriftelijke opleiding naar een Coven stappen en om een inwijding vragen. Elke Coven heeft haar eigen normen en gebruiken en die zal je je eigen moeten maken. Dat houdt soms in dat je weer helemaal opnieuw moet beginnen met een opleiding, vooropgesteld dat je een Coven opspoort die je wil opleiden en inwijden. Als je geen Coven kunt vinden of liever alleen werkt, kan een schriftelijke opleiding een aardige aanvulling zijn op het alleen maar lezen van boeken. Marian Green geeft al jaren een goedkope schriftelijke cursus *Natuurmagie*, die we zelf ook hebben gedaan, nadat we al waren ingewijd in de Gardneriaanse traditie. Je leert hierin om te gaan met de vier elementen, te kijken naar de cyclus van de natuur, je een beeld te vormen van wat de Godin en de God voor jou betekenen en zelf een eenvoudig ritueel op te zetten.

Een novieteninwijding

In de Nederlandse Coven van Hera en Arghuicha krijgen nieuwelingen eerst een novieteninwijding, ook wel nuldegraads inwijding genoemd. Daarbij kruipt de noviet geblinddoekt tussen de benen door van degenen die al eerder ingewijd zijn, een ritueel dat in verschillende culturen voorkomt en ook wordt gebruikt door de Dianics. (Zie: *Holy book of women's mysteries*, p 78-9, van Z. Budapest). Daarna maken de novieten kennis met de vier elementen, waarmee hun inwijding voltooid is.

Het is best een aardig idee, als je niet over een trainingscoven of

Jaarfeestengroep beschikt, om nieuwelingen op deze manier voor te bereiden op hun eigenlijke inwijding. Naar Arghuicha ons vertelde hebben veel Covens in diverse landen een dergelijke novieten-inwijding ingevoerd. In de Golden Dawn, een magisch genootschap dat tegen het eind van de vorige eeuw in Engeland werd opgericht, bestonden tien graden die met de getallen 1 tot en met 10 werden aangeduid en een nulde graad die 'Neophyte' werd genoemd. Op

De illustraties die de Heilige Schrift in het manuscript in Baeza omlijsten, vormen een kandelaber. De gevleugelde Groene Vrouwen doorbreken de grenzen tussen mens, dier en vegetatie en geven de kandelabers een kracht die het menselijke, demonische en goddelijke laten samenvloeien.

dit genootschap komen we in het volgende hoofdstuk terug. Voorzover ons bekend zijn er geen Gardneriaanse Covens waarin deze nuldegraads inwijding wordt gebruikt.

De covennaam

Traditioneel werd pas met de tweedegraads inwijding een covennaam aangenomen en in Gardner's oorspronkelijke Coven, waar de eerste graad als een proeftijd wordt gezien, is dat nog steeds zo. In de loop der tijd hebben veel Gardneriaanse Covens de eisen voor een eerstegraads inwijding verzwaaard en wordt al tijdens deze inwijding een nieuwe naam aangenomen.

De meeste Alexandrians geven pas een covennaam met de tweede inwijding, maar soms krijgt de kandidaat al eerder een naam, die dan dient om zijn of haar identiteit voor buitenstaanders te verbergen. Hera en Arghuicha kiezen ervoor dat nieuwelingen die zich bij hun Coven willen aansluiten elkaar uitsluitend bij deze schuilnaam kennen. Jan de Zutter verklaart dit in *De schaduw van de Maan* met: 'Als een van de nieuwelingen er de brui aan geeft, kan hij onmogelijk zijn medeleerlingen in verlegenheid brengen door over hun heksenactiviteiten uit de biecht te klappen' (p 75). Dat lijkt ons niet de beste manier om nieuwelingen aan te leren dat het toetreden tot een Coven een zaak is van 'volmaakte liefde en volmaakt vertrouwen'. Arghuicha lichtte ons desgevraagd toe dat de functie van schuilnaam vooral geldt bij de eerste of tweede ontmoeting, als je nog niet weet wat je aan iemand hebt. Daarna krijgt de Wiccanaam een andere functie, namelijk om te benadrukken dat je iemand in een andere hoedanigheid kent dan in het gewone leven. Door de Wiccanaam te gebruiken geef je naar anderen aan dat jouw relatie met deze persoon vooral op Wicca-terrein ligt. De covennaam, die pas met de tweede graad wordt gegeven en alleen onder tweedegraads in de Coven wordt gebruikt, heeft een vergelijkbare functie, namelijk benadrukken

dat je tot dezelfde Coven behoort en daar in de tweede graad bent ingewijd.

De eerstegraads inwijding

Een inwijding is voor iedereen die eraan deelneemt een overweldigende ervaring. Vooral als je er jarenlang naartoe geleefd hebt, zijn de verwachtingen vaak zo hooggespannen, dat het alleen nog maar lijkt te kunnen tegenvallen. Meestal weet je wel wat je te wachten staan en je maakt je een bepaalde voorstelling van hoe het zal zijn. Toch blijkt het vaak in werkelijkheid heel anders te zijn. De meeste Covens hebben wel variaties aangebracht. Soms zijn dat maar kleine dingen. Een vrouw die door ons werd ingewijd, wist dat de kandidaat voor het betreden van de Cirkel twee wachtwoorden krijgt en herinnerde zich de tekst 'perfect love and perfect trust'. Ze was een beetje van haar stuk gebracht toen bleek dat ze de wachtwoorden in het Nederlands moest zeggen.

Als regel is het beter niet van tevoren te bedenken wat de inwijding precies inhoudt. We raden iemand die door ons wordt opgeleid dan ook af dit vlak voor de inwijding na te lezen in de boeken van de Farrars, al zouden we niet zover willen gaan als een ons bekende Noorse Hoge priesteres die haar leerlingen verbiedt bepaalde boeken vóór de inwijding te lezen. Natuurlijk moeten bepaalde onderdelen van tevoren doorgesproken worden. Als de kandidaat pas vijf minuten vóór de inwijding te horen krijgt dat er naakt gewerkt wordt, is dat een slechte zaak. De kandidaat hoort te weten dat een man door de Hoge priesteres wordt ingewijd en een vrouw door de Hoge priester. Het kan geen kwaad van tevoren erop te wijzen dat de eed die je aflegt tijdens de inwijding altijd blijft gelden, ook als je de Coven verlaat of zelfs de Wicca de rug toekeert. Het is echter niet nodig alle details van tevoren uit te pluizen.

Tijdens de opleiding leggen we uit in hoeverre we onszelf

beschouwen als Gardneriaans en waarin we misschien afwijken van andere Covens. Wicca is voor ons een levende traditie, niet iets dat letterlijk eens en voor altijd is voorgeschreven. In de zestiger en zeventiger jaren hadden veel Wicca's er behoefte aan de nog maar zo kort geleden verworven identiteit te beschermen. Ze zeiden daarom dat de teksten die Gardner had overgeleverd niet veranderd mochten worden en soms werd daarbij gesteld dat je niet had begrepen wat Wicca inhield als je ook maar één woord of handeling wilde schrappen of veranderen. Tegenwoordig gaan bijna alle Wicca's ervan uit dat de essentie van de Wicca zich in talloze vormen laat gieten en het krampachtig willen vasthouden aan de door Gardner gebruikte vormen wordt door de meeste Wicca's als fundamentalisme beschouwd.

Naast de inwijding op het fysieke vlak, waardoor men wordt opgenomen in een Coven, is er een inwijding op het astrale vlak (zie hoofdstuk 9), die niet in dezelfde tijd hoeft plaats te vinden. De inwijding op het astrale vlak wordt door veel Wicca's ervaren als het aangeraakt worden door de Goden, waardoor Wicca je roeping wordt. Deze astrale inwijding heeft soms grote gevolgen in iemands leven waarbij hij of zij in die periode tamelijk heftige en dramatische ervaringen te verwerken krijgt. Voor anderen verloopt de astrale inwijding moeiteloos of zijn de veranderingen veel geleidelijker. Vaak wordt de astrale inwijding ervaren als een gelaagd proces, waarbij je in verschillende fasen een steeds diepere laag bereikt. Als Wicca je roeping is zal je de ergste stormen doorstaan en sterker uit de strijd te voorschijn komen.

Soms heeft de astrale inwijding al vóór de fysieke inwijding plaats en is het opnemen in een Coven niet meer dan een logisch gevolg hierop. Het is niet ongewoon dat de astrale inwijding korte tijd na het toetreden tot een Coven gebeurt. Het komt ook voor dat de astrale inwijding pas jaren later plaatsvindt of

uitblijft. In dat geval zal iemand over het algemeen teleurgesteld de Coven verlaten en meestal de Craft de rug toekeren. De fysieke inwijding maakt iemand in de meeste groepen tot een volledig en volwaardig lid van de Coven. Een vrouw wordt hiermee tot heks en priesteres, een man tot heks en priester. In veel Covens heeft een eerstegraads de bevoegdheid om onder toezicht alle taken van de Hogepriesteres, respectievelijk de Hogepriester, over te nemen, behalve, over het algemeen, het doen van invocaties en het inwijden van een nieuweling. Dat is een zware verantwoording en daarom is het belangrijk iemand goed te trainen voordat er van een inwijding sprake is. Verder kun je dit geleidelijk opbouwen. Er wordt gewoonlijk niet van iemand gevraagd om tijdens het eerste of tweede ritueel na de inwijding de Cirkel te trekken of het ritueel te leiden. Eerst wordt een nieuweling bijvoorbeeld gevraagd om in het ritueel de kaarsen voor de vier windrichtingen neer te zetten. Als een vrouw een paar rituelen heeft bijgewoond kan haar worden gevraagd het water en het zout te zegenen. Zo zijn er meer deeltaken binnen ieder ritueel die je een nieuweling kunt laten doen om hem of haar in de gelegenheid te stellen zich het leiden van een ritueel eigen te maken. De meeste mensen vinden het reuze eng om iets te moeten doen in een ritueel, maar na een paar keer went dat wel. Het hindert niet als er iets fout gaat. Iedereen doet wel eens iets in een ritueel dat niet hoort, zoals het Oosten aanspreken als je in het Westen staat, maar dat komt onder de beste Hogepriesteressen voor en ook daar mag om gelachen worden.

Uitreiken van het Boek der Schaduwen

In iedere Coven krijgt een eerstegraads een deel van het Boek der Schaduwen. Welk deel men na de inwijding krijgt en wanneer de rest wordt gegeven, bepalen over het algemeen de Hogepriesteres en de Hogepriester. Uit gesprekken met

covenleiders uit verschillende landen is ons gebleken dat er in dit opzicht grote verschillen tussen de groepen bestaan. In sommige Covens krijgt de nieuw-ingewijde heks het complete Boek der Schaduwen, afgezien van de teksten voor de tweede- en derdegraads inwijding, die pas na de betreffende inwijding worden gegeven. In andere Covens krijg je na de inwijding alleen de tekst die je nodig hebt om een Cirkel te trekken en wordt de rest na een jaar en een dag gegeven, of na de tweede inwijding. In de meeste Covens wordt een deel na de eerste inwijding gegeven en de rest, afgezien van de teksten voor de tweede- en derdegraads inwijding, in de loop van een jaar na de inwijding.

Een Boek der Schaduwen bestaat niet alleen uit rituelen, maar ook uit instructies hoe in deze Coven pentagrammen worden getrokken, voorwerpen worden geconsacreerd, personen worden gezegend, etc. Er is meestal een stuk met covenregels, aanwijzingen voor het aanbrengen van tekens op de athame, een beschrijving van het Coven-pentakel (zie hoofdstuk 6), kortom alles wat de covenleiders hebben meegekregen van hun moedercoven en wat ze hier zelf nog aan hebben toegevoegd. Het is een goede gewoonte aan te geven waar teksten vandaan komen en welke wijzigingen de Coven daarin heeft aangebracht.

Van bepaalde zaken is het nuttig of zelfs nodig dat het nieuwe covenlid ze krijgt. Als je wilt dat covenregels nageleefd worden, moeten ze wel bekend zijn. Als iemand tekens op zijn athame moet aanbrengen, moet hij deze tekens wel hebben. Als iemand pentagrammen moet trekken, is het wel nuttig als hij ze thuis uit zijn hoofd kan leren. Het is niet noodzakelijk de tekst

van een ritueel te hebben om eraan deel te nemen. covenleiders die deze teksten pas na de tweede inwijding willen geven, gebruiken meestal de argumenten dat iemand na een eerste inwijding nog niet aan deze teksten toe is of nog wel van gedachten kan veranderen en dan de Coven verlaat met een Boek der Schaduwen op zak. Het lijkt ons niet dat je iemand in je Coven kunt binnenlaten met de wachtwoorden *volmaakte liefde* en *volmaakt vertrouwen* en ze dan een Boek der Schaduwen kunt ontzeggen omdat je ze niet vertrouwt.

Het niet uit handen willen geven van rituelen heeft meestal te maken met onzekerheid. Personen die net zijn ingewijd kijken meestal enorm tegen de Hogepriesteres en Hogepriester op. Door covenleden informatie te onthouden en ze niet in de gelegenheid te stellen door ervaring te leren, hou je ze klein en zet je jezelf op een voetstuk.

De tweedegraads inwijding

Een tweede inwijding houdt in dat je in principe zelfstandig een covenritueel kunt leiden, zonder de hulp van je Hogepriesteres of Hogepriester. Dat kun je alleen leren door het te doen, steeds een stukje, steeds beter. Het heeft weinig zin een tweedegraads inwijding te geven aan covenleden die nooit méér hebben mogen doen dan, bijvoorbeeld, het vasthouden van het Boek der Schaduwen waar Hogepriester of Hogepriesteres uit voorleest.

Net als bij de eerste inwijding is er ook hier sprake van een fysieke en een astrale inwijding. Het eerste houdt in dat je in de Coven een ritueel ondergaat waardoor je een tweedegraads heks wordt. De astrale inwijding houdt in dat je opnieuw door de Goden wordt aangeraakt waardoor je roeping er een voor het leven wordt. Als deze astrale inwijding uitblijft kan iemand wel een tweede graad hebben, maar blijft dan toch functioneren op het niveau van een eerstegraads. Ook een astrale tweede inwijding kan, net als de eerste, stormachtig verlopen. Aangeraakt worden door de Goden houdt in dat je teruggeworpen wordt op jezelf. Voor mensen kun je de schijn ophouden, maar voor de Goden kun je alleen je ware aard tonen.

De derdegraads inwijding

Een derdegraads inwijding wordt over het algemeen gegeven aan twee personen die een eigen Coven willen starten. Richard Wybold vertelde ons dat in zijn Coven de derdegraads

inwijding is afgeschaft sinds Alex Sanders eind zestiger jaren de tekst van deze inwijding op een cassettebandje publiceerde. Als dat een argument is, kun je ook de eerste- en tweedegraads inwijding, die door Janet en Stewart Farrar in *The witches' way* zijn gepubliceerd, afschaffen. Wie ervan uitgaat dat een inwijding geheim hoort te zijn voor de in te wijden persoon, kan hiervoor eigen rituelen schrijven. Wie vast wil houden aan de traditionele inwijding kan er bepaalde elementen aan toevoegen, die voor de in te wijden persoon een nieuwe dimensie aan deze ervaring toevoegen. Vivianne Crowley geeft hier in haar boek *Hekserij* verschillende voorbeelden van.

Een derdegraads inwijding is niet iets dat door de Hogepriesteres en Hogepriester aan twee covenleden wordt gegeven. Het is veeleer iets tussen deze covenleden enerzijds en de Godin en de God anderzijds. In veel Covens geven de Hogepriesteres en Hogepriester aan twee covenleden die al eerder de tweedegraads inwijding hebben gehad de toestemming zich af te splitsen, waarna deze covenleden samen beslissen op welke wijze ze de derdegraads inwijding vorm willen geven en deze ook samen uitvoeren, zonder dat er anderen bij zijn. In andere Covens geven de Hogepriesteres en Hogepriester de aanzet en laten dan het paar alleen om de derdegraads inwijding plaats te laten vinden. Na afloop komen Hogepriesteres en Hogepriester weer terug en vragen dan niet op welke manier het inwijdingsritueel precies is uitgevoerd. Dat is een zaak tussen de Goden en de nieuwe derdegraads heksen. Net als bij de andere graden kan deze inwijding op het fysieke en op het astrale vlak plaatsvinden.

Alex Sanders gaf meestal de tweede en derde inwijding direct na elkaar en veel Alexandrians hebben die gewoonte overgenomen. Gardnerianen houden gewoonlijk vast aan de regel dat tussen de tweede en derde inwijding, net als tussen de eerste en tweede, minstens een jaar en een dag hoort te zitten. Er is veel

voor te zeggen de tweede en derde inwijding zo duidelijk van elkaar te scheiden. Een tweede inwijding houdt in dat je onder begeleiding een ritueel en zelfs een groep kunt leiden, maar het zelfstandig leiden van een Coven is iets waar best langer naartoe geleefd kan worden.

Covens zijn autonoom

covenleiders kunnen, als ze dat willen, samenwerken met andere Covens of met individuele Wicca's, maar er is geen overkoepelende organisatie die haar wil kan opleggen aan covenleiders die geen lid van deze organisatie zijn. Met name in de Verenigde Staten, waar men door de grote afstanden tussen de verschillende Covens vaak de wens tot samenwerking uit, bestaan vanouds verschillende organisaties die een aantal Covens bundelen. Een van deze organisaties is de *Church and School of Wicca*, in 1968 opgericht door Yvonne en Gavin Frost. Een andere organisatie is de *Church of all worlds*, in 1962 in Oklahoma opgericht door een aantal mensen, onder wie Tim Zell, die onder de naam Oberon Zell-Ravenheart, samen met zijn vrouw Morning Glory Zell-Ravenheart deze groep nog steeds leidt en bekendheid geeft met het tijdschrift *Green Egg*. Elke organisatie heeft alleen zeggenschap over de Covens die zich hieronder scharen en hoe democratisch of hiërarchisch de structuur binnen de organisatie is, wordt door de individuele Covens bepaald of minstens geaccepteerd. Over Covens buiten een bepaalde organisatie heeft deze organisatie geen enkele zeggenschap.

Door een aantal Covens, verspreid over heel Noordwest Europa, wordt jaarlijks een week met rituelen en workshops georganiseerd, waaraan gemiddeld zo'n 150 tot 250 personen deelnemen. Een dergelijk evenement is een unieke gelegenheid om te zien hoe dezelfde elementen in rituelen van verschillende Covens op geheel verschillende wijzen vorm en inhoud hebben

gekregen, maar er wordt niet gezocht naar 'de juiste manier' om een ritueel te doen. Elke variant kan saai of meeslepend zijn, maar heeft net zoveel bestaansrecht als een andere.

Oorsprong van de covenstructuur

Gardner schreef in *Witchcraft today*, p 114-115, dat het woord Coven op twee manieren gebruikt werd, namelijk voor een vaste groep van dertien heksen, bestaande uit zes paren en een leider, en voor een grotere groep, die uit elk aantal deelnemers kon bestaan en die bij elkaar kwam om rituelen te houden. Hoewel het woord *Coven* in de Engelse taal sinds de zeventiende eeuw gebruikt is om heksenbijeenkomsten mee aan te duiden, is duidelijk dat Gardner zich baseerde op Murray, die in *The witch-cult*, p 190-194, de Coven beschreef als bestaande uit dertien personen, geleid door een *officer*, die de *sabbats* van de Coven leidde in de gedaante van een in het zwart geklede man, die door de heksen als *de duivel* werd aangeduid. Alle Covens in een bepaalde streek vielen volgens Murray onder de autoriteit van een *Grand Master*, die grote bijeenkomsten leidde, waar verschillende Covens aan deelnamen. Dat de Covens waarvan in heksenprocessen sprake was altijd uit dertien personen zouden hebben bestaan, is een interpretatie van Murray die niet door de feiten gerechtvaardigd is. Gardner gaat nog een stapje verder en beweert dat deze Covens altijd uit 'six perfect couples and a leader' bestonden, iets wat niet in de door Murray aangedragen feiten is terug te vinden. Zo beschrijft Murray een Coven uit 1567 die bestond uit 'aucht wemene and four men' (p 191).

Veel van Murrays conclusies zijn gemakkelijk te weerleggen. Historici als Norman Cohn, Elliot Rose, Jeffrey Russell, Brian Levack en Keith Thomas (zie literatuurlijst) hebben o.i. overtuigend aangetoond dat in de late Middeleeuwen en in de Renaissance veel mensen op de brandstapel zijn terechtgeko-

men of opgehangen om zeer uiteenlopende redenen, maar niet omdat ze lid waren van een internationaal netwerk van Covens waarin de Oude Religie werd aangehangen, zoals Murray en Gardner ons graag willen doen geloven.

Hekserij is voor ons de oudste religie op de aarde omdat de Grote Moeder en de God van Dood en Wedergeboorte al vele duizenden jaren zijn aanbeden voordat andere religies zich hadden ontwikkeld. Als we de aanhangers van deze religie heksen zouden noemen, dan bestond de wereldbevolking in de Steentijd uitsluitend uit heksen, want een andere religie was er niet. We weten niet op welke manier deze religie georganiseerd en gestructureerd was, maar dat er eerder sprake was van vele plaatselijke centra dan van een grote overkoepelende organisatie lijkt voor de hand liggend. Mellaart vond, zoals gezegd, in Çatal Hüyük alleen kleine tempels, die in gewone huizen waren opgenomen, geen grote complexen waar honderden of zelfs duizenden een plechtigheid

*Heks tijdens de vervolgingen,
zoals voorgesteld in het
Museum voor Hekserij en
Inquisitie in Ronda, Spanje.*

of ritueel konden bijwonen. Later, op Kreta, Malta en vele andere plaatsen werden wel grote tempels gebouwd, maar de religie waarop deze beschavingen zich baseerden was voortgekomen uit talloze kleine, plaatselijke centra, waar dezelfde Godin en dezelfde God op evenzovele verschillende manieren werd aanbeden.

Het is deze zelfde kleinschaligheid die ook de moderne hekserij kenmerkt. Het doet er niet toe hoe oud het woord *Coven* is en of het oorspronkelijk alleen maar 'samenkomst' betekende, zoals Keith Thomas aantoonst (*Religion and the decline of magic*, p 615). Het is ook niet belangrijk of een Coven nou wel of niet uit dertien mensen hoort te bestaan. Dertien is gewoon een praktisch maximum voor een hechte groep die in een huiskamer een ritueel wil uitvoeren. Als er méér mensen zijn, heb je al snel ruimtegebrek en bestaat het gevaar dat je bepaalde covenleden niet zo goed kent als de anderen. Een grote bijeenkomst van Wicca's voor het vieren van een Jaarfeest of festival wordt geen Coven meer genoemd. Het woord heeft in deze tijd nog maar één betekenis en dat is de vaste groep, meestal geleid door een Hogepriesteres en een Hogepriester, die de Jaarfeesten en manen viert, haar eigen leden inwijdt en tot op zekere hoogte haar eigen normen en gebruiken bepaalt. Een hogere autoriteit in Wicczaken dan de Coven wordt door ons niet erkend.

5 De westerse esoterische traditie

Om de betekenis en de oorsprong van een aantal Wicca-gebruiken en -rituelen te kunnen begrijpen is het nodig iets te weten over de westerse esoterische traditie en met name de ervaring van ceremoniële magie aan het eind van de 19^e eeuw. Hoewel de vraag wat magie is in hoofdstuk 11 uitgebreid aan de orde zal komen, is het verhelderend er hier al iets over te zeggen. Er bestaan zeer uiteenlopende definities, maar gewoonlijk is men het erover eens dat magie het op een bepaalde manier gebruiken van natuurkrachten behelst om veranderingen teweeg te brengen in overeenstemming met de wil van het individu. Deze veranderingen kunnen via de astrale sfeer doorwerken op het bewustzijn of op de fysieke wereld. Als je er magisch werk voor doet om een weggelopen kat weer terug te krijgen, probeer je het bewustzijn van de kat zodanig te beïnvloeden dat het dier weer terug wil. De meeste vormen van magie die door Wicca's worden gebruikt, zijn gericht op veranderingen in het bewustzijn. Als je magisch werk doet om een zieke beter te maken, genees je weliswaar het fysieke lichaam, maar dat doe je door de wilskracht van de zieke zodanig te stimuleren dat deze persoon zichzelf geneest. Hoewel het mogelijk is met magie de fysieke wereld rechtstreeks te beïnvloeden, zullen er niet veel Wicca's zijn die zich hierop toeleggen.

Oorsprong van de moderne westerse magie

Het woord *magie* is afgeleid van de *Magi*, een priesterklasse die in de zevende eeuw v. Chr. ontstond in Media, een koninkrijk in noordwest Iran, dat later in het Perzische Rijk opging. De Magi waren bedreven in astrologie, geneeskunde, droomuitleg, divinatie (zie hoofdstuk 10) en in het bezweren van demonen. Voor de Grieken en Romeinen waren de Magi de volgelingen

van Zoroaster, de priester van de Meden die door zijn eigen volk Zarathustra genoemd werd. Zoroaster leerde dat de duistere krachten van het kwaad, geleid door Ahriman, overwonnen konden worden door de goede krachten van het licht, geleid door Ahura Mazda. De heerscharen van Ahura Mazda bestonden uit engelen en aartsengelen; die van Ahriman uit demonen en aartsdemonen.

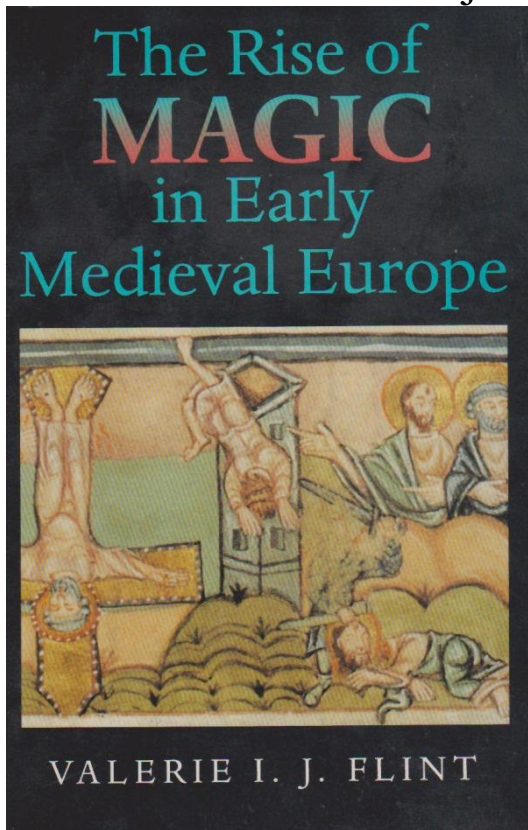
Dit dualistische denken, waarin de krachten van het licht die van de duisternis moesten overwinnen, vormde een schril contrast met de religie van de Grote Moeder, waarin de donkere en lichte krachten in de wereld elkaar aanvulden en afwisselden in een zich altijd herhalende kringloop. Het Zoroastrianisme sloot aan bij de denkwereld en religie van zowel de Indo-Europese als de Semitische volkeren. Het heeft dan ook een grote invloed gehad op het Jodendom, het Christendom en de Islam en als zodanig is deze invloed tot in onze tijd merkbaar. De Magi ontleenden binnen het Zoroastrianisme hun invloed aan hun kennis omtrent het bezweren van de legers der demonen en aartsdemonen en deze kennis is een van de peilers waarop de Middeleeuwse magie is gegrondvest.

Magie in de Middeleeuwen

Nadat Constantijn de Grote net vóór zijn dood in 337 de kerstening van het Romeinse Rijk had ingeluid, namen de volgende christelijke keizers de negatieve houding tegenover magie en alles wat daarmee samenhang over. Theodosius II, keizer van het Oost-Romeinse Rijk van 408-450, stelde de Codex Theodosianus op, waarin alle vormen van magie en divinatie met de dood bestraft konden worden. Daarin ging hij verder dan de heidense Romeinse heersers, die divinatie altijd positief hadden gewaardeerd. De kerkvaders, met name Augustinus, zagen magie als een doodzonde omdat de magiër zich met demonen zou inlaten en zou proberen aan de vrije wil

van God te tornen.

Toch zou de kerk de strijd tegen de talloze vormen van magie al

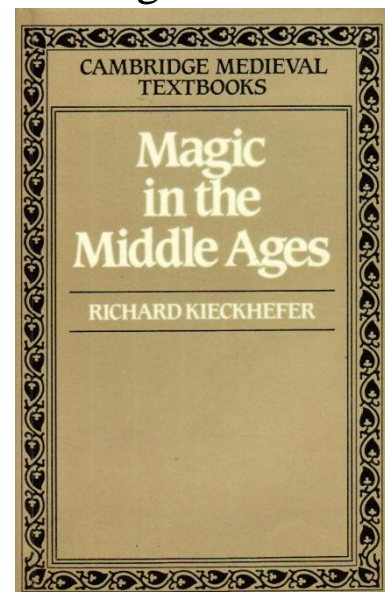

snell, zij het tijdelijk, opgeven. In *The rise of magic in early Medieval Europe* (1991) toont Valerie Flint, professor in de geschiedenis aan de Universiteit van Auckland, aan dat de vroege kerk magie, met name natuurmagic (zie hoofdstuk 12), niet alleen heeft getolereerd, maar deze bitter nodig had om zich te profileren en haar positie gaandeweg te verstevigen. Door het geloof in demonen aan te wakkeren, kon de kerk de noodzaak van een sterke

christelijke tegenhanger onderstrepen.

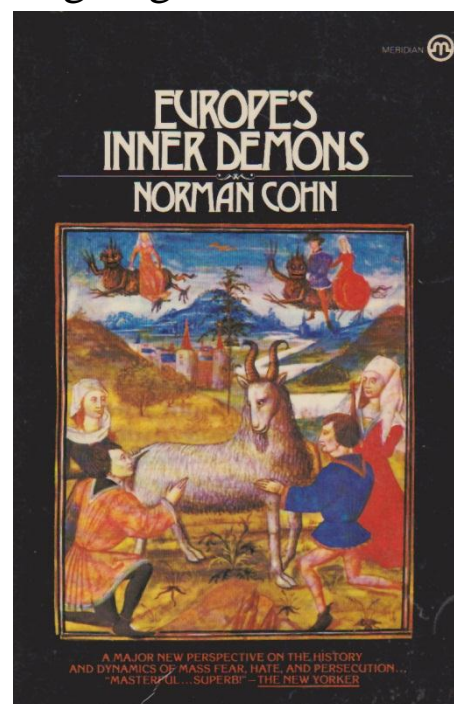
Door het gevaar van zwarte magie te benadrukken, kon de kerk de onschatbare waarde van christelijke magie duidelijk maken. Er werden met name aan de heiligen talloze magische handelingen toegeschreven. Tegelijk werd de magie binnen de kerk gezien als een gevaar dat binnen de perken gehouden moest worden, maar het was een noodzakelijk kwaad binnen het door de kerk zelf ontwikkelde wereldbeeld.

In *Magic in the Middle Ages* (1989) laat Richard Kieckhefer, professor in de geschiedenis van religies aan de Northwestern University, zien dat magie in de Middeleeuwen werd ingedeeld in natuurmagic en demonische magie.

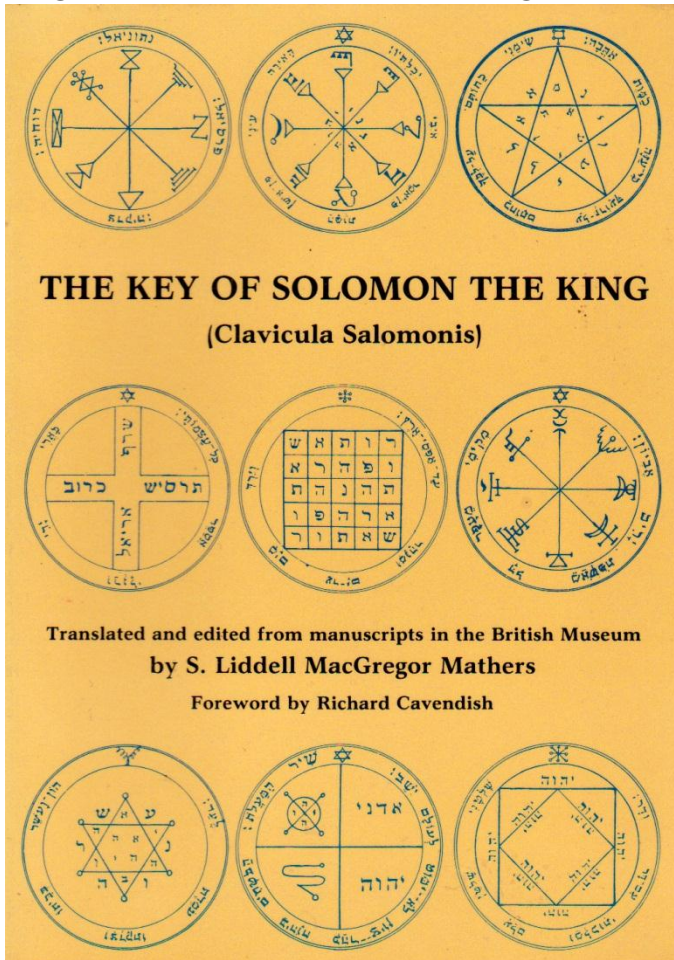

Natuurmagie werd gezien als een tak van de wetenschap die zich bezighield met de occulte, verborgen krachten in de natuur, bijvoorbeeld door kennis over kruiden te verzamelen en te gebruiken. Deze kennis was in de vroege Middeleeuwen met name in de kloosters te vinden. Als je je tot een monnik wendde om een ziekte te genezen, gaf hij je gewoonlijk een paar kruiden en een magische bezwering die je een aantal malen moest uitspreken. Door de kerk werd dit aanvankelijk sterk afgekeurd omdat er altijd demonen bij betrokken zouden zijn. De term die voor natuurmagie werd gebruikt was *maleficium*, letterlijk misdaad, waarmee ook hekserij werd aangeduid. Al snel werd, zoals Valerie Flint aantoonde, de kerk gedwongen dit noozakelijk kwaad binnen en buiten de eigen gelederen toe te staan.

Hoewel de tweede vorm van magie als *demonisch* werd aangeduid, is er geen enkele aanwijzing dat rituele magie, zoals deze vorm ook vaak wordt genoemd, iets met duivelaanbidding te maken had. 'Nergens in de overgeleverde magische boeken,' zegt professor Norman Cohn in *Europe's inner demons*, 'is er een spoor van satanisme te vinden. Nergens wordt gesuggereerd dat de magiër een bondgenootschap sluit met de demonische heerscharen of slechte dingen doet om de Prins van het Kwaad voor zich te winnen.' (p 169) Cohn beschrijft hoe het begrip *maleficium* in de late Middeleeuwen werd toegepast op rituele magie, waardoor magiërs beschuldigd werden van satanisme, kindermoord en incest. Later zouden dezelfde aanklachten gebruikt worden om honderdduizenden als heks te verbranden.

Hoewel magiërs in de late middeleeuwen en de renaissance net zo meedogenloos zijn vervolgd als heksen, zijn er genoeg bewijzen voor hun bestaan achtergebleven in de vorm van magische boeken, de zogenaamde *grimoires*. De boeken

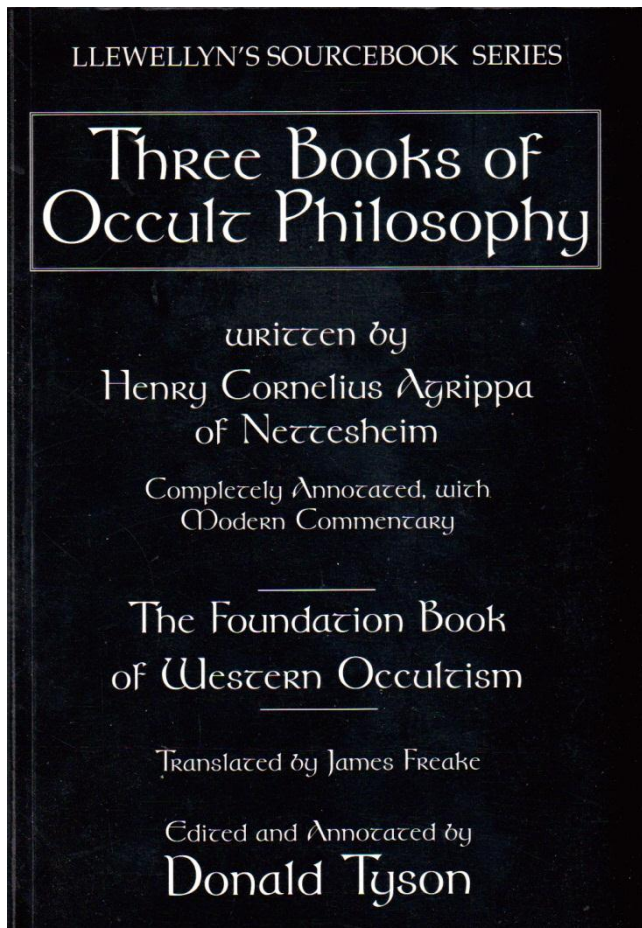
stammen meestal uit de Middeleeuwen, maar onveranderlijk beroept de schrijver zich op een oudere, meestal Hebreeuwse of Egyptische oorsprong.

Een van deze boeken is de *Clavicula Salomonis*, d.w.z. de Sleutel van Salomo, waarvan de oudste manuscripten uit de vijftiende eeuw dateren. Hierin wordt gedetailleerd beschreven hoe in een Cirkel magisch werk verricht kan worden. In 1888

publiceerde Samuel Liddell MacGregor Mathers *The key of Solomon the King*, dat hij uit zeven manuscripten in het British Museum had gereconstrueerd. De tekst zou oorspronkelijk geschreven zijn door koning Salomo, maar is waarschijnlijk in de 17^e of 18^e eeuw ontstaan. Het boek heeft via de Golden Dawn (zie onder) veel invloed gehad op de occulte traditie in de 19^e en 20^e eeuw. Pas in 1991 is het boek herdrukt en Gardner heeft waarschijnlijk geen toegang gehad tot de oorspronkelijke uitgave.

Er was ook een grimoire getiteld *Lemegeton*, die als 'Kleinere Sleutel van Salomo' werd aangeduid. Zo waren er nog een

aantal manuscripten die in kloosters of in de opslagruimten van verschillende bibliotheken bewaard werden, maar magiërs zelf leken na de zeventiende eeuw uitgestorven. Voor een overzicht van de verschillende grimoires kunnen we verwijzen naar *Secrets of the magickal grimoires* (2005) van Aaron Leitch en *Grimoires* (2009) van Owen Davies.

Magie in de Renaissance

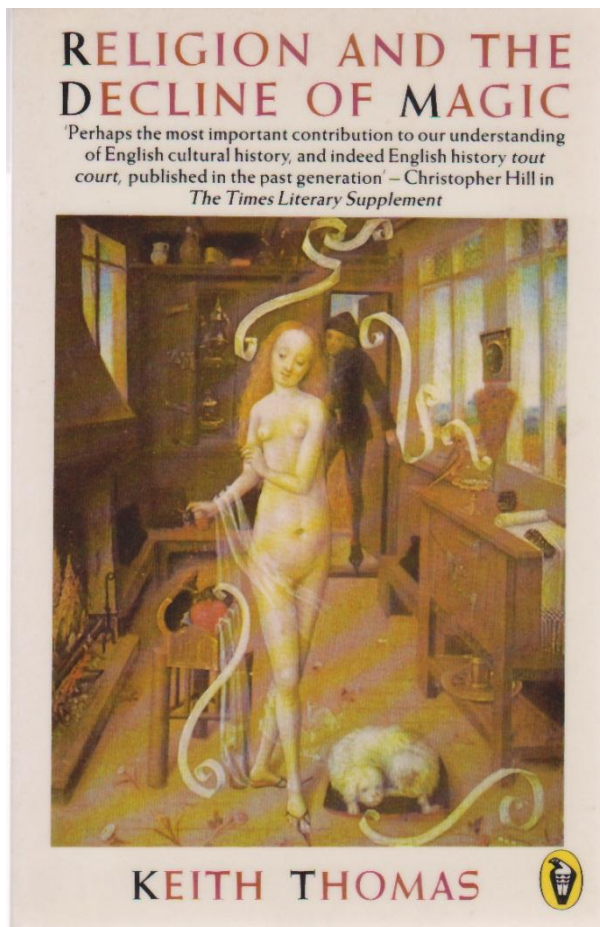
In 1531 publiceerde Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim, die zichzelf gewoonlijk aanduidde als Cornelius Agrippa, een boek dat als geen ander vorm en inhoud van het westerse occultisme zou bepalen. In feite zijn het drie boeken die echter een eenheid vormen en tezamen onder de titel *De Occulte Philosophia* zijn gepubliceerd. De uitgave van Llewellyn onder de titel *Three books of occult philosophy* (1993) was de eerste Engelse

vertaling sinds 1651. Agrippa, geboren in 1486 in Keulen, was een briljante geleerde die alle wetenschappen van zijn tijd beheerste en een grote kennis van schrijvers uit de klassieke Oudheid gebruikte om, voor het eerst in de geschiedenis, een synthese tot stand te brengen tussen de klassieke filosofie en de Joodse mystieke leer, de kabala. Volgens de kabala is de kosmos ontstaan uit het Oneindige Licht in tien *emanaties*, die *sefiroth* (schitteringen) genoemd worden. Agrippa was een integer man, die herhaaldelijk zijn eigen positie in gevaar bracht

door personen te verdedigen die van hekserij en zwarte magie beschuldigd werden. De tijd waarin hij opgroeide was er echter een van onverdraagzaamheid en onverzettelijkheid van de Rooms-katholieke Kerk tegen alles wat afweek van de Leer. Verschillende malen werd Agrippa zelf van zwarte magie beschuldigd en moest hij naar het buitenland vluchten om zijn leven te redden, met name nadat hij door Karel V bij verstek ter

dood veroordeeld werd. Het vonnis is nooit uitgevoerd en in 1535 stierf Agrippa na een kort ziekbed op de leeftijd van 49 jaar. In het hoofdstuk over de training en de hoofdstukken over magie komen we nog op Agrippa terug.

In *Religion and the decline of magic* (1971) toont Keith Thomas aan dat de belangrijkste drijfveer achter de Reformatie is geweest het afbreken van het magische en in wezen heidense wereldbeeld dat de Roomse kerk had beheerst. De Roomse priester liet zien dat men door

bepaalde handelingen te verrichten zijn eigen lot kon beïnvloeden. De Protestantse geestelijke, daarentegen, leerde dat de mens alleen kon bidden om genade. Rationalisme en de groeiende macht van de wetenschap holden de invloed van de magie binnen en buiten de kerk verder uit en tot het eind van de vorige eeuw dachten velen dat magiërs, net als heksen, voorgoed tot het verleden behoorden.

De Middeleeuwse rituele magiër, zoals hij uit de grimoires naar

voren komt, was over het algemeen een edelman die het zich kon permitteren om maanden voorbereiding te steken in het doen van een enkel ritueel of experiment. In de Renaissance zien we een ander verschijnsel opduiken, dat van de rituele orde. Hoewel er vele ordes zijn geweest, willen we ons hier beperken tot de twee die de meeste invloed hebben gehad op de heropleving van rituele magie in deze eeuw. Deze ordes zijn de Rozenkruisers en de Vrijmetselaars.

De Rozenkruisers

Het Rozenkruisers-genootschap was gebaseerd op een aantal documenten die in 1614 tot 1616 in Duitsland waren opgedoken. In deze documenten werd beschreven hoe een zekere Christian Rosencreutz rond 1425 *De Broederschap van de Roos en het Kruis* had opgericht, een geheime orde die zich bezig hield met alchemie en andere occulte wetenschappen. Tijdens een bedevaart naar Palestina zouden ingewijden geheime kennis aan Rosenkreutz en zijn metgezellen hebben overgedragen. Deze kennis zou berusten op Arabische natuurwetenschap, magie en mystiek. Niemand slaagde er echter in leden van deze broederschap op te sporen. Al snel deed het gerucht de ronde dat de documenten waren geschreven door een Lutherse theologiestudent, Johann Valentinn Andreae, die de spot wilde drijven met alchemisten die al te zeer met zichzelf ingenomen waren. Als dat zo is, dan hadden zijn pamfletten een andere uitwerking, want in 1626 werd in Den Haag de *Orde van Rozekruisers* opgericht, een genootschap dat zich al snel over heel Europa verspreidde en in verschillende vormen en aftakkingen, nog steeds bestaat. De belangrijkste drie stromingen zijn *AMORC* (Ancient Mystic Order Rosae Crucis), *The Rosicrucian Fellowship* en het *Lectorium Rosecrusianum*. De theorie dat alchemisten goud maken uit lagere metalen wordt symbolisch verklaard. Het verheffen

van de ziel is een van de belangrijkste doelstellingen. De weg om dit te bereiken is langs mortificatie of doelbewust laten afsterven van de lagere fysieke begeerten. Om deze onthechting mogelijk te maken mag de Rozenkruiser zich niet binden aan enige kerk, sekte of politieke partij.

Vrijmetselarij

Vrijmetselarij is volgens de meest gangbare theorie op dit gebied ontstaan in Engeland uit de metselaarsgilden die waren opgericht om de grote kathedraalen te bouwen. De meeste van deze werklieden hadden geen vaste verblijfplaats en sliepen in de eenvoudige hut die er voor dit doel in de buurt van een kathedraal werd opgetrokken. Deze hut werd 'loge' genoemd, wat in modern Engels 'lodge' werd. In 1512 werd de laatste gotische kathedraal, King's College Chapel in Cambridge, afgebouwd. De gilden bleven echter voortbestaan en de gebruiken en rituelen die zich in de loop der eeuwen hadden ontwikkeld kregen steeds meer een geformaliseerd karakter. De plaats van samenkomst werd 'lodge' genoemd, ook al woonde men hier niet langer. De rituele handelingen die hier werden verricht werden 'workings' genoemd. In Wicca-termen wordt gesproken van 'magisch werk doen' (work magic), wat waarschijnlijk van de Vrijmetselaars is overgenomen.

In 1600 was John Boswell de eerste leek die tot de Loge van Edinburgh toetrad. In 1670 waren van de 39 leden van de Loge van Aberdeen er nog slechts tien daadwerkelijk metselaar. In 1717 werd in Londen uit vier plaatselijke Loges de eerste *Grand Lodge* opgericht. Aanvankelijk waren de teksten die door de Grand Lodge werden bestudeerd en de rituelen die hierop werden gebaseerd zeer Christelijk, maar al snel slopen zoveel heidense elementen naar binnen dat een deel van de Vrijmetselaars zich afsplitste en een eigen Grand Lodge begon.

In 1813 gingen beide groepen weer samen als United Grand Lodge of England, waarbij besloten werd het Christendom als basis voor de Vrijmetselarij los te laten. In plaats van 'de Grote Timmerman van Nazareth' en een geopenbaarde religie te volgen, richt de Vrijmetselaar zich eerder op 'de Grote Architect van het Heelal'. In de 'workings' wordt de Tempel van Salomo, als symbool voor dit universum, opgericht. Er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van werktuigen die aan het oude gilde ontleend zijn, zoals de winkelhaak, passer, waterpas, gradenboog en de steen. De schattingen van het aantal Vrijmetselaars in de wereld lopen uiteen van zo'n 1 miljoen (Stephen Knight) tot 6 miljoen (Michel Dierickx).

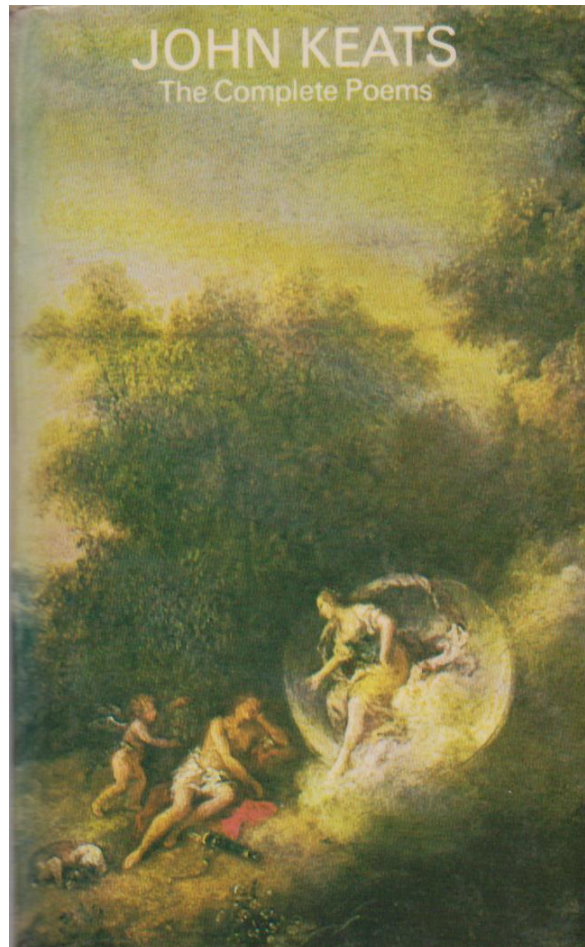
Oorspronkelijk werden alleen mannen ingewijd, maar de zogenaamde Co-Masons lieten ook vrouwen toe. Zoals we in hoofdstuk twee hebben aangegeven waren Gardner en de mensen met wie hij zijn eerste Coven vormde Co-Masons.

Er zijn verschillende overeenkomsten tussen Wicca en Vrijmetselarij aan te wijzen:

- De traditionele Vrijmetselarij kent, net als de Wicca, drie inwijdingen. In de Vrijmetselarij word je eerst leerling (Apprentice), daarna Gezel (Fellow Craft) en tenslotte Meester (Master Mason).
- Vrijmetselarij wordt, net als de Wicca, door ingewijden aangeduid als 'the craft'. Vaak wordt dit door Wicca's gezien als een afkorting van 'witchcraft', maar voorheen werd hiermee uitsluitend de Vrijmetselarij aangeduid.
- Wie in de Vrijmetselarij wordt ingewijd krijgt, net als dat in de Wicca het geval is, een wachtwoord waarmee men tot het ritueel wordt toegelaten. Het oudste 'mason word' dat bekend is dateert uit 1550.

- Wie in de Vrijmetselarij wordt ingewijd moet, net als in de Wicca, een eed van geheimhouding afleggen. Ook andere occulte groeperingen maken hier gebruik van.

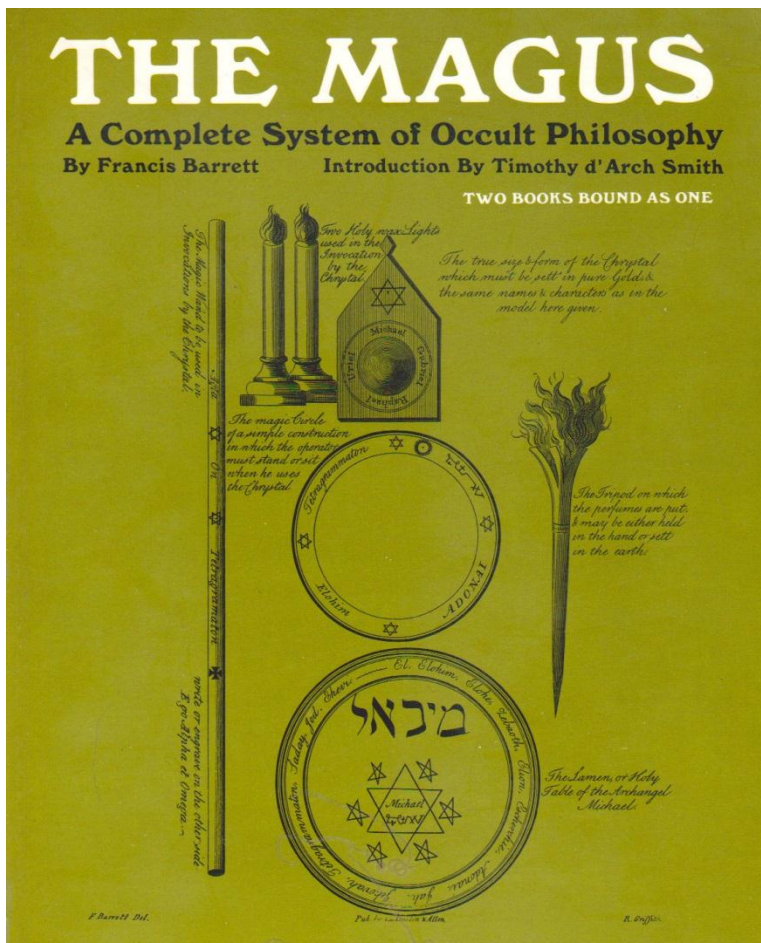
- Een van de teksten uit het Gardneriaanse Boek der Schaduwen wordt 'the Charge' genoemd. In de Vrijmetselarij bestonden al in de Middeleeuwen een aantal documenten die als 'Old Charges' werden aangeduid. De oudste Charge is het Regius-manuscript dat uit 1550 dateert. Er zijn nog meer overeenkomsten te noemen, maar die zullen in de betreffende context in de volgende hoofdstukken aan de orde komen.

De opleving van rituele magie in de negentiende eeuw

In de achttiende eeuw was het geloof in bovennatuurlijke wezens door het Rationalisme naar de achtergrond gedrongen. Het universum werd gezien als een goed werkend mechaniek dat in principe tot in de kleinste details te verklaren was. In de 19^e eeuw kwam een kentering op gang waarin het onvoorspelbare en bovennatuurlijke voor het eerst sinds lange tijd weer in het middelpunt van de belangstelling stond. In de muziek en literatuur brak een nieuwe stroming door die beurtelings *Sturm und Drang* en *Romantiek* werd genoemd. Dichters als Keats, Shelley, Wordsworth en Coleridge richtten zich nadrukkelijk op de donkere en mysterieuze schimmenwereld die zich achter of

onder de gewone werkelijkheid zou bevinden. Heksen, spoken, geesten en vampiers speelden de hoofdrol in romans en

verhalen van schrijvers als Walter Scott, Mary Shelley en Edgar Allen Poe. Deze *gothic revival* was een vruchtbare voedingsbodem voor het oprichten of heroprichten van allerlei occulte scholen en stromingen.

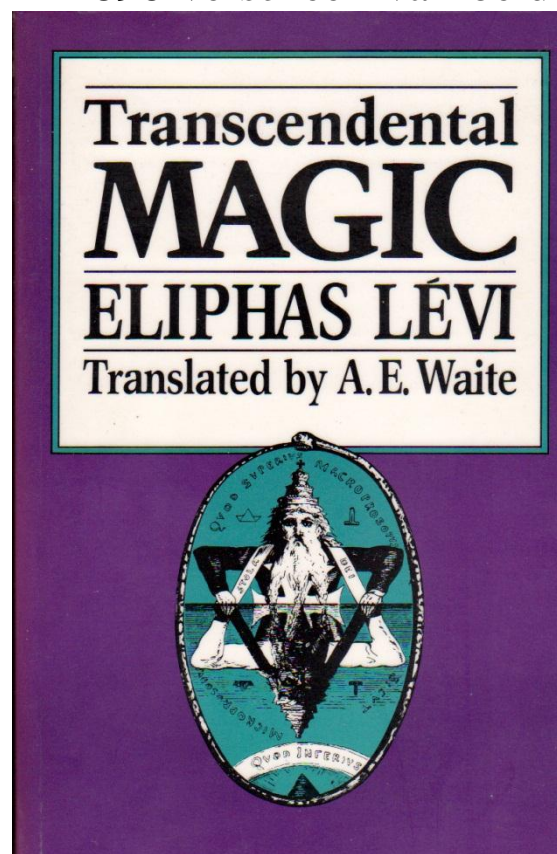
In 1801 publiceerde Francis Barrett, over wie verder weinig bekend is, in Londen *The Magus*, waarvan hiernaast een herdruk

uit 1989. Het boek is een soort handleiding voor aankomende magiërs, met hoofdstukken over ceremoniële magie, alchemie en numerologie. Vrijwel alles is, zonder bronvermelding, letterlijk overgeschreven uit Agrippa's *De Occulte Philosophia*. De titels die Barrett zichzelf in zijn boek gaf, 'Student of Chemistry, Natural and Occult Philosophy, the Cabala, etc., etc.' kwamen dan ook eerder Agrippa toe. Hoewel Barrett destijds weinig aandacht kreeg en niet eens met zekerheid bekend is of hij wel leerlingen heeft gehad, was de invloed van *The Magus* op latere magische scholen groot. Hoewel Agrippa's meesterwerk al in 1651 in het Engels is vertaald, zou het tot 1993 duren voordat *Three Books of Occult Philosophy* opnieuw integraal in het Engels werd uitgegeven. Het is vooral de versie

van Barrett waarin de ideeën van Agrippa gemeengoed zijn geworden in de Westerse occulte traditie. Gardner noemt *The Magus in Witchcraft today*, p 47, maar hij spelt de naam van de schrijver als *Barrat* en kende het boek, dat pas in 1967 voor het eerst in deze eeuw herdrukt is, waarschijnlijk alleen van horen zeggen. Nergens wordt in het Gardneriaanse Boek der Schaduwen of in *Ye Bok of ye art magical* uit *The Magus* geciteerd en de invloed op de Wicca is dan ook indirect, via de Westerse occulte traditie, geweest.

In 1855 en 1856 publiceerde een voormalige Franse priester, die zich Eliphas Levi noemde, twee boeken die daarna meestal samen zijn uitgegeven als *Dogme et Rituel de la Haute Magie*. Levi baseerde zich op Middeleeuwse grimoires, die hij verbond met de Joodse kabala en de ideeën van de Rozenkruisers. Zijn enige oorspronkelijke bijdrage aan de westerse esoterische traditie is dat hij de 22 kaarten van de grote arcana in de tarot (zie hoofdstuk 10) verbond met de kabbalistische levensboom. In 1896 verscheen van beide boeken de Engelse vertaling van

Arthur Edward Waite als *Transcendental Magic*. Alle esoterische scholen die tegen het eind van de vorige eeuw ontstonden, baseerden zich voor een groot deel op de uiteenzettingen die Levi in de bovengenoemde en andere boeken gaf.

De Golden Dawn

In 1888 richtten drie personen, die zich al jarenlang bezighielden met een studie van occulte zaken, in Engeland een genootschap op

dat ze *The Hermetic Order of the Golden Dawn* noemden. Dit genootschap zou als geen ander een stempel drukken op de ontwikkeling van het occultisme in Europa en de Verenigde Staten. Een van de oprichters, Dr. William Wynn Westcott, was een arts die sinds 1872 Vrijmetselaar was en sinds 1880 Rozenkruiser. Dr. W.R.Woodman, de tweede oprichter, was Vrijmetselaar en een van de leiders van de Societas Rosicruciana in Anglia, een in 1865 opgerichte afdeling van de Rozenkruisers, waar ook Westcott toe behoorde. Ook de derde oprichter, Samuel Liddell MacGregor Mathers, was zowel Rozenkruiser als Vrijmetselaar.

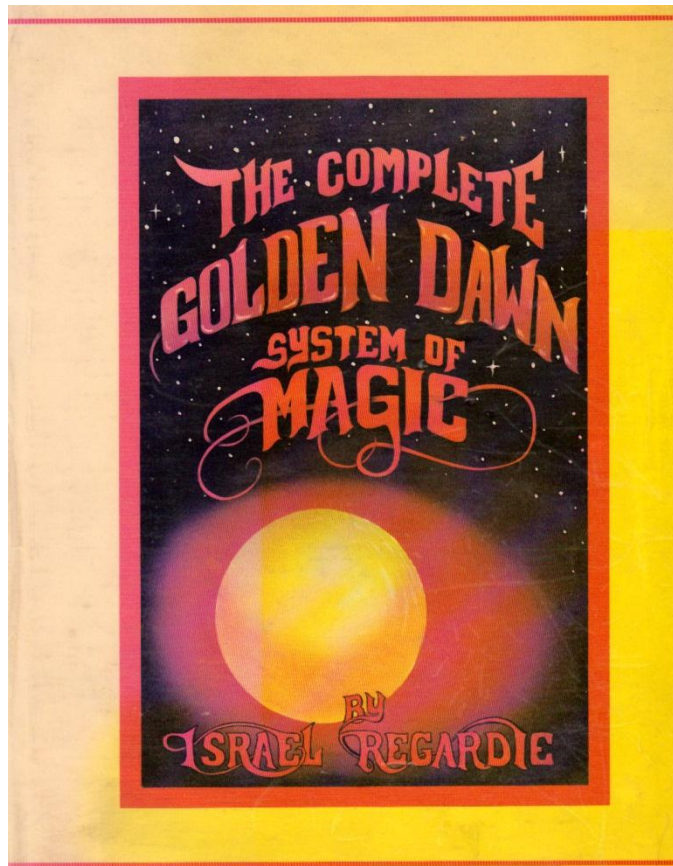
Vrijmetselaars en Rozenkruisers hadden al in de zeventiende eeuw in verschillende Europese landen veelvuldig contact met elkaar en na de oprichting van de Engelse Rozenkruisersgroep in 1865 was dat ook in Engeland het geval. Het is dan ook niet vreemd dat de oprichters van de Hermetic Order of the Golden Dawn uit beide tradities afkomstig waren. Het was zelfs vereist een Meester Vrijmetselaar te zijn voordat men werd toegelaten tot de Societas Rosicruciana in Anglia, een eis die in de overige Europese Rozenkruisersgroepen niet gesteld werd. De Golden Dawn werd door Westcott geënt op de Rozenkruisers, echter niet op de jonge Engelse scheut, maar op de veel oudere Duitse orde. Dat Anna Sprengel, de Duitse adept die hem toestemming gaf een eigen genootschap op te richten, nooit heeft bestaan, werd pas duidelijk toen de Golden Dawn onder Engelse occultisten een begrip was geworden, een magische school die haar bestaansrecht al had bewezen.

Samen met Mathers en Woodman heeft Westcott de grondbeginselen van de Golden Dawn uitgewerkt. Er waren tien inwijdingsgraden, verdeeld over drie niveaus, voorafgegaan door een neofyten-inwijding die als nuldegraad werd geteld. Door Frau Sprengel werd aan Westcott, Woodman en Mathers op grond van hun staat van dienst de zevende graad verleend.

Dit was de hoogste graad van de *Second Order*, die *Adeptus Exemptus* werd genoemd. De drie graden van de *Third Order* hadden de namen *Magister Templi*, *Magus* en *Ipsissimus*, maar die waren zo hoog dat in de oorspronkelijke Golden Dawn niemand ooit daarin is ingewijd. Alleen op het astrale vlak (zie hoofdstuk 9) zou iemand door deze *Secret Chiefs* kunnen worden ingewijd. De *Secret Chiefs* waren geen mensen van vlees en bloed, maar werden als hogere wezens beschouwd. Westcott en Mathers hebben zich beiden meermalen op deze geheime Adepten beroepen om bij een verschil van mening hun greep op de Golden Dawn te verstevigen. Woodman overleed in 1891 en heeft slechts een bescheiden rol gespeeld in de geschiedenis van de Golden Dawn. Westcott en Mathers bouwden samen het genootschap verder uit. Mathers was goed bekend met de kabala en met de ideeën van Eliphas Levi. De tien inwijdingsgraden van de Golden Dawn zijn geënt op de tien sefiroth. Astrologie en tarot waren in die dagen nog tamelijk onbekend. Kennis hierover was geheim en werd alleen aan ingewijden doorgegeven. Mathers was zeer deskundig op het gebied van de Middeleeuwse magie. Hij bracht veel tijd door in de bibliotheek van het British Museum en stelde uit zeven verschillende manuscripten van *De Sleutel van Salomo* een eigen versie in het Engels samen. Gardner heeft een aantal elementen uit deze grimoire overgenomen en ze behoren sindsdien tot het standaard Boek der Schaduwen. Ook vertaalde Mathers *The Book of the Sacred Magic of Abramelin the Mage*, dat in 1458 in het Hebreeuws geschreven was, uit een Frans manuscript in het Engels. In dit boek staan aanwijzingen voor het bedrijven van magie zonder dat daarbij een magische Cirkel getrokken wordt. Waarschijnlijk is daarom dit boek voor Gardner minder aantrekkelijk geweest om er teksten of gebruiken uit over te nemen.

Tot 1892 werd in de Golden Dawn uitsluitend theoretisch

onderwijs gegeven. Pas daarna werden, met name door Mathers, rituelen geschreven waarin magie bedreven werd. Verschillende tempels, verspreid over heel Engeland en Schotland, werden in enkele jaren tijd gesticht. Rond de eeuwwisseling waren zo'n 400 personen ingewijd, waarvan een kwart in de vijfde, zesde of zevende graad. Wie werd ingewijd nam daarbij een andere naam aan. In de Wicca wordt vaak de naam van een Godin of God gekozen als magische naam. In de Golden Dawn, daarentegen, nam men altijd een motto, meestal in het Latijn, dat dan werd afgekort. Zo was Mathers o.a. bekend als DDCF, de afkorting van Deo Duce Comite Ferro (God is mijn leider en het zwaard mijn metgezel). De Golden Dawn-rituelen zijn een voorbeeld geweest voor vele magische en

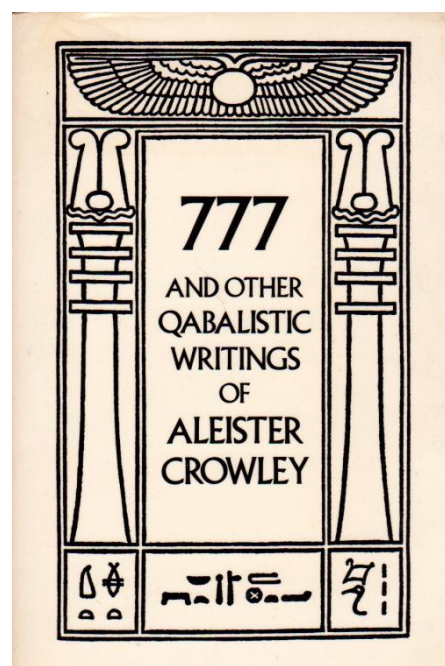

mystieke ordes en groeperingen die er in de loop van deze eeuw zijn gesticht. Ook de Wicca heeft veel aan de Golden Dawn te danken, al zijn er grote verschillen tussen een dynamisch Wicca-ritueel en de tamelijk statische en lange rituelen van de Golden Dawn. Verschillende onderdelen van Wicca-rituelen, zoals het trekken van pentagrammen (zie hoofdstuk 7) zijn te herleiden tot standaardonderdelen van Golden Dawn-rituelen. In 1900 werd Mathers om verschillende redenen uit de Golden Dawn gezet. Vanuit Parijs, waar hij zich gevestigd had, her-

groepeerde Mathers zijn volgelingen en stichtte een eigen Golden Dawn-tempel, die hij tot zijn dood in 1918 leidde. Arthur Edward Waite, die vooral bekend geworden is door het door hem ontworpen tarotspel, heeft in 1903 een poging gedaan de Golden Dawn om te vormen tot een mystieke beweging, waarin geen magie werd bedreven. Deze groep werd door hem 'The Independend and Rectified Rite' genoemd. Een deel van de oude Golden Dawn-aanhang splitste zich af en noemde zich 'Stella Matutina'. In 1922 splitste Violet Firth, die later bekend zou worden als Dion Fortune, zich af en stichtte de *Fraternity of the Inner Light*, een genootschap dat nog steeds bestaat, onder de naam *Servants of the Light*. Moina Bergson, de vrouw met wie Mathers bijna dertig jaar getrouwd is geweest, leidde na zijn dood de Golden Dawn tot haar eigen dood in 1928. Inmiddels had ze een groep in de Verenigde Staten toestemming gegeven een schriftelijke cursus Golden Dawn-magie, compleet met schriftelijke inwijdingen, op te zetten. Met name om die reden bestaan er nog steeds Golden Dawn-tempels, hoewel de Europese groepen na de Tweede Wereldoorlog vrijwel allemaal opgeheven bleken te zijn. Het is dan ook niet aannemelijk dat Gardner was ingewijd in een van de Golden Dawn-tempels. Waarschijnlijk heeft hij, net als vele anderen, zijn kennis van deze rituelen gebaseerd op het boek waarin Israel Regardie deze rituelen aan de openbaarheid prijs gaf.

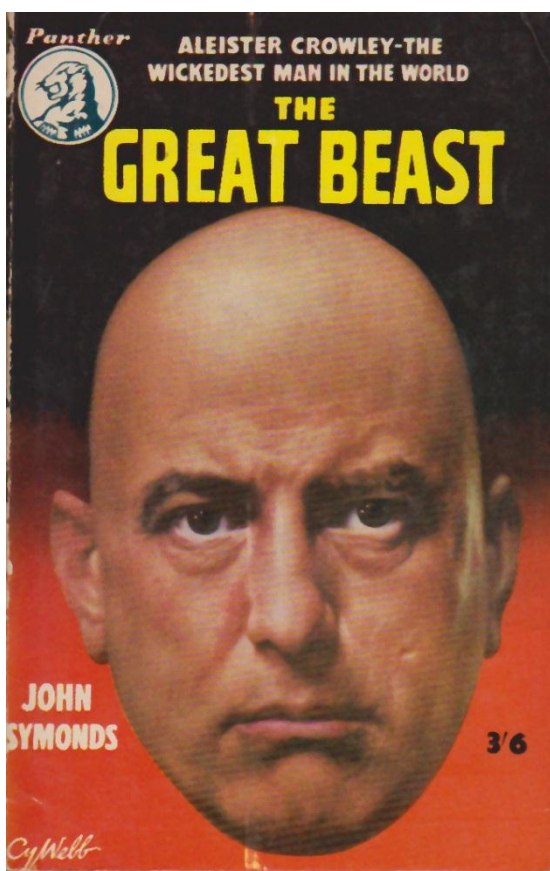
Aleister Crowley

De geschiedenis van de Golden Dawn en de vele van haar afgesplitste en afgeleide groeperingen is door anderen uitgebreid beschreven. We

hebben ons hier beperkt tot de feiten die een relatie hebben met het ontstaan en functioneren van de Wicca. Een magiër die daar een grote rol in gespeeld heeft is Aleister Crowley, die in 1898 in de Golden Dawn tot de derde graad was ingewijd, maar daarna door de loge in Londen wegens ongeschiktheid voor de hogere graden werd afgewezen. Mathers maakte zich sterk om Crowleys inwijding door te drukken, maar de stichter had zijn greep op de orde al verloren.

De toen 23-jarige Crowley maakte lang genoeg gebruik van het vertrouwen dat Mathers in hem had om zich alle Golden Dawn-

geheimen eigen te maken en gaf daar vervolgens een geheel eigen invulling aan. Zo nam hij de kennis die Mathers door vele jaren in diverse musea te zwoegen bij elkaar had gebracht en gaf dit in 1909 onder zijn eigen naam uit als *Liber 777*, met de aantekening dat hij het in een week uit zijn hoofd had opgeschreven. Gedurende zijn hele leven heeft Crowley er blijk van gegeven mensen te zien als gereedschappen die je weggooit als je ze niet meer kunt gebruiken en zijn houding tegenover

vrouwen was tamelijk minachtend, maar zijn kwaliteiten als magiër werden door vriend en vijand onderschreven, al was niet iedereen bereid met hem samen te werken. In Egypte zouden de *Secret Chiefs* van de Golden Dawn zich aan Crowley geopenbaard hebben om hem te vertellen dat hij deze orde moest leiden. Hij zou door de Chiefs ingewijd zijn in de negende graad, Magus, iets wat nog niemand vóór hem had

durven beweren. De naam die hij bij deze inwijding had aangenomen was *To Mega Therion*, wat zowel 'Meester Therion' als 'het Grote Beest' betekent.

In de Golden Dawn werd niet veel waarde aan Crowley's beweringen over zijn contacten met de Secret Chiefs gehecht en men weigerde hem als leider te erkennen. Crowley stichtte toen een eigen orde, de *Argentum Astrum*, waar veel met Egyptische magie werd gewerkt. Crowley was de onbetwistbare leider van deze orde, die zo'n honderd mensen heeft ingewijd. De leden mochten niet met elkaar omgaan en kenden alleen elkaars magische naam. Met verschillende ingewijden, mannen zowel als vrouwen, bedreef Crowley seksuele magie. Door zijn extravagante levenswijze en uitlatingen heeft Crowley zeer vaak de pers gehaald, maar als geen ander heeft hij de principes van de rituele magie in de twintigste eeuw in praktijk gebracht. Gardner heeft, zoals gezegd, Crowley waarschijnlijk enkele keren ontmoet en heeft veel van Crowley's teksten in zijn rituelen verwerkt. We zullen, net name in het hoofdstuk over rituelen, nog op Crowley terugkomen.

De invloed van de verschillende westerse esoterische tradities op de Wicca blijkt met name uit de verschillende werktuigen die gebruikt worden (zie hoofdstuk 6), uit vorm en inhoud van Wicca-rituelen (hoofdstuk 7) en uit het gebruik van magie in de Wicca (hoofdstuk 11 en 12).

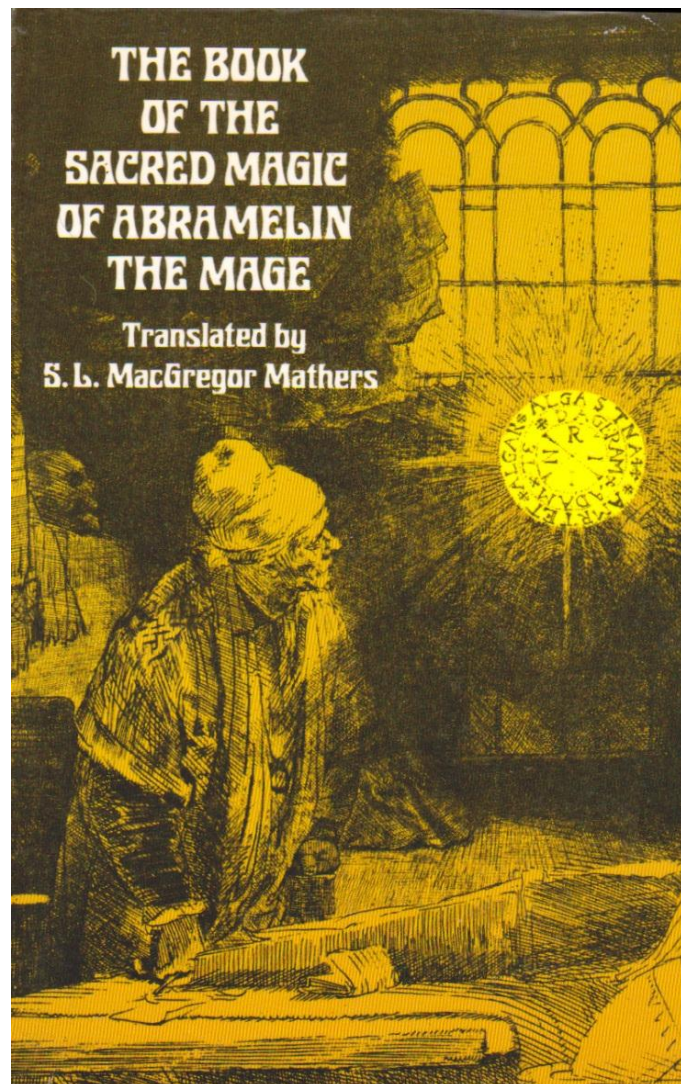
6 De werktuigen

Elke Wicca gebruikt een aantal werktuigen om de Cirkel te trekken en om bepaalde taken in een ritueel uit te voeren. De Cirkel is de begrenzing van de tempel, de gewijde ruimte waarbinnen Wicca's hun rituelen houden. Stenen cirkels geven aan dat al in de Steentijd de Cirkel een belangrijke plaats in de religie innam.

Cirkelvormig uitgesleten sporen in grotten die in de prehistorie gebruikt zijn, maken aannemelijk dat al meer dan dertigduizend jaar geleden het rondlopen in een Cirkel een vast onderdeel van bepaalde rituelen was.

Invloed van de rituele magie op de werktuigen

Het lijkt aannemelijk dat de Cirkel in de Oude Religie op veel plaatsen gebruikt werd. Toch zag Gardner zich genoodzaakt, bij gebrek aan overgeleverde heidense gebruiken en rituelen, de Cirkel die door rituele magiërs werd gebruikt voor zijn doel aan te passen. Dat hij *De Sleutel van Solomo*, in de vertaling van MacGregor Mathers, daarvoor benut heeft, is zonneklaar. In *Ye Bok of ye Art Magical* en *High magic's aid*

zijn veel citaten uit dit middeleeuwse manuscript te vinden. Slechts een deel hiervan is in het uiteindelijke Boek der Schaduwen opgenomen.

Het probleem waarvoor Gardner zich gesteld zag, was dat rituele magie, zeker middeleeuwse magie, weliswaar raakvlakken had met de Wicca, maar hier in andere opzichten duidelijk van afweek. De Wicca, zoals Gardner die voor ogen had, was een religie waarin mannen en vrouwen gelijkwaardig waren. Rituele magie, daarentegen, was vanouds een mannenbolwerk. In *De Sleutel van Salomo* wordt de magiër gewaarschuwd ervoor te zorgen dat in de ruimte waarin hij zijn magie gaat bedrijven gedurende zeven dagen geen vrouw is geweest. Abramalin raadt het af vrouwen toe te staan zich met magie bezig te houden vanwege 'de ongelukken die ze kunnen veroorzaken door hun nieuwsgierigheid en babbelsucht' (p 55). Zo zijn er meer verschillen tussen Wicca enerzijds en middeleeuwse en moderne magie anderzijds aan te wijzen. Bij het beschrijven van de diverse werktuigen zullen deze verschillen aan de orde komen.

De werktuigen worden ook wel de *wapens* of het *gereedschap* van de heks genoemd. Per Coven of stroming kunnen variaties optreden in uiterlijk en gebruik, maar in de meeste Covens, uitgezonderd waarschijnlijk die van de Dianics, worden de hieronder beschreven werktuigen wel aangetroffen.

Het gebruik van werktuigen is weliswaar voor een groot gedeelte ontleend aan de rituele magie en de Vrijmetselarij, maar heeft binnen de Wicca een geheel eigen betekenis gekregen. Het mes met het zwarte heft (zie onder) was, zoals we in *The Key of Solomon* (p 96) kunnen lezen, bedoeld om een Cirkel te trekken 'wherewith to strike terror and fear into the Spirits'. In *Ye Bok of ye Art Magical*, p 22, heeft Gardner dit citaat letterlijk overgenomen. Wicca had zich toen nog niet losgemaakt van rituele magie.

In Gardner's *High magic's aid*, een roman die is gesitueerd in het Engeland van de twaalfde eeuw, is de procedure voor het trekken van de Cirkel gekoppeld aan rituele magie en strikt gescheiden van hekserij. Een van de hoofdpersonen, Thur Peterson, is een rituele magiër en hij leidt de ceremonie om een geest, Bartzabal, op te roepen. In het hoofdstuk *Making the great Circle* (p 57-62) geeft Gardner hier een

uitgebreide be-schrijving van. Hoewel veel ceremonieel magische onder-delen later zijn veranderd of weggelaten is de standaardtekst uit het Gardneriaanse Boek der Schaduwen hier duidelijk en vaak letterlijk in terug te vinden. Een andere hoofdpersoon in deze roman is Morven, een Hoge priesteres in wat Gardner omschrijft als 'the witch cult' (p 63-66).

In High Magic's Aid geeft Gardner tekeningen van het zwaard, de athame en het mes met het witte heft. De afbeeldingen zijn grotendeels overgenomen uit The Key of Solomon the King.

Thur heeft Morven nodig omdat zij beschikt over een geconsecreerde athame (ritueel mes) en een mes met een wit heft, waarmee hij zijn eigen werktuigen kan maken en consacrereren. Morven en een derde hoofdpersoon, Jan Bonder, werpen zich op om de bevolking van Engeland te bevrijden van het juk van de Normandiërs. Morven heeft daarbij de magische kracht en kennis waarover Thur beschikt hard nodig. Ze wijdt Thur, Jan en zijn broer Olaf in haar religie in. Jan krijgt daarbij de naam

Janicot. Al eerder in het boek had Gardner duidelijk gemaakt dat de verhalen over Robin Hood en 'Janicot, better known as Little John' (p 45) in feite over de Oude Religie gaan. In een van de eerste hoofdstukken spreekt Morven over 'Janicot, Great God' (p 14). Thur en Jan krijgen een dag later (!) van Morven een tweede inwijding. Beide inwijdingen komen letterlijk overeen met de teksten in *Ye Bok* die later onderdeel van het standaard Gardneriaanse Boek der Schaduwen zijn gaan vormen.

High magic's aid geeft goed weer hoe de Wicca uit twee verschillende invalshoeken -een natuurreligie en ceremoniële magie- is ontstaan. Morven noemt de bijeenkomsten van de heksen soms sabbats, maar ook wel 'experimenten' (p 26), net als middeleeuwse magiërs hun rituelen noemden.

Voor een goed verstaander is de magische oorsprong van sommige Wiccateksten zonneklaar. Magie en Wicca gaan daarbij niet altijd even goed samen. We moeten niet vergeten dat de rituele magie zich heeft ontwikkeld uit het systeem van de Magi, waarbinnen de geestenwereld uiteenviel in goede engelen en kwade demonen. Elke handeling van de rituele magiër is er altijd op gericht de demonen te overwinnen of aan zich te onderwerpen zodat het goede zal zegevieren. Moderne magiërs zullen wellicht niet meer spreken van demonen en een andere naam aan deze krachten geven, maar de gedachte dat het goede het kwade moet overwinnen is nog altijd de drijfveer. Binnen de Golden Dawn was de enige taak uiteindelijk het overwinnen van het kwade. De naam van deze Orde verwijst niet voor niets naar de Gouden Dageraad die het duister zal overwinnen. Tijdens zijn inwijding tot gezelschap wordt een Vrijmetselaar gevraagd waarom hij van het Westen naar het Oosten reist en het antwoord luidt: 'Op zoek naar het licht in de Vrijmetselarij'. Hoewel de krachten van licht en duister in de Wicca als gelijkwaardig worden gezien, is de overwinning van

duistere machten soms nog af te lezen uit bepaalde teksten en gebruiken. Dit betreft met name de vroege teksten omtrent het gebruik van zwaard en athame. (Een beschrijving van de werktuigen volgt onder)

De wapens en de elementen

Zoals we in hoofdstuk 3 hebben aangegeven, werd al in de Oudheid een verband gelegd tussen bepaalde wapens en de vier elementen. In middeleeuwse Grimoires werd dit verband zelden gelegd. Binnen de Golden Dawn werd hier wel mee gewerkt. De staf vertegenwoordigde Vuur, de dolk Lucht, de kelk Water en het pentakel Aarde. Samen werden ze aangeduid als 'the four elemental weapons'. In sommige magische tradities wordt het zwaard verbonden met het element Vuur en de staf met Lucht, maar de meeste Wicca's, uitgezonderd met name de Farrars, houden het boven geschetste verband aan. In rituelen werd het zwaard door de Golden Dawn overigens niet gebruikt als symbool voor het element Lucht, maar als een kracht die van een andere orde was. Israel Regardie waarschuwt in *The complete Golden Dawn system of magic*, deel 4, p 36, dan ook dat het zwaard en de dolk nooit door elkaar gebruikt mogen worden. Binnen de Wicca worden zowel het zwaard als de athame gebruikt voor het element Lucht.

Het zelf vervaardigen van werktuigen

Het verdient aanbeveling de wapens zoveel mogelijk zelf te vervaardigen omdat je dan iets kunt maken volgens eigen smaak en inzichten. Bovendien stop je er tijdens het maken veel van je eigen energie in, waardoor de wapens veel meer van jezelf worden dan wanneer je ze alleen maar koopt. Gedetailleerde aanwijzingen over het kopen en zelf vervaardigen van de verschillende werktuigen zijn in voetnoten bij de betreffende tekst opgenomen. We zullen nu de verschillende

werktuigen die in de Wicca worden gebruikt, beschrijven.

Het zwaard

Het magische covenzwaard is een werktuig dat zeer tot de verbeelding spreekt. Het is ook een van de eerste werktuigen waarmee de nieuweling tijdens de inwijding kennismaakt. Op het moment dat de kandidaat geblinddoekt de Cirkel wil betreden, doet de inwijder met het zwaard in de hand een stap naar voren, drukt de punt tegen het hart van de kandidaat en zegt:

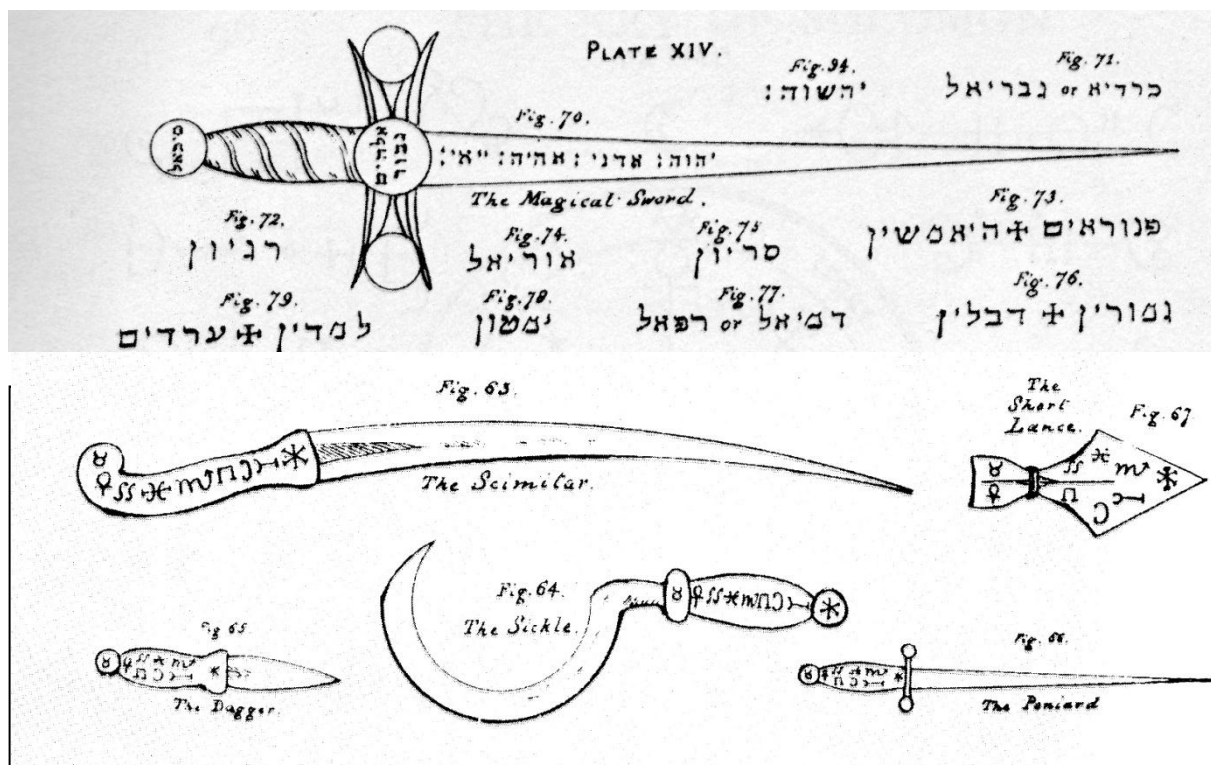
Jij daar, op de drempel tussen de vertrouwde wereld van de mensen en de jou onbekende Godenwereld, heb je de moed je aan de beproeving te onderwerpen? Want ik zeg je, het is beter je in mijn zwaard te storten en óm te komen dan de poging te wagen met vrees in je hart.

Gewoonlijk herinnert de kandidaat zich de twee wachtwoorden om deze ferme taal af te troeven. In de oorspronkelijke tekst, die ook in *Ye Bok*, p 47, en *High magic's aid*, p 63, is opgenomen, wordt gesproken over 'the dread Lords of the Outer Spaces', hoewel in de Wicca deze 'Angstaanjagende Heren van de Buitenste Ruimten' geen rol spelen. Zo zijn er meer voorbeelden van Wicca-gebruiken die eerder in de middeleeuwse magie thuishoren.

Tijdens de eerste inwijding wordt de nieuweling aan de wapens voorgesteld. Deze tekst is al in *Ye Bok*, p 96-98, en *High magic's aid*, p 64, te vinden. Ook in de Vrijmetselarij wordt de nieuw-ingewijde voorgesteld aan de wapens die in de Loge gebruikt worden. Bij het voorstellen aan het zwaard wordt de nieuw-ingewijde heks verteld: 'Hiermee, net als met de Athame, kunt Gij alle Magische Cirkels trekken, alle opstandige geesten en demonen overheersen, onderwerpen en straffen en zelfs

engelen en goede geesten overtuigen. Met dit zwaard in uw hand zijt Gij de heerser over de Cirkel.' Hoewel deze tekst, voor zover ons bekend, niet is overgenomen uit enige grimoire, is de strekking volledig in overeenstemming met het wereldbeeld van traditionele rituele magiërs, maar niet met dat van de meeste Wicca's. In een aantal Covens wordt bovenstaande tekst om het zwaard voor te stellen dan ook niet meer gebruikt.

Het zwaard wordt in de hedendaagse Wicca niet gebruikt om kwade geesten te verjagen, maar om een scheiding aan te geven 'tussen de werelden van Goden en mensen'. Het zwaard of de athame wordt hiervoor gebruikt, omdat beide het element Lucht vertegenwoordigen en het kenmerkende van dit element is dat het een scheiding of onderscheid aanbrengt. Het zou dan ook niet passend zijn de Cirkel te trekken met de staf (zie onder), omdat deze het element Vuur vertegenwoordigt. Het Vuur, de goddelijke vonk van inspiratie en intuïtie, is geschikt om iets op te roepen en daarom wordt de staf o.a. bij invocaties (zie hoofdstuk 7) gebruikt.

Sikkel, kromzwaard (scimitar), dolk en ponjaard in The Key of Solomon the King.

Het zwaard wordt in ieder covenritueel door de Hoge priesteres gebruikt om de Cirkel te trekken. In de eerste versies van het Gardneriaanse Boek der Schaduwen is het aanvankelijk de Hoge priester, die dan nog *Magus* wordt genoemd, die de Cirkel trekt. Hij doet dit door een sikkel of kromzwaard in de grond te steken, hier een koord van 4½ voet aan te binden en aan het andere eind een zwaard of mes met een zwart heft vast te maken. Op deze manier maakt hij met de klok meedraaiend de omtrek van de traditionele Cirkel, beginnend in het Oosten, waar hij de 'Mighty Ones of the East' aanroept. In het Zuiden, Westen en Noorden, roept hij de Machtigen van ook deze windstreken aan. Daarna trekt hij nog twee Cirkels, elk een voet groter dan de vorige.

Vrijwel alle ingrediënten zijn door Gardner ontleend aan Mathers' versie van *The Key of Solomon the King*, p 96-100, en vaak wordt daarbij de tekst letterlijk overgenomen. Alleen is het koord waarmee in de *Key* de Cirkel wordt afgemeten negen voet, wat een Cirkel oplevert met een doorsnede van zes meter, nog afgezien van de twee buitencirkels. Als je niet over een landhuis met een balzaal beschikt, is dat wat groot. Gardner heeft deze maat dan ook gehalveerd en dat is de standaardafmeting van een Wicca-Cirkel geworden.

In de Wicca wordt de Cirkel gewoonlijk getrokken door met een zwaard of athame rond te lopen. Een koord, sikkel of kromzwaard worden hierbij niet meer gebruikt. In sommige Covens worden nog steeds drie Cirkels getrokken, maar in de meeste Covens wordt slechts eenmaal met het zwaard rondgelopen. In de *Key* heeft elk van de aanwezigen in de Cirkel een zwaard in de hand om zich zonodig tegen binnendringende geesten te beschermen. In *Ye Bok*, p 52, geeft Gardner nog als instructie dat 'allen die een zwaard hebben dit ook moeten dragen.' Ook in *High magic's aid*, p 58, dragen alle aanwezigen tijdens het

trekken van de Cirkel een zwaard. In de latere Wicca, daarentegen, heeft slechts één persoon in de groep, meestal de Hogepriesteres, een zwaard. De anderen hebben alleen hun eigen rituele mes, de athame.

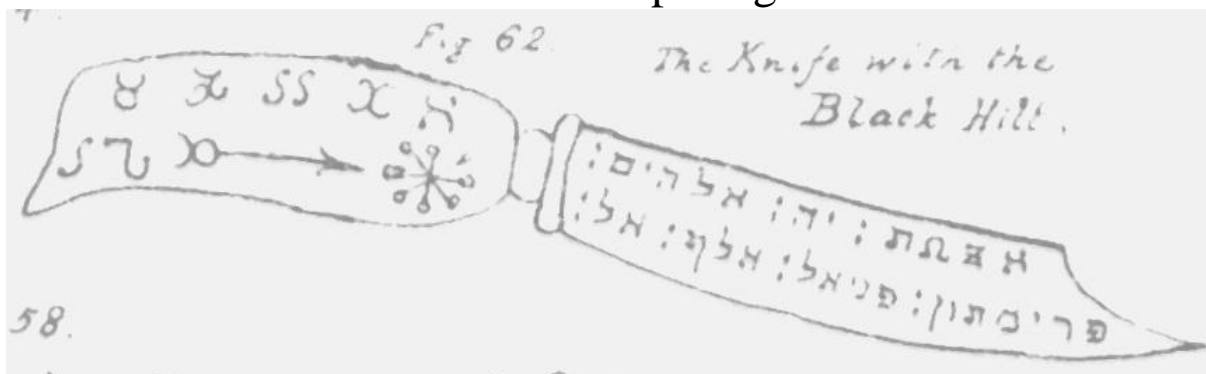
Behalve voor het trekken van de Cirkel en het uitdagen van de kandidaat bij de eerste inwijding wordt het zwaard nog voor slechts twee doeleinden gebruikt. Bij het consacreran van voorwerpen (zie hoofdstuk 7) kan dit voorwerp op de athame of op het zwaard worden gelegd. Het aansnijden van de taart bij een handvasting (zie hoofdstuk 13) wordt traditioneel met het covenzwaard gedaan.

Zoals gezegd is het nuttig de werktuigen zoveel mogelijk zelf te maken. Het is echter niet eenvoudig om een zwaard te smeden en de meeste Wicca's zullen zich hier niet aan wagen. Bij het kopen van een zwaard is het belangrijk erop te letten dat het een echt tweesnijdend zwaard is en geen sabel of degen. Op een rommelmarkt of bij een antiquair zijn vaak goede zwaarden te koop. De meeste Wicca's geven de voorkeur aan een ceremonieel wapen boven een legerzwaard, waarmee misschien mensen gedood zijn. Door het zwaard te consacreran (zie hoofdstuk 7) worden de energieën die er eventueel nog aan dit wapen kleven overigens wel geneutraliseerd. Wie de voorkeur geeft aan een nieuw zwaard kan bij verschillende winkels en postorderbedrijven terecht.

De athame

Tijdens de eerstegraads inwijding in een Gardneriaanse Coven wordt de nieuwe heks verteld dat met het magische zwaard alles gedaan kan worden dat met de athame mogelijk is. Zo kan de Cirkel met een zwaard of met een athame getrokken worden. Het consacreran van een athame (zie verderop in dit hoofdstuk) kan worden gedaan op een zwaard of op een athame. De bruidstaart bij een handvasting (zie hoofdstuk 13) kan worden

gesneden met een zwaard of athame. Toch zijn er wel verschillen. Het zwaard wordt in de meeste Covens door de Hogepriesteres gebruikt om de Cirkel te trekken. De athame wordt gebruikt om in de vier windstreken een bijbehorend pentagram te trekken en om de wijn te zegenen (zie hoofdstuk 7). Het zwaard is een covenwapen; de athame is een persoonlijk wapen dat elk covenlid bezit en gewoonlijk na het covenritueel mee naar huis neemt. Met deze athame kan de betreffende heks elders voor zichzelf een Cirkel en pentagrammen trekken.

In de *Key of Solomon* wordt gesproken van een 'mes met het zwarte heft' (zie bovenstaande afbeelding). De naam *athame* wordt in de vertaling van Mathers niet genoemd. In *Ye Bok*, p 22, heeft Gardner een exacte kopie gemaakt van de afbeelding in *The Key of Solomon*. De tekens die in de Wicca traditioneel in het heft moeten worden aangebracht, zijn hierop gebaseerd, zij het dat er ook Hebreeuwse tekens op het lemmet stonden die Gardner wel in *Ye Bok* en *High magic's aid* heeft opgenomen, maar later heeft weggelaten. De athame die Gardner voor *High magic's aid* tekende (zie een paar bladzijden terug) is anders van vorm, maar de tekens zijn hetzelfde.

De tekens op het handvat van de athame werden door Gardner op ingenieuze wijze geïnterpreteerd als Wicca-symbolen, die niet door de middeleeuwse magiërs als zodanig bedoeld zullen zijn. Zo werd het astrologische teken van de stier door Gardner geïdentificeerd als de Gehoornde God en in die vorm is het in de Wicca ingeburgerd.

Als antwoord op de kritiek dat Gardner de symbolen voor de athame klakkeloos uit *The Key of Solomon* heeft overgenomen, oppert Doreen Valiente dat ceremoniële magiërs 'de primitieve gebruiken van heksen' hebben overgenomen en verfraaid. Aannemelijker lijkt ons dat Gardner geprobeerd heeft uit diverse brokstukken de *Oude Religie* te reconstrueren en dat hij, bij gebrek aan paganistische gebruiken, een aantal symbolen en teksten van middeleeuwse *grimoires* heeft overgenomen of aangepast. De rituele magiërs die deze *grimoires* schreven, bedienden zich van verschillende magische systemen, waaronder de kabala, waarin het Hebreeuwse alfabet en Hebreeuwse godsnamen een grote plaats innamen. In *Ye Bok* en *High magic's aid* heeft Gardner veel Hebreeuwse teksten en godsnamen uit diverse boeken overgeschreven. Hij laat Thur in *High magic's aid* zeggen: 'Als de student (in de magische kunsten) het Machtige Woord kent waarmee elke geest in bedwang gehouden kan worden, dan kan hij deze geest oproepen en hem dwingen te gehoorzamen, maar elke geest heeft zijn eigen naam en zegel en kan alleen met dat zegel worden opgeroepen' (p 18). In *Ye Bok* geeft Gardner tientallen zegels om evenzovele geesten op te roepen en vele honderden godsnamen, die vrijwel allemaal uit *The key of Solomon* zijn overgeschreven. Later zijn deze godsnamen, zegels en magische tekens in de Wicca grotendeels vervangen door paganistische gebruiken en symbolen. Er zijn Covens die daarom geen magische tekens meer op de athame aanbrenge, terwijl anderen, net als Gardner dat heeft gedaan, de tekens hebben aangepast aan de eigen behoefte.

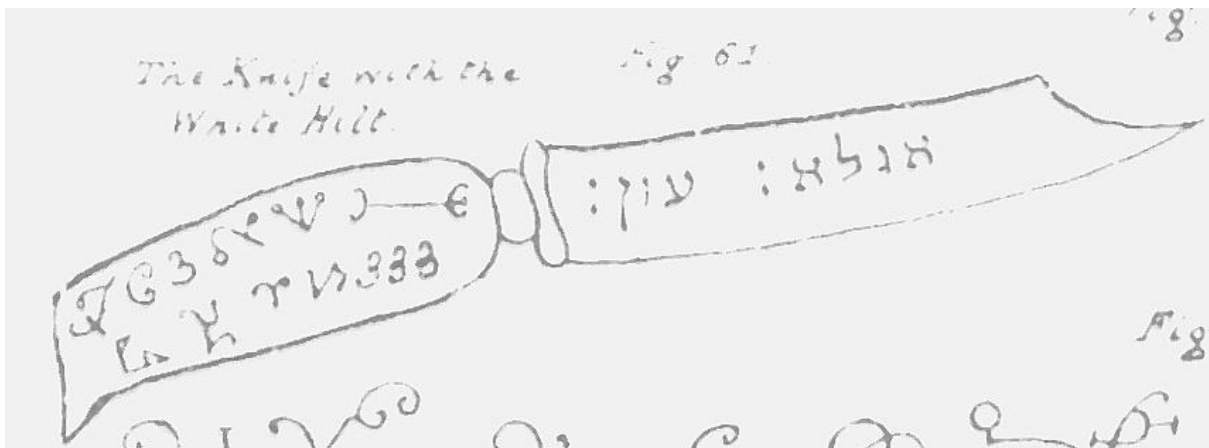
Vorm en grootte van het mes zijn een kwestie van smaak. Het is mogelijk er zelf een te smeden van ijzer of brons of minstens zelf een handvat te maken. Er zijn verschillende smeden die workshops geven voor het zelf smeden van een mes of bereid

zijn dit te begeleiden. Zo heeft Joke een traditioneel mes gesmeed, zoals dat al in de vroege middeleeuwen werd gemaakt (zie de foto hieronder).

Belangrijk is dat het mes tweesnijdend is. Als de sneden en de punt scherp zijn, kun je ze beter wat afvlakken met schuurpapier om te voorkomen dat een ander in de Cirkel zich bezeert. Meestal kiest men voor een zwart handvat dat zich leent voor het graveren van tekens. Een houten handvat is zwart te maken, maar in bepaalde soorten kunststof is moeilijk te kerven. Als de magische tekens alleen op het handvat geschilderd worden, zullen ze in het gebruik snel slijten en verdwijnen. Beter is daarom de symbolen diep in te kerven en ze daarna te schilderen. Het is ook niet ongebruikelijk een handvat te nemen van hoorn of een hertenpootje. Hierop worden gewoonlijk geen tekens aangebracht en evenmin wordt dit handvat zwart geverfd.

Het mes met het witte heft

In de Wicca wordt het mes met het witte heft gebruikt als er tijdens een ritueel iets gesneden of gekerfd moet worden. De eerste kennismaking met dit mes is als er tijdens de eerste inwijding een stukje van het haar wordt afgesneden, zoals in de meeste Covens gebruikelijk is. Het is belangrijk dat het mes hiervoor scherp genoeg is. Ook worden de *maten* van de nieuweling genomen, waarbij in de meeste Covens de omtrek van hals, heupen en knieën op een dun koord wordt afgemeten. Tenslotte meet men de lichaamslengte van de kandidaat en snijdt het koord met het mes met het witte heft af. Door de Gardnerianen worden de maten in de Coven bewaard, door de Alexandrians worden ze over het algemeen teruggegeven na de inwijding. Het mes met het witte heft wordt alleen in de Cirkel gebruikt, dus niet in de keuken en zelfs niet om er in het bos een tak voor een staf mee af te snijden. Daar kan een gewoon zakmes of dolkmes voor gebruikt worden. Het is niet noodzakelijk dat elke Wicca zich een mes met wit heft aanschaft. In de Cirkel wordt om te snijden altijd het mes van HPS gebruikt.

Het begrip 'mes met het witte heft' is afkomstig uit *The Key of Solomon the King*. Zie bovenstaande afbeelding. De Hebreeuwse en magische tekens op het mes zijn door Gardner in *Ye Bok* en in *High Magic's Aid* overgenomen, maar in de meeste Covens worden geen tekens aangebracht en van enige traditie in dit opzicht is geen sprake.

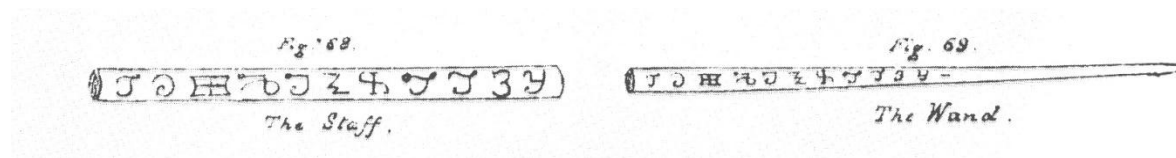
De staf

De staf is het wapen dat na het zwaard en de gesel de fantasie van niet-ingewijden het meest prikkelt. De hoge magiër die met zijn toverstaf de meest fantastische verschijningen oproept is echter niet een beeld dat bij de Wicca past. Tijdens de eerste inwijding

Vier door ons gebruikte staven. Links wilg, rechts taxus. De twee in het midden zijn hazelaar. De taxusstaf is gemaakt door Christine Langerhorst die destijds in Utrecht de winkel Hart voor Hout had.

in een traditionele Gardneriaanse Coven wordt over de staf gezegd dat deze wordt gebruikt 'om bepaalde engelen en geesten voor wie het zwaard niet passend zou zijn, op te roepen en in bedwang te houden'. De meeste Wicca's werken, zoals gezegd, niet met engelen en demonen en de tekst bij de presentatie van zwaard en athame heeft voor hen haar betekenis verloren. In sommige stromingen, met name de Alexandrians, wordt wel gewerkt met de aartsengelen die de vier elementen vertegenwoordigen en soms ook met engelen, maar over het algemeen wordt de staf alleen gebruikt bij invocaties van de Godin of God. In hoofdstuk 7 gaan we hier nader op in.

In *The Key of Solomon* wordt onderscheid gemaakt tussen 'the wand', een kleine hazelaarstaf die men in de hand houdt, en 'the staff', een stok van lichaamslengte. Voor beiden worden magische tekens gegeven, die niet door Gardner zijn overgenomen en voor zover ons bekend in de Wicca niet worden gebruikt.

In de Wicca wordt met de staf gewoonlijk de kleine staf bedoeld. Over het algemeen worden verschillende staven gebruikt, gemaakt van verschillende houtsoorten. Zelf gebruiken we staven van een aantal bomen die door Ko in *Het vieren van de Maanfeesten* worden beschreven. Bij een invocatie van de God lijkt een staf van eik ons geschikter dan een van de hazelaar, die voor ons immers de Godin vertegenwoordigt. Om de jonge Godin die met Imbolc wordt geassocieerd (zie hoofdstuk 8) op te roepen is een berkenstaf geschikt, terwijl de Godin als Oude Wijze Vrouw, die met Samhain wordt geassocieerd, beter past bij een staf van vlier of taxus. Het is een kwestie van persoonlijke voorkeur hoeveel verschillende staven men wil ge-

bruiken: één voor alle feesten, één voor de Godin en één voor de God, of een andere staf voor elk van de acht jaarfeesten. Ook hoe de staf eruit moet zien is een kwestie van smaak. In de rituele magie worden vaak strikte voorschriften gehanteerd over kleur, vorm, symbolen en afmetingen van een staf voor elke gelegenheid. In de Wicca is iedere Coven vrij in dit opzicht. Wicca's houden over het algemeen van een zo natuurlijk mogelijk uiterlijk, waarbij de vorm van de tak eerder wordt gebruikt dan weggesneden.

De kelk en de ketel

De kelk vertegenwoordigt in de Wicca het element Water. In de eerste inwijding in de Gardneriaanse traditie wordt, zoals eerder opgemerkt, de nieuweling voorgesteld aan de wapens, maar daarbij ontbreekt de kelk. Ook in *Ye Bok* en *High magic's aid* wordt de kelk hier niet genoemd. In *Witchcraft today*, p 125, zegt Gardner dat hij zich er eerst ook over verbaasd had en later had begrepen dat de kelk was weggelaten tijdens de heksenvervolgingen omdat

het noemen van de kelk het gevaar met zich meebracht dat men ervan verdacht werd een parodie op het heilig avondmaal te maken. Een nogal zwak argument in een religie waarin elk ritueel wordt afgesloten met het eten van brood of koek en het drinken van wijn. De Farrars hebben aan de tekst van de eerste

inwijding, die ze geven in *The witches' way*, p 20, dan ook het volgende toegevoegd: 'Nu stel ik je aan de kelk voor. Dit is het vat van de Godin, de Ketel van Kerridwen, de Heilige Graal van onsterfelijkheid. Hieruit drinken we in kameraadschap en ter ere van de Godin'.

De Ketel van Kerridwen bracht in de Keltische mythen niet alleen overvloed, maar ook werd de dood hierin getransformeerd tot nieuw leven. De Graal is in wezen deze zelfde ketel. De ketel vertegenwoordigt de Godin in haar potentie om af te breken wat geen functie meer heeft (typerend

voor het element Water), maar ook in haar potentie nieuw leven te schenken als de vonk van het goddelijk Vuur zich met het wezen van de Godin verenigt. Traditioneel is de Wicca-ketel van zwart gietijzer en staat op drie pootjes, die de Drie-voudige Godin symboliseren.

Zie links de foto van een van onze ketels. Koperen ketels worden over het algemeen in de Wicca niet gebruikt, ondanks het feit dat koper het metaal is dat wordt verbonden met de Godin Venus. IJzeren ketels worden nog steeds gemaakt en zijn

in Engeland te bestellen, maar na wat speurwerk op rommelmarkten of Internet is er dichterbij huis ook wel een te vinden.

Naast de ketel is het met name de kelk die in de Wicca het element Water vertegenwoordigt. In de Golden Dawn werd de wijn zelf gezien als symbool voor het element Water. Ook Aleister Crowley en andere magiërs gingen uit van dit verband, maar in de Wicca heeft de wijn een fundamenteel andere betekenis gekregen. Elk Wicca-ritueel eindigt met de *koekjes-en-wijn ceremonie*. Hierbij wordt de kelk of wijnbeker gelijkgesteld aan het vrouwelijke en de athame aan het mannelijke, waarna de athame in de wijn gestoken wordt. De wijn symboliseert nieuw leven dat voortkomt uit het samengaan van Godin (de kelk) en God (de athame). In dat opzicht is de kelk te vergelijken met de Ketel van Kerridwen en de graal. Het is de kelk die in de Wicca het element Water vertegenwoordigt, niet de wijn. We komen in het volgende hoofdstuk hierop terug. Traditioneel is de kelk zilverkleurig. Zilver is het metaal van de Maan. Tegenwoordig is de kelk ook wel gemaakt van glas of aardewerk.

In de Wicca wordt één kelk gebruikt om wijn uit te drinken, terwijl een andere kelk of beker fungeert als houder van het geconsacreerde water waarmee de Cirkel wordt gereinigd. In de Golden Dawn was het met name de laatstgenoemde kelk die werd gezien als symbool voor het element Water. De kelk op zich is in de Wicca een symbool voor het element Water, maar het geconsacreerde water is water vermengd met zout en dit vertegenwoordigt het samengaan van de twee vrouwelijke elementen Water en zout. In het volgende hoofdstuk zal dit nader worden toegelicht.

Het pentakel

Het pentakel vertegenwoordigt in de Wicca het element Aarde.

Een pentakel is een ronde schijf, gemaakt van hout, metaal glas, aardewerk of steen, waarop bepaalde symbolen en tekens zijn afgebeeld. Het pentakel wordt in de Wicca gebruikt bij het consacreran van water en zout en bij het consacreran van gebruiksvoorwerpen (zie hoofdstuk 7).

In middeleeuwse grimoires werden pentakels gebruikt als amuletten om zich tegen bepaalde geesten of demonen te beschermen. Abramelin de Wijze keurde het gebruik van pentakels en magische Cirkels af, maar was daarin een uitzondering. In *The Key of Solomon* werd het vervaardigen en gebruiken van de pentakels centraal gesteld bij het bedrijven van magie. Ze zijn bedoeld 'om de geesten angst aan te jagen en tot gehoorzaamheid te dwingen' (p 63). Pentakels kunnen volgens deze grimoire worden gemaakt van nieuw perkament, waarop magische tekens en godsnamen in bepaalde kleuren kunnen worden aangebracht. Pentakels kunnen ook worden gemaakt van metaal dat bij een bepaalde planeet hoort. Als je de kracht van Mars wilt benutten, bijvoorbeeld, moet je ijzer nemen, terwijl een zilveren pentakel de kracht van de Maan activeert. Een dergelijk pentakel werd speciaal voor een bepaalde gelegenheid gemaakt en slechts één keer gebruikt. Dat dit veel voorbereiding vereist is duidelijk, want elke persoon die zo'n ritueel meemaakt, dient een eigen pentakel te hebben tijdens de 'Operatie', zoals een ritueel in deze grimoire genoemd wordt. Het pentakel werd voor de betreffende gelegenheid op de borst in het gewaad genaaid. In *Ye Bok*, p 60, geeft Gardner aan dat 'de Meester en zijn Metgezellen een pentakel voor hun borst moeten dragen'. In *High magic's aid*, p 60, beschrijft Gardner iets dergelijks, maar hij voegt er hier een ander pentakel aan toe, dat wordt gebruikt om een bepaalde geest op te roepen. Dit pentakel wordt met een koord gebonden en in een doek gewikkeld. Op het moment dat de geest zich manifesteert, wordt de doek van het pentakel gehaald en de geest wordt als het ware

gevangen in het door het koord gebonden pentakel.

In de Golden Dawn werd het pentakel gebruikt als een van de vier *elementale wapens* om het element Aarde te vertegenwoordigen. Het werd gemaakt van hout waarop een gelijkarmig kruis en een hexagram werden afgebeeld, terwijl de Hebreeuwse namen van God of van de vier aartsengelen op de rand konden worden geschilderd. In de Wicca is het gebruik als symbool voor het element Aarde overgenomen, terwijl het hexagram en kruis zijn vervangen door Wicca-symbolen.

Tijdens de eerste inwijding wordt bij het voorstellen van de wapens gezegd: 'Nu stel ik je voor aan het pentakel. Dit wordt gebruikt om bepaalde geesten op te roepen.' In *Ye Bok*, p 92, wordt gezegd: 'Nu stel ik je voor aan de pentakels. Die worden gebruikt om bepaalde geesten op te roepen.' In de Wicca wordt het pentakel hier niet meer voor gebruikt en de tekst om het pentakel voor te stellen is daarmee een rudimentair overblijfsel van een oudere ceremonieel magische toepassing.

Hoewel er diverse varianten zijn, is de afbeelding in onderstaande figuur gangbaar. Rechts zien we een afbeelding van de Maangodin, links van de Gehoornde God. De driehoek met de punt naar beneden, een algemeen gangbaar teken voor het element Water, is in de Wicca een symbool voor de eerste graad. In *High magic's aid* omschrijft Morven de eerste inwijding als 'door de driehoek gaan'. In de Golden Dawn stond elk van de eerste vier inwijdingen in het teken van een bepaald element. De eerstegraads inwijding was de inwijding in het element Aarde. In de Wicca begin je met Water, het andere element van de Godin. In het teken van de tweede graad zijn alle elementen vertegenwoordigd in het pentagram, dat rechtsboven in het pentakel is afgebeeld. Morven noemt de tweede inwijding 'door het pentakel gaan'. In *High magic's aid* worden zowel het pentakel als het pentagram aangeduid als 'pentacle'.

Het pentagram is een symbool dat al in de Steentijd werd gebruikt en vanouds een magische betekenis heeft gehad. In middeleeuwse grimoires werd het soms aangeduid als het Zegel van Salomo, hoewel daar meestal een hexagram mee bedoeld werd, en in de Vrijmetselarij wordt het gebruikt in de rituelen waarin de bouw van de Tempel van Salomo wordt uitgebeeld. Traditioneel worden de vijf punten van het pentagram verbonden

Gebrandschilderd raam met pentagram in de Notre Dame in Parijs. Waarschijnlijk gemaakt door Viollet le Duc.

met de vier elementen en met de geest. In de westerse esoterische traditie wordt het pentagram met één punt naar boven, in navolging van Eliphas Lévi, gezien als een heerschappij van de geest over de lagere elementen. Het omgekeerde pentagram wordt geïnterpreteerd als een ondergeschikt zijn van de geest aan de materie. Het wordt ook wel uitgelegd als het hoofd van de Gehoornde God, waarbij de twee naar boven gerichte punten de horens voorstellen. Vanwege de associatie met satanisme en zwarte magie hebben een aantal Wicca's, met name in de Verenigde Staten, ervoor gekozen het pentagram voor de tweede graad af te beelden met de punt naar boven. Voor ons is het omgekeerde pentagram een symbool voor de geest die in de stof aanwezig is, maar zich nog niet volledig heeft gemanifesteerd. De betekenis van het pentagram in Wicca-rituelen zal

in hoofdstuk zeven verder worden uitgewerkt.

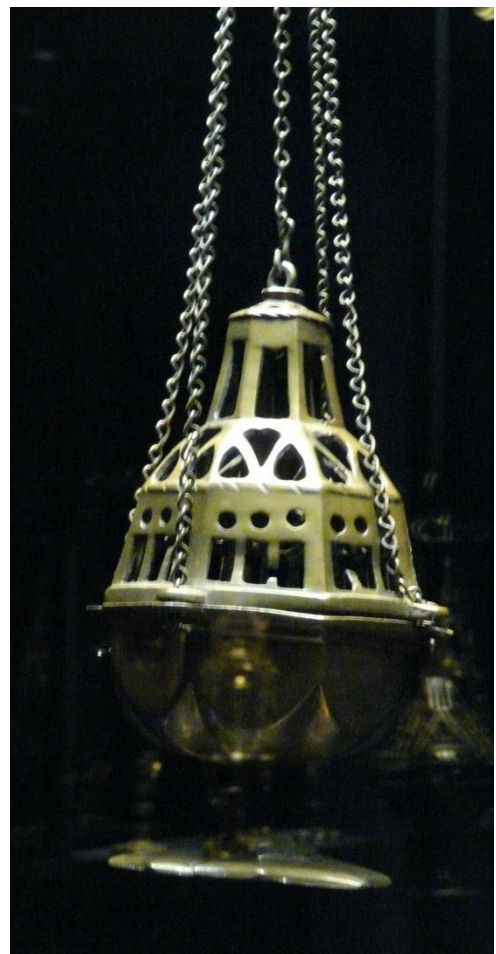
Het symbool voor de derde graad in de Wicca is ook op het pentakel afgebeeld. Het is een rechtopstaand pentagram met daarboven een driehoek met de punt naar boven. Deze driehoek wordt algemeen gebruikt als een symbool voor het element Vuur. Het pentagram geeft weer dat in de derde graad de geest zich volledig heeft gemanifesteerd in de stof. De Vuurdriehoek erboven symboliseert de God die met zijn vonk steeds weer de kringloop van het leven op gang zet. Zonder deze vonk is Moeder Aarde weliswaar vruchtbaar, maar statisch. Onderaan het pentakel zijn de symbolen voor de kus en de gesel afgebeeld. De gesel wordt verderop in dit hoofdstuk beschreven. Op de betekenis van de kus komen we nog terug.

Het wierookvat

Het gebruik van wierook bij godsdienstige plechtigheden is al vele duizenden jaren oud. De functie van wierook tijdens rituelen zal in het volgende hoofdstuk uiteengezet worden. In hoofdstuk 12 komen het gebruik van wierook bij natuurmagie en het zelf maken van wierook aan de orde.

Het wierookvat kan vele vormen aannemen. Een eenvoudige aardewerk kom met daarin wat zand volstaat, maar er

*Italiaans wierookvat,
15^e eeuw. Museum
Catharijneconvent te
Utrecht.*

zijn zeer uiteenlopende vormen en modellen in de handel. Het

is een kwestie van smaak. Bedenk wel dat er met de wierook gelopen en gezwaaid moet worden en dat een wierookvat dus niet te heet mag worden tenzij het aan een ketting of koord kan worden gehangen.

De gesel

Volgens het traditionele Gardneriaanse Boek der Schaduwen dienen alle deelnemers aan elk ritueel 'gereinigd' te worden. Dit houdt in dat iedereen op zijn of haar beurt wordt vastgebonden en moet knielen waarna veertig zweepslagen op de billen worden gegeven. Bij de eerste inwijding krijgt de kandidaat veertig zweepslagen en met de tweede inwijding moet de inwijder er 120 voor terug in ontvangst nemen.

Het gebruik van de gesel in Gardneriaanse rituelen is controversioneel te noemen. Vanaf het begin is Gardner ervan be-

*Houten papyruskoker als Osiris uit Thebe, 1070-945 v.Chr.
De God beschermt de hierin opgerolde documenten uit het
Dodenboek. Binnen de Wicca was deze houding van de God,
met een gesel en een staf in zijn handen, het voorbeeld voor
de invocatie van de God. RMO in Leiden.*

schuldigd sado-masochisme in zijn rituelen te gebruiken en voor velen was dit aanleiding Wicca als een perversiteit af te doen. Typerend is de opmerking van David Conway in zijn *Sleutel tot de magie* (1972), die uithaalt naar een Coven op het eiland Man waar de heksen paarsgewijs rug aan rug ronddansen terwijl ze door de Hogepriesteres er met de zweep van langs krijgen. De naam Gardner wordt niet genoemd, maar de beschrijving van de 'gepensioneerde ambtenaar die de hele zaak op touw had gezet' (p 82-83) is duidelijk genoeg. Hoewel we Conways fantasieën verder maar niet al te serieus moeten nemen, lijkt aannemelijk dat Gardner de zweepslagen gebruikte als seksuele stimulans. Het door hem gebruikte Boek der Schaduwen bevatte een hoofdstuk getiteld *To get the sight* waarin beschreven werd hoe je in de Cirkel visioenen kon opwekken door iemand vast te binden en vervolgens te geselen met 'lichte, regelmatige, langzame en eentonige slagen'. Aidan Kelly gaat ervan uit dat Gardner door zijn gouvernante, Com, regelmatig met een bamboestok geslagen werd en daarom seksueel geprikkeld zou worden door zweepslagen.

Als Gardner de gesel in de Wicca heeft geïntroduceerd om persoonlijke redenen, dan heeft zich hieruit al snel een ritueel werktuig ontwikkeld dat een heel andere functie heeft. In veel Covens wordt de gesel niet meer gebruikt om de deelnemers aan een ritueel te 'reinigen'. Tijdens de eerste inwijding worden in sommige Covens nog wel zweepslagen gegeven als symbool voor de ontberingen die iemand bereid is te doorstaan, maar vaak wordt weinig kracht gebruikt en is het aantal slagen teruggebracht tot veel minder dan veertig.

De gesel fungeert in de meeste Covens voornamelijk als symbool voor de goddelijke aanwezigheid. Bij een invocatie van de God houdt de Hogepriester zijn athame in de ene en de gesel in de andere hand. Bij een invocatie van de Godin houdt de Hogepriesteres eveneens athame en gesel in de hand. In

sommige Covens worden hiervoor de staf en de gesel genomen. Dit gebruik van de gesel is duidelijk ontleend aan afbeeldingen van de Egyptische God Osiris, die als attributen de gesel en de gebogen staf heeft. De traditionele 'God-positie' in de Wicca, met de voor de borst gekruiste onderarmen en de staf en de gesel in de hand, is hiervan afgeleid. Gardner zag, zoals eerder opgemerkt, Osiris als prototype van de God van Dood en Wedergeboorte. In de Golden Dawn waren rituelen rond Isis en Osiris zeer populair.

Het koord

In de Wicca worden verschillende koorden gebruikt. De eerste koorden waarmee een nieuweling op het Wiccapad kennismakt, zijn die waarmee hij of zij voor de eerste inwijding wordt gebonden. In de Vrijmetselarij wordt de kandidaat voor de eerste inwijding gebonden en geblinddoekt en ook in de Wicca is dit een algemeen gangbaar gebruik.

Traditioneel worden in de Wicca drie rode koorden gebruikt - twee van 4 ½ voet en een koord van negen voet. Dit zijn de maten van de straal en de doorsnede van de Cirkel. Van de twee korte koorden wordt er een om de linker knie gebonden, het andere om de rechter enkel. Hiermee wordt uitgedrukt dat de voeten van de kandidaat op dit punt aangekomen 'noch gebonden noch vrij' zijn. Het lange koord wordt met twee knopen om de hals vastgemaakt, zodanig dat de lus niet dicht kan als eraan getrokken wordt. Het ene eind gebruikt men om de handen op de rug te binden. Het andere eind is om de kandidaat aan door de Cirkel te leiden. Ook in de Vrijmetselarij wordt de kandidaat voor de eerstegraads inwijding aan het koord door de Tempel geleid. Het koord wordt door Engelse Vrijmetselaars aangeduid als 'cable tow', een benaming die door Gardner in *Ye Bok* en *High magic's aid* herhaaldelijk is gebruikt. Voor het afleggen van de eed worden in de Wicca de

enkels en soms ook de knieën aan elkaar gebonden - om aan te geven dat de kandidaat zich nu onvoorwaardelijk aan de Wicca zal binden.

Na het afleggen van de eed wordt tijdens het aanbieden van de wapens als laatste het koord aan de nieuwe heks voorgesteld. Traditioneel wordt daarbij de volgende tekst gebruikt: 'Als laatste stel ik je nu voor aan de koorden. Ze zijn bedoeld om de magische zegels te binden en vormen de materiële basis; ook zijn ze nodig bij het afleggen van de eed'. Voor oningewijden een nogal hermetische tekst, maar ook voor Engelse Wicca's is de betekenis niet erg helder. Er wordt gesproken over 'sigils in the Art'. Met 'the Art' werd in grimoires de *magische kunst* aangeduid. Gardner heeft dit overgenomen en is het later gaan gebruiken om er de Wicca mee aan te duiden. Een 'sigil' is een zegel, d.w.z. een magisch teken dat op een pentakel wordt aangebracht.

In *High magic's aid*, p 55, legt Gardner uit wat voor hem het verschil is tussen een zegel en een pentakel: Een zegel is gebonden aan één bepaalde geest, terwijl een pentakel voor meer geesten en andere doeleinden te gebruiken is. Hij legt ook uit hoe een zegel met een koord kan worden gebonden om de opgeroepen geest als het ware aan de fysieke wereld te kluis-teren. In de Wicca wordt dat, voor zover ons bekend, niet gedaan, dus ook deze tekst is, net als die voor het pentakel, rudimentair geworden.

Het 'binden' heeft in de Wicca een andere betekenis gekregen. Het koord vertegenwoordigt in de Wicca de Geest, die ook wel als vijfde element of kwintessens wordt aangeduid. Van de Geest wordt gezegd dat deze de vier stoffelijke elementen 'bindt', zoals een koord de kandidaat tijdens de eerste inwijding letterlijk bindt aan de eed die wordt afgelegd.

In een aantal Wicca-tradities is het gebruikelijk een koord om het middel te dragen tijdens covenrituelen. Veel Gardnerianen,

maar niet alle, dragen het koord in de Cirkel over hun naakte lichaam. Alexandrians dragen als regel geen koord. Het koord dat ze bij hun inwijding krijgen, wordt alleen gebruikt voor koordenmagie (zie hoofdstuk 11). Stewart Farrar legt in *What witches do* uit dat Sanders het dragen van koorden verafschuwde, 'omdat ze een vrouw in twee helften snijden'. Sommige Wicca's hebben daar een andere mening over. Het koord dat in de Coven gedragen wordt heeft aan het ene eind een lus, die voor hen de vrouwelijkheid symboliseert. Het andere eind vertegenwoordigt voor hen het mannelijke aspect. Het om het middel gedragen koord symboliseert dan de geest in de eenwording van het mannelijke en het vrouwelijke principe. Zoals de Geest de twee mannelijke en de twee vrouwelijke elementen verbindt, zo verbindt een koord om je middel je met de Cirkel die 'tussen de Werelden' is. Het koord heeft traditioneel dan ook een lengte van 4 ½ voet, waarmee de straal van de Cirkel kan worden afgemeten. Als men er de voorkeur aan geeft in gewaad te werken, kan het koord zowel over als onder het gewaad gedragen worden. Soms wordt, bijvoorbeeld in de

door Lady Sheba gestichte traditie, een rood koord gedragen. Gebruikelijker is een koord te vlechten van drie verschillende kleuren, die de Drievoudige Godin vertegenwoordigen. Het is algemeen gangbaar voor de Maagd wit te nemen en voor de Moeder rood. Voor de Oude Wijze Vrouw wordt in sommige tradities blauw gebruikt, in andere zwart of groen.

De bezem

Hoewel heksen niet op een bezem vliegen en dat voor zover ons bekend ook nooit gedaan hebben, is een bezem in de meeste Covens wel aanwezig en niet alleen ter decoratie. In sommige tradities wordt een cirkelvormige ruimte met de bezem gereinigd voorafgaand aan het trekken van de Cirkel. Over het algemeen is dit ingevoerd ter vervanging van de Gardner-iaanse reiniging door middel van veertig zweepslagen voor elke aanwezige heks. Rituele reiniging met de bezem is een gebruik dat al bij de Romeinen bekend was. Na de geboorte van een kind veegde de vroedvrouw de drempel van het huis met een speciaal daarvoor bestemde bezem. In heel Europa is met name de berkenbezem tot het begin van deze eeuw gebruikt om het huis en de omgeving van het huis na midwinter, soms in het voorjaar, te reinigen en opnieuw vruchtbaar te maken. De bezem als brenger van vruchtbaarheid vinden we ook terug in het wijdverbreide gebruik om bruid en bruidegom over een bezem te laten springen en de bezem tegen de deurpost van het huis van de jonggehuwden te zetten. In de Wicca is het algemeen gangbaar om tijdens de handvasting (zie hoofdstuk 13) over de bezem te springen.

Volgens het Gardneriaanse Boek der Schaduwen werd de bezem ook gebruikt om op te 'rijden', waarmee bedoeld werd dat de Hoge priesteres met de bezem tussen haar dijen de overige covenleden voorging rond de Cirkel. Hiervoor kon ook een 'fallische staf' worden gebruikt. De seksuele betekenis van

dit gebruik kan niemand ontgaan.

Het is overigens niet zo dat de bezem zonder meer als een fallussymbool wordt gezien. Traditioneel is de steel het mannelijke eind van de bezem en wordt de onderkant als vrouwelijk gezien. Patricia Crowther vergelijkt de onderkant van de bezem met de vrouwelijke geslachtsdriehoek en merkt op dat de woorden 'broom' en 'brush' zowel voor de bezem als voor vrouwelijk schaamhaar gebruikt worden. De polariteit van de bezem blijkt ook uit het feit dat de bezem traditioneel gemaakt was van berkentwijgen en de steel van esenhout. De berk is een boom die vanouds met de Godin is verbonden, terwijl de steel werd gezien als overwegend mannelijk, maar wel sterk verbonden met de onderwereld waar de Godin heerste.

Dat heksen door de lucht zouden vliegen is een idee dat al in *De gouden ezel* van Apuleius (rond 125 na Chr.) wordt genoemd. Maar pas tegen het eind van de middeleeuwen is het idee dat ze op een bezem zouden vliegen voor het eerst opgedoken. In het proces tegen Lady Alice Kyteler, een van de eerste grote heksenprocessen in Ierland, dat in 1324 plaatsvond, werd gesproken van 'a staffe upon which she ambled and galloped'. Er werd niet gezegd dat ze op de staf vloog en de 'telgang en galop' doen eerder denken aan lopen dan vliegen. Evenmin is duidelijk of het wel de bezem was waarop ze reed of een lange staf. Wel werd gezegd dat Lady Alice haar bezem gebruikte om alle rijkdommen van de stad naar het huis van haar zoon te vegen, wat een duidelijk voorbeeld van een, reëel of vermeend, magisch gebruik van de bezem is. Tot in de late middeleeuwen en Renaissance werden heksen geacht te vliegen op dieren of op de rug van demonen. Pas vanaf de zestiende eeuw wordt het stereotiepe beeld van de heks die op haar bezem vliegt vrij algemeen gebruikt.

De kaars

Er is ons geen Wicca-stroming bekend waarin kaarsen ontbreken. In vrijwel alle Covens wordt in elke windrichting een kaars geplaatst die de betreffende hoek in de Cirkel aangeeft en dan ook *hoekkaars* wordt genoemd. In *The Key of Solomon* worden de vier hoekpunten van de Cirkel aangeduid als 'the four quarters of the earth' (p 17). Elk van deze hoekpunten dient te worden versterkt met een godsnaam en een wierookvat, maar niet met een kaars. In *The Magus* van Barrett wordt dit wel voorgeschreven: 'In the Circle there ought to be four holy candles burning at the four parts of the world' (Boek 2, p 95-96).

Door Wicca's worden meestal vier witte kaarsen gebruikt, zoals ook Gardner dat deed. In een aantal Covens worden de kaarsen gebruikt in de kleuren van het element dat ze vertegenwoordigen. Welke kleuren dat zijn kan per Coven of stroming verschillen. In de Golden Dawn werd blauw gebruikt voor Lucht, rood voor Vuur, zilver voor Water en geel voor Aarde. Er zijn Covens die dit hebben overgenomen. Vaak wordt zwart gebruikt voor Aarde en groen voor Water. Marian Green geeft goudkleurig of wit voor Lucht, rood voor zuid, blauw of groen voor west en zwart of donkergroen voor noord. Geen enkel systeem is 'goed' of 'fout' zolang je er zelf mee kunt werken en het er als groep over eens bent.

Er zijn nog twee andere kaarsen die in vrijwel geen Wiccaritueel ontbreken. Dit zijn de altaarkaarsen. De meeste ceremoniële magische tradities gebruiken deze altaarkaarsen. In de Wicca worden ze beschouwd als een kaars voor de Godin en een voor de God. Soms wordt een zwarte kaars voor de Godin gebruikt en een witte voor de God. Dianics gebruiken alleen een kaars voor de Godin, soms drie kaarsen om de Drievoudige Godin aan te geven.

In veel Covens wordt een speciale aansteekkaars gebruikt om

andere kaarsen, waar nodig in het ritueel, aan te steken. Soms is er ook een bijlichtkaars, die wordt gebruikt als er in het Boek der Schaduwen gelezen moet worden. Verder worden kaarsen desgewenst gebruikt in rituelen, bijvoorbeeld om de terugkeer van het licht met Joël uit te beelden of voor het toepassen van kaarsenmagie (zie hoofdstuk 11).

De bel

De bel is een gebruiksvoorwerp dat met name bij de inwijdingen een rol speelt. Meestal wordt hiervoor een koperen tafelbel gebruikt. In veel Covens wordt de bel eenmaal geluid op het moment dat het ritueel begint. Tijdens de inwijdingen wordt de bel op bepaalde momenten volgens een voorgescreven patroon een aantal keren achter elkaar geluid. Daarbij wordt meestal de klepel eruit gehaald en net zo vaak tegen de bel geslagen als nodig is. Soms wordt met een voorwerp, bijvoorbeeld de athame, tegen de bel geslagen. Dit is om een heldere klank voort te brengen, een eenmalige toon, zonder nagerinkel, wat bij gewoon luiden wel gebeurt.

*Tempelbel uit Nepal.
Verzameling van de auteurs.*

In sommige ceremoniële tradities, met name de Vrijmetselarij

en de Golden Dawn, wordt op bepaalde momenten in het ritueel een aantal malen op de deur geklopt. Volgens Aleister Crowley hebben deze kloppen en het luiden van de bel dezelfde functie en wel om een bepaalde fase in de ceremonie te markeren. Daarom wordt de bel bij het begin van ieder ritueel geluid, om de aanwezigen te laten ervaren dat er iets belangrijks gaat gebeuren. In de Wicca wordt het kloppen op de deur alleen gebruikt bij de eerste inwijding, als de kandidaat toegang tot de Cirkel vraagt.

Traditioneel covenwiel, door Joke beschilderd met de namen en symbolen van de acht jaarfeesten.

Het wiel

Het wiel is een symbool dat we al aantreffen in de Steentijd. Over het algemeen wordt aangenomen dat hiermee de jaarcyclus van de Zon en de kringloop van de natuur werden uitgebeeld. Ook werd de cyclus van de Maan hier wel mee weergegeven. Het wiel als werktuig is echter specifiek voor de Wicca. Het is niet afkomstig uit de Vrijmetselarij of enige magische traditie. Traditioneel heeft het wiel acht spaken en wordt het gezien als het wiel van het jaar met de acht jaarfeesten.

Volgens het Gardneriaanse Boek der Schaduwen dient het wiel tijdens het ritueel voor de Voorjaarsequinox op het altaar te staan. Vrij algemeen is ook het gebruik met Joel het wiel te versieren met groenblijvende takken, zoals hulst, klimop, taxus, spar of den. Het woord Joel betekent tenslotte letterlijk 'wiel'.

Kettingen van o.a. barnsteen en glas uit een Frankisch grafveld. In Museum 10 Malen in Schovenhorst; bruikleen van RMO in Leiden.

De halsketting

In vrijwel alle Wicca-tradities dragen vrouwen in de Cirkel een ketting om de hals. Daarom willen we hier aandacht aan de ketting besteden, hoewel hij niet onder de werktuigen gerekend kan worden. Het dragen van een halssieraad is een traditie die al vele duizenden jaren oud is.

Op veel beeldjes uit de Steentijd is de Godin naakt afgebeeld met een ketting om de hals. Barnstenen kralen die tot een ketting zijn geregen, zijn in de IJzer- en Bronstijd veel gebruikt. De ketting is daarmee een van de belangrijkste attributen van de Godin uit het Oude Europa. De cirkelvorm symboliseert, net als de stenen cirkel of de grot, de baarmoeder van de Godin, waaruit alle leven voortkomt en waarnaar alle leven terugkeert.

De ketting in de Gardneriaanse Wicca is traditioneel gemaakt zonder slot en wel van gitten en barnsteen, die elkaar afwisselen. De symboliek van de Cirkel die geen begin en geen eind heeft, moge duidelijk zijn. Over de betekenis van gitten en barnsteen is men in de Wicca minder eensgezind. Soms wordt gezegd dat de gitten de Godin symboliseren en de barnsteen de God. Het is echter duidelijk dat beiden gedurende duizenden jaren als symbool van de Godin zijn gezien. Barnsteen is ontstaan uit de fossiele hars van dennen die tussen de 60 en 40 miljoen jaar geleden op de aarde groeiden. De den wordt traditioneel gezien als een boom die bij de Godin hoort en ook barnsteen werd in vele culturen met de Godin geassocieerd.

In de Germaanse mythen werden kralen van barnsteen *tranen van Freya* genoemd. De Grieken zagen barnsteen als een symbool voor onsterfelijkheid en soms werden de *gouden appelen* van de Hesperiden gezien als sieraden van barnsteen. De naam van de Griekse godenspijs en -drank, *ambrosia*, en de Griekse naam voor barnsteen, *amber*, zijn beide afgeleid van *ambrotos*, onsterfelijk. Het Engelse *amber* is ouder en veelzeggender dan het Nederlandse barnsteen, dat net als het

Duitse *Bernstein* 'brandbare steen' betekent. De Romeinen noemden barnsteen *electrum* omdat de steen statisch wordt als hij wordt opgewreven. Het woord elektriciteit is hiervan afgeleid. Het verband tussen de Godin en de barnsteen is in het Christendom overgebracht op de Maagd Maria in de vorm van de barnstenen rozenkrans die in de middeleeuwen zeer populair was. De 'tranen van de Godin' waren in deze versie geworden tot de tranen van vogels die Christus aan het kruis zagen hangen.

Gitten zijn net als barnsteen van organische oorsprong. Het is hout dat in de loop van miljoenen jaren tot een bepaald soort bruinkool is geworden. Ook gitten zijn veelvuldig gebruikt voor rozenkransen. De naam is net als het Engelse *jet* afgeleid van de eerste vindplaats, de stad en rivier Gagas in Lycië. Wat meer zegt is dat de Griekse volgelingen van Kybele gitten droegen ter ere van deze Grote Godin. Gitten worden traditioneel verbonden met de dood. Gitten kettingen zijn eeuwenlang gedragen als teken van rouw. Als barnsteen de lichte kant van de Godin vertegenwoordigt, dan zijn de gitten haar donkere kant. Zowel aan gitten als aan barnsteen worden grote magische en genezende krachten toegeschreven. Dit zijn de krachten van de Godin die door vrouwen kunnen worden doorgegeven. Hoewel mannen in de Cirkel ook wel een ketting of hanger kunnen dragen, zullen dit geen gitten of barnsteen zijn.

7 De rituelen

Een ritueel is een min of meer geformaliseerde opeenvolging van handelingen die een religieus of sacraal karakter hebben. Het celebreren van een rooms-katholieke mis of Joodse eredienst, om maar twee willekeurige voorbeelden te noemen, is dus als een ritueel te beschouwen. Het deelnemen aan het verkeer of het doen van een wandeling in het bos is geen ritueel. Een opeenvolging van vaste handelingen die iemand gewoontegetrouw elke dag doet is geen ritueel. Ook het houden van een lezing over religie is geen ritueel, want religie is slechts het onderwerp van de lezing en bepaalt niet de aard van de handelingen.

Structuur van het ritueel

Elk ritueel bestaat uit een begin, een middenstuk en een eind. Over het algemeen volgt het begin en het eind een standaardprocedure en worden vorm en inhoud van het middendeel bepaald door de speciale gelegenheid waarvoor men het ritueel houdt. Deze gelegenheid kan zijn het vieren van een jaarfeest (zie hoofdstuk 8) of volle maan, het doen van magie (hoofdstuk 11 en 12), het vieren van een geboorte of handvasting of het herdenken van een sterfgeval (hoofdstuk 13). Het middendeel voor een bepaalde gelegenheid kan zijn vastgelegd tot in de kleinste details, geheel worden geïmproviseerd of deels zijn vastgelegd en deels worden geïmproviseerd. In de genoemde hoofdstukken komen we hierop terug. Het begin en einde is in de meeste tradities hetzelfde voor elke gelegenheid, hoewel er groepen zijn, met name Dianics, die ook hier variëren en improviseren. Veel Wicca's volgen in dit opzicht de standaardprocedure uit het Gardneriaanse Boek der Schaduwen die als *trekken van de Cirkel* omschreven wordt. De Engelse tekst is in

diverse boeken gepubliceerd, het meest volledig door Janet en Stewart Farrar in *The witches' way*. Onderstaande tekst is geen letterlijke vertaling hiervan, maar komt er in de meeste gevallen wel mee overeen. Waar van de standaardprocedure wordt afgeweken of waar verschillende varianten gangbaar zijn, is hiervan in de begeleidende tekst melding gemaakt.

Het trekken van de Cirkel valt uiteen in een aantal verschillende handelingen, die hieronder in chronologische volgorde worden gegeven, steeds onderbroken door een uitleg of commentaar. Een onderdeel dat veel uitleg vergt is het trekken van de pentagrammen voor de vier windrichtingen, reden waarom dit onderdeel zal worden toegelicht voordat de procedure voor het trekken van de Cirkel zal worden beschreven. Het gebruik van wierook in rituelen, de inrichting van het altaar en het al dan niet dragen van gewaden zullen ook aan de orde komen. Tenslotte zullen nog een paar manieren om rituele voorwerpen te consacreran worden beschreven.

Het gebruik van wierook in rituelen

De geur die vrijkomt tijdens het branden van wierook helpt de deelnemers aan een ritueel in een bepaalde gemoedstoestand te komen en tot een diepere laag van het bewustzijn af te dalen, een toestand waarin men zich gemakkelijker openstelt voor wat er in het ritueel gebeurt. De reukfunctie wordt, net als de emoties, beheerst door het oudste gedeelte van onze hersenen en waarschijnlijk heeft wierook daarom zo'n grote invloed op onze geestesgesteldheid. Wie een ritueel objectief, als een toeschouwer, ondergaat, mist de essentie. Objectief bezien is een ritueel een geheel van symbolische handelingen met symbolische voorwerpen en symbolische teksten. Daar wordt niemand warm of koud van. Waar het om gaat is dat je je in het ritueel openstelt voor de astrale wereld, een sfeer 'tussen de werelden van Goden en mensen'. Wierook is een van de

middelen om dat te bereiken.

*Etruskisch wierookbekken uit Vetulonia, 700 v. Chr.
Allard Pierson Museum in Amsterdam.*

Wierook is ook een eerbetoon of offer aan de Godin, de God en de Machtigen van de vier windstreken, die je vraagt aanwezig te zijn bij het ritueel.

Wierook heeft nog een derde functie en die is dat het de God vertegenwoordigt. Wierook wordt soms tot het element vuur gerekend, maar ook tot het element lucht. In wezen behoort het tot beide omdat het een geur verspreidt (lucht) door middel van het verbranden (vuur) van de wierook. Wierook is dus een combinatie van de twee mannelijke elementen die de God vertegenwoordigen.

Het gebruik van de wierook op verschillende momenten in het ritueel zal in de loop van dit hoofdstuk worden aangegeven.

Rituele naaktheid

In de Gardneriaanse Wicca worden de rituelen naakt uitgevoerd. Alexandrians volgen deze traditie. In de Verenigde

Staten worden over het algemeen gewaden gedragen. In andere

landen en andere tradities is het al dan niet dragen van een gewaad meestal afhankelijk van de keuze die door de covenleiders of oprichters van een bepaalde stroming is gedaan.

Voor- en tegenstanders van rituele naaktheid hebben daar elk hun eigen argumenten voor. Tegenstanders zeggen dat naaktheid de Wicca onnodig een slechte naam bezorgt en dat de krachten waarmee je werkt echt wel door stof heen gaan. Ze gaan immers ook door muren heen. Voorstanders zeggen dat je je in meer dan één opzicht blootgeeft door de rituelen naakt uit te voeren en dat het naar elkaar toe een uiting van volmaakte liefde en volmaakt vertrouwen is.

Venus van de Esquilijn, 1e eeuw na Chr. Gevonden in de Esquilijnse heuvel in Rome. Capitolijnse Musea in Rome.

Het naakt uitvoeren van rituelen scheidt een hechte band die op geen andere manier te bereiken is. In dagelijkse kleding of in gewaad kan men zich op een bepaalde manier voordoen. Naakt kan men alleen zichzelf zijn en zichzelf volledig geven. We hebben allemaal onze fysieke onvolkomenheden die we liever camoufleren of verhullen, maar in de Cirkel zijn we zoals we zijn. Oud, jong, mooi of lelijk - het is gewoon goed zoals je bent. Voor sommigen is het voor de eerste keer

*Romeins aardewerk beeldje van Venus en Amor.
Gevonden in Nijmegen. Museum Valkhof in Nijmegen*

moeilijk om naakt in de Cirkel te staan, maar onveranderlijk wordt het na verloop van tijd als een bevrijding en verrijking ervaren.

De meeste mensen die voor het eerst met een ritueel meedoen, ervaren dit als zeer indringend. Dat is omdat je in een ritueel veel meer openstaat voor indrukken van buitenaf dan normaal. Dat is een goede zaak, maar wel maakt deze openheid je ook kwetsbaar en daarom is het belangrijk zeer zorgvuldig om te gaan met de vraag wie je als lid of als gast in de Coven wilt binnenhalen. In de Coven moet je in volmaakt vertrouwen alle anderen tegemoet kunnen treden. Anders voel je je daar niet veilig, wat de kracht en de uitwerking van het ritueel niet ten goede zal komen. Het is niet aan te bevelen mensen die elkaar niet of nauwelijks kennen en die weinig of geen ervaring hebben met het werken in de Cirkel te laten deelnemen aan een ritueel waar naakt gewerkt wordt. De naaktheid schrikt onder die omstandigheden wellicht af en soms heeft iemand er lang voor nodig om dergelijke negatieve ervaringen te verwerken.

Invocaties en de Vijfvoudige Kus

Natuurlijk gaan astrale krachten door elke kleding heen, maar toch voegt rituele naaktheid wel degelijk een element toe aan het ritueel. In de Wicca-beleving is alles in de natuur heilig omdat het de aanwezigheid van de Godin en de God uitbeeldt. Het lichaam is in de Wicca nog heiliger omdat het lichaam van de vrouw een voertuig is waarvan de Godin zich kan bedienen om iets van haar wezen aan ons te onthullen. Om dezelfde reden is het lichaam van een man heilig omdat de God zich op deze manier duidelijker aan ons toont dan anders.

Bij invocaties wordt de Godin op de Hoge priesteres of de God op de Hoge priester opgeroepen en spreken zij uit naam van de Goden. De Vijfvoudige Kus die in veel tradities door de covenleden van het andere geslacht wordt gegeven, is een

eerbetoon aan de Godheid die zich voor onze ogen heeft gemanifesteerd. De Vijfvoudige Kus bestaat in feite uit acht kussen, die worden gegeven op de voeten, knieën, schoot, borsten en mond. Bij de invocatie van de Godin wordt daarbij de volgende tekst uitgesproken:

Gezegend Uw voeten die ons met de Aarde verbinden

Gezegend Uw knieën waarmee wij ons bewegen

Gezegend Uw schoot waarin wij geborgen zijn

Gezegend Uw borsten die ons voeden

Gezegend Uw lippen die ons doen ademen

In de oorspronkelijke tekst in het Gardneriaanse Book of Shadows wordt gesproken van 'feet that have brought thee in these ways' en 'knees that shall kneel at the altar'. De voeten worden gezegend omdat ze de voeten van de Godin vertegenwoordigen. Hetzelfde geldt voor de andere lichaamsdelen. De Vijfvoudige Kus is een strikte Wicca-ceremonie, die niet terug te voeren is op enige magische stroming of esoterische school. Met onze tekst hebben we, meer nog dan in het origineel het geval is, de analogie tussen mens en Godin doorgetrokken. De voeten van de Godin verbinden ons met de aarde omdat haar voeten de aarde zelf zijn. Wij zijn in staat ons te bewegen omdat de Godin ons knieën geeft. De schoot van de Godin is de oorsprong waaruit wij komen en waarheen wij na onze dood terugkeren. De oorspronkelijke tekst spreekt in de volgende regel van 'breasts, formed in beauty', maar voor ons symboliseren de borsten van de Godin het voedende aspect van de Grote Moeder.

In plaats van HPS kan een vrouwelijk covenlid tijdens de invocatie haar plaats innemen, net als een mannelijk covenlid tijdens een invocatie de God kan vertegenwoordigen. Het is echter een zware verantwoording en een tamelijk ingrijpende

ervaring, die daarom beter niet aan nieuwe en onervaren covenleden toevertrouwd kan worden. Evenmin is het aan te bevelen invocaties te doen zonder de aanwezigheid van ervaren covenleiders. Hoewel er lang niet altijd een echte indaling van de Godin of God zal plaatsvinden, vorm je toch een kanaal waardoor dit kan gebeuren. Ook kunnen elementale wezens tussenbeide komen. Het is dus zaak dat je deze dingen hebt leren onderscheiden en dat je weet en voelt wat er gebeurt. Ook is het belangrijk dat je hebt geleerd om je goed te aarden zodat je je niet laat 'wegzweven'. Een invocatie is geen spelletje, laat dat duidelijk zijn.

De Vijfvoudige Kus is een belangrijke Wicca-ceremonie. Nergens wordt het sacrale element van onze lijfelijke aanwezigheid zo indringend uitgebeeld als hier. De Godin toont zich naakt aan ons en wij treden haar naakt tegemoet. Hetzelfde geldt als de God zich aan ons toont en met de Vijfvoudige Kus geëerd wordt. De Vijfvoudige Kus is echter alleen mogelijk als het ritueel naakt wordt uitgevoerd. Op zijn minst moet de betrokkene op dat moment het gewaad uittrekken of van voren openen. Wie deze handelingen over een gewaad heen wil verrichten, maakt zich belachelijk. Ook het zegenen van de aanwezigen met geconsacreerd water en wierook (zie onder) is duidelijker als het *skyclad*, zoals dat in het Wicca-jargon heet, wordt uitgevoerd.

Het gewaad

Veel Gardnerianen en Alexandrians dragen nooit een gewaad. Anderen vinden het prettig een gewaad te dragen tijdens het gezellig samenzijn na afloop van een ritueel. Vaak wordt in de Coven naakt gewerkt en wordt een gewaad gedragen in trainingsgroepen. Er zijn, zoals gezegd, ook tradities waar altijd een gewaad wordt gedragen. Bijna iedere heks heeft wel een gewaad, al is het alleen maar om in bepaalde workshops, waar

ook rituelen gedaan worden, te dragen.

Er zijn geen richtlijnen hoe een Wicca-gewaad eruit dient te zien. Buitenstaanders denken vaak dat alle heksen een zwart gewaad dragen, maar over het algemeen worden eerder kleuren gebruikt die bij de vruchtbare aarde, water of de lucht passen, zoals groen, blauw en donkerrood. De kleur wit wordt door velen geassocieerd met Druiden en is in de Wicca niet gebruikelijk, maar komt toch wel voor. Belangrijk is dat je een kleur kiest die bij je past, zodat je je prettig voelt in het gewaad.

Veel Wicca's maken hun gewaad zelf of bestellen iets naar eigen ontwerp bij Circe of een ander bedrijf voor occulte behoeften. Zelf maken is het beste omdat je er dan veel van je eigen energie instopt. Als je zelf geen gewaad kunt naaien, kun je misschien een deel zelf doen. Spreek bijvoorbeeld af dat je de zoom er zelf in wilt naaien als je een gewaad laat maken. Vaak worden symbolen als pentagram of Drievoudige Maangodin op het gewaad aangebracht. Belangrijk is dat het gewaad goed past en prettig aanvoelt tijdens het dragen. Ceremoniële magiërs zijn over het algemeen principieel tegenstander van het dragen van kunststof kleding en zeggen dat de energieën hierdoor tegengehouden worden. Wicca's denken hierover het algemeen wat gemakkelijker over en vinden het belangrijker dat een stof goed aanvoelt en niet zo snel kreukt.

Het trekken van de pentagrammen

Het trekken van pentagrammen in elk van de vier windrichtingen wordt in vrijwel iedere Coven gedaan, vaak zonder dat de oorsprong of betekenis hiervan helemaal duidelijk is. Soms wordt gezegd dat een pentagram een 'oeroud en universeel magisch symbool' is en dat het daarom in de Wicca ook wordt gebruikt. Dat het pentagram op zich oud is, daaraan valt niet te twijfelen. Het werd o.a. door de Babyloniërs en de Joden gebruikt. Een zegel van klei met een pentagram uit

Phaistos op Kreta dateert uit de Minoïsche periode, ca. 2000-1700 v. Chr. Via de Romeinen is het pentagram ook in onze streken ingeburgerd.

In de Romeinse nederzetting Ulpia Noviomagus (Nijmegen) is een ring van bergkristal uit de eerste eeuw na Chr. aangetroffen met daarin een afbeelding van een maansikkel en twee pentagrammen. Zie onderstaande foto, genomen in Museum Valkhof in Nijmegen.

Agrippa noemt het pentagram als een belangrijk magisch symbool dat kan worden gebruikt om demonen af te weren. Dat een pentagram wordt getrokken voor elk van de vier 'hoeken' van de Cirkel is echter een magische traditie die waarschijnlijk met de Golden Dawn is begonnen. In middeleeuwse grimoires werden de hoeken van de Cirkel beveiligd met pentakels en wierook, maar niet door het trekken van pentagrammen.

Eliphas Lévi gebruikte het pentagram vooral als symbool op een pentakel dat voor het element aarde stond. Voor zover hij pentagrammen daadwerkelijk trok, maakte Lévi slechts onderscheid tussen twee soorten: het rechtopstaande dat orde en beheersing uitdrukte en het omgekeerde, met twee punten omhoog, dat chaos symboliseerde. Het rechtopstaande pentagram kon volgens Lévi worden gebruikt om goede geesten mee op te roepen, terwijl het omgekeerde pentagram demonen zou aantrekken. In het rechtopstaande pentagram zag Lévi, net als Paracelsus, Agrippa en vele anderen, een afbeelding van het menselijk lichaam, met vier ledematen en een hoofd. Het omge-

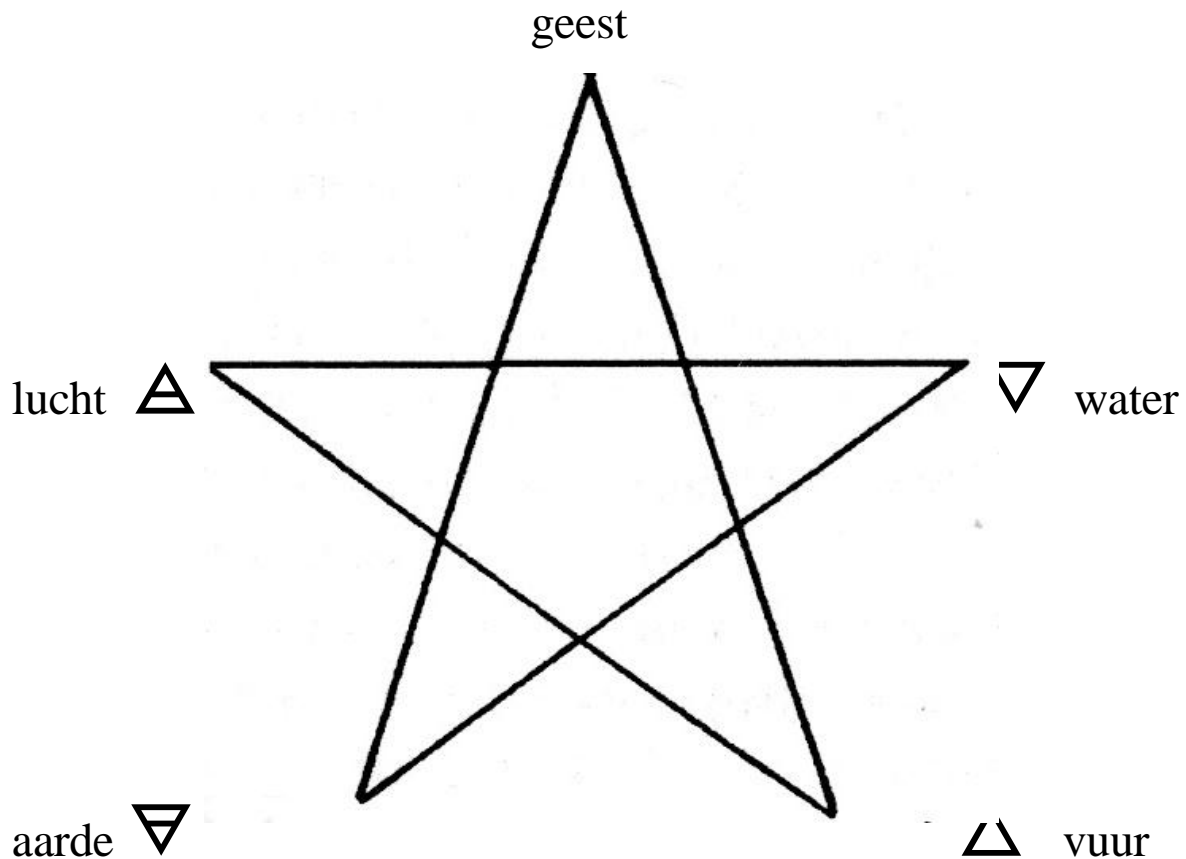
keerde pentagram zag Lévi -en daarin wijkt hij van zijn voorgangers af- als de kop van een bok, die hij als Satan of Pan identificeerde. Door de literaire erfgenamen van H.P. Blavatsky, een van de oprichters van de Theosophical Society, is deze opvatting klakkeloos toegevoegd aan haar levenswerk, *De Geheime Leer*, (deel 3, p 566) en langs deze weg heeft dit denkbeeld zich in het westers occultisme genesteld. Occultisten vóór Lévi maakten geen onderscheid tussen rechtopstaande en omgekeerde pentagrammen.

Het rechtopstaande pentagram wordt in de Wicca uitgebeeld in de zogeheten *Godin-positie*, die ook wel *pentagram-positie* wordt genoemd. Bij invocaties gaat HPS met de voeten uit elkaar en de armen naast zich gespreid staan. Op deze manier vormt ze met haar lichaam het pentagram.

In de Golden Dawn werd de procedure ontwikkeld om een pentagram op acht verschillende manieren te trekken, twee voor elk van de windrichtingen. Een van deze twee was bedoeld om de krachten van de betreffende windrichting, respectievelijk het betreffende element, op te roepen. Dit wordt in de Golden Dawn-traditie een 'oproepend' (invoking) pentagram genoemd. Het tweede pentagram was bedoeld om de krachten van het element weg te sturen en het betreffende kwartier van de Cirkel te reinigen. Dit wordt een 'uitbanningspentagram' (banishing pentagram) genoemd.

Er worden in de Golden Dawn nog vier pentagrammen gebruikt die dienen om een actieve, respectievelijk passieve kracht van de Geest op te roepen of weg te sturen. We zullen ons hier beperken tot de pentagrammen voor de elementen, aangezien weinig Wicca's met de pentagrammen van de Geest werken. In *Ye Bok of ye Art Magical* en *High magic's aid* geeft Gardner alleen het pentagram voor het element aarde, dat voor alle windrichtingen gebruikt wordt. Het trekken van vier verschillende pentagrammen voor vier verschillende windrich-

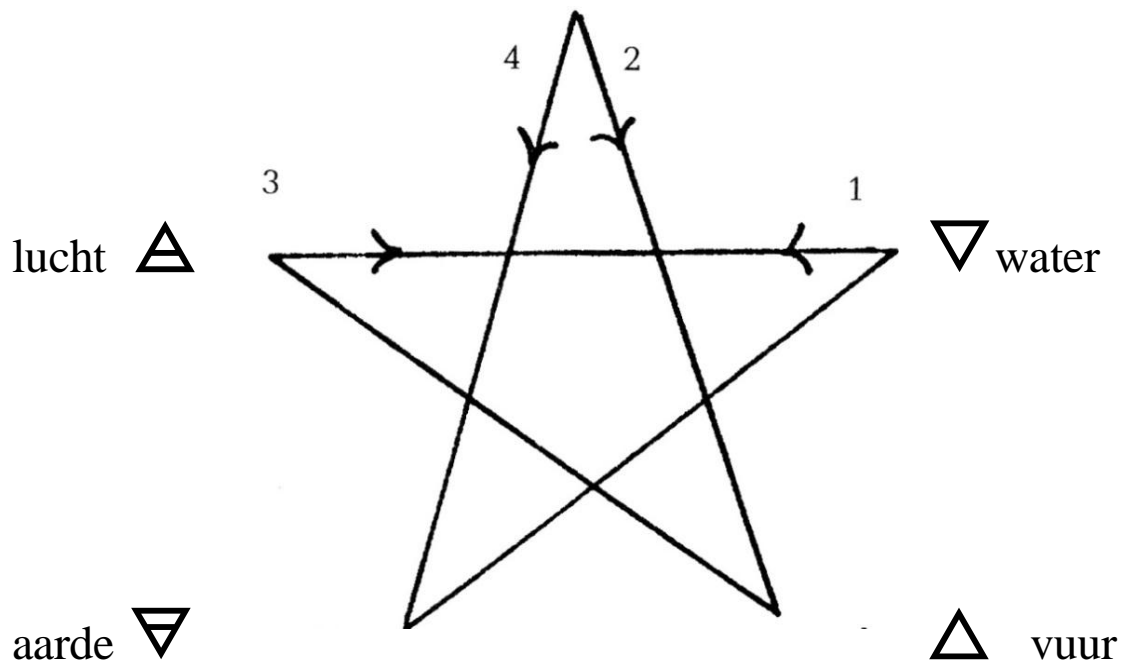
tingen is echter al snel gebruikt en ingeburgerd in de Wicca. In de Golden Dawn-traditie wordt elk van de vijf punten van het pentagram verbonden met de geest of een element:

Figuur 7.1: Het pentagram in de GoldenDawn-traditie.

Het verbinden van de elementen met de punten van het pentagram is zo ingeburgerd in de Westerse esoterische traditie dat we geneigd zijn te denken dat dit idee al in de Oudheid is uitgewerkt. Weliswaar werden, zoals in hoofdstuk vijf is uiteengezet, door de Grieken de elementen verbonden met de ether, die daarom wel de kwintessens of het vijfde element werd genoemd, maar ze verbonden dit niet met het pentagram. Agrippa besteedt het eerste van zijn drie boeken aan het uitleggen van de werking van de vier elementen, die hij verbindt met de kwintessens. Via de kwintessens, die ook wel Wereldgeest wordt genoemd door Agrippa, ontvangen de

elementen hun kwaliteiten vanuit de mentale sfeer. Ook Agrippa legt echter geen verband tussen de vier elementen plus Wereldgeest en het pentagram. Pas in de Golden Dawn is deze logische stap gezet.

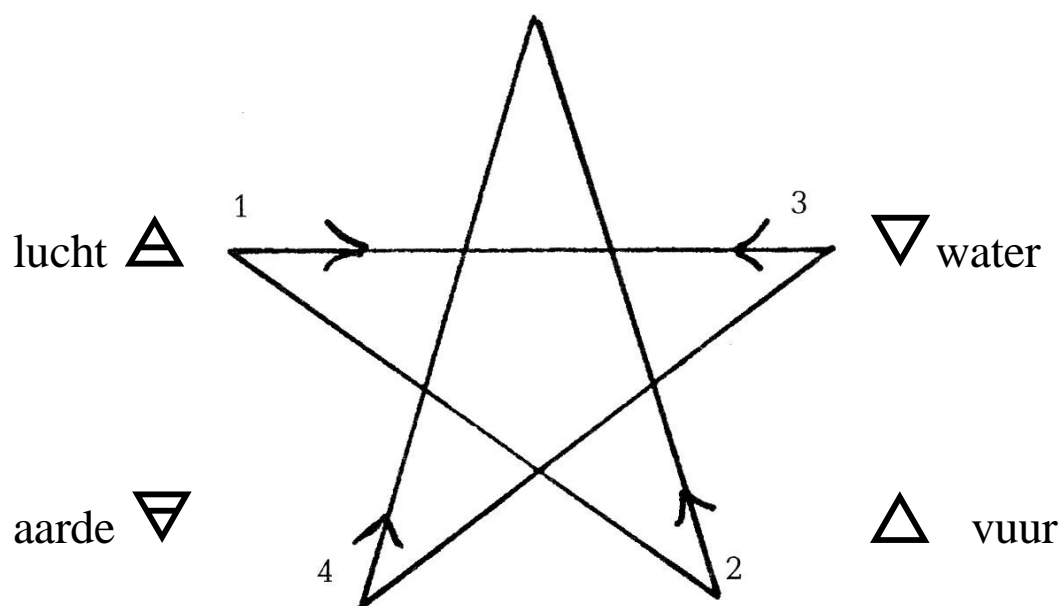

Figuur 7.2: de vier oproepende pentagrammen.

In sommige groepen wordt een pentagram met vijf streken getrokken, terwijl anderen nog een zesde streek maken, die de eerste streek als het ware verzegelt. In figuur 7.2. is aangegeven hoe de oproepende pentagrammen met zes streken worden getrokken.

Het principe is dat je met de eerste streek naar het betreffende element toe gaat, vervolgens het hele pentagram trekt en met de laatste streek bij het betreffende element eindigt. Het oproepende pentagram voor lucht (zie 1 in figuur 7.2. trek je dus door rechtsboven te beginnen naar linksboven, dan naar rechtsonder en zo verder tot je bij het element lucht eindigt.

Op dezelfde manier worden de pentagrammen voor vuur (beginnen bij pijl 2), water (pijl 3) en aarde (pijl 4) getrokken.

Figuur 7.3: de vier uitbanningspentagrammen.

Als je er de voorkeur aan geeft het pentagram met vijf streken te trekken, zonder de 'overslag', dien je in figuur 7.2 de eerste streek weg te laten. In dat geval begint en eindigt elk pentagram bij het betreffende element.

Het principe van een uitbanningspentagram (zie figuur 7.3) is dat het omgekeerd is aan het oproepende pentagram. Bij het uitbanningspentagram voor lucht (pijl 1) begin je bij de punt voor het element lucht, dus linksboven en gaat naar rechtsboven, daarna naar linksonder en zo verder tot je weer bij linksboven bent aangekomen, waarna je nog een laatste streek maakt en dan rechtsboven eindigt. Je gaat dus tweemaal bij het element lucht vandaan, zoals je bij het oproepende pentagram er tweemaal naartoe gaat.

Op dezelfde manier worden de uitbanningspentagrammen voor

Glas-in-loodpentagram, gemaakt door Mike Lankester. Verzameling van de auteurs.

vuur (beginnen bij pijl 2), water (pijl 3) en aarde (pijl 4) getrokken. Als je het pentagram met vijf streken trekt, dan laat je de laatste streek weg en eindig je steeds weer bij het betreffende element.

In een aantal Wicca-tradities wordt in elke windrichting alleen het oproepende pentagram van aarde getrokken en wordt afgesloten met het uitbanningspentagram van aarde.

Het altaar

In de Vrijmetselarij was het altaar oorspronkelijk een tafel die voor de Achtbare Meester in het Oosten in de Tempel stond. Later werd de tafel in het midden gezet en kreeg het karakter van een echt altaar. In de ritualen neemt het Oosten een belangrijke plaats in omdat het licht dat men zoekt uit deze richting afkomstig is. In een Vrijmetselaarsritueel staan stoelen voor de drie officieren die het ritueel leiden in het Oosten, Zuiden en Westen. In het Noorden staat een lege stoel waarop geen officier plaatsneemt. Het Noorden is in de Vrijmetselarij het ongemanifesteerde vierde aspect van de Opperbouwmeester van het Heelal, naast Wijsheid, Kracht en Schoonheid. Dit

vierde aspect is Het Woord, dat nu is zoekgeraakt, maar ooit teruggevonden zal worden. In *Ye Bok*, p 63, zegt Gardner: 'Laat de Magus met hart en ziel naar het verloren woord zoeken, want door dit woord uit te spreken kun je het Grote Werk verrichten'. Op de betekenis van het Grote Werk, in de Wicca Grote Rite genaamd, komen we in het volgende hoofdstuk terug. In het Christendom is het Noorden de plaats van chaos en duisternis. In veel middeleeuwse kerken is later de deur naar het Noorden dan ook dichtgemetseld. Voor magiërs was het Noorden meestal een richting die werd geassocieerd met demonen en duistere zaken.

In de Golden Dawn-traditie wordt het altaar over het algemeen in het midden gezet. In *High magic's aid*, p 58, geeft Gardner aan dat het altaar in het midden van de Cirkel staat. In de Wicca is dit gebruik aanvankelijk overgenomen en in de oorspronkelijk door Gardner opgerichte Coven in Londen staat het altaar nog steeds in het midden.

Al in de vijftiger jaren is echter de gewoonte ontstaan het altaar in het Noorden te zetten, net binnen de Cirkel. In de Wicca wordt deze windrichting immers geassocieerd met de Godin, Moeder Aarde, niet met demonen of onheil. Dianics zetten het altaar soms in het midden, hoewel Starhawk aan het Noorden de voorkeur geeft. Ook leggen Dianics wel een kleed in het midden, dat als altaar fungeert. Iedereen die aan het ritueel deelneemt legt in deze traditie meestal iets op het altaar dat betrekking heeft op het betreffende ritueel.

Voorbeeld van een altaar. Rechts een op een houten bord geschilderd pentakel. In het midden een kelk voor wijn. Links een athame en schaal met zout. Daarachter een schaal met aarde, die in een van de rituelen wordt gebruikt. Midden achter wierook, rechts achter een kaars.

Hoewel de inrichting van het altaar ten dele afhankelijk is van de smaak van de betreffende covenleiders, zijn op of naast vrijwel elk Wicca-altaar de volgende attributen te vinden:

- 1 Altaarkaarsen (meestal een kaars voor de Godin en een voor de God, soms alleen een kaars voor de Godin)
- 2 Beeld van de Godin en beeld van de God
- 3 Kelk voor wijn
- 4 Kelk of kom met water
- 5 Kom of schaal met zout
- 6 Pentakel

- 7 Wierookvat (kan ook worden opgehangen)
- 8 Bel
- 9 Athames
- 10 Mes met wit heft
- 11 Zweep
- 12 Staf
- 13 Aansteekkaars
- 14 Kaars voor het Noorden (alleen als altaar in het Noorden staat)
- 15 Vaas bloemen

In de Gardneriaanse en Alexandrian traditie mogen alleen geconsacreerde voorwerpen (zie onder) op het altaar liggen. We zullen nu het Trekken van de Cirkel, een vast onderdeel van elk Wicca-ritueel, onder de loep nemen.

Vorbereiding

Iedereen trekt een gewaad aan of kleedt zich uit, als er naakt gewerkt wordt. Vrouwen doen een ketting om. Als dat gebruikelijk is wordt een koord om het middel geknoopt. In de Cirkel, die immers 'tussen de werelden' is, worden geen horloges gedragen. Vaak heb je na een ritueel geen idee hoeveel tijd er verstreken is. Tijd lijkt anders te verlopen dan normaal als je in de Cirkel bent. Wel kunnen sieraden gedragen worden, liefst sieraden die alleen tijdens de rituelen gebruikt worden of die een speciale betekenis voor je hebben. De athames worden op of naast het altaar gelegd.

HPS of HP steekt de aansteekkaars aan en vervolgens met deze kaars de wierook, de kaars voor de Godin en de kaars voor de God. HPS luidt de bel, als teken dat het ritueel begint. Alle aanwezigen stellen zich op het komende ritueel in. Belangrijk is dat je aanwezig bent in het hier en nu, je goed aardt en niet aan andere dingen denkt. Het effect van de bel is vaak verbluffend.

Daarvóór kan er nog worden gepraat, gelachen en heen en weer gelopen, maar na de bel heerst binnen enkele seconden een serene rust en harmonie.

Reiniging van de Cirkel

Aanwezigen gaan in een kring staan, man en vrouw zoveel mogelijk om en om. HPS neemt de bezem en veegt vanuit het middelpunt in een uitgaande spiraal de Cirkel schoon, eerst binnen de groep en dan om de groep heen. Iedereen stelt zich daarbij voor dat de ruimte schoon wordt.

Opmerkingen:

Het reinigen van de Cirkel met de bezem is geen algemeen gebruik binnen de Wicca. Het is echter zeer aan te raden de ruimte op deze manier te reinigen en alle groepsleden de gelegenheid te geven zich helemaal op het trekken van de Cirkel in te stellen.

Aansteken van de hoekkaarsen

HPS steekt de kaars voor het Oosten aan en geeft hem aan HP of een andere covenlid. Deze loopt deosil rond met de kaars op ooghoogte, een hele Cirkel en nog verder naar het Oosten, waar de kaars, net buiten de nog te trekken Cirkel, wordt neergezet. Daarna loopt HP deosil verder naar het Noorden. HPS steekt de kaars voor het Zuiden aan en overhandigt deze aan HP, die de kaars op dezelfde manier ronddraagt en in het Zuiden zet. Voor het Westen en Noorden wordt hetzelfde gedaan.

Opmerkingen:

In sommige Covens worden de hoekkaarsen van tevoren neergezet en aangestoken. Het is beter dit in het ritueel te doen. Door het deosil rondlopen met een van de kaarsen wordt energie opgewekt en wordt het trekken van de Cirkel als het

ware voorbereid. Het neerzetten van de kaarsen is een eenvoudige ceremonie die zeer geschikt is om een pas ingewijd covenlid te laten doen.

Consacreren van water en zout

HPS neemt een kom water en zet hem op het pentakel. Ze knielt bij het altaar, houdt haar athame met beide handen vast en steekt de punt in het water, waarbij ze zegt:

O Wezen van het Water

Ik reinig U uit naam van de Machtige Almoeder

En ontdoe U van alle onreinheden

En ban alle geesten uit

Die zich met U vermengd hebben

Ze doet wat zout op het pentakel, houdt haar athame met beide handen vast en laat de punt in het zout zakken. Ze zegt:

O Wezen van het Zout

Ik zegen U uit naam van de Machtige Almoeder

Opdat Uw kracht en zuiverheid

Ons zullen dienen

En het goede zullen behouden

Ze doet het zout nu bij het water in de kom, zet de kom op het pentakel en roert het water met haar athame, terwijl ze zegt:

Wezen van het Water

Wezen van het Zout

Geef ons zuiverheid,

Kracht en wilskracht

Opmerkingen:

Het consacreran van water en zout is een vast onderdeel in vrijwel alle Wicca-rituelen. De tekst die Gardner gebruikte voor het consacreran van het water luidde oorspronkelijk:

I exorcise thee, O creature of Water, that thou cast out from thee all the impurities and uncleannesses of the Spirits of the World of Phantasm, so they may harm me not, through the virtue of God Almighty who liveth and reigneth unto the Ages of the Ages. Amen.

Deze tekst is letterlijk overgenomen uit *The Key of Solomon*, p 90. Daar werd het gegeven als methode om het water te reinigen voordat de magiër zijn rituele bad ging nemen en als zodanig werd het in *Ye Bok*, p 120-123, en *High magic's aid*, p 58, nog gebruikt. De 31 Hebreeuwse godsnamen die in *The Key* worden opgesomd, zijn door Gardner in *Ye Bok en High magic's aid* letterlijk overgenomen. Het laatste deel van de tekst getuigt, zelfs zonder deze namen, wel erg van de Joodse oorsprong van rituele magie en het deel vanaf 'Phantasm' is dan ook al snel weggelaten en vervangen door 'in the names of' - waarbij dan de namen van de Godin en de God ingevuld konden worden.

Omdat water het element van de Godin is, kun je ook alleen de Godin aanroepen. Het is moeilijk 'the Spirits of the World of Phantasm' letterlijk te vertalen zonder associaties met science fiction op te wekken. Waar het om gaat is dat het water gezuiverd wordt van al het andere. Op zich is water schoon, het element van de Godin, maar water trekt gemakkelijk andere dingen aan en wordt dan onzuiver.

De tekst voor het zuiveren van het zout in het Gardneriaanse Boek der Schaduwen luidde oorspronkelijk:

The Blessing of the Father Almighty be upon this creature

of salt, and let all malignity and hindrance be cast forth hencefrom, and let all good enter herin, wherefore I bless thee and invoke thee, that thou mayest aid me.

Ook dit is door Gardner letterlijk overgenomen uit *The Key of Solomon*, p 91 en opgeschreven in *Ye Bok*, p 120, en *High magic's aid*, p 58. De spreuk is bedoeld om het zout te zegenen en te zuiveren voordat het in het badwater wordt gedaan. Ook deze tekst is geheel doordrongen van een Joods-Christelijke symboliek en al snel is 'the blessing of the Father Almighty' veranderd in 'blessings'. In deze gewijzigde vorm is de tekst overgenomen door de Farrars in *Eight sabbats for witches* en als zodanig 'standaard' geworden, hoewel verschillende varianten gebruikt worden.

Een bezwaar dat men tegen bovenstaande tekst kan inbrengen is dat zout niet gereinigd hoeft te worden omdat het van zichzelf al zuiver is en blijft. In de alchemie is zout een symbool voor het element aarde. Zout wordt in het dagelijks leven gebruikt om etenswaren te conserveren en voor bederven te behoeden. In de magie heeft zout deze zelfde zuiverende en stabiliserende betekenis. Al in de Oudheid werd zout gebruikt om te zuiveren en te zegenen. In Egypte bestond bijvoorbeeld de gewoonte nieuwe altaren te wijden door er zout overheen te strooien.

De symboliek die met het consacreran van water en zout wordt uitgedrukt is als volgt. Eerst wordt het water gezuiverd. Het zuivere water is het element van de Godin. Vervolgens wordt het zout, dat van zichzelf al zuiver is, gezegend. Het zout vertegenwoordigt aarde, het tweede element dat het wezen van de Godin uitdrukt. Water is het beweeglijke en veranderlijke aspect van de Godin; aarde is haar stabiele en stabiliserende aspect. Door het zout aan het gezuiverde water toe te voegen wordt deze zuiverheid bekrachtigd en gestabiliseerd.

Het geconsacreerde water is ontstaan door het samengaan van

de twee vrouwelijke elementen en vertegenwoordigt daarmee de Godin. Daarom wordt er vaak voor gekozen de ceremonie van het consacreran van water en zout uit te laten voeren door HPS of een ander vrouwelijk covenlid en niet door HPS en HP samen, zoals ook wel gedaan wordt.

Zegenen van de aanwezigen:

HPS pakt de kom geconsacreerd water en gaat tegenover HP staan. Ze besprenkelt hem en maakt daarna met water op zijn lichaam het teken van zijn graad. HP doet bij haar hetzelfde. Daarna zegent HPS hem met de wierook door het teken van zijn graad te maken. HP doet hetzelfde bij haar. Vervolgens zegenen ze de overige covenleden, HPS de mannen, HP de vrouwen; eerst met water, daarna met wierook.

Opmerkingen:

Het geconsacreerde water bestaat uit water en aarde, de twee elementen die de Godin vertegenwoordigen. De wierook is, zoals gezegd, een combinatie van de twee mannelijke elementen, die de God vertegenwoordigen. Door alle aanwezigen te zegenen met geconsacreerd water en wierook wordt ieder dus gezegend door de Godin en de God.

Er zijn twee manieren om covenleden te zegenen in gebruik. In de ene traditie worden allen gezegend door een omgekeerde driehoek, met de punt naar beneden, op het lichaam aan te brengen. Daartoe wordt eerst de schoot aangeraakt, dan de rechterborst, dan de linkerborst en tenslotte opnieuw de schoot. Dit is het teken van het element water en het symbool voor de eerste graad in de Wicca.

Een andere traditie is om alle aanwezigen te zegenen met het teken van hun graad. Deze traditie is ouder, maar in sommige Covens werd het bezwaarlijk gevonden dat eerstegraads konden zien hoe de symbolen voor de tweede en derde graad eruit

zagen en daarom gaf men alle aanwezigen maar het teken van de eerste graad om te zegenen. Aangezien de symbolen voor de hogere graden in verschillende boeken zijn gepubliceerd is het niet nodig hier nog langer geheimzinnig over te doen.

De zegening voor de tweede graad is het omgekeerde pentagram dat met water en wierook als volgt op het lichaam wordt overgebracht: Schoot - rechterborst - linkerheup - rechterheup - linkerborst - schoot.

De zegening voor de derde graad is het rechtopstaande pentagram gekroond door de vuurdriehoek. Deze zegening is als volgt: Schoot - rechtervoet - linker knie - rechter knie - linkervoet - schoot - mond - linkerborst - rechterborst - mond.

Als het ritueel in gewaad wordt uitgevoerd of met een grote groep, kiest men er meestal voor alleen wat water over alle aanwezigen te sprenkelen.

Dedicatie

HPS en HP knielen bij het altaar en raken dit met beide handen aan. Ze stellen zich af op de energie van het altaar en maken er zo contact mee. Daarna doen de andere covenleden om beurten hetzelfde.

Opmerkingen:

De dedicatie is niet gebruikelijk in Gardneriaanse Covens, maar wordt door Alexandriërs vrij algemeen gebruikt. Het is een goede manier om je af te stemmen op de Goden als laatste voorbereiding voor het trekken van de Cirkel.

Consacreran van de Cirkel

HPS sprenkelt geconsacreerd water langs de rand van de Cirkel en gaat twee keer rond. Daarna loopt ze met de wierook rond de Cirkel en maakt een tweede ronde, waarbij ze in de vier hoeken een omgekeerde driehoek (aarde) met de wierook maakt.

Opmerkingen:

Bij het consacrer en trekken van de Cirkel hebben zich in de loop der jaren twee verschillende tradities ontwikkeld. In de ene traditie wacht de Coven buiten de aangegeven ruimte tot de Cirkel is getrokken en pas daarna komen de covenleden de Cirkel in.

Volgens de andere traditie wordt de Cirkel om de covenleden heen getrokken. Dit laatste lijkt logischer, aangezien de aanwezigen al zijn gezegend met geconsacreerd water en wierook en daarom moeilijk buitengesloten kunnen worden terwijl de Cirkel getrokken wordt. Soms wordt eerst de Cirkel getrokken en worden de covenleden bij het binnenkomen gezegend.

Door Alexandrians wordt de Cirkel niet alleen geconsacreerd met water en wierook, maar ook nog een keer met een kaars. Aangezien geconsacreerd water de twee vrouwelijke elementen en wierook de twee mannelijke elementen vertegenwoordigt, vinden wij het rondgaan met het element vuur overbodig.

Trekken van de Cirkel

HPS loopt vanaf het Noorden met haar zwaard rond de Cirkel. Ze zegt vanaf het Oosten:

*Ik trek U, O Cirkel,
Om een plaats van vreugde
Waarheid en liefde te zijn*

*Wees een schild tegen het kwade
Behoed en begrensd de kracht
die wij binnen U zullen opwekken.*

Wees een ontmoetingsplaats

Tussen de werelden
Van Machtigen en mensen

Zo moet het zijn!
Zo moet het zijn!
Zo moet het zijn!

Opmerkingen:

Soms wordt met het zwaard driemaal rondgelopen. Vaker wordt dit slechts eenmaal gedaan, beginnend en eindigend in het Noorden. Door Gardner werd de Cirkel getrokken vanaf het Oosten. Dit is overgenomen uit de *Key of Solomon*, p 99 en is in de rituele magie vrij algemeen. Zodra in de Wicca het altaar in het Noorden werd gezet was het logischer in het Noorden te beginnen en te eindigen en over het algemeen wordt dat ook gedaan. Starhawk zet echter het altaar in het Noorden en trekt de Cirkel van het Oosten naar het Oosten.

Bij het oproepen van de Machtige Wezens (zie onder) wordt vrijwel in elke traditie in het Oosten begonnen, maar dat is ook logisch omdat men dan, bij het laatste kwartier, in het Noorden eindigt.

In *Witchcraft today*, p 26, zei Gardner dat het handig was om de Cirkel met krijt of verf op de vloer aan te geven, 'to show where it is'. Foto's uit de begintijd van de Wicca laten vaak getekende of geschilderde Cirkels vol pentagrammen, Hebreeuwse godsnamen en kabalistische symbolen zien. Sanders had een op hout geschilderde Cirkel, die hij kon uitklappen waar hij een Cirkel ging trekken. Over het algemeen worden dergelijke fysieke Cirkels niet meer gebruikt en volstaat men met het visualiseren van het door het zwaard getrokken krachtveld. Bij buitenrituelen wordt de Cirkel soms met takjes, dennenkegels, stenen, bloemen, graan of iets anders uit de natuur aangegeven.

Oproepen van de Machtige Wezens

Iedereen pakt zijn/haar Athame en gaat met het gezicht naar het Oosten staan. HPS zegt:

Machtigen van het Oosten, ik roep U op om deze Cirkel te beschermen en getuige te zijn van ons ritueel.

Met de Athame wordt door allen het bijbehorende pentagram getrokken. Dit wordt in het Zuiden, Westen en Noorden herhaald.

Opmerkingen:

De Engelse tekst luidt over het algemeen: 'I summon, stir, and call you up, oh, you Mighty Ones of the East, to guard this Circle and witness our rites'. Dit betekent zoveel als: 'Ik roep U op, ik spoor U aan, ik roep U aan...' Deze woorden zijn passend voor een magiër die geesten beveelt te verschijnen en te gehoorzamen, maar dat is niet hoe Wicca's over het algemeen de 'Machtigen' tegemoet treden. Daarom is door ons gekozen voor een vertaling die iets meer respect uitdrukt.

Door Alexandrians worden deze wezens aangesproken als 'Lords of the Watchtowers'. In *Ye Bok of Ye Art Magical*, p 94, en *High magic's aid*, p 63, gebruikt Gardner deze benaming alleen bij de eerste inwijding en gebruikt hij voor de andere rituelen de naam 'Mighty Ones'. Later is in de Gardneriaanse Wicca de benaming 'Lords of the Watchtowers' helemaal verdwenen, terwijl dit in het door Sanders overgeleverde Boek der Schaduwen juist de algemene benaming is geworden.

Het beeld van vier wachttorens die de hoeken van de Cirkel beschermen is afkomstig van John Dee, de belangrijkste magiër van zijn tijd, die in 1582 via Edward Kelly boodschappen ontving die werden geïnterpreteerd als een geheim schrift, het zogenaamde Enochiaanse alfabet. De vier windrichtingen

werden door Dee verbonden met de vier elementen en over elk van deze elementen heerste een engel die in een wachttoren zat. In de Golden Dawn is de Enochiaanse Magie uitgewerkt tot een van de belangrijkste elementen van deze orde. In Golden Dawn-rituelen werden soms de 'Angels of the Watchtowers of the Universe' aangeropen.

In de Starhawk-traditie wordt gesproken van 'Guardians of the Watchtowers'. Door Starhawk is dit ontleend aan de Faery-traditie, die veel elementen van de Alexandrians heeft overgenomen. Dianics gebruiken ook wel de aanroeping 'krachten van het Oosten', etc.

De Cirkel is met het trekken van de pentagrammen in de vier windrichtingen voltooid.

Initiatie/ritueel/magisch werk

Na het trekken van de Cirkel wordt het ritueel waarvoor men bij elkaar gekomen is, uitgevoerd. Gewoonlijk zal dit een jaarfeest, maanviering of magisch werk zijn. Als er een initiatie is, vindt deze nu plaats, voordat de viering begint. Eventueel magisch werk vindt na de viering plaats.

Koekjes & wijn

Dit is het laatste onderdeel van elk ritueel. HPS staat met haar rug naar het altaar, in de God-positie, haar athame in de hand. HP knielt bij haar, kust haar voeten en knieën, laat zijn handen langs haar bovenbenen omhooggaan en gaat in aanbidding voor haar op de grond liggen. Daarna houdt hij HPS een met wijn gevulde kelk voor. HPS houdt haar athame in beide handen, de punt net boven de wijn. HP zegt:

Wat de athame is voor de man, is de kelk voor de vrouw, en waar zij samenkomen brengen zij nieuw leven.

HPS steekt de athame in de kelk en legt daarna de athame op het altaar. HP overhandigt haar de kelk. Ze kust hem, drinkt van de wijn en geeft de kelk weer aan HP, die ook drinkt. HP geeft de kelk met een kus aan een vrouw, die drinkt en de kelk met een kus aan een man doorgeeft. Op deze manier gaat de wijn de groep rond. Als iedereen gedronken heeft, wordt de kelk op het altaar gezet.

HPS pakt haar athame weer. HP knielt voor haar, terwijl hij haar de schaal met koekjes voorhoudt en zegt:

Gij die over alle mysteriën heerst, zegen dit voedsel, opdat het ons gezondheid, overvloed, kracht, vreugde en vrede moge brengen en laat ons delen in de volmaakte liefde.

Ze zegent de koekjes met de punt van haar athame, waarna de schaal op dezelfde manier als de wijn wordt doorgegeven. HP biedt HPS opnieuw de wijn aan, kust haar knieën en buigt zich in aanbidding voor haar. Het ritueel is hiermee afgesloten.

Opmerkingen:

De koekjes en wijn-ceremonie wordt door alle Gardnerianen en Alexandrians gedaan en is ook in vele andere stromingen ingeburgerd. Niet altijd wordt de symboliek echter doorgrond. Soms wordt gezegd dat de ceremonie bedoeld is 'om te aarden'. Inderdaad wordt er meestal wat gegeten en gedronken om weer helemaal terug te komen in de wereld van de mensen, maar dat is in het feest na het ritueel en is vooral bedoeld als een gezellig samenzijn. De koekjes en wijn-ceremonie heeft een heel andere bedoeling en betekenis. Voordat we hierop nader ingaan, zullen we eerst iets zeggen over de oorsprong van deze ceremonie.

Het drinken van wijn en het nuttigen van voedsel vormde in de Oudheid een onderdeel van veel rituelen en in het Christendom is dit gebruik overgenomen en gekerstend. In de Protestantse

Kerk symboliseert de wijn die tijdens het Heilig Avondmaal gedronken wordt het bloed van Christus, terwijl het brood dat erbij gegeten wordt het lichaam van de Heiland vertegenwoordigt. In de Katholieke Kerk is het de hostie die deze functie vervult.

In verschillende rituelen van de Golden Dawn werd wijn gedronken en met zout bestrooid brood gegeten. Het zegenen van de wijn door er een mes in te steken werd echter niet gedaan in de Golden Dawn en is ook niet terug te voeren op een gebruik in enige grimoire of rituele orde. Het was Aleister Crowley die in zijn *Gnostic Mass* voor het eerst een ceremonie beschreef die hier enige overeenkomst mee vertoont. In 1930 werd deze mis door Crowley opgenomen in zijn *Magick in theory and practice*. Door Gardner zijn veel teksten voor zijn rituelen hieraan ontleend. Zo is het heksencredo 'So mote it be!' (Zo moet het zijn!) hier te vinden.

In de *Gnostic Mass* wordt door Crowley de seksuele betekenis van veel rituele handelingen duidelijk aangegeven. De staf of lans heeft in deze mis een onmiskenbaar fallische betekenis. In het onderdeel *Of the Consecration of the Elements* wordt de hostie door de priester gezegend door hem met de lans aan te raken en daarbij te zeggen: 'By the virtue of the Rod be this bread the Body of God!' Daarna raakt hij met de lans de kelk met wijn aan en zegt: 'By the virtue of the Rod be this wine the Blood of God!'

Met tekst en handelingen maakt de priester hierna duidelijk dat de verandering van het brood in het lichaam en de wijn in het bloed van de God te maken heeft met diens dood en wedergeboorte. Het dogma van de Drievuldigheid is voor Crowley dat het goddelijke zich manifesteert als 'male-female, quintessential, one/ Man-being veiled in woman-form/.../ Sap of the world-ash, wonder-tree' (p 358)- Het goddelijke is de quintessens, het vijfde element dat de twee mannelijke en de twee

vrouwelijke elementen verbindt. De geest is ook het sap van Yggdrassil, de wereld-es, die de bovenwereld van de God verbindt met de onderwereld van de Godin. Met het kind dat uit deze eenwording geboren wordt, ontstaat een 'true Unity of the Eternal Trinity'.

De eenwording van de mannelijke en de vrouwelijke Godheid is bij Crowley impliciet in het zegenen van het brood en de wijn met de lans aanwezig. Gardner maakt deze symboliek expliciet: de athame vertegenwoordigt de God, de kelk de Godin, en de vrucht van hun eenwording is de wijn. Het is de symboliek van de Wijngod die de Aarde bevrucht. De druiven die hieruit voortkomen worden getransformeerd tot de wijn.

Er is al veel gespeculeerd over de vraag waarom HPS het mannelijke symbool, de athame, vasthoudt en HP de vrouwelijke kelk. Het is een te opvallende omkering van mannelijke en vrouwelijke symbolen om op een fout of onzorgvuldigheid te kunnen berusten. Onze eigen interpretatie is de volgende. In de Koekjes en Wijn-ceremonie hanteert de man het vrouwelijke symbool (de kelk). De vrouw hanteert het mannelijke symbool (de athame). Daardoor wordt voor beiden de polariteit tussen het mannelijke en het vrouwelijke geactiveerd. Door de athame in de kelk te steken wordt de eenwording van Godin en God uitgebeeld. Hierbij manifesteert het goddelijke zich in de wijn, die de vrucht van deze eenwording is. Door van de wijn te drinken worden alle covenleden opgenomen in deze eenheid.

In de symbolische Grote Rite (zie onder) vertegenwoordigt HPS de Godin en HP de God. Er is dus al een polariteit tussen beiden; die hoeft niet meer geactiveerd te worden. Daarom is het in de Grote Rite HPS die de kelk vasthoudt en HP die de athame erin steekt.

In de *Gnostic Mass*, in het onderdeel *Of the Mystic Marriage and Consummation of the Elements* (p 359-361), beschrijft

Crowley hoe de kelk en de hostie gezegend worden. De priester houdt de pateen met de hostie in zijn rechterhand, terwijl de priesteres de kelk met wijn vasthoudt. De priester zegt dan:

Lord most secret, bless this spiritual food unto our bodies, bestowing upon health and wealth and strength and joy and peace, and that fulfilment of will and of love under will that is perpetual happiness.

Door Gardner is deze tekst letterlijk overgenomen, afgezien van twee wijzigingen. 'Lord most secret' is veranderd in 'Queen most secret'. 'Fulfilment of will and of love under will' is in de Gardneriaanse traditie geworden tot 'fulfilment of love'. De hand van Crowley, met zijn lijfspreuk 'Love is the Law, love under will' schemerde wat al te duidelijk door de oorspronkelijke tekst heen.

De wijn symboliseert, zoals gezegd, de vrucht van de eenwording van de Godin en de God. Hetzelfde geldt voor de koekjes. Alleen is het hier de God in zijn gedaante van Graangod die de Aardegodin bevrucht. Uit deze eenwording komt het graan voort waarvan de koekjes of het brood gemaakt worden. Er wordt soms gezegd dat de wijn de Wijngod symboliseert en de koekjes de Graangodin. Ook wordt wel gezegd dat de wijn het bloed van de Godin symboliseert en de koekjes het lichaam van de Graangod. In wezen zijn zowel de wijn als de koekjes de vruchten van de eenwording van de Godin en de God. De Cakes en Wijn-ceremonie symboliseert deze eenwording of Heilig Huwelijk.

In de verschillende Wicca-stromingen komen een aantal varianten op de Cakes en Wijn-ceremonie voor, die vermoedelijk terug te voeren zijn op het niet goed begrijpen van deze handelingen en op het feit dat Gardner deze procedure een paar keer lijkt te hebben gewijzigd. Soms (bij een aantal

Alexandrians) wordt de tekst voor de cakes weggelaten en soms (bij een aantal Gardnerians) is de volgorde van de handelingen anders. Na het vergelijken van meer dan dertig Boeken der Schaduwen lijkt de door ons beschreven procedure de meeste logische. Dianics gebruiken wel een ceremonie die 'Cakes and Wine' wordt genoemd, maar de wijn en cakes worden met woorden gezegd, niet met de athame. Als wij rituelen doen met niet-ingewijden, zoals in onze jaarfeestengroep het geval was, geven we hier ook de voorkeur aan. Bij de Dianics zegt over het algemeen elk groepslid iets bij het doorgeven van de wijn en de koekjes. Meestal is het een wens of dankzegging of iets wat men gewoon op dat moment kwijt wil.

De meeste Wicca's offeren iets van de wijn en de koekjes. Het offeren van de wijn wordt een *libatie* of *plengoffer* genoemd. Als het ritueel in de natuur wordt gehouden is het eenvoudig om iets buiten de Cirkel te deponeren. Niet iedereen is echter gecharmeerd van wijnvlekken in de vloerbedekking, dus bij rituelen in huis kun je beter een koekje en een beetje wijn bewaren en later buiten offeren.

Sluiten van de Cirkel

Iedereen richt zich naar het Noorden met de Athame omhooggericht. HPS zegt:

Machtigen van het Noorden, wij danken U voor Uw aanwezigheid en voordat U ons weer verlaat, zeggen wij U: Gegroet en vaarwel

Ze trekt het uitbanningspentagram voor het element aarde. De anderen trekken dit met haar mee. Dit wordt in het Westen, Zuiden en Oosten herhaald. Alle covenleden leggen hun athame op of bij het altaar en gaan weer in een kring staan. HPS pakt de bezem en veegt met een ingaande spiraal widdershins

vanuit de rand naar het middelpunt de Cirkel schoon, eerst om de groep heen, dan er binnen. Iedereen visualiseert dat alle opgewekte energieën en astrale krachten in het middelpunt van de Cirkel de aarde in verdwijnen. Ze houdt daarna de bezem voor zich en zegt:

De Cirkel is opgeheven, maar ongebroken. In vreugde hebben we elkaar ontmoet, in vreugde gaan wij ieder ons weegs en in vreugde zullen we elkaar weer ontmoeten. Merry meet, merry part, and merry meet again.

Opmerkingen:

Het is logisch de vier hoeken van de Cirkel deosil op te bouwen en widdershins af te breken. Lady Sheba beschrijft een dergelijke procedure, maar was hierin lang een uitzondering. In de Golden Dawn-traditie wordt het *Banishing Ritual of the Pentagram* bij het afsluiten van de Cirkel, net als bij het trekken, deosil gedaan. In navolging hiervan heeft Gardner ervoor gekozen de Cirkel deosil af te sluiten en dit was ook de standaardprocedure die de Farrars in het Gardneriaanse Book of Shadows opnamen.

In de Golden Dawn wordt wel bij het trekken van de Cirkel driemaal deosil rondgelopen en bij het afsluiten driemaal widdershins gelopen. Binnen de Wicca werd vaak aan het eind met de bezem widdershins geveegd. Daarmee worden de in het ritueel opgewekte energieën teruggezonden naar de aarde, waar ze door de aarde zelf worden geneutraliseerd. Rituele magiërs verwijten Wicca's soms dat ze hun Cirkels trekken en niets opruimen en vaak is dat ook zo. Het vegen met de bezem is een geschikte methode om de ruimte in de oorspronkelijke staat terug te brengen.

Vanaf het eind van de 20^e eeuw zijn steeds meer Wicca's ertoe overgegaan ook het sluiten van de Cirkel widdershins te doen.

Hierboven hebben wij daarvoor gekozen.

In een aantal Covens wordt eerst feestgevierd en wordt de Cirkel pas afgesloten als de eerste covenleden weg willen. Een nadeel hiervan is dat het drinken van wijn of bier het vermogen tot concentratie niet ten goede komt. Ook het afsluiten van de Cirkel is een belangrijk onderdeel van het ritueel dat op de juiste wijze gedaan moet worden.

Vaak wordt ervoor gekozen de Cirkel af te sluiten voordat het feest begint en een eenvoudige eind-ceremonie te gebruiken als definitieve afsluiting zodra mensen naar huis willen. Dit kan bestaan uit het lezen van een tekst of een eenvoudige handeling, waarbij bijvoorbeeld de hoekkaarsen worden gedoofd en ieder wel thuis wordt gewenst.

Het consacreran van voorwerpen

Een onderdeel van elk Wicca-ritueel is het consacreran van de Cirkel en de aanwezigen met water en wierook. Ook rituele gebruiksvoorwerpen en sieraden kunnen worden geconsacreerd. Over het algemeen wordt dit alleen gedaan voordat ze de eerste keer gebruikt worden. De bedoeling is het voorwerp te reinigen van alles wat op het astrale vlak er eventueel aan kleeft. Als we een mes kopen om te gebruiken als athame weten we, zelfs als het een nieuw mes betreft, niet wat er in het verleden mee is gebeurd. Degene die het heeft gemaakt, kan een bepaalde energie op het mes hebben overgebracht, een energie die we liever niet in onze Cirkel toelaten. Hetzelfde geldt voor vrijwel alle gebruiksvoorwerpen. Zelfs als we ze zelf maken, gebruiken we meestal toch grondstoffen die door een ander zijn gemaakt. Een staf die we helemaal vanaf het boomtak-stadium zelf hebben gemaakt, hoeft niet te worden gereinigd, maar consacreran is niet alleen reinigen. Consacreran is ook zegenen. Beide onderdelen worden in de meeste tradities gedaan met

behulp van de vier elementen. Er bestaan verschillende manieren om dit te doen. Een eenvoudige methode is het voorwerp met geconsacreerd water (= water + aarde) te besprenkelen en het door de wierook (= vuur + lucht) te halen. Dit doe je eenmaal om het voorwerp te reinigen en nog een tweede maal om het te zegenen. Het element aarde wordt op nog een andere manier ingeroepen. Het voorwerp wordt tijdens het consacreran namelijk op het pentakel gelegd. In sommige tradities wordt bovendien het oproepende pentagram van aarde over het te consacreran voorwerp getrokken. Het voorwerp wordt tevens op de athame van HPS of op het covenzwaard gelegd. Zwaard en athame vertegenwoordigen hierbij niet zozeer het element lucht als wel de kracht waarmee in deze Coven de Cirkel en de pentagrammen getrokken worden.

Het consacreran van voorwerpen is algemeen gangbaar in de ceremoniële magie en elke grimoire geeft hier wel aanwijzingen voor. In de Wicca worden voorwerpen geconsacreerd op een manier die is gebaseerd op de rituele magie. De oorspronkelijke teksten hiervoor in het Gardneriaanse Boek der Schaduwen komen in grote lijnen en soms letterlijk overeen met die in *The Key of Solomon*. Later zijn hier varianten op gemaakt en vrijwel iedere Coven gebruikt een eigen tekst, die meestal erop neerkomt dat het voorwerp uit naam van de Godin en de God wordt gereinigd en gezegend.

In de Gardneriaanse traditie is het consacreran gekoppeld aan een handeling waarmee het sacrale van het menselijk lichaam wordt uitgedrukt. Het consacreran van een voorwerp kan worden gedaan door HPS en HP. Een priester kan echter samen met HPS zijn athame consacreran of een priesteres samen met HP. Na het reinigen en zegenen van de athame krijgt de priester of priesteres de Vijfvoudige Kus. Voordat de kus op de mond wordt gegeven, klemmen beiden de athame tussen hun lichamen en geven dan de kus. Hierna wordt meestal de athame

gelijk gebruikt door er symbolisch de Cirkel mee te trekken.

De Vijfvoudige Kus wordt in de Wicca bij drie verschillende gelegenheden gegeven: tijdens de inwijding, bij een invocatie en bij het consacreran van een athame. Door het geven van de Vijfvoudige Kus aan een man eert HPS het goddelijke dat ook deze persoon in zich heeft. Niet voor niets heeft Gardner uit de *Gnostic Mass* het credo overgenomen dat 'er niets van ons is dat niet van de Goden is'. Door haar lichaam tegen het zijne te drukken wordt als het ware de eenwording van de Godin en de God symbolisch weergegeven. De tussen hun lichamen geklemde athame wordt hierdoor geconsacreerd. Hetzelfde gebeurt als HP met een vrouw haar athame consacreert.

Het is duidelijk dat het op deze wijze consacreran van een athame wordt afgezwakt als het in gewaad wordt gedaan. Het is ook duidelijk waarom Dianics dit gebruik, evenals de Vijfvoudige Kus, niet hebben overgenomen. De polariteit die man en vrouw vormen is in Dianics-rituelen niet aanwezig. Dianics zien, zoals gezegd, de polariteit als een gegeven binnen de Godin zelf en zullen dit niet zo snel in relatie tot een ander covenlid gestalte geven. Meestal wordt alleen het reinigen en zegenen met de vier elementen gedaan en vaak is het consacreran van athame en andere eigendommen iets persoonlijks dat ieder voor zich doet.

Het consacreran van een zwaard wordt in de Gardneriaanse traditie op dezelfde manier gedaan als het consacreran van een athame, maar natuurlijk zijn er wel verschillen. Het zwaard is het covenzwaard, de athame is ieders persoonlijke wapen. Als twee personen een eigen Coven beginnen, nemen ze gewoonlijk hun athames mee uit de Moedercoven, waar deze al geconsacreerd zijn. Het is dus niet nodig dit opnieuw te doen, tenzij men hier zelf prijs op stelt. Alle andere voorwerpen in de nieuwe Coven kunnen worden geconsacreerd op de athame van HPS of HP, ook het covenzwaard. Als het zwaard eenmaal is

geconsacreerd, kan ook dit worden gebruikt bij het consacreran van andere voorwerpen.

Als iemand ervoor kiest zichzelf in te wijden, dient eerst de athame geconsacreerd te worden, voordat men andere voorwerpen kan consacreran. De Vijfvoudige Kus en het klemmen tussen twee lichamen blijven dan uiteraard achterwege.

Andere rituele gebruiksvoorwerpen kunnen in de Coven worden geconsacreerd op een manier die overeenkomt met die voor de athame. Alleen blijft meestal de Vijfvoudige Kus achterwege, al wordt het voorwerp wel tussen twee lichamen geklemd. Het kan hierbij gaan om een staf, een mes met wit heft, wierookvat, gesel, koord, beeldje van de Godin of de God, kortom elk voorwerp dat in de rituelen gebruikt wordt. Coven-voorwerpen zullen gewoonlijk door HPS en HP worden geconsacreerd, maar ook andere covenleden kunnen dit doen.

Persoonlijke sieraden, die in rituelen worden gedragen of in ieder geval voor de eigenaar een religieuze betekenis hebben, kunnen ook met de vier elementen worden gereinigd. Dit wordt in de meeste tradities afgesloten met een kus, zonder dat het voorwerp tussen twee lichamen wordt geklemd.

Het consacreran van een talisman wordt in hoofdstuk 12 beschreven.

Het deconsacreran van voorwerpen

Een voorwerp dat is geconsacreerd, moet worden gedeconsacreerd voordat je het kunt wegdoen of ergens anders voor kunt gebruiken. Een talisman die zijn werk heeft gedaan kan worden begraven of verbrand. Het deconsacreran door middel van vuur gaat sneller, maar niet alles is brandbaar. Als je het voorwerp niet wilt vernietigen, is begraven de aangewezen weg. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als de talisman tevens een sieraad is dat je wilt bewaren, of als het voorwerp een

ritueel werktuig betreft dat je voor iets anders of in een andere groep wilt gebruiken.

Een voorwerp kan worden gedeconsacreerd door het met de nieuwe maan te begraven. Als het met de volgende nieuwe maan weer wordt opgegraven, is het volledig gedeconsacreerd. Als je bang bent dat het voorwerp hierdoor zal gaan roesten of verkleuren, kun je het in aluminiumfolie pakken voordat je het begraaft.

8 De Jaarfeesten

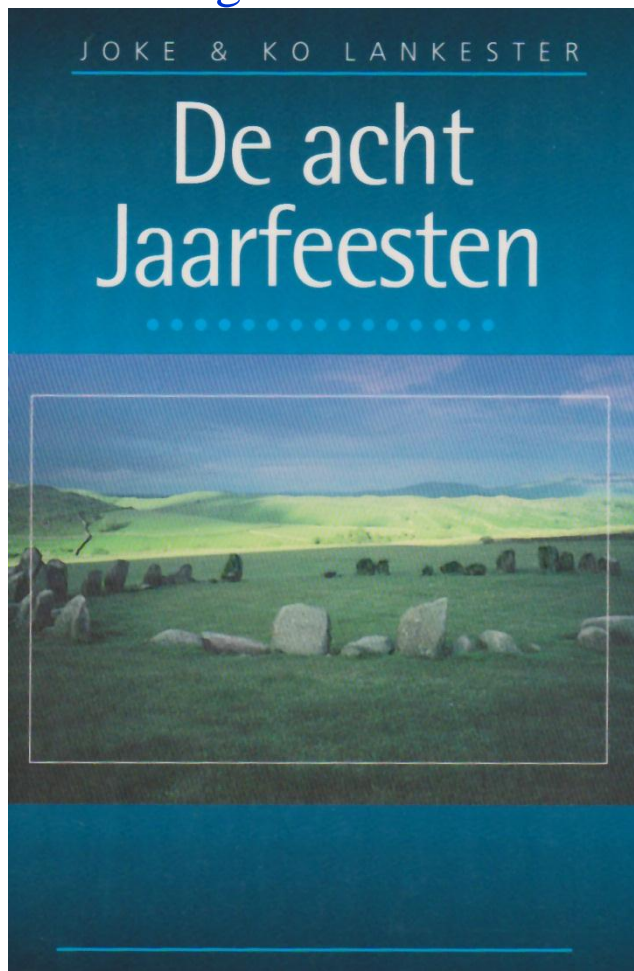
In alle ons bekende Wicca-tradities worden acht jaarfeesten gevierd en wel: Samhain of Hallowe'en (31 oktober), Midwinter of Joel (21 december), Imbolc (2 februari), Ostara of Voorjaarsequinox (21 maart), Beltane (30 april), Midzomer (21 juni), Lammas of Lughnasadh (31 juli) en Mabon of Herfstequinox (21 september). Ook veel mensen die niet zijn ingewijd en zichzelf niet als heks beschouwen vieren deze feesten. In het Engels is de term *pagan* meer ingeburgerd dan in Nederland *heiden* of *paganist*. Een paganist kan iedereen zijn die zich aangetrokken voelt tot de natuur en de jaarlijkse cyclus van de seizoenen op een of andere manier wil vieren. Het vieren van de jaarfeesten maakt iemand echter niet tot Wicca. Dat word je door inwijding in een Wicca-traditie.

Hoewel alle Wicca's dezelfde acht jaarfeesten vieren, kunnen er grote verschillen zijn in de rituelen die hierbij gehouden worden. Gardnerianen en Alexandrians volgen vaak de rituelen uit het Gardneriaanse Boek der Schaduwen. Andere stromingen hebben meestal eigen rituelen ontwikkeld. Dianics hebben over het algemeen geen vaste rituelen en vaak wordt voor elke gelegenheid een nieuw ritueel uitgewerkt of (ten dele) geïmproviseerd.

De jaarfeesten werden door Gardner *sabbats* genoemd. Deze naam is aan Murray's *The witch-cult in Western Europe* ontleend. Door Wicca's wordt meestal gezegd dat de heksensabbat niets te maken heeft met de gelijknamige Joodse rustdag en soms probeert men er een heidense verklaring voor te geven. Typerend is de opmerking van Doreen Valiente in *An ABC of witchcraft*, p 294: 'Er is geen enkele reden om een verband te leggen tussen het feest van de heksen en de Joodse Sabbath. Sa-

badius of Sabazius was een titel van de orgiastische God Dionysus...' In werkelijkheid werd tijdens de heksenvervolgingen weinig onderscheid gemaakt tussen heksen en Joden en werden beiden van dezelfde misdrijven beschuldigd. De plaats waar heksen hun sabbats hielden werd dan ook steevast aangeduid als 'synagoge'. Om deze reden spreken wij liever van jaarfeesten en gebruiken het woord sabbat niet.

Ontstaansgeschiedenis van de Gardneriaanse jaarfeesten

De Gardneriaanse rituelen voor de jaarfeesten zijn door Janet en Stewart Farrar beschreven in *Eight sabbats for witches*, aangevuld met eigen ideeën en teksten. De kern van de rituelen, zoals ze door Gardner zijn overgeleverd, is te vinden in *What witches do* (1981) van Stewart Farrar. Veel teksten zijn kort en deels of geheel ontleend aan Crowley en anderen. Onze eigen research naar het wezen van de jaarfeesten hebben we samengevat in het boek *De acht jaarfeesten* (1998).

Tussen 1939, toen hij 'Dafo' ontmoette, en 1953, toen hij Doreen Valiente inwijdde, was Gardner ermee bezig de Wicca vorm en inhoud te geven. In *Ye Bok of ye Art Magical* schreef hij een groot aantal ideeën op, die hij in de groep van Dafo, naar we mogen aannemen, uitprobeerde. Eerst komen de beschrijvingen van werktuigen en verschillende procedures die

later een vast onderdeel van de rituelen zouden worden. Bij stukjes en beetjes worden tussen p 26 en p 47 fragmenten van de eerste inwijding opgeschreven. Tussen p 91 en 99 wordt dan een uitgewerkte versie van deze inwijding gegeven, waarbij de eerder verspreid genoteerde fragmenten worden opgenomen. Direct hierna wordt de tweede inwijding (p 101-106) en derde inwijding (p 108-112) beschreven. Pas veel later (p 225-227) wordt de tekst voor de Grote Rite (waarover later meer) toegevoegd. Deze tekst is geheel samengesteld uit fragmenten van Crowleys *Gnostic Mass* en is later standaard-onderdeel van de derde inwijding geworden. In *High magic's aid* worden de eerste en tweede inwijding gedetailleerd beschreven evenals de procedure voor het trekken

Tegen Samhain (November Eve), worden heksen voor veel mensen een realiteit. Deze afbeelding hing aan een deur in de Lange Roozendaal in Utrecht, eind oktober 2010.

van de Cirkel, maar een beschrijving van enig jaarfeest ontbreekt. Pas aan het eind van *Ye Bok*, tussen pagina 271 en pagina 288 en waarschijnlijk geschreven tussen 1949 en 1953, worden rituelen voor de jaarfeesten opgeschreven en dan ook nog maar slechts vier van de acht, namelijk 'November Eve', 'February Eve', 'May Eve' en 'August Eve'. Het zijn dezelfde teksten die in het Gardneriaanse Boek der Schaduwen zijn opgenomen door de Farrars.

Het zijn ook deze vier feesten die Gardner beschrijft in *Witchcraft today*, p 130: 'Het is, denk ik, welbekend dat heksen vier grote feesten vierden: De vooravond van mei, de vooravond van augustus, de vooravond van november en de vooravond van februari.' Hij voegt eraan toe dat de God, als Heer van de Dood, over de donkere helft van het jaar heerst en de Godin over de lichte helft. Nog steeds zijn er Wicca's die deze mening zijn toegedaan. Vaker wordt de God met licht en met de zomer geassocieerd en wordt de Godin in verband gebracht met winter en duisternis. Aarde en water, de vrouwelijke elementen, worden immers ook geassocieerd met duisternis, terwijl vuur en lucht, de mannelijke elementen, bij het licht horen. Voor Gardner lag dat kennelijk anders, want in *Witchcraft today*, p 130, merkt hij op: 'Van de heksenfeesten werden de twee zomerfeesten gehouden ter ere van de Godin en hierin speelt zij ook de hoofdrol, terwijl de God in de twee winterfeesten het belangrijkste was.' In overeenstemming hiermee wordt in *Ye Bok* met Samhain (November Eve) en Imbolc (February Eve) een invocatie van de God gedaan en wordt met Beltane (May Eve) en Lammass (August Eve) de Godin opgeroepen. De enige gesproken tekst in het Imbolc-ritueel is de volgende:

Dread Lord of Death and Resurrection
Life and the Giver of Life
Lord within ourselves

*Whose name is Mystery of Mysteries
Encourage our hearts
Let the light crystallize itself in our blood
Fulfilling us of resurrection
For there is no part of us that is not of the Gods*

Deze hele tekst, behalve de eerste regel, is opgebouwd uit fragmenten uit de *Gnostic Mass* en wel een selectie uit dezelfde teksten die Gardner al eerder voor de Grote Rite had gebruikt.

Het Beltane-ritueel bestaat uit twee gesproken teksten. De eerste tekst is geheel ontleend aan *A tree song* van Rudyard Kipling, uit diens *Puck of Pook's Hill*. Alleen is het lied door Kipling voor Midzomer bedoeld, niet voor Beltane. De tweede tekst is een invocatie van

Imbolc, door Gardner February Eve genoemd, is een feest om de natuur uit de wintersluimer op te wekken. Het carnavalsfeest vertoont hier wel overeenkomsten mee. Carnavalskostuum uit de 19^e eeuw in het Etnografisch Museum in Boedapest.

de Godin, ontleend aan de *Gnostic Mass*, die door Gardner al in de tekst van de derde inwijding is gebruikt.

In het ritueel voor 'August Eve' in *Ye Bok* heeft Gardner opnieuw de tekst uit *A tree song* gebruikt. In het latere Boek der Schaduwen is deze tekst eruit gehaald. De tweede tekst, een invocatie van de Godin, is een variant op de invocatie in het Beltane-ritueel.

De invocatie van de God in het 'November Eve' ritueel in *Ye Bok* is gedeeltelijk ontleend aan de *Gnostic Mass*.

Het is duidelijk dat Gardner geen kant en klare rituelen uit een oudere heidense traditie heeft geleerd en uit verschillende bronnen uit de 20^e eeuw zijn jaarfeesten heeft samengesteld.

In de tijd dat Gardner *Witchcraft today* schreef, 1954, werden de andere vier feesten nog niet gevierd. Twee ervan worden wel genoemd: 'De feesten die overeenkomen met Mid-winter en Midzomer worden beiden veronder-steld te zijn ontstaan als eerbetoon aan een Godin: Brigid is een heel oude Godin van huisvlijt en haard, Lugnasadh werd gesticht door Lugaidh ter ere van zijn voedster Tailte.' (p 130) Inderdaad wordt wel gezegd dat voor Tailtiu, zoals de voedster meestal wordt genoemd, het feest Lugnasadh zou zijn ontstaan, maar dat is dan hetzelfde als Lammas en niet Midzomer. Brigid is een andere naam voor Imbolc en niet voor Midwinter, zoals Gardner scheen te denken.

Hoewel Gardner Midzomer en Midwinter duidelijk afzet tegen de vier 'heksenfeesten', is het enige concrete voorbeeld dat hij in zijn boek geeft van een heksenfeest een ritueel voor Joel 'om de zon opnieuw geboren te laten worden en de zomer te laten terugkeren.' (p 24) De oplossing van deze tegenstrijdigheid lijkt te zijn dat Doreen Valiente samen met Gardner aan het manuscript van *Witchcraft today* heeft gewerkt en het is Doreen geweest die Midzomer, Midwinter en de beide Equinoxen aan de Gardneriaanse Wicca heeft toegevoegd. De invocatie voor

het Joelritueel van de Godin als 'Queen of the Moon, Queen of the Sun', die Gardner geeft in zijn boek (p 25), is geschreven door Doreen.

In of kort na 1957 werden vier jaarfeesten aan het Gardneriaanse Boek der Schaduwen toegevoegd, eerst Midwinter en Midzomer, kort daarna ook de Voorjaars- en de Herfstequinox. Hierbij werd de toewijzing van de Godin aan de zomer en de God aan de winter losgelaten. Volgens deze indeling zouden vier feesten achter elkaar, vanaf Samhain, aan de God zijn gewijd en daarna vier feesten achter elkaar, vanaf Beltane, aan de Godin. Evenmin werd echter de aanwijzing in *Witchcraft today* gevolgd dat Midzomer en

Allegorische voorstelling van de winter op Hotel de Sully in Parijs uit 1624.

Midwinter aan de Godin zouden zijn toegewijd. Weliswaar werd Midwinter gewijd aan de Godin die 'het kind der belofte' baarde, maar met Midzomer was er een invocatie van de God als 'Great One of Heaven, Power of the Sun'. Ook deze invocatie is, net als die van de Godin met Midwinter,

geschreven door Doreen Valiente.

De tekst die HPS tijdens het ritueel voor de Voorjaarsequinox uitspreekt is door Doreen Valiente ontleend aan de *Carmina Gadelica*, een bundel Schots-Keltische religieuze gedichten die Alexander Carmichael aan het begin van de 20^e eeuw heeft verzameld en uitgegeven. De tekst, zoals die in het ritueel wordt gebruikt, is een invocatie van de God als 'Light of Life'. Tijdens het ritueel van de Herfstequinox wordt de God opgeroepen en aangesproken door HPS met: 'Farewell, O Sun, ever returning light'. De invocatie is geschreven door Doreen Valiente. Pas na haar vertrek is dit ritueel door Gardner, in iets gewijzigde vorm, ingevoerd. Dat geldt ook voor de andere drie door Doreen geschreven rituelen. Toen Robert in 1957 in Gardners Coven werd ingewijd werden, zoals hij ons vertelde, nog steeds maar vier jaarfeesten gevierd.

De acht rituelen voor de jaarfeesten, zoals ze door Alex Sanders na zijn inwijding zijn ontvangen, zijn door Stewart Farrar beschreven in *What witches do*. Het zijn niet meer dan momentopnamen in een proces, waarin Gardner en de mensen om hem heen probeerden hun ideeën over de Wicca en over de jaarfeesten vorm te geven. Daarbij werd begonnen vanuit een ceremonieel-magische invalshoek en werd stapsgewijs geprobeerd er een geheel van te maken. De Wicca is een levende religie en Gardner zelf zou de laatste zijn geweest om te zeggen dat de rituelen zoals Stewart Farrar ze heeft ontvangen de definitieve versie waren en dat hier nooit meer van afgeweken mocht worden. In het verleden is vaak geprobeerd de kern van de rituelen in stand te houden en er alleen onderdelen aan toe te voegen. Verschillende Gardneriaanse Boeken der Schaduwen die ons bekend zijn hebben volgens dit principe de rituelen voor de jaarfeesten uitgewerkt. Ook de rituelen in *Eight sabbats for witches* zijn op deze manier opgebouwd.

Steeds meer neigen Wicca's ertoe de oude rituelen voor de jaarfeesten te veranderen of zelfs geheel nieuwe rituelen te maken. Waarom niet? Welke autoriteit hadden Gardner en

Valiente om eigen rituelen te schrijven of materiaal van anderen aan te passen en in te voegen? Dezelfde autoriteit die elke autonome Coven ook vandaag de dag nog heeft: als het werkt, gebruik het; als het bevalt, blijf het gebruiken; als het niet bevalt, verander het. Wie de door Gardner en Valiente geschreven rituelen wil blijven gebruiken is daar uiteraard vrij in. Wie andere rituelen wil kiezen of zelf uitwerken heeft daar evenzeer het recht toe.

Het Kerstfeest, zoals dat door de eeuwen heen is gevierd, heeft veel ontleend aan de vieringen van Midwinter. Hier de kostuums (19^e eeuw) voor het geboortespel dat in Hongarije werd opgevoerd. Etnografisch Museum in Boedapest.

Het wezen van de Gardneriaanse jaarfeesten

In ons boek *De acht Jaarfeesten* gaan we uitgebreid in op de achtergrond en oorsprong van de jaarfeesten en daarom zullen we er hier vrij kort over zijn. Het is onze persoonlijke visie op de jaarfeesten, een zienswijze die naast het Gardneriaanse Boek der Schaduwen is gebaseerd op heidense mythen en folklore rond de verschillende feesten.

Het is duidelijk dat Gardner zich in zijn rituelen steeds verder ontwikkelde van een ceremonieel-magische naar een paganistische vormgeving. Een paganist is geen Wicca, maar viert wel de jaarfeesten en onderkent het belang van de natuur. Deze elementen zijn in de ceremoniële magie vrijwel afwezig, in ieder geval in de Middeleeuwse vorm die Gardner in *Ye Bok of Ye Art Magical* zo uitgebreid heeft overgenomen. De ontwikkelingslijn van magie naar paganisme en Wicca hebben wij doorgetrokken, gebruik makend van een schat aan informatie over oude culturen en oude gebruiken die in de veertiger en vijftiger jaren van de 20^e eeuw nog grotendeels onbekend was.

De jaarfeesten in de Wicca weerspiegelen in onze visie de kringloop van het leven, zoals die zich uit in de wisseling der seizoenen. Op een ander niveau weerspiegelen ze de Godin en de God. Volgens de Gnostieke opvatting, zoals die bijvoorbeeld door de Rozekruisers wordt aangehangen, onttrekt het wezen van de Godheid zich aan onze waarneming. Wicca's gaan er daarentegen vanuit dat ze niets kunnen waarnemen of ervaren dat niet van de Goden is. Heel de natuur weerspiegelt voor een Wicca het wezen van de Godin en haar relatie tot de God. Natuurlijk zijn de Goden méér dan dit. Een deel van de Godin en een deel van de God onttrekt zich aan elke waarneming of bespiegeling. Dat is het mysterie dat geen mens kan doorgronden. De rituelen voor de jaarfeesten zijn een poëtische manier om dit mysterie als de kringloop van het leven uit te beelden.

De God wordt in de Gardneriaanse rituelen voor de jaarfeesten

voorgesteld als de zon, van wie met de Herfstequinox afscheid wordt genomen ('Farewell O Sun, ever-returning Light/ The hidden God, who ever yet remains') en die met Joël wordt

De symboliek van paaseieren is ontleend aan de groeikracht in het verborgene in het Lentefeest (Ostara). Traditionele paaseieren in het Etnografisch Museum in Boedapest.

herboren ('It is the Great Mother who giveth birth to him'). Met Midzomer wordt de God aangeroepen als: 'Great One of Heaven, Power of the Sun'. In hoofdstuk 3 hebben we opgemerkt dat de Zonnegod in het Oude Europa is ingevoerd door de Indo-Europeanen. Pas tegen het eind van het Romeinse rijk ging de Zonnegod, als Sol Invictus, een belangrijke rol spelen.

In *Het vieren van de Maanfeesten* heeft Ko laten zien dat met de zonnefeesten niet zozeer een Zonnegod is aanbeden door Kelten, Germanen en andere heidense volkeren. Eerder werd de groeikracht in de natuur vanaf Midwinter en de afbrekende kracht vanaf Midzomer gezien als een belangrijk gegeven in de natuur. In de vroege Middeleeuwen was het zeer gebruikelijk deze twee krachten symbolisch uit te beelden als de zich altijd herhalende strijd tussen de Eikkoning (de groeikracht) en de Hulstkoning (het terugtrekken van de groeikracht). Tijdens de Midzomerfeesten won de Hulstkoning deze strijd, om met Midwinter opnieuw door de Eikkoning verdreven te worden. Nog eeuwen nadat vrijwel heel Europa gekerstend was, werden deze feesten gevierd. Het zou onjuist zijn te beweren dat hierin de Zonnegod aanbeden werd. Veeleer is het een eerbetoon aan de krachten in de natuur die het leven mogelijk maken. Te zeggen dat Wicca's een Zonnegod aanbidden zou evenzeer onjuist zijn.

Weliswaar wordt de goddelijkheid van de zon in de Gardneriaanse rituelen benadrukt, maar tegelijk is de God veel méér dan alleen maar dit hemellichaam. In het Herfst-ritueel wordt in dezelfde tekst waar afscheid wordt genomen van de God als 'Sun, ever-returning Light' de God ook ondubbelzinnig aangemerkt als Graangod:

*Even as he stands unseen about the Circle,
So dwelleth he within the secret seed-
The seed of newly-ripened grain*

In het Midzomer-ritueel wordt de God gevraagd:

*Give us fair woodlands and green fields
Blossoming orchards and ripening corn*

Voor Doreen Valiente, die bovenstaande teksten heeft geschreven, was de God duidelijk een Vegetatiegod, verbonden met het graan en de andere gewassen en oogsten. Het zou daarom een logische stap zijn geweest om met het Lammas-ritueel aan te sluiten bij de oogstfeesten die tot voor kort rond deze tijd gevierd zijn in heel Europa. Daarbij werd de Graangod symbolisch geofferd, vaak weergegeven door het onthoofden van een speciaal daarvoor bewaarde korenschoof. Het Lammas-ritueel was echter al uitgewerkt voordat Valiente werd ingewijd en daarin was het de Godin die met het graan in verband werd gebracht. Tenslotte was het de Godin die volgens de opvatting van Gardner over de twee zomerfeesten Beltane en Lammas heerste. In het Lammas-ritueel wordt de Godin aangesproken als:

*Mighty Mother of us All
Mother of all fruitfulness
Give us fruit and grain
Flocks and herds
And children to the tribe
That we may be mighty*

Dit is geheel in overeenstemming met Gardners opvatting dat hekserij stamt uit de tijd dat jagers-verzamelaars zich voor het eerst met de landbouw bezighielden. Er is natuurlijk niets op tegen de Godin als Moeder Aarde in verband te brengen met graan en vruchten. Alleen is Lammas een oogstfeest en lijkt de bede om graan, vruchten en jonge dieren eerder iets dat bij Imbolc, vanouds een zaaifeest, hoort. Met Imbolc werd echter, zoals gezegd, de God aangeropen in een tekst ontleend aan

Crowleys *Gnostic Mass*. De God is hier niet de Graangod, maar wordt aangesproken als 'Lord within ourselves, whose name is Mystery of Mysteries.' In de originele tekst wordt God door Crowley onomwonden met de zon vergeleken: 'Our Lord in the Universe, the Sun, our Lord in ourselves whose name is Mystery of Mystery'. In het Imbolc-ritueel vertegenwoordigt de God de zich altijd verjongende kracht op spiritueel niveau.

Je kunt de traditionele Gardneriaanse rituelen voor de jaar-

Als onderdeel van het meifeest werden traditioneel linten om een meiboom of meipaal gevlochten. In Oisterwijk troffen we in 2009 bovenstaande meipaal aan.

feesten zien als openbaringen, die versluiert iets onthullen van het 'Mysterie der Mysteriën' en ze elk jaar naar de letter uitvoeren. Dat wordt door sommige Wicca's als een vanzelfsprekendheid gezien, maar door anderen beschouwd als fundamentalistische of behoudende Wicca. Je kunt de rituelen ook zien als meer of minder geslaagde pogingen de essentie van de Wicca uit te beelden. Dan beschouw je de Wicca als een levende religie die altijd in beweging is en blijft. In dat geval kun je proberen andere rituelen te ontwikkelen die beter passen bij je ideeën over de Godin en de God en hun plaats binnen de jaarcyclus.

Tijdens het Meifeest speelden traditioneel overal in Europa een Meibruid, of verschillende Meibruiden een rol. Links de kledij van de Meibruid in het Etnografisch Museum in Boedapest. Rechts een foto in dit museum van een Meifeest aan het begin van de 20^e eeuw.

De Godin en de God in de jaarfeesten

Hieronder geven we heel kort onze eigen ideeën over de plaats van de Godin en de God in de cyclus van het jaar, zoals dat in de jaarfeesten tot uiting komt.

Om de essentie van een jaarfeest-ritueel helder te krijgen is het nuttig dit jaarfeest te plaatsen in het kader van de hele

jaarcyclus. Acht jaarfeesten die helemaal op zichzelf staan vormen geen geheel. Aan de andere kant moet je ervoor waken niet een te strak schema te ontwerpen waar alle rituelen ingepast moeten worden. Soms wordt de cyclus van het leven in de jaarfeesten allegorisch uitgelegd als een ontwikkeling van de geboorte tot de dood. Als je dan Joël als geboorte kiest, ben je wel genoodzaakt de andere feesten ook in te delen als 'puberteit', 'volwassenheid', etc. Meestal zijn er een paar feesten waarbij dat aardig lukt en een paar die wat gekunsteld in het keurslijf worden gewrongen. Bovendien wil je misschien met de rituelen heel andere onderwerpen aanroeren dan de gang van geboorte naar dood. Denk goed na wat je in je rituelen wilt uitdrukken voordat je een schema gaat uitwerken om zelf rituelen voor de jaarfeesten te schrijven.

Je kunt bijvoorbeeld beginnen met je af te vragen wat Midwinter en Midzomer voor jou betekenen. Is het de God die met Midwinter geboren wordt of is het de groeikracht in de natuur die terugkeert? Midwinter is voor ons de terugkeer van de groeikracht van de God, de kracht die maakt dat de aarde weer vruchtbaar wordt en dat straks de zaden zullen ontkiemen. Met Midzomer is deze kracht op zijn hoogtepunt, maar het is tegelijk een keerpunt, een teken dat de kracht weer zal afnemen. Op zich is de afbrekende kracht een eigenschap van de Godin, waarbij we met name aan de eigenschappen van het element water kunnen denken. De Eikkoning symboliseert de groeikracht van de God; de Hulstkoning symboliseert dat de God deze groeikracht terugtrekt om de afbrekende krachten van de Godin hun werk te laten doen.

Hooioogst rond Midzomer 2009 in Hollandsche Rading.

In de natuur is de Godin altijd aanwezig omdat de aarde er altijd is. De Godin toont zich met Imbolc aan ons als de jonge aarde, die na de rust van de winter opnieuw vruchtbaar is. Voor de Kelten was Imbolc het feest van Brigid, de jonge vruchtbare Godin in wier schoot, de akkers, het zaad van de God zou ontkiemen. Tijdens een processie werd een beeld van Brigid rond de akkers gevoerd, waarna het eerste koren kon worden gezaaid.

Met Ostara, de Voorjaarsequinox, toont de Godin zich aan ons als zwangere vrouw. De God kennen we in deze tijd door zijn groeikracht, die steeds sterker merkbaar begint te worden. De God als vrucht van de eenwording van God en Godin is nog

niet zichtbaar. De groei vindt in het verborgene, onder de grond, plaats. Veel maankalenders in de Oudheid begonnen te tellen met de eerste maan na de Voorjaarsequinox en tot de achttiende eeuw werd de Voorjaarsequinox in vrijwel alle Europese staten als het begin van het jaar gerekend. In de oorspronkelijke Golden Dawn werden slechts twee jaarfeesten gevierd en wel de beide equinoxen. In de Wicca zijn deze twee er juist het laatst bijgekomen.

Meifeesten zijn tot in deze eeuw overal in Europa gevierd. Er werd om de meiboom gedanst waarbij mannen en vrouwen witte en rode linten om de stam heen vlochten. Hoewel men het erover eens is dat dit met vruchtbaarheid te maken heeft, wordt dit gebruik op heel verschillende manieren uitgelegd. Vaak wordt gezegd dat wit de onschuld symboliseert en rood vruchtbaarheid. Ook wordt wel gezegd dat wit de man en sperma vertegenwoordigt en rood op bloed en ontmaagding wijst. In ieder geval is men het erover eens dat het vlechten de paringsdaad uitbeeldt. Na afloop doken vele paartjes naar verluid de bosjes in om het ritueel kracht bij te zetten. In Engeland werd dat een 'greenwood marriage' genoemd.

Door Wicca's wordt Beltane vaak gezien als een *Hieros Gamos*, de eenwording van God en Godin. Het is vooral hier dat prachtige schema's om de jaarfeesten te bundelen stranden. Vaak laat men de God geboren worden met Joel en is hij met Imbolc het zaad dat in de net omgeploegde akker wordt gezaaid. Ostara is dan het jaarfeest waarin men viert dat het zaad in de aarde is ontkiemd. De Godin is als het ware zwanger van de God en hun kind is het graan dat met Midzomer en Lammas geoogst zal worden. Wat is dan de paring die tijdens Beltane plaatsvindt? De oude God is met Lammas het voorafgaande jaar geofferd en de nieuwe God moet nog geboren worden. Wie is het dan die met de zwangere Godin paart?

De oplossing die Janet en Stewart Farrar bieden in *Eight sabbats for witches* is uitermate gekunsteld. Ze splitsen de God in drie verschillende Goden. In de eerste plaats is er de Zonnegod, die wordt geboren met Joel en leeft tot de volgende Joel, waarbij hij sterft en gelijk weer herboren wordt. In de tweede plaats is er de Eikkoning, 'God of the waxing year' (als de dagen lengen), die met Joel geboren wordt. Met Beltane, aldus de Farrars, paart de God als Eikkoning met de Godin, wordt geofferd, staat weer op uit de dood en wordt opnieuw geofferd met Midzomer. De derde God die de Farrars onderscheiden is de Hulstkoning, 'God of the waning year' (als de dagen weer korter worden), die met Midzomer geboren wordt. Met Lammas paart de God, aldus de Farrars, als Hulstkoning met de Godin, wordt geofferd, staat weer op uit de dood en wordt met Joel opnieuw geofferd. Dit is een schoolvoorbeeld van een verkeerde manier om strakke schema's op jaarfeesten en eeuwenoude volksgebruiken toe te passen. Een paring van de Hulstkoning en de Godin met Lammas berust niet op volksgebruiken en is door de Farrars toegevoegd om het schema kloppend te krijgen. Evenmin is er reden om aan te nemen dat de Eikkoning tijdens de meifeesten of tijdens het Keltische Beltane ooit zou zijn geofferd. Ook dit is toegevoegd om de 'feiten' aan de theorie aan te passen.

Zo zijn er vele manieren om de jaarfeesten aan elkaar te koppelen als je het niet al te nauw neemt met de feiten. Een creatieve Wicca heeft uitgerekend dat Imbolc negen maanden na Beltane valt en in de betreffende Coven wordt de geboorte van de God dan ook met Imbolc gevierd.

Het bovenstaande leert ons dat we gemakkelijk het slachtoffer worden van onze eigen schema's en theologische bespiegelingen. De Godin is er het hele jaar door, altijd, en dat geldt ook voor de God. Als we zeggen dat de God wordt geofferd of wordt geboren, dan is dat een metafoor, bedoeld om

ons een bepaald aspect van de God en daarmee van onszelf en van de hele kosmos, duidelijk te maken. Als we zeggen dat het zaad van de God met Imbolc in de schoot van Moeder Aarde wordt gezaaid, dan maken we daarmee op een symbolische en poëtische wijze het creatieve vermogen van de God, en daarmee ons eigen creatieve vermogen en dat van de hele kosmos, duidelijk. De eenwording van de Godin en de God met Beltane is een metafoor die de essentie van de hele kosmos uitdrukt. God en Godin vormen een polariteit en waar zij samensmelten ontstaat nieuw leven. In de alchemie wordt dit 'het Grote Werk' genoemd, waarbij goud zou kunnen worden gemaakt uit lood en andere metalen. Eliphas Lévi noemt het Grote Werk een reiken naar het Absolute, dat het creatieve vermogen als goddelijke kracht in zich heeft. Goud is daarvan maar een symbool op het fysieke vlak.

Het oogstfeest werd vanouds verbonden met de Graangod of Graangodin. Voor de Grieken Demeter, voor de Romeinen Ceres. Vaak werd gezegd dat de Graangod werd geofferd om de nieuwe vegetatie te laten groeien. Tegel met Ceres uit Winterthur, 1650-1700. Museum voor Toegepaste kunst in Boedapest.

De Grote Rite

Het Grote Werk wordt in de Wicca de Grote Rite genoemd en voorgesteld als de eenwording van de God en de Godin. De analogie met mensen en dieren is uiteraard de paring en de bevruchting. Ook in de plantenwereld is er sprake van een bevruchting, waarbij mannelijk stuifmeel de vrouwelijke stamper bereikt en het vruchtbeginsel in een vrucht wordt omgezet. Daarbij vormen zich ook zaden. Uit het gezaaide zaad ontwikkelen zich planten. De mannelijke bloemen produceren stuifmeel, de vrouwelijke ontwikkelen een stamper. Sommige planten hebben tweeslachtige bloemen met zowel een stamper als meeldraden. Imbolc heeft te maken met zaaien, Beltane met bevruchten.

Tegel met Bacchus uit Winterthur, als tegenhanger van Ceres. Bacchus als God van de Wijn en Ceres als Godin van het graan werden door de Romeinen vaak samen vereerd. Het Herfstfeest wordt gewoonlijk gezien als feest voor Bacchus. Museum Toegepaste Kunst in Boedapest.

De God als Graangod of Wijngod is een metafoor om te laten zien hoe heel het plantenrijk de God en de Godin weerspiegelt. De Graangod die met Lammas wordt geofferd geeft de mensheid voedsel en geeft ook het zaad dat na de winter het volgend voorjaar weer gezaaid zal worden. Hieruit ontwikkelt zich de plant, maar zonder bevruchting is de plant steriel en geeft geen nieuwe vruchten en zaden. De bevruchting symboliseert de groeikracht en de kiemkracht van de God. Het is deze kiemkracht die het mogelijk maakt dat stuifmeel het vruchtbeingsel bevrucht en dat het zaad van een man de eicel van een vrouw bevrucht. De Grote Rite is een metafoor voor de bevruchting.

De Grote Rite wordt in de Wicca op verschillende manieren vorm gegeven. Het Gardneriaanse Boek der Schaduwen geeft twee mogelijkheden aan: 'In token or real'. Het eerste is symbolisch, het tweede is door middel van geslachtsverkeer. Het laatste prikkelt de fantasie van buitenstaanders, maar in de meeste Covens wordt er zelden of nooit gebruik van gemaakt. Doreen Valiente zegt in *The rebirth of witchcraft*, p 59, dat door Gardner, voorzover haar bekend, de Grote Rite nooit in werkelijkheid is uitgevoerd in aanwezigheid van de hele Coven. In de meeste Covens wordt de Grote Rite alleen in werkelijkheid uitgevoerd tijdens de derde inwijding, maar daarbij zijn dan nooit anderen aanwezig dan de twee personen die samen een nieuwe Coven willen beginnen. Als deze personen geen vaste relatie hebben, kunnen ze ook tijdens de derde inwijding de voorkeur geven aan de symbolische Grote Rite. Hierbij wordt, zoals gezegd, de wijn geconsacreerd op een andere manier dan tijdens de koekjes en wijn-ceremonie. In de symbolische Grote Rite houdt de Hoge priesteres de beker met wijn vast en steekt de Hoge priester zijn athame hierin. In sommige Covens wordt de symbolische Grote Rite elk ritueel uitgevoerd, anderen doen dit alleen met enkele jaarfeesten of uitsluitend met Beltane.

Het zelf schrijven van jaarfeest-rituelen

Uitgaande van bovenstaande visie op de jaarfeesten en de plaats van de Godin en de God daarin kun je voor elk jaarfeest een ritueel uitwerken. Met Joel keert de groeikracht van de God terug en dat kun je op de een of andere manier uitbeelden. Met Imbolc is deze groeikracht voldoende geworden om het eerste graan te zaaien in de opnieuw vruchtbare aarde. Met Ostara is dit zaad ontkiemd en groeit in het verborgene. Met Beltane vindt de bevruchting van het gewas plaats. Imbolc, Ostara en Beltane benadrukken de vruchtbaarheid van de Godin op drie verschillende manieren die je bijvoorbeeld tot uiting kunt brengen in drie verschillende invocaties van de Godin. Midzomer, Lammas en de Herfstequinox zijn oogstfeesten, waarbij met name de God op drie verschillende manieren getoond wordt. Midzomer is het toppunt van de groeikracht, zonder welke geen leven mogelijk zou zijn. Lammas toont het offer van de God, die zichzelf geeft als voedsel voor al wat leeft, het offer dat ook het zaad voor het volgend jaar geeft. De Herfstequinox is de laatste van de drie oogstfeesten, waarbij met name noten, appels en druiven centraal staan. Met Samhain is de laatste oogst van het jaar binnen. Samhain toont de Godin in haar donkere aspect. De afbrekende kracht, die vanaf Midzomer inzette, wordt nu steeds duidelijker merkbaar. In het Samhain-ritueel kan dit aspect van de Godin centraal staan.

In Wicca-rituelen worden vaak invocaties van de Godin of de God gedaan. In het vorige hoofdstuk hebben we uitgelegd waarom enige ervaring met het doen van rituelen nodig is voordat je je aan een invocatie waagt. In het Gardneriaanse Boek der Schaduwen houdt een invocatie in dat de Godin op HPS of de God op HP wordt opgeroepen. Daarbij wordt een bepaalde tekst uitgesproken en wordt met de staf de Godin of God als het ware in het lichaam van HPS of HP neergetrokken.

Volgens het oorspronkelijke Gardneriaanse Boek der Schaduwen spreekt HPS tijdens een invocatie van de Godin geen woord, net zo min als HP namens de God spreekt. Alleen tijdens de zogeheten *Charge* spreekt HPS namens de Godin, maar de Charge wordt niet in alle Covens en zeker niet tijdens elk ritueel gedaan. Het is onze ervaring dat dergelijke teksten juist de meeste indruk maken tijdens een ritueel. Het is dan ook aan te raden teksten te maken of te improviseren waarin tijdens een invocatie namens de Godin of de God wordt gesproken. Hoogdravende teksten met vele onbekende en soms onuitspreekbare godennamen schieten hun doel voorbij, maar een eenvoudige tekst die recht uit het hart komt, kan veel indruk maken op ieder die aan het ritueel deelneemt.

Volgens het Gardneriaanse Boek der Schaduwen wordt tijdens een invocatie alleen de Vijfvoudige Kus gegeven en wordt de Godin of God daarna gevraagd het lichaam van HPS of HP weer te verlaten. Dit laatste is voorzover ons bekend nergens beschreven in de boeken over Wicca, maar is toch van essentieel belang als je wilt voorkomen dat iemand 'blijft zweven' en niet helemaal terugkeert naar de gewone dagelijkse realiteit. De techniek is even simpel als doeltreffend. Bij een invocatie van de Godin vraagt HP na afloop de Godin het lichaam van HPS weer te verlaten. Bij een invocatie van de God is het HPS die de God vraagt het lichaam van HP weer te verlaten. Beiden visualiseren daarbij dat de Godin of God zich van het lichaam losmaakt en opstijgt, terwijl het lichaam zwaar wordt en op de grond wordt gedrukt. Belangrijk is deze visualisatie altijd op dezelfde manier te doen, zodat het een ingesleten gewoonte wordt. Je kunt de visualisatie versterken door een handeling om je te aarden. Een paar keer op de grond stampen is daarbij een beproefde methode.

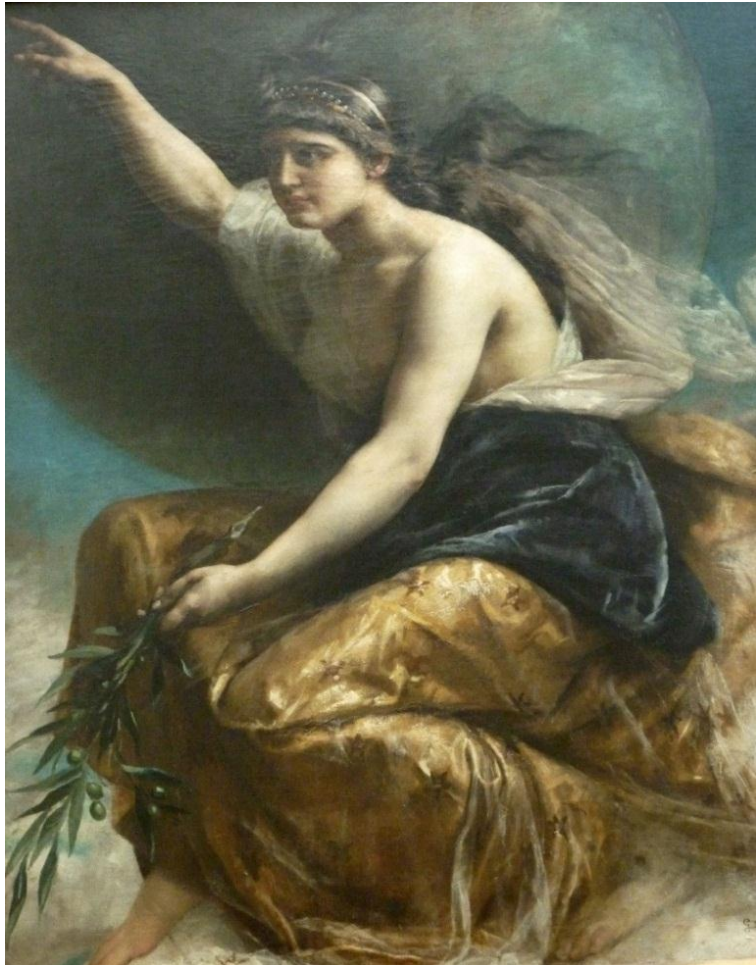
9 Ontspanning, visualisatie en meditatie

Er wordt wel gezegd dat je geen heks kunt worden, maar dat je zo geboren bent. In zekere zin is dat waar. Het toetreden tot een Coven wordt meestal als een 'thuiskomen' ervaren. Soms wordt ons gevraagd of een heks over bepaalde gaven dient te beschikken. 'Jawel', zeggen wij dan, 'toewijding en doorzettingsvermogen en van allebei onvoorstelbaar veel.' Ook dat is waar. Als je weet en voelt dat Wicca je pad is, kan niets je daarvan afhouden.

Veel mensen denken dat je paranormaal begaafd moet zijn om een goede Wicca te kunnen worden. Onze ervaring is dat helderziendheid door veel mensen eerder als een ballast dan als een gave wordt ervaren. Dan hebben we het niet over de mensen die beweren paranormaal begaafd te zijn. Die houden alleen zichzelf voor de gek en proberen indruk te maken met sterke verhalen. Echte helderziendheid maakt iemand uiteraard niet ongeschikt voor de Wicca, maar spontaan opduikende beelden en visioenen kunnen storend en misleidend zijn als je niet hebt geleerd ze als zodanig te herkennen en onder controle te krijgen.

Iedere Wicca behoort een aantal vaardigheden te beheersen voordat hij of zij in staat kan worden geacht een Cirkel te trekken en een ritueel te leiden. Als je geluk hebt, vind je een geschikte Coven die bereid is je op te nemen en je te trainen. Als de covenleiders vinden dat ondervinding de beste leermeester is, zullen ze je begeleiden als het fout gaat. Daar gaan we tenminste maar vanuit.

We zijn er geen voorstander van dat Wicca's zichzelf inwijden en dit hoofdstuk is dan ook niet bedoeld als vervanging van een coentraining. Het is niet meer dan een voorbereiding op deze training. Wie ervoor kiest zichzelf in te wijden heeft een grondiger voorbereiding nodig dan de oefeningen die we in dit hoofdstuk geven, bijvoorbeeld via de persoonlijke begeleiding van een ervaren Wicca. Het is mogelijk een schriftelijke cursus

*Allegorische voorstelling De Studie
in Museum La Piscine in Roubaix,
Frankrijk, 1903.*

Wicca of natuurmagic te volgen, maar veel dingen kun je niet uit een boekje leren. Zorg dat je een goede basis hebt en begin pas aan echte rituelen, compleet met invocaties en alles wat er bij een Wicca-ritueel komt kijken, als je een gedegen training hebt gehad in het doen van meditaties en visualisaties. Het is belangrijk dat je weet hoe je je moet aarden, zodat je niet tijdens een ritueel of visualisatie wegzweeft en moeilijk weer in de alledaagse werkelijkheid terug kunt komen.

Besluit niet te snel dat er geen Coven is die op je zit te wachten zodat je maar beter jezelf kunt inwijden. Ook zonder dat je de

eerste of tweede graad bezit, kun je de jaarfeesten vieren. Ook zonder het volledige ritueel voor het trekken van een Cirkel uit te voeren, kun je ervaren wat het is in een gewijde plaats bepaalde handelingen te verrichten. Je kunt beginnen met in de vier windrichtingen een symbool voor het betreffende element neer te leggen, bijvoorbeeld een steen voor het element aarde in het Noorden, een veer voor lucht in het Oosten, een kaars voor vuur in het Zuiden en een kelk met water in het Westen. Dat geeft al een heel ander karakter aan de plaats waar je werkt. Doe als het even kan je vieringen met anderen samen, dan kun je ervaringen uitwisselen en ideeën opdoen. Na verloop van tijd kun je dan handelingen toevoegen, bijvoorbeeld door de Cirkel met water te besprenkelen en dan een keer met wierook rond te lopen.

Naast het opdoen van ervaringen met het vieren van de jaarfeesten zijn er een aantal basisvaardigheden die elke Wicca zich eigen dient te maken. Deze vaardigheden worden hieronder kort beschreven.

Magisch dagboek

Als je van plan bent je ooit serieus met Wicca te gaan bezighouden is het belangrijk nu al een magisch dagboek te gaan bijhouden. Dat is geen toverboek of Boek der Schaduwen, maar gewoon een schrift waarin je noteert wat je allemaal op dit pad doet en wat je daarbij opvalt. Je kunt bij bepaalde oefeningen aangeven wat gemakkelijk was en welke problemen je tegenkwam. Het noteren in je dagboek helpt je de ervaringen beter te onthouden en te verwerken. In veel Wicca-opleidingen wordt het bijhouden van een magisch dagboek aangeraden of verplicht gesteld. Het is een groot voordeel als je jezelf die discipline al hebt bijgebracht. Ook als je niet van plan bent Wicca te worden is het zinvol bijvoorbeeld te noteren welke visualisaties je doet en wat je daarbij opvalt. Later kun je

terugbladeren en soms versted staan wat je destijds hebt opgeschreven. Als je dat wilt kun je bepaalde oefeningen nog eens doen en ervaren wat het verschil is met de eerste keer.

Ademhalingsoefeningen

Van essentieel belang bij het doen van visualisaties (zie onder) is dat je je kunt ontspannen. Als je gespannen bent is je aandacht ergens anders, bij iets wat je hebt meegemaakt of wat je nog te wachten staat. Om je te kunnen ontspannen is het noodzakelijk dat je op de juiste manier ademt. De volgende oefening kan je daarbij helpen.

Ga op een stoel zitten, rechtop, met je rug tegen de leuning. Zet je voeten op de grond. Sla je benen niet over elkaar want dat blokkeert de energiestroom. Als je daar de voorkeur aan geeft, kun je ook op de grond gaan liggen. Sluit je ogen. Haal een paar keer diep adem. Voel hoe de adem je longen en je buik vult, hou de adem een paar seconden vast en laat hem dan weer rustig ontsnappen. Meestal zijn we geneigd na het inademen direct weer uit te ademen. Als dat helpt, kun je er in stilte bij tellen: drie tellen inademen - twee tellen vasthouden - drie tellen uitademen - twee tellen vasthouden - drie tellen inademen. In sommige handleidingen worden andere tijden genoemd voor inademen, vasthouden en uitademen. Kies dat ritme waar je je prettig bij voelt, maar wijk niet teveel van het bovenstaande af en verwaarloos het vasthouden van de adem niet. Vul je borstholte met lucht en adem niet alleen met je buik. Deze ademhalingsoefening vormt de inleiding tot vele andere oefeningen. Voordat je gaat mediteren of een geleide visualisatie begint, haal je eerst een paar keer diep adem. Daardoor ontspan je na enige training vanzelf en kom je in de juiste gemoedstoestand om te gaan mediteren of visualiseren.

Ontspanningsoefeningen

Ga zitten zoals je dat ook voor de ademhalingsoefeningen doet.

Rustende draak bij de kerk St Ouen in Rouen, Frankrijk.

Na een paar keer diep geademd te hebben, zoals hierboven beschreven, richt je je aandacht op je voeten. Je knijpt de tenen van je rechtervoet samen en ontspant ze weer. Daarna neem je de tenen van je andere voet. Dan doe je hetzelfde met de spieren onder je voeten, je enkels, kuiten, knieën en bovenbenen. Ga op die manier alle spieren van je

onderlichaam, buik, borst, armen en hoofd langs. Voel waar spanningen zitten en ervaar wat het verschil is als je die spieren ontspant. Besteed vooral aandacht aan je rug en schouders. Dit zijn de plaatsen waar vaak spanningen worden vastgezet. Blijf je al die tijd bewust van je ademhaling en adem af en toe wat dieper in als je aandacht afdwaalt naar andere dingen. Ga al je spieren af, span ze en ontspant ze dan weer.

Deze oefening doe je minstens twee weken lang iedere dag. Als het je dan nog steeds moeite kost je te ontspannen kun je eens een andere houding proberen, bijvoorbeeld liggend of in klermakerszit. Er is geen richtlijn hoe lang deze oefening moet duren. Sommige mensen kunnen zich in een paar minuten volledig ontspannen, anderen hebben er een half uur voor nodig. Neem in ieder geval de tijd en raffel niets af. Zorg ervoor dat je niet gestoord kunt worden tijdens de oefening. Licht eventuele huisgenoten in en zet de bel van je telefoon of mobiel uit.

Als je deze oefening goed beheerst kun je proberen hem in te korten, bijvoorbeeld door je hele gezicht in één keer te ontspannen en niet elke spier afzonderlijk aan te spannen en weer te ontspannen. Als het resultaat tegenvalt, kun je altijd teruggaan naar de uitvoerige methode. Zodra het lukt een hele groep in één keer te ontspannen kun je de volgende keer een grotere groep, bijvoorbeeld je hele bovenlichaam, nemen. Uiteindelijk kun je na een paar keer diep te ademen je hele lichaam aanspannen en ontspannen.

De beschreven oefening is geschikt om je te ontspannen voordat je een visualisatie of meditatie gaat doen. Je kunt de oefening natuurlijk ook gewoon doen omdat je je er geestelijk en lichamelijk beter door gaat voelen. Als je je echt volledig wilt ontspannen, kun je er onderstaande oefening aan toevoegen. Dit is een combinatie van ademhalings- en ontspanningsoefeningen. Om te voorkomen dat je in slaap valt is het beter dat er iemand bij is, die je begeleidt bij het ontspannen en aangeeft wanneer je weer teruggaat naar de gewone werkelijkheid.

Als je de oefening alleen doet, kun je ook iets opnemen om jezelf te begeleiden, bijvoorbeeld een zachte muziek, die je helpt je te ontspannen. Na een bepaalde tijd kun je dan hier overheen een tekst spreken in de trant van: 'Je beweegt je voeten... en je handen... Je wordt je weer van je lichaam bewust... Langzaam kom je terug in deze ruimte... Je voelt de stoel waarop je zit, de leuning tegen je rug... Je opent je ogen, rekt je eens uit en als je er wat moeite mee hebt weer helemaal terug te komen, stamp je een paar keer op de grond.'

Doe de eerder beschreven ontspanningsoefening en richt dan je aandacht op je ademhaling. Stel je bij het inademen voor dat je adem via je neusgaten je hele lichaam binnenstroomt. Voel die adem tot in je vingertoppen en tenen. Bij het uitademen stel je je voor dat de adem via je longen en je neusgaten weer je

lichaam verlaat. Je voelt hoe spanningen door die adem worden losgemaakt en meegevoerd. Je bent je bewust van je hele lichaam en je voelt overal je adem doorheen stromen. Als je begeleider of de opgenomen tekst dat aangeeft, bereid je je erop voor weer terug te komen in de gewone werkelijkheid.

Je kunt deze techniek ook gebruiken voor heling, bijvoorbeeld als je je depressief of niet zo fit voelt, verkouden bent of griep hebt. Je stelt je dan voor dat je een stroom gouden licht inademt. Dit licht verspreidt zich over je hele lichaam en verdrijft alle spanningen en narigheid. Bij de uitademing stel je je voor dat een zwarte stroom door je neusgaten je lichaam verlaat. Als je weer inademt, komt opnieuw een gouden stroom naar binnen en geeft je weer kracht en energie.

Als je het moeilijk blijft vinden je te ontspannen, kan het zin hebben je op te geven voor een cursus yoga of meditatie. Sommige Wicca's zeggen dat yoga een oosterse techniek is die niet past bij onze westerse Wicca. Bepaalde basis-technieken van de

verschillende oosterse meditatiescholen zijn echter zeer bruikbaar in de Wicca. New Age winkels verkopen muziek die is bedoeld om bij te mediteren of je te ontspannen. Probeer zelf uit of je daar baat bij hebt.

De vier werelden

Om de werking van geleide visualisaties, creatieve visualisaties, divinatie en magie duidelijk te maken kan het zinvol zijn heel beknopt iets te zeggen over de verschillende 'werelden' die door de meeste occultisten onderscheiden worden.

De Levende Sleutel. Schilderij uit 1899 van János Vaszary. Hongaars Nationaal Schilderijmuseum in Boedapest.

In de eerste plaats is er de **fysieke wereld**. Dit is de gewone werkelijkheid die we met onze zintuigen waar-nemen. Ook de etherische laag die door helderzienden wordt waargenomen, wordt hiertoe gerekend. De fysieke wereld weerspiegelt de werking van de vier elementen.

Dan is er de **astrale wereld**. Dit is de sfeer waarmee we via ons onbewuste en in dromen in contact staan. Het is ook de sfeer waar de ziel direct na de dood verondersteld wordt heen te gaan. Magie en divinatie werken op het astrale vlak.

Via divinatie probeer je inzicht en kennis aan de astrale wereld te onttrekken. Via magie probeer je veranderingen op het astrale vlak te bewerkstelligen.

Deze veranderingen werken door op het fysieke vlak en daarom is het onverstandig en gevaarlijk magie te bedrijven zonder dat je hierin getraind bent. Het astrale vlak is ook de sfeer van de illusies, waar dingen vaak heel anders zijn dan ze lijken.

In de derde plaats is er de **mentale sfeer**. Met de gewone zintuigen kunnen zelfs helder-zienden hier niets van waarnemen. Alleen met onze intuïtie kunnen we soms iets uit deze sfeer opvangen, maar zodra we proberen deze flits te vertalen in beelden en gebeurtenissen, bevinden we ons op het astrale of fysieke vlak. In geleide visualisaties en meditatie proberen we een verbinding met de mentale sfeer tot stand te brengen, in de hoop daar een boodschap op te pikken waar we in het dagelijks leven iets aan hebben. Het is mogelijk dat tijdens de visualisatie deze boodschap in een flits wordt gegeven. Door onze geest wordt deze flits dan vertaald in beelden en gebeurtenissen die we op dat moment gewoon nemen voor wat ze zijn. Als we er achteraf over nadenken komen bepaalde beelden ons misschien vreemd voor, net als de gebeurtenissen in een droom.

In de vierde plaats wordt door een aantal occultisten de **spirituele sfeer** onderscheiden. Met onze zintuigen kunnen we er niets van waarnemen en ook ons verstand heeft er geen toegang toe. Het is de oorsprong van de Godenwereld die zich in de diepste laag van ons onderbewuste manifesteert in archetypen. Alleen via de mentale en astrale sfeer kunnen we iets uit deze sfeer ervaren.

De vier werelden moeten we ons niet te letterlijk voorstellen. Het zijn metaforen om ons de samenhang van de kosmos duidelijk te maken. Er zijn andere indelingen, waarin drie, zeven of twaalf werelden worden onderscheiden. In de Wicca

zijn vooral de fysieke, astrale en mentale sfeer belangrijk. De spirituele sfeer is weliswaar de bron waaruit de hele kosmos is voortgekomen, maar deze sfeer staat te ver van ons af om er op enigerlei wijze contact mee te maken of invloed op uit te oefenen. De Godin en de God die in de Wicca worden aanbeden, vinden hun oorsprong in de spirituele sfeer, maar daar zijn ze een onkenbare en onnoembare kracht. Alles wat we van de Godin en de God ervaren zijn indrukken uit de mentale sfeer, zoals ze zich in de astrale sfeer aan ons voordoen.

Agrippa onderscheidt de kosmos in een elementaire, hemelse en intellectuele sfeer. De elementaire sfeer komt overeen met de fysieke wereld, waarin het goddelijke zich in de werking van de vier elementen manifesteert. In de hemelse sfeer manifesteert het goddelijke zich, onder andere, in symbolen en in de werking van de verschillende planeten. In de intellectuele sfeer manifesteert het goddelijke zich in de vorm van Goden en engelen. Buiten deze drie sferen plaatst Agrippa wat hij als *Oorspronkelijke Wereld* aanduidt. Dit is de onkenbare oorsprong van de kosmos, te vergelijken met wat we hiervoor hebben beschreven als de spirituele sfeer.

Agrippa's indeling komt er in wezen op neer dat er een aardse sfeer is en een Godenwereld, waartussen zich nog een derde sfeer bevindt. Hierin grijpt hij terug op Plato, die de geestenwereld ziet als middelaar tussen mensen en Goden. Ook Plato beschouwt de Goden als manifestaties uit een onkenbare sfeer, die hij de *Ideeënwereld* noemt. In een van zijn dialogen, Symposium, omschrijft Plato de geestenwereld als volgt: 'De geesten zijn de afgezanten en tolken die tussen hemel en aarde laveren. Ze brengen onze aanbidding en onze gebeden naar boven en keren terug uit de Godenwereld met antwoorden en opdrachten en aangezien ze zich tussen beide rijken bevinden, smeden ze deze samen en maken er een geheel van. Ze zijn het medium dat door zieners wordt gebruikt en waarvan priesters

zich bedienen in hun offerriten, initiaties, incantaties, divinaties en magie, want het goddelijke zal zich niet direct mengen met het menselijke en het is alleen door tussenkomst van de geestenwereld dat een mens, hetzij wakend hetzij in de slaap, in contact kan komen met de Goden.'

De astrale sfeer is niet gelijk te stellen aan Agrippa's hemelse sfeer of Plato's geestenwereld, maar vertoont er wel veel overeenkomst mee. De astrale sfeer is waar we ons op richten met divinatie en magie omdat we geen direct contact met de mentale sfeer kunnen leggen. De astrale sfeer is waar we ons in de Cirkel, die 'tussen de werelden' is, bevinden.

Op de indeling van Agrippa komen we nog terug in het hoofdstuk over magie.

Geleide visualisaties

Het doel van een geleide visualisatie is iemand door middel van een gesproken tekst in een bepaalde gemoedstoestand te brengen zodat hij of zij bepaalde situaties of gebeurtenissen die worden beschreven op dat moment als werkelijkheid ervaart. De beschrijving van de Mykeense tempel en het heiligdom onder de heuvel in het hiervoor gegeven Joelritueel is hiervan een voorbeeld.

De techniek van geleide visualisatie was al in de Oudheid bekend. De priesters van Anubis, de Egyptische Hond-god die over het dodenrijk heerst, gebruikten geleide visualisaties om de zielen van overledenen naar het dodenrijk te begeleiden.

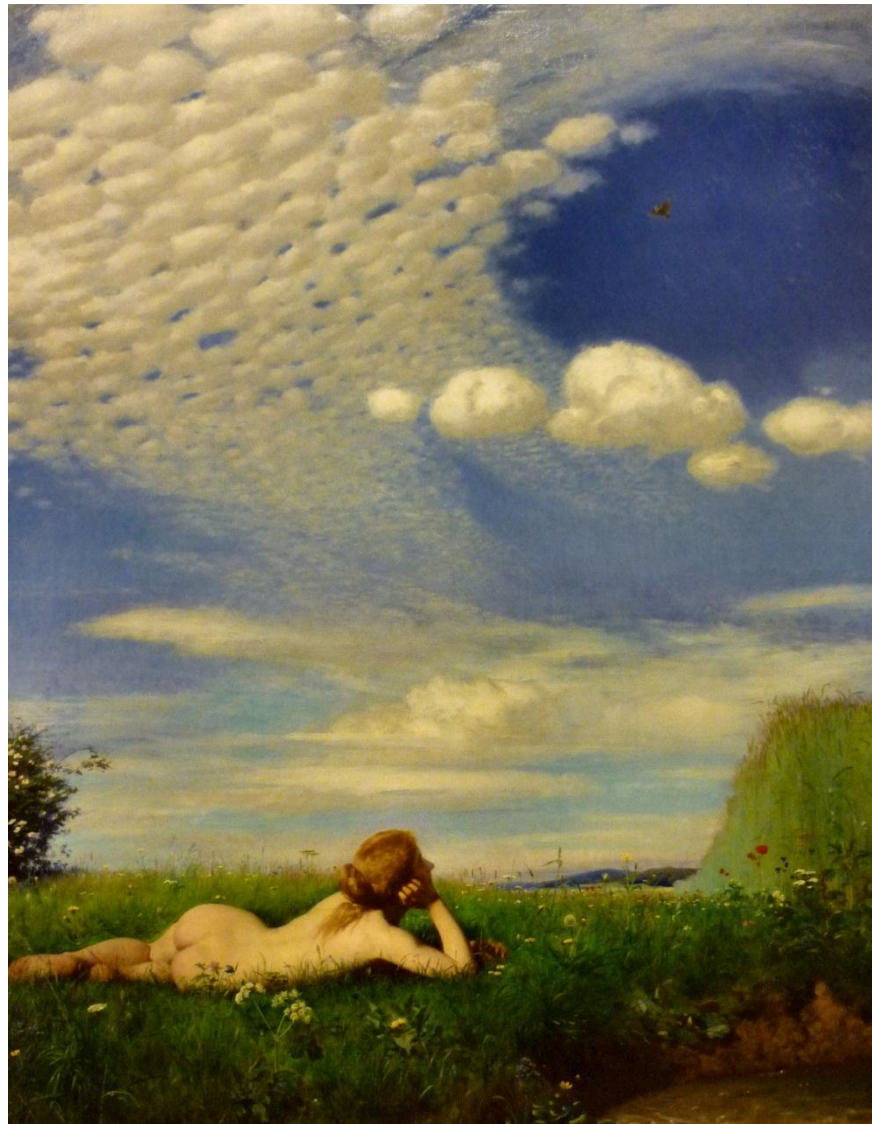
De visualisatie wordt niet gezien als een 'fantasie'. Er wordt vanuit gegaan dat de geest de mentale sfeer binnengaat tijdens de visualisatie. De doden die door Anubis worden begeleid kunnen daar blijven, maar voor levenden is het bezoek aan de mentale wereld uiteraard maar tijdelijk. Zo'n tijdelijk bezoek kan heel zinvol zijn. Dat wisten de Grieken al. Ons woord therapeut is afgeleid van *therapeutoi*. Dit waren de priesters van

de God-geneesheer Asklepios, die onder andere geleide visualisaties gebruikten om de oorzaak van een ziekte op te sporen en deze te genezen.

Hoewel geleide visualisaties in de Oudheid vrij algemeen gebruikt werden, was deze techniek vrijwel vergeten. In de Golden Dawn en verschillende andere esoterische scholen werd er wel gebruik van gemaakt, maar deze kennis was uitsluitend voor ingewijden bestemd. Pas in de tachtiger jaren werd deze techniek ook buiten de esoterische scholen onderwezen.

Met name Dolores Ashcroft-Nowicki, Marian Green en Starhawk hebben ertoe bijgedragen dat *pathworkings*, zoals ze in het Engelse taalgebied genoemd worden, in grotere kring bekend zijn geworden.

Het is belangrijk dat je de tekst hoort en niet van papier leest.

De Leeuwerik. Schilderij uit 1882 van Pál Szinyei Merse. Hongaars Nationaal Schilderijmuseum in Boedapest.

Tijdens het lezen kun je jezelf niet helemaal laten gaan en blijf je tezeer aan de gewone omgeving gebonden. Als er niemand is die de tekst kan voorlezen of improviseren, kun je deze van tevoren opnemen en later afspelen. Ook zijn er geleide visualisaties te koop bij New Age-winkels, esoterische boekhandels en via Internet.

Het is belang-rijk dat je je goed ontspant voordat je aan een geleide visualisatie begint. Het is echter niet de bedoeling dat je in slaap valt. Het is daarom af te raden te gaan liggen. Het beste is gemak-kelijk te gaan zitten, bijvoor-beeld met je rug tegen de leuning van je stoel, je voeten op de grond en je armen losjes op je schoot. Een rechte rug bevordert het doorstromen van de energieën door je lichaam. Als je dat liever doet, kun je ook op de grond gaan zitten. Bedenk wel dat je een tijdlang stil moet blijven zitten, dus kies een houding waarin je niet snel stijf wordt of slapende benen krijgt. Door een paar keer diep in en uit te ademen, zoals hiervoor omschreven, kun je je al snel voldoende ontspannen. Als je tijdens de visualisatie merkt dat je aandacht verslapt kun je een paar keer wat dieper ademhalen.

Een geleide visualisatie werkt het beste als je je de situatie zo goed voorstelt dat je daar aanwezig bent. Als de tekst te snel wordt gesproken of voorgelezen (een veel gemaakte fout) krijg je niet de gelegenheid je bepaalde situaties voor de geest te halen en raak je de draad kwijt. Dat hoeft geen onoverkomelijk bezwaar te zijn. Soms blijft iemand tijdens een geleide visualisatie wat langer bij een bepaald onderdeel hangen, bijvoorbeeld omdat de bron die wordt beschreven iets heel speciaals voor hem of haar betekent. Vaak pakt zo iemand dan later de draad weer op of volgt een eigen pad.

In een geleide visualisatie volg je bepaalde instructies. Zodra je je gaat afvragen of je het er wel mee eens bent en of het wel logisch is wat er allemaal gebeurt ben je 'eruit' en vaak is het moeilijk de draad weer op te pakken. Dit ligt voor een groot

deel aan de visualisatie zelf. Soms worden in een visualisatie moeilijke woorden of ingewikkelde intriges gebruikt. Als wordt gesproken van een 'sistrum' en je denkt: 'Wat is dat ook alweer?' dan schakel je je bewuste denken in en dan ben je terug in de gewone realiteit. Hetzelfde gebeurt in een geleide visualisatie waarin acht en dertig Egyptische Goden en Godinnen de revue passeren en je je voortdurend afvraagt wie wie ook weer is. Soms is het aan te raden bepaalde dingen maar langs je heen te laten gaan en er niet te lang bij stil te staan.

Een ander probleem is dat een bepaald onderdeel van de visualisatie zoveel weerstanden kan oproepen dat je er niet aan mee wilt doen. Voor iemand die op het nippertje aan een brand is ontsnapt kan het traumatisch zijn om in een visualisatie over een vuur te springen. Iemand die last heeft van claustrofobie kan het benauwd krijgen als hem in de visualisatie gevraagd wordt een kelder of kleine kamer in te gaan. Als je dat soort problemen tegenkomt, dwing jezelf dan niet de opdracht naar de letter uit te voeren. Als een vuur je beangstigt, loop er dan omheen. Als een afgesloten ruimte je beangstigt, blijf er dan buiten of visualiseer een open deur of raam.

*Vogels in de
Donaudelta,
Roemenië.
Mooi
uitgangs-
punt voor
een geleide
visualisatie
of creatieve
visualisatie.*

Het zelf schrijven van een geleide visualisatie

Het schrijven van een geleide visualisatie is een uitstekende manier om te leren je op bepaalde beelden te concentreren en deze op anderen over te brengen. Begin met een eenvoudige en herkenbare situatie. De pathworkings die Marian Green in verschillende van haar boeken geeft, beschrijven vaak een wandeling door het bos, een ontmoeting met een oude vriend of een bezoek aan een kasteel.

Verwerk eigen ervaringen in je verhaal, dat maakt het vaak levendiger.

Probeer niet al je kennis over een bepaald onderwerp in je tekst te spuien. Teveel details leiden de aandacht af.

De situatie in een geleide visualisatie hoeft niet herkenbaar te zijn, als je je er maar in kunt verplaatsen. Misschien ben je nooit in een beschreven situatie geweest, maar je kunt je er wel in meegaan.

Het kan heel onthullend zijn om in een geleide visualisatie te ervaren hoe het is in een afgrond te vallen of onder water te duiken. Bepaalde mensen kunnen, zoals gezegd, om persoonlijke redenen problemen hebben met zo'n situatie. Iemand wiens kind net is verdronken wordt waarschijnlijk panisch als hem wordt gevraagd naar de bodem van de zee te gaan. Als je twijfelt vraag dan voordat je de visualisatie gaat leiden voor anderen of iemand problemen heeft met de gebeurtenissen die in de visualisatie voorkomen.

Zorg ervoor dat de geleide visualisatie eindigt zoals hij begonnen is. Dat vergemakkelijkt het terugkomen in de gewone werkelijkheid. Een simpele techniek is om herkenbare dingen te noemen op de heenweg en daar op de terugweg opnieuw op te wijzen. Wees heel concreet en duidelijk in deze verwijzingen, bijvoorbeeld: 'Je ziet een omgevallen boom die over het pad ligt. Je stapt er overheen en loopt het pad af tot je bij een wit huis met een rieten dak bent gekomen.' Op de terugweg zeg je

dan: 'Je komt bij het witte huis met het rieten dak dat je op de heenweg ook gezien hebt. Je loopt het bospad weer af tot je bij de omgevallen boom bent gekomen en stapt er overheen.'

Vertel de deelnemers aan de visualisatie bij het eind dat ze zich prettig en ontspannen voelen en laat ze weer terugkomen in de ruimte waar ze zich bevinden.

Creatieve visualisaties

In een geleide visualisatie wordt iedere deelnemer in een bepaalde gemoedstoestand gebracht, waarin de geest veronder-

Een van de vennen bij Oisterwijk

steld wordt contact te maken met de mentale sfeer. Daarna worden een aantal handelingen en situaties beschreven die door elke deelnemer als zodanig worden meegemaakt.

Bij een creatieve visualisatie is de voorbereiding hetzelfde. Door middel van ademhaling en ontspanning wordt de

deelnemer in contact gebracht

met de mentale sfeer. Het is de bedoeling dat daarna de beelden vanzelf in de deelnemer opwellen. Een creatieve visualisatie is heel goed alleen te doen omdat het niet nodig is dat iemand je tijdens de visualisatie vertelt wat je moet gaan doen. Het is wenselijk jezelf een bepaalde opdracht te geven, maar dat doe je vooraf, voordat je begint met je te ontspannen. Je kunt bijvoorbeeld tegen jezelf zeggen: 'Ik wil terug naar de tijd dat ik een kind van vijf was.' Of je zegt: 'Ik wil naar een bos gaan en daar rondlopen.' Je kunt ook zonder opdracht een creatieve visualisatie doen en wel zien wat zich voordoet.

Het is aan te bevelen creatieve visualisaties altijd op dezelfde manier te beginnen door je eerst te ontspannen en daarna volgens een vast patroon van handelingen de mentale sfeer binnen te gaan. Je kunt je bijvoorbeeld voorstellen dat je een pad afloopt en bij een poort komt. Je haalt de sleutel uit je zak, opent de poort en gaat naar binnen. Achter de poort is een brede laan met bomen aan weerskanten. Je sluit de poort achter je en loopt de laan af. Aan het eind van de laan is een grasveld dat in een nevel is gehuld. Je loopt naar de rand van het grasveld en kijkt naar de mist voor je. Na een poosje zie je iets uit de nevel opdoemen. Wat dat is zal te maken hebben met de opdracht die je jezelf gegeven hebt.

Omdat er in een creatieve visualisatie niemand is die je precies vertelt wat je moet doen, is het nuttig de eerste keer een geleidegeest of een totemdier te zoeken. Het is een wezen dat bij je hoort en je de komende tijd, misschien wel de rest van je leven, zal vergezellen op momenten dat je daar behoefte aan hebt.

Om een geleidegeest of totemdier te vinden, breng je jezelf op de hierboven beschreven manier tot de rand van het nevelveld. De eerste gedaante die je uit de mist ziet opdoemen is dan je geleidegeest. Als je al een vaste begeleider hebt in deze sfeer dan zal die je ook hier vergezellen. Je begeleider kan een dier

zijn, een fabeldier, een mens of een wezen dat elke beschrijving tart. Het wezen kan mannelijk, vrouwelijk of geslachtsloos zijn. Vraag het wezen naar zijn of haar naam en vraag of het je geleidegeest wil zijn die verschijnt als je hem of haar roept of nodig hebt. Bij de volgende visualisatie kun je de geleidegeest zodra je bij het nevelveld bent aangekomen aanroepen. Je kunt ook eerst andere dingen laten gebeuren en pas later de geest roepen.

Soms verschijnt een geleidegeest spontaan. Stuur hem dan niet weg want meestal heeft hij je iets te vertellen. Let erop dat de geleidegeest niet met je meegaat terug naar de gewone wereld

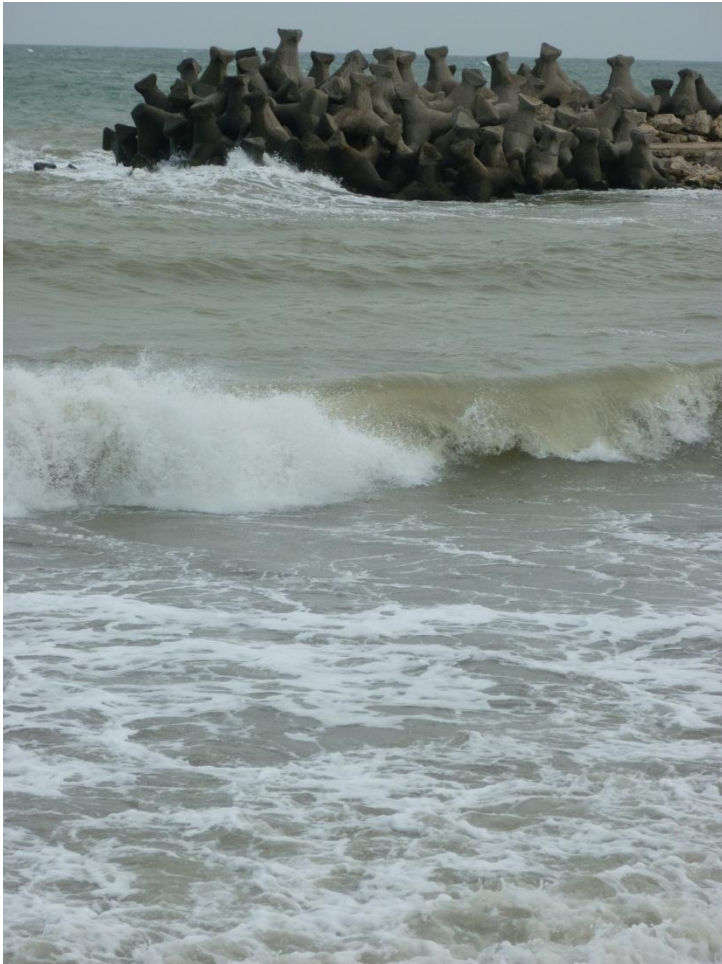
Elfenbankjes op boomstronk bij Solse Gat.

en achterblijft als je bij de poort bent aangekomen.

Het is ook mogelijk een creatieve visualisatie te verwerken in een geleide visualisatie. Een simpele en veelgebruikte techniek is de deelnemer in een geleide visualisatie naar een kamer te voeren, waar hij of zij een kast opent, daarin een kistje aantreft en dit openmaakt. Wat er in het kistje zit, laat je opborrelen uit de creatieve fantasie van de deelnemer. Na een poosje gaat dan de geleide visualisatie weer verder.

Creatieve visualisaties lenen zich uitstekend om, bijvoorbeeld, kennis te maken met het wezen van de vier elementen. Je kunt een week lang elke dag een visualisatie doen die te maken heeft met de verschillende facetten van een bepaald element. Voor

het element aarde kun je jezelf bijvoorbeeld de opdracht geven een onderaardse gang in te lopen. Als je dat liever hebt kun je je geleidegeest vragen met je mee te gaan. Een volgende keer kun je je voorstellen dat je een mol bent en ervaren wat het is om in de aarde te leven. De derde keer kun je jezelf de opdracht geven een steen te worden en je zult verbaasd staan welke verrassende

*Het strand bij Mangalia in
Roemenië aan de Zwarte Zee.*

beelden er dan in je opkomen. Op die manier kun je een week lang proberen het wezen van het element aarde langs verschillende invalshoeken binnen te gaan. Probeer niet teveel te sturen en laat de beelden vanzelf komen. Je kunt elke dag je ervaringen in je magisch dagboek noteren. Schrijf precies op welke opdracht je jezelf gaf en wat je tijdens de visualisatie hebt meegemaakt en ervaren.

Na een week kun je overstappen op het element water. Geef

jezelf een duidelijke opdracht om je dit element eigen te maken, bijvoorbeeld: 'Ik duik onder water in een meer en kijk wat ik daar allemaal tegen-kom.' De volgende dag zeg je tegen jezelf: 'Ik ben het water dat door de aarde siepelt en door planten wordt opgezo-gen.' Of: 'Ik ben een rivier die uit een bron op een berg

ontstaat, steeds groter wordt en tenslotte in de zee uitstroomt.' Na een week lang elke dag een dergelijke visualisatie te hebben gedaan, stap je over op het element vuur. Tenslotte neem je het element lucht. Op deze manier kun je alle elementen op een heel directe manier ervaren en leren dat je je in deze sfeer gewoon in een vuur, onder water, onder de grond of in de lucht kunt bevinden zonder angst te hebben.

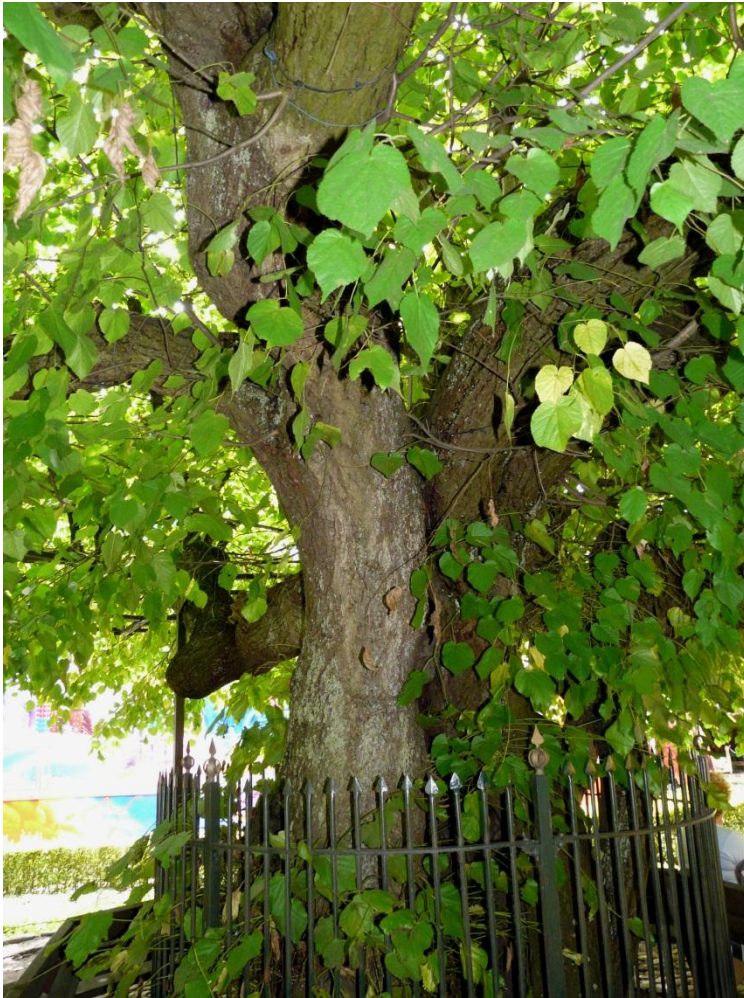

Pandhof Sinte Marie in Utrecht. Mooi samenspel van de vernieuwde kruidentuin en de Pandhof uit de 12^e eeuw.

Beeldvisualisaties

Een goede manier om creatieve visualisaties te doen is aan de hand van afbeeldingen. Je kijkt daarbij eerst naar een bepaalde foto of tekening, sluit dan je ogen en begint op de gebruikelijke manier aan een creatieve visualisatie door je te ontspannen, de poort te openen en naar het nevelveld te gaan. Je hebt jezelf

hierbij geen opdracht gegeven in woorden, maar jezelf wel een

*Eeuwenoude dorpslinde bij het
Raadhuis in Oisterwijk.*

bepaald beeld ingeprent dat je nu voor je ziet zodra de mist optrekt. Deze methode wordt veel gebruikt aan de hand van tarotkaarten. Met name de tarot van Aleister Crowley leent zich hier uitstekend voor. Je kunt ook plaatjes uit tijdschriften of zelfgemaakte foto's gebruiken.

Het is ook mogelijk verschillende foto's achter elkaar te bekijken en die in één creatieve visualisatie te gebruiken. Het onderstaande is de

beschrijving van een door ons uitgewerkt systeem. Je kunt uiteraard je eigen varianten hierop bedenken.

Verzamel dertien verschillende foto's of tekeningen voor de volgende categorieën: landschappen, gebouwen, doorgangen en een bestemming. Voor de landschappen kun je foto's nemen van een tuin, een bos, een meer, een duinenrij, e.d. Bij de gebouwen kun je denken aan een gewoon huis, een kasteel, een paleis, een tempel, een ruïne. De doorgang kan een deur, raam of luik zijn, maar ook foto's van gordijnen of draperieën kunnen worden gebruikt. De laatste groep geeft aan waar je naartoe

gaat: je doel of bestemming. Het kan een foto van een mysterieuze binnen-plaats zijn, een kistje dat je kunt openen. Een spiegel of een afbeelding van een Godin of God kan ook gebruikt worden, evenals een afbeelding van een dier dat je iets kan vertellen of laten zien.

In totaal heb je $4 \times 13 = 52$ kaarten. Als je dat veel vindt, kun je er minder nemen, alleen wordt de variatie dan minder. Je kunt de foto's op systeemkaarten of correspondentiekaarten plakken. Dan hebben ze allemaal dezelfde maat en kun je ze gemakkelijker bewaren en schudden. Je kunt ook ansichtkaarten nemen of zelf foto's of tekeningen maken.

Verdeel de kaarten naar de categorieën in vier stapels en leg ze met de afbeelding naar beneden. Trek van elke stapel blind een kaart. Als er meer deelnemers aan de visualisatie zijn, pakt ieder voor

*Acanthus in de tuin van de
Pieterskerk in Utrecht.*

zichzelf vier kaarten. Leg de kaarten open voor je neer en bekijk ze aandachtig. Daarna sluit je je ogen en begint op de gewone manier een creatieve visualisatie. Als de mist over het veld optrekt zie je het landschap waarvan je zojuist een afbeelding hebt bekeken. Je wandelt door het landschap en kijkt naar wat je ziet. Als er zich bepaalde dingen of gebeurtenissen voordoen laat je ze gewoon gebeuren. Tenslotte kom je bij het

gebouw dat je gezien hebt. Je gaat naar binnen en loopt het gebouw door tot je de doorgang vindt die op de derde foto of tekening stond. Je gaat erdoor naar binnen en komt dan uit bij wat je op de vierde afbeelding gezien hebt. Je merkt vanzelf wat er dan gebeurt. Misschien krijg je antwoord op een vraag die op dat moment in je opkomt of waar je al langer mee worstelt. Misschien krijg je een voorwerp. Kijk ernaar en laat het beeld op je inwerken. Als je niet direct voelt wat het voorwerp met jou te maken heeft zal je dat misschien later begrijpen.

*Tegel met zon in de Historische
Tuinen van het Alcazar in Sevilla uit
1607.*

Als je denkt dat het tijd is om terug te gaan verlaat je het huis door dezelfde opening als waardoor je bent binnengekomen. Je loopt door het landschap terug naar de poort waardoor je bent binnengekomen. Je sluit de poort achter je en gaat weer terug naar de plaats waar je zit om heel langzaam weer tot jezelf te komen. Je rekt je eens uit en denkt na over wat je hebt gezien en meegemaakt. Schrijf het op in je magische dagboek voordat je bepaalde details vergeten bent. Als je met anderen bent kun je

ervaringen uitwisselen.

Beeldvisualisaties zijn ook te gebruiken om de elementen te ervaren. Je kunt dan afbeeldingen voor elk van de elementen verzamelen. Voor aarde kun je, bijvoorbeeld, een berglandschap, een korenveld of omgeploegde akker nemen. Lucht kun je weergeven met afbeeldingen van een vogel, wolkenhemel of blauwe lucht. Afbeeldingen van zeeën, rivieren, meren of vissen kunnen het element water vertegenwoordigen. Vuur kun je weergeven met foto's van de zon, een houtvuur, een kachel, kaarsen en een woestijn of zandvlakte. Kies blind een van de foto's en laat deze afbeelding in de creatieve visualisatie uit de mist opdoemen. Probeer het betreffende element zo direct mogelijk te ervaren en er als het ware één mee te worden. Je kunt ook uit elke categorie één foto kiezen en dan in de visualisatie door alle elementen gaan.

Observatie en visualisatie

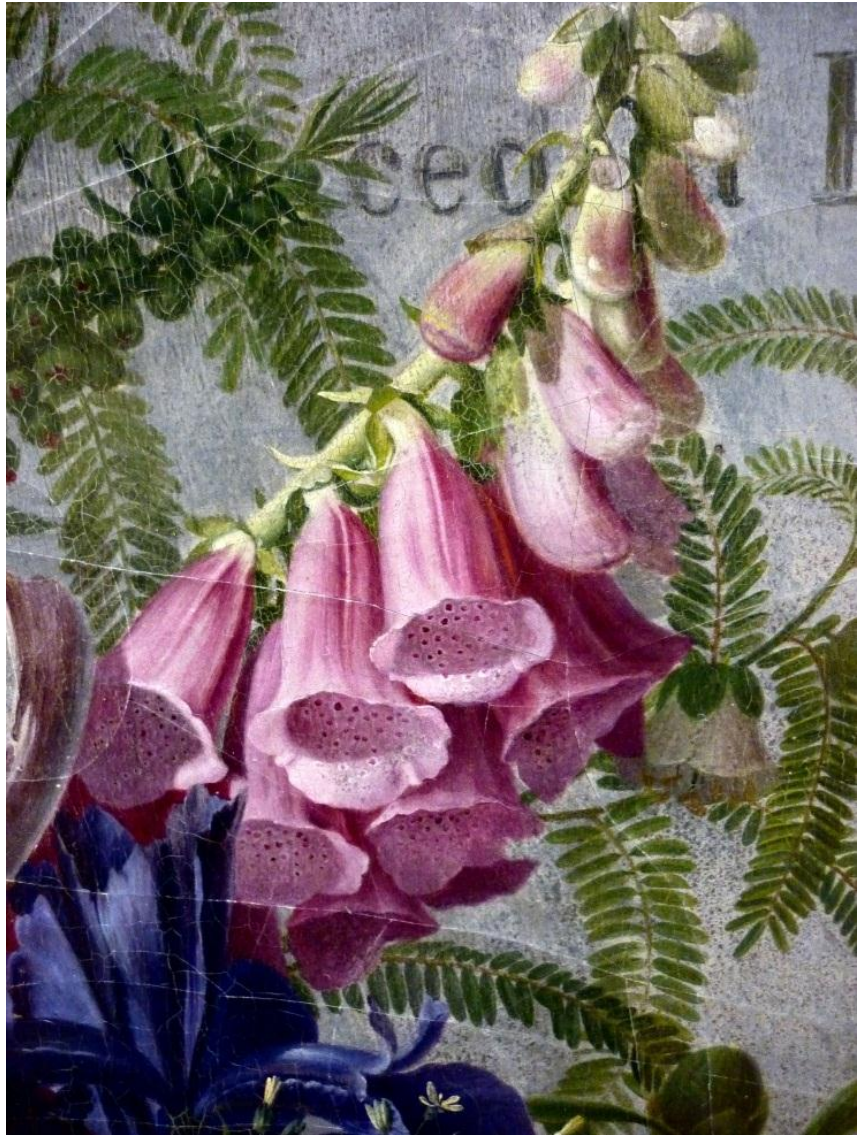
Visualisatie is een zeer bruikbare techniek om te leren je bepaalde beelden voor de geest te halen. Als je magie wilt bedrijven is het belangrijk je een beeld te kunnen vormen van datgene wat je wilt bereiken. Als je magie gebruikt, bijvoorbeeld, om een weggelopen kat terug te brengen naar huis is het belangrijk dat je je een beeld vormt van de kat en van het huis waar de kat heen moet. De een is er beter in om zich beelden te vormen dan een ander, maar tot op zekere hoogte is dit vermogen wel te trainen. Het gaat er daarbij niet om dat beelden uit je onderbewuste opwellen, zoals in de hierboven beschreven creatieve visualisaties. In de nu volgende oefeningen leer je een bepaald beeld bewust op te roepen en vast te houden.

Een goede oefening om je visualisatievermogen te trainen is een bepaald voorwerp een halve minuut intensief te observeren. Het kan een boek zijn, een beeldje, een foto, onverschillig wat. Daarna sluit je je ogen, haalt een paar keer diep adem en

probeert je het voorwerp zo duidelijk mogelijk voor de geest te halen. Probeer het beeld een paar minuten vast te houden en open dan weer je ogen. Noteer in je magische dagboek wat je hebt gedaan en wat het resultaat was. Beschrijf wat goed ging en waar je moeite mee had. Neem de volgende keer een ander voorwerp.

Doe dit een week lang elke dag. Probeer erachter te komen waarom je bepaalde voorwerpen heel gemakkelijk kunt visualiseren en andere veel moeilijker zijn.

Nadat je bovenstaande oefeningen gedaan hebt, doe je de tweede week hetzelfde, maar dan zonder dat je het voorwerp eerst observeert. Je gaat zitten, sluit je ogen, haalt een paar keer diep adem en probeert je dan iets voor de geest te halen dat niet aanwezig is,

Digitalis op schilderij van Antoine Chazal uit 1830 voor de graftombe van Gerard van Spaendonck. Museum La Piscine in Roubaix, Frankrijk.

bijvoorbeeld de bureau-stoel op je werk of het gezicht van een familielid. Probeer dit beeld net zo duidelijk en met net zoveel details te visualiseren als de voorwerpen die je in de eerste oefening net bestudeerd had. Doe ook deze oefeningen een week lang en noteer ze in je magische dagboek. Ga na of er vooruitgang is of dat er sprake is van een golfbeweging, waarbij het soms wat beter gaat en dan weer minder.

Als bovenstaande visualisatie-oefeningen goed zijn verlopen kun je iets proberen dat moeilijker is: het visualiseren van simpele abstracte figuren. Het lijkt tegenstrijdig, maar het is moeilijker je een cirkel of een vierkant voor te stellen dan een

*Doornappel in
Openluchtmuseum Arnhem.*

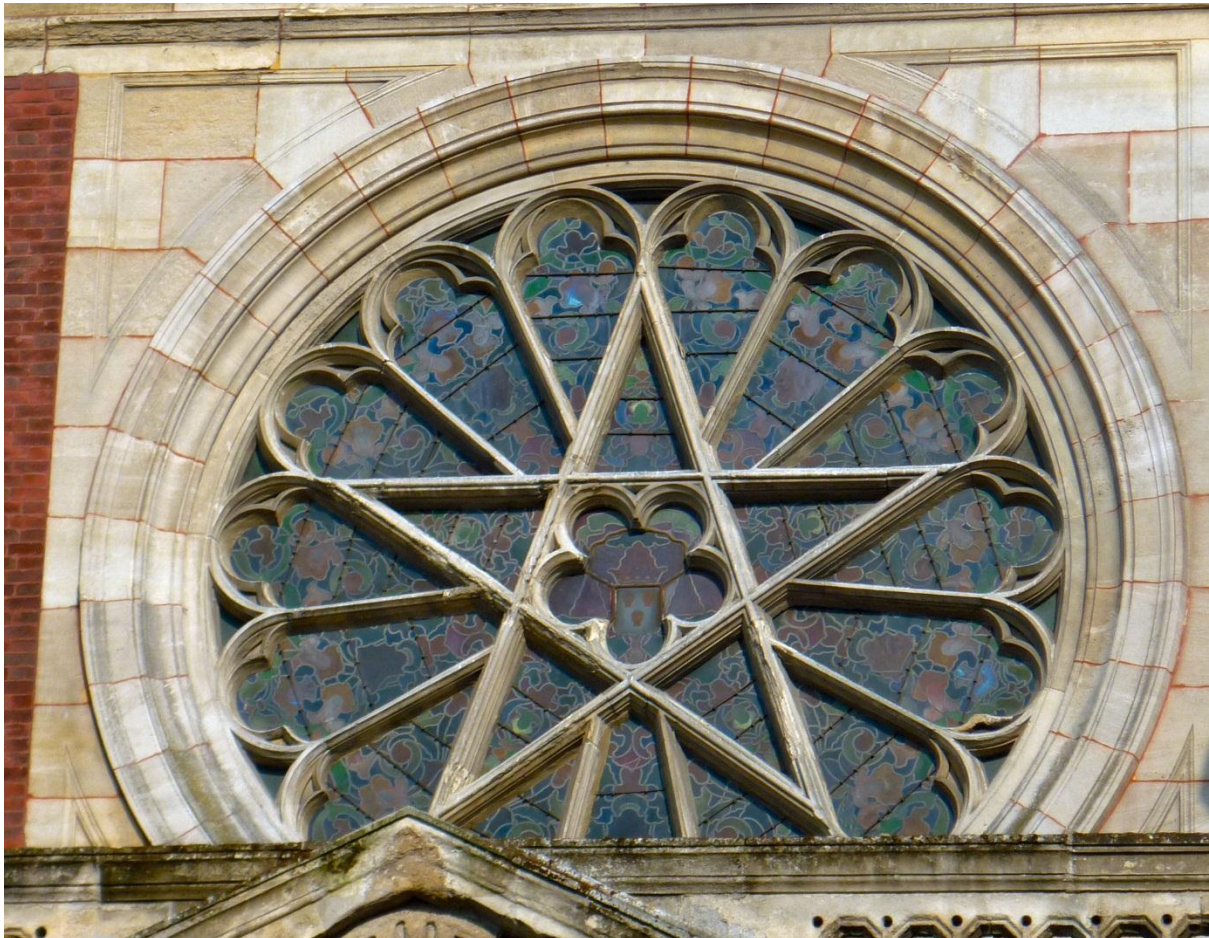
of ander ingewikkeld voorwerp met talloze details. Misschien lukt het je een lichtgevende blauwe cirkel heel even op een zwarte achtergrond te projecteren, maar er is niets om je aandacht vast te houden en voordat je het weet is het beeld weer verdwenen, zodat je het opnieuw moet projecteren, tot het weer verdwijnt.

Veel mensen lukt het helemaal niet een cirkel, vierkant of driehoek langer dan in een flits vast te houden. Toch is het in de

Wicca belangrijk om dit soort projecties te kunnen maken. Het trekken van een Cirkel met een zwaard of athame heeft alleen effect als je je het krachtveld van de Cirkel voor kunt stellen. Om dezelfde reden heeft het trekken van een pentagram alleen

effect als je het beeld tijdens en na het trekken voor je ziet. Anders sta je maar wat te zwaaien met je athame en gebeurt er verder niets.

Het is niet nodig dat je na het trekken daadwerkelijk een lichtgevend pentagram als een soort neonreclame voor je ziet,

Pentagram in roosvenster van de Eglise Saint Sever in Rouen, Frankrijk, 19^e eeuw.

maar wel moet je het krachtveld voelen dat je daar hebt achtergelaten. Om jezelf hierin te trainen, kun je een week, of zoveel langer als nodig, elke dag de volgende oefeningen doen. Sluit je ogen en stel je voor dat je met je athame of je vinger een cirkel van blauw licht in de lucht vóór je schrijft. Probeer het beeld zo lang mogelijk vast te houden en schrijf de cirkel opnieuw als hij verflauwt of verdwijnt. Op dezelfde manier maak je een driehoek, eerst met de punt naar beneden, dan een

met de punt naar boven.

Als het in de lucht schrijven van lichtgevende driehoeken, cirkels en vierkanten je goed afgaat, kun je een pentagram proberen. Begin bovenaan en ga dan naar linksonder. Trek op die manier het oproepende pentagram van aarde, zoals dat in hoofdstuk 7 is beschreven. Een voorwaarde voor het slagen van deze opdracht is dat je een pentagram kunt trekken. Als je er niet in slaagt met een pen op papier vloeiend een pentagram te trekken zal het je in de lucht ook niet lukken. Oefen zo nodig op papier het trekken van pentagrammen voordat je probeert ze te visualiseren. Desgewenst kun je ook de pentagrammen voor de andere elementen visualiseren, zowel de oproepende als de uitbanningspentagrammen. Doe dit tot je zelf vindt dat het vlot gaat. Trek de pentagrammen eerst met je ogen dicht en dan met je ogen open en probeer in beide geval hetzelfde krachtveld te visualiseren.

Werken met de elementen

Naast de hierboven beschreven creatieve visualisaties zijn er nog andere manieren om je de werking van de elementen eigen te maken. Een van deze manieren is een zo groot mogelijk aantal begrippen in te delen naar de elementen. Je kunt bijvoorbeeld de jaargetijden indelen: voorjaar (lucht), zomer

Waterplanten in de Donaudelta.

(vuur), herfst (water) en winter (aarde). Je kunt de windrichtingen nemen, kleuren, muziekinstrumenten, dieren, planten. Soms moet je er misschien even over nadenken en zie je op het eerste gezicht geen verband tussen de elementen en, bijvoorbeeld, muziekinstrumenten. Maar dan bedenk je dat de trillingen van zware trommels toch wel heel aards zijn, terwijl blaasinstrumenten bij lucht horen. Als je dergelijke correspondenties in verschillende boeken nakijkt, zullen ze vaak verschillende elementen aan hetzelfde begrip koppelen. Er is niet één juiste oplossing als de een de kleur zwart aan het element aarde koppelt en de ander hier geel voor neemt. Het gaat erom welk aspect voor jou belangrijk is. Als de aarde voor jou het diepe mysterie van de donkere aarde is, moet je zwart nemen. Als de aarde voor jou de draagster van het wuivende koren is, kun je aan geel de voorkeur geven.

Kies in geen geval iets omdat het nou eenmaal zo in een boek staat, zonder dat je begrijpt waarom. Vraag je ook af welke waarde je aan bepaalde indelingen hecht. Je kunt een lijst maken met, bijvoorbeeld, de vier aartsengelen: Raphaël (lucht), Michaël (vuur), Gabriël (water) en Uriël (aarde), maar als je niet met deze krachten werkt, betekent de indeling weinig voor je.

Probeer de eigenschappen van elk van de elementen zoveel mogelijk eigenschappen op een rijtje te zetten. Wat stel je je allemaal voor bij het element water: emoties, lustgevoelens, vruchtbaarheid, afbraak. Wat nog meer? Op dezelfde manier voor de andere elementen.

Je kunt een lijst met willekeurige begrippen nemen en proberen ze in te delen naar een van de elementen. Woede hoort bij vuur en standvastigheid bij aarde, maar waar reken je liefde onder? De een zal liefde bij vuur zetten en denkt dan aan oplaaiende hartstocht. Een ander zal aan seks denken en liefde onder het element water rangschikken. Een heel aardig en leerzaam

groepsspel is een lijst met dergelijke begrippen samen te stellen en deze met een aantal personen ieder voor zich te laten indelen naar een van de elementen. Je leert dan niet alleen wat ieder onder elk van de elementen verstaat, maar ook wat ieder zich bij elk van de gegeven begrippen voorstelt.

Oefening om te aarden

Als je aan een ritueel deelneemt is het belangrijk dat je je kunt ontspannen en alle dagelijkse beslommeringen van je af kunt laten glijden. Nog belangrijker is echter dat je goed geaard bent. Het zijn geen loze woorden dat je je in een ritueel 'tussen de werelden' bevindt. Door het trekken van de Cirkel schep je een ruimte waarin je je kunt openstellen voor een contact met de andere sferen. Je bent nog steeds in de fysieke werkelijkheid, maar je staat open voor invloeden uit de astrale en mentale wereld. Als je niet goed geaard bent kunnen de astrale invloeden met je op de loop gaan. In het meest extreme geval kun je uit je lichaam treden. In een ritueel kan dit bijzonder hinderlijk en zelfs gevaarlijk zijn. Gelukkig staan de meeste mensen zo stevig met beide benen op de grond dat dit niet gebeurt, maar ook stabiele personen kunnen worden aangetrokken door de astrale aantrekkingskracht, waardoor ze het gevoel krijgen 'te gaan zweven'.

De volgende oefening is bedoeld om je te leren jezelf te aarden door je eigen middelpunt of zwaartepunt te zoeken en te vinden. Ga met je voeten iets minder dan een halve meter uit elkaar staan en hel iets over naar voren. Je knieën zijn iets gebogen en je gewicht rust op de bal van je voeten, niet op je hielen. Haal een paar keer diep en rustig adem en ontspan je. Beweeg je bovenlichaam langzaam naar voren tot je voelt dat je je evenwicht verliest, waarna je terug gaat. Daarna beweeg je naar achteren en opzij. Ervaar waar je middelpunt zit, de plaats in je lichaam waar je als het ware omheen draait als je je evenwicht

probeert terug te vinden. Beweeg al je lichaamsdelen en zoek je middelpunt. Dat ligt ongeveer vijf centimeter onder je navel. Concentreer je op dat punt en breng heel je bewustzijn naar die plek over. Door deze oefening regelmatig te doen, kun je leren je bewustzijn naar je zwaartepunt te verplaatsen. Je bent dan goed geaard en kunt letterlijk tegen een stootje zonder dat je uit je evenwicht raakt. Je kunt je middelpunt ook zoeken als je iets moeilijks moet doen, bijvoorbeeld solliciteren of een lezing houden.

Oefening in het werken met polariteit

Sint-Janskruid en wolfskers kunnen een polariteit vormen van licht en donker.

Het ervaren van polariteit is essentieel in de Wicca. De Godin en de God staan heel dicht bij je als je in staat bent het spanningsveld tussen beide te voelen. Polariteit is geen probleem dat opgelost moet worden en geen tegenstelling die moet worden overbrugd. Polariteit is een kracht die kan worden gebruikt in een ritueel of bij het werken met magie.

Om duidelijk te maken welke vormen een polariteit kan aannemen is de volgende oefening te gebruiken. Neem pen en papier en schrijf alle polariteiten op die je invallen. Het gaat

daarbij steeds om twee begrippen die met elkaar samenhangen, elkaar aanvullen en zonder elkaar ondenkbaar zijn. Neem als voorbeeld licht-donker. We kunnen ons alleen licht voorstellen omdat we ook weten wat donker is en omgekeerd. Ook groot-klein is een polariteit, evenals licht-zwaar. Probeer te voorkomen dat de ene term die je geeft uit de andere is voortgekomen. Neem dus niet eerlijk-oneerlijk, maar eerlijk-vals.

Als je alle polariteiten hebt opgeschreven die je kunt bedenken ga je proberen ze in te delen naar kenmerkend voor de Godin en kenmerkend voor de God. Soms zal

Het element Vuur als nimf met de Zon en een uit de as herrijzende feniks. Paleis op de Dam, Amsterdam. Rond 1650 gemaakt door Artus Quellien.

dat gemakkelijk gaan: Vrouw = Godin en man = God. Bij andere polariteiten zal je wat meer moeite hebben. Soms kan het helpen om de elementen in je oordeel te betrekken. Misschien heb je in eerste instantie moeite de polariteit licht-zwaar in te delen. Als je bedenkt dat water en aarde de 'zware' elementen zijn en lucht en vuur de 'lichte' zal dat gemakkelijker gaan. Op dezelfde manier kun je hoog (vuur en lucht) en laag (water en aarde) indelen. Waarschijnlijk zullen er een aantal polariteiten overblijven die je niet kunt indelen naar kenmerken van de Godin of de God. Zet ze allemaal onder elkaar en

probeer ze te rangschikken naar categorieën als 'waardeoordelen' (bijv. goed-slecht) 'werkwoorden' (bijv. geven-nemen). Deel ook de polariteiten die je wel kunt plaatsen in naar dit soort categorieën en kijk welke verschillen er zichtbaar worden.

Vraag je af waarom bepaalde categorieën wel betrekking hebben op de Godin en de God en andere niet.

Als je deze oefening met anderen doet, kun je op dit punt aangekomen de resultaten vergelijken. Kijk welke polariteiten de anderen hadden die je zelf niet had bedacht en welke verschillen er zijn tussen jouw indeling en die van anderen.

Een andere manier om met polariteiten om te gaan is door het ervaren van mannelijke en vrouwelijke

Het element water als nimf met waterplanten in het haar, een schip boven zich en een vis aan haar voeten Paleis op de Dam, Amsterdam. Rond 1650 gemaakt door Artus Quellien.

energie. Het beste is de oefeningen samen met een ander te doen. Het hindert niet als beiden man of vrouw zijn. Iedere man en vrouw is in staat zowel mannelijke als vrouwelijke energie te geven en te ontvangen. Mannelijke energie is uitstralend of middelpuntvliedend. Vrouwelijke energie is middelpuntzoekend. De 'partners' in deze oefening hoeven geen vaste relatie te hebben. Het is zelfs beter van niet. Vaste

Een ander manier om het element water af te beelden, als zeemeermin met waterplanten in haar, met een kruik waaruit water en vissen stromen. Paleis op de Dam, Amsterdam. Rond 1650 gemaakt door Artus Quellien.

partners hebben hun energie soms zozeer afgestemd op die van de ander dat ze deze energie bijna niet meer voelen. Tussen de mannelijke en vrouwelijke polen van een magneet

ontstaat een krachtveld waardoor energie gaat stromen. De mannelijke pool stuwt de energie weg, de vrouwelijke pool trekt haar juist aan. Het is vrij simpel deze energiestroom te ervaren. Je gaat tegenover je partner staan of zitten. Je strekt je armen voor je uit, zodanig dat je de handen van je partner net niet raakt. Je stelt je voor dat er van alle kanten een intens blauwwit licht op je schijnt dat je met je hele lichaam opneemt. Deze energie breng je over naar je middelpunt, dat als een reservoir gevuld wordt. Als je vindt dat het genoeg is stuur je de energie naar je linkerhand en laat haar vandaar overstromen naar de rechterhand van je partner. Tegelijk trek je deze energiestroom via de linkerhand van je partner weer terug in je rechterhand en laat haar via je rechterarm, rug en linkerarm weer in je linkerhand stromen, waarna de energie weer naar je partner gaat. Dit hou je een tijdlang vol, zodat de energie door jouw lichaam en dat van je partner blijft stromen. De tweede keer laat je de energie de andere kant uit stromen door met je rechterhand te geven en met je linkerhand terug te nemen. Je kunt deze stroom versterken door je partner te laten meewerken in het stuwen van de energiestroom. Je partner kan ook passief zijn en achteraf vertellen met welke hand je energie gaf en met welke hand je nam. Veel mensen zeggen 'nooit energieën te voelen', maar tijdens een weekend met Tony Willis, die ons deze techniek leerde, bleek bijna iedereen de energiestroom perfect te kunnen aangeven.

Een andere manier om de energie tussen jou en je partner te laten stromen is de volgende. Je gaat tegenover je partner staan. Je stelt je voor dat een blauwwit licht van alle kanten op je schijnt. Je slaat deze energie op in je middelpunt. Je partner doet hetzelfde. Op een teken laat je allebei deze energie stromen. Er kan een groepsleider aanwezig zijn die dit teken geeft. Je kunt ook met elkaar afspreken dat een van beide het teken geeft, door bijvoorbeeld 'Nu' te zeggen. Het is belangrijk

dat je afspreekt in welke richting je de energie laat stromen. Stel dat jij de energie naar beneden laat stromen. Je partner laat de energie dan juist naar boven gaan. Je laat de energie vanuit je middelpunt naar je voeten gaan en stelt je voor dat de energie daar je lichaam verlaat, ombuigt en door het lichaam van je partner weer omhoog gaat. Als de energie uit het hoofd van je partner komt buigt de stroom naar je toe en komt via jouw hoofd je lichaam weer binnen. Je laat de energie zo een tijd stromen en stelt je voor dat het energieveld zich tot ver achter je rug, ver boven je hoofd en ver onder je voeten uitstrekt. Voor je partner geldt hetzelfde. Je bent een magneet geworden, negatief van boven en positief bij je voeten. Je partner is ook een magneet, maar dan omgekeerd: positief van boven en negatief van onderen. Ervaar de polariteit tussen jouw hoofd en dat van je partner, tussen jouw voeten en die van je partner. Ervaar ook de polariteit tussen je eigen hoofd en je eigen voeten.

Als de energiestroom eenmaal op gang is gebracht, kost het weinig moeite dit een paar minuten in stand te houden. Stop ermee als je vermoeid wordt of als je partner aangeeft te willen stoppen. Doe de oefening ook met de energiestroom in omgekeerde richting en ervaar wat het verschil is.

Wie zich wil bekwamen in het gebruiken van energiestromen en polariteit kunnen we het boekje *Werken met energieën* van R.M.Miller en J.M.Harper aanraden.

De in dit hoofdstuk gegeven oefeningen zijn, zoals gezegd, niet meer dan een eerste aanzet. Voor wie zich daadwerkelijk met Wicca of magie wil gaan bezighouden, is de begeleiding van een ervaren leraar of lerares onontbeerlijk. Alle gegeven oefeningen zijn echter ongevaarlijk en kunnen ook zonder deze begeleiding gedaan worden. De oefeningen vormen de basis voor iedere verdere studie of ontwikkeling op dit pad.

10 Divinatie

Divinatie is de naam van een techniek die wordt gebruikt om langs occulte weg antwoord te krijgen op bepaalde vragen. Dit kunnen vragen zijn over de toekomst, bijvoorbeeld: 'Zal het ooit iets worden tussen Petra en mij?' De vragen kunnen ook het heden betreffen, bijvoorbeeld: 'Vindt Petra me aardig?' Een directe manier zou zijn om Petra de vraag voor te leggen, of het anderen die haar ook kennen te vragen. Dat heeft het nadeel dat Petra er misschien geen antwoord op wil geven en dat anderen zich kunnen vergissen in hun oordeel.

Het woord divinatie is afgeleid van het Latijnse *divinare* (voorspellen of divineren) en hangt samen met *divina*, d.w.z. goddelijk. In de rechtspraak was *divina* het godsoordeel, waarbij divinatie werd gebruikt om de schuldige aan te wijzen. Tot het eind van de Middeleeuwen is hiervan in heel Europa gebruik gemaakt.

Bij een divinatie verricht iemand over het algemeen bepaalde handelingen die niet logisch met de vraag samenhangen en uit het resultaat van deze handelingen leidt hij of zij het antwoord af. Als Peter om erachter te komen of Petra hem aardig vindt een madeliefje pakt en een voor een de blaadjes plukt, waarbij hij zegt: 'Ze vindt me aardig... Ze vindt me niet aardig...' etc., dan is hij bezig te divineren. Als het laatste blaadje wordt geplukt bij 'Ze vindt me aardig', zal hij wellicht toenadering zoeken. Als het laatste blaadje bij 'Ze vindt me niet aardig' wordt geplukt, dan neemt hij aan dat Petra niets om hem geeft en zal hij haar misschien uit zijn gedachten proberen te zetten.

Divinatie in het verleden

Orakelen is zo oud als de mensheid. Al in de prehistorie moeten

priesters en priesteressen zich erin bekwaamd hebben de wil van de Goden of de samenhang van de dingen af te leiden uit de uitkomst van bepaalde handelingen. Die handeling kon zijn het gooien van stenen op de grond, het laten neerdwarrelen van

Terracotta levermodel uit Zuid-Irak, gebruikt voor divinatie, circa 1800 v.Chr. RMO in Leiden.

bladeren, het roeren in een modderpoel, het laten vallen van een ei, etc. Uit de wijze waarop de stenen of bladeren neervielen of uit de vormen die in de modder zichtbaar werden, konden bepaalde conclusies getrokken worden.

In veel beschavingen in de Oudheid stond divineren in hoog aanzien. In het Babylonische Rijk

was er een priesterklasse, genaamd *Baru*, die zich uitsluitend met verschillende vormen van divineren bezighield. Vrijwel alle typen divinatie zijn hier terug te vinden. Men kon, bijvoorbeeld, een antwoord op vragen zoeken door de ingewanden van geslachte dieren te bekijken. In vrijwel alle heidense culturen is deze vorm van divineren terug te vinden en ook binnen het Christendom is deze methode eeuwenlang blijven bestaan. Met de opkomst van de steden werd het houden en slachten van dieren ongewoon voor veel mensen en deze techniek is mede daardoor in onbruik geraakt. Vele andere vormen van divinatie die in Babylon werden beoefend worden echter nog steeds gebruikt. Enkele van deze technieken zullen verder in dit hoofdstuk worden besproken. Zo konden bepaalde

conclusies worden getrokken uit de manier waarop vogels vlogen, de manier waarop stokjes op de grond terechtkwamen of uit de vorm die een olievlek op een wateroppervlak aannam. Ook leidde men veel af uit verschijnselen aan de sterrenhemel, een techniek waaruit de moderne astronomie en astrologie zijn voortgekomen.

De Romeinen namen de techniek van het divineren over van de Babyloniërs, Grieken en Etrusken. Uit de Etruskische ingewanden-schouw of leverschouw van geofferde dieren

*De lever van Piacenza.
Instructiemodel bij de
leverschouw. Gebruikt door
de Etrusken in Piacenza in
Noord-Italië. 3^e-2^e eeuw
v.Chr. Kunststof kopie in het
RMO in Leiden.*

werden gunstige of ongunstige voortekenen afgeleid.

Zeer populair was het opwekken van dromen door tijdens een ritueel in een tempel van Asklepios een vraag te stellen en vervolgens in de tempel te overnachten. Eventuele dromen werden de volgende ochtend geïnterpreteerd om deze vraag te beantwoorden. Ook het lezen van voortekenen werd algemeen toegepast.

Gewoonlijk werd geen veldslag geleverd voordat er gunstige voortekenen waren gezien. Gebruikelijk was een mand met kippen mee te nemen en die bij uitgestrooid graan los te laten. Als de kippen gingen eten, was het een goed moment om de vijand aan te vallen. Als ze niet wilden eten, was dat een slecht teken. Ovidius beschrijft de lotgevallen van een Romeinse admiraal die tijdens de eerste Punische Oorlog zijn kippen in de

zee liet gooien toen ze tijdens een divinatie het uitgestalde graan negeerden en zei: 'Laat ze dan maar drinken als ze niet willen eten.' Tijdens de zeeslag die ondanks het slechte voorteken werd gevoerd, werden de Romeinen verslagen.

Ook de Germanen maakten

Asklepios, de Griekse God van de geneeskunde, was met name in Epidaurus en Pergamon in Klein-Azië beroemd om de in zijn tempels opgewekte orakeldromen. De Romeinen vereerden hem als Aesculapius, hier afgebeeld in de Baden van Hadrianus en de Romeinse kolonie Leptis Magna (nu Libië).

veel gebruik van divinaties, bijvoorbeeld door ingewanden te lezen, naar de vlucht van vogels te kijken of door takjes van vruchtbomen, die met een bepaald symbool waren beschilderd, op de grond te gooien. Julius Caesar verbaasde zich erover dat het vooral de Germaanse vrouwen waren die het divineren voor hun rekening namen.

Hoe werkt divinatie?

De handelingen die voor een divinatie worden verricht, houden niet op een 'begrijpelijke' of 'logische' manier verband met de vraag. Er is geen enkele reden te bedenken waarom het plukken van bloemblaadjes een dieper inzicht in de gevoelens van een ander mens zou geven. Divinatie werkt echter niet op hetzelfde niveau als ons logische verstand.

Met ons bewustzijn en ons verstand zijn we slechts in staat een deel van onze mogelijkheden te gebruiken. Tijdens een divinatie brengen we ons bewustzijn op een ander niveau, net als we dat doen bij een visualisatie of meditatie. Hierdoor hebben we toegang tot kennis die anders onbereikbaar ver in onze geest is opgeborgen. Zo zou de werking van een divinatie tot op zekere hoogte verklaard kunnen worden. Als je met je

verstand wilt beredeneren welke kaart in een tarotspel

*Etruskische haruspex
(leverschouwer) buigt zich
over een lever. Handvat
van bronzen snavelkan,
400 v. Chr. Allard
Piersonmuseum,
Amsterdam.*

het antwoord op je vraag bevat, zonder dat je de afbeelding kunt zien, dan weet je het niet. Als je je bewustzijn op een ander niveau afstemt en je intuïtie je hand laat sturen, dan 'weet' je ineens wel welke kaart je moet hebben. Dit zou ook kunnen verklaren waarom

tijdens het schouwen in een glazen bol, zwarte spiegel en wat dies meer zij bepaalde beelden zich vormen. Dit verklaart echter niet waarom bepaalde voortekenen, bijvoorbeeld het opsteken van een bepaalde wind of het wegvliegen van vogels in een bepaalde richting, zich voordoen. Tenzij je aanneemt dat je onbewust weet wanneer het juiste moment is om een voorteken te vragen. De vraag is, met andere woorden, zijn het je eigen mogelijkheden die je aanboort in een divinatie, of is er een kracht buiten je die te hulp schiet?

Schets van het Allard Piersonmuseum van vergelijkbare situaties, die de afbeelding op de vorige pagina toelicht.

De astrale sfeer

Divinatie werkt, zoals we in het vorige hoofdstuk hebben aangestipt, op het astrale vlak. Weliswaar is alle wijsheid uiteindelijk van de Goden afkomstig, maar dat wil niet zeggen dat ze ons op een directe en eenduidige manier antwoord geven

op onze vragen. Als we er al in zouden slagen via meditatie of visualisatie iets uit de mentale sfeer op te pikken, dan zou het

antwoord op een door ons gestelde vraag een speldeknop zijn, een waarheid misschien, maar zo samengebald dat we er niets van kunnen begrijpen. Het is mogelijk om via onze zintuigen door te dringen tot de astrale wereld. Paragnosten kunnen beelden en geluiden uit deze sfeer waarnemen. Tot op zekere hoogte kan ieder zijn zintuigen hiervoor trainen, maar het blijft altijd moeilijk om te interpreteren wat er wordt waargenomen. Divinatie is geen helderziendheid. Het enige dat we waarnemen, is het resultaat van onze handelingen. De handeling is bijvoorbeeld het trekken van een tarotkaart. Het resultaat is dan de kaart die op tafel ligt. Het gaat erom dit resultaat zo goed mogelijk te interpreteren.

Divinatie en bijgeloof

Het is mogelijk te divineren zonder voorafgaande handeling. Daarbij worden bepaalde tekenen of voortekenen geduid. Veel volkswijsheden zijn op dit principe gebaseerd. Een zwarte kat die je pad kruist, wordt dan gezien als een voorteken van ongeluk, terwijl het vinden van een klavertje vier een gunstig teken is. Veel mensen noemen dit bijgeloof en spreken van toeval als het voorteken uitkomt. Een feit is dat moeilijk is af te bakenen wat wel en wat niet als een voorteken geïnterpreteerd moet worden. Voor elke tegenslag of meevaller is wel iets te vinden dat je achteraf als een voorteken kunt duiden. Tenzij je zeer bedreven in het divineren bent, is het beter niet teveel waarde aan ongevraagde voortekenen te hechten en uitsluitend te werken met voortekenen die je na het stellen van een duidelijke vraag hebt verkregen. We komen hierop nog terug.

De interpretatie van een divinatie

Bij bepaalde methoden is de uitkomst van de divinatie eenduidig. Als Peter het laatste bloemblaadje plukt met 'Ze vindt me niet aardig', dan is de boodschap niet voor tweeërlei uitleg

vatbaar. Als iemand een munt gooit en van tevoren afspreekt: 'Kop is naar huis en munt is naar de volgende kroeg', dan valt er over de uitkomst niet te discussiëren. Het zijn antwoorden van het 'ja-nee'-type, ook wel genaamd binaire antwoorden.

Niet altijd is het mogelijk of wenselijk om 'ja' of 'nee' als antwoord te krijgen. Vaak ligt het probleem wat gecompliceerder en wil de vraagsteller een genuanceerder antwoord. Als Peter de vraag stelt: 'Moet ik mijn relatie met Hanna verbreken omdat ik verliefd ben op Petra?' dan heeft hij weinig aan een ontkennend of bevestigend antwoord. Als vuistregel kun je ervan uitgaan dat zaken die in de fysieke wereld gecompliceerd zijn dat ook op het astrale vlak zijn. Op het astrale vlak bevinden zich alle positieve, negatieve en gemengde gevoelens van Peter en Hanna ten opzichte van elkaar en daaruit kan niet een eenvoudige optelsom gemaakt worden. In dit soort gevallen is het beter te proberen een wat genuanceerder antwoord te geven. Zo kun je ervoor kiezen Peter twee tarotkaarten te laten trekken en zeggen dat de eerste kaart aangeeft wat er zal gebeuren als hij bij Hanna blijft, terwijl de tweede kaart laat zien wat er gebeurt als hij haar verlaat. Het kan moeilijk zijn de kaarten te interpreteren, maar een geroutineerde tarotlegger zal er een redelijk genuanceerd beeld uit afleiden, met verschillende aanknopingspunten waar de vraagsteller iets aan heeft. Op de tarot komen we nog terug.

Tijdens een divinatie stemmen we ons bewustzijn af op de astrale sfeer. Beelden uit deze sfeer zijn, net als droombeelden, vaak symbolisch. De kunst van het divineren is de symbolen op een juiste manier te duiden. Vertalen van de symbolen in 'ja' of 'nee' doet afbreuk aan hun waarde. Daarom is het gooien van een munt om antwoord te krijgen op een gecompliceerd probleem af te raden en is de uitkomst, hoe eenduidig ook, onbetrouwbaar.

Het formuleren van de vraag

Als je gaat divineren met een onduidelijke vraag, krijg je een onduidelijk antwoord. Als Peter vraagt: 'Zal ik gelukkig worden als ik kies voor Petra?', dan stelt hij een 'ja-nee'-vraag. Door een munt te gooien of hem dit zelf te laten doen, kun je hem een eenduidig antwoord op deze vraag geven. Geluk is echter, ook op het astrale vlak, een gecompliceerde materie, en dit laat zich niet in een enkel woord samenvatten. De eenvoud van de vraag is maar schijn en de simpelheid van het antwoord is al even misleidend.

Als de vraag niet duidelijk is, dan moet je erachter zien te komen wat de vraagsteller precies bedoelt. Als Peter wil weten of hij gelukkig zal worden, dan moet je vragen wat hij precies onder geluk verstaat. Misschien vraagt hij dan: 'Zal ik een relatie met Petra krijgen als ik voor haar kies?' Die vraag kun je nog aanscherpen door er een tijdlimiet aan te verbinden, bijvoorbeeld: 'Zal ik binnen een half jaar een vaste relatie met Petra krijgen?'

Het aanscherpen van de vraag houdt niet in dat je uiteindelijk bij een 'ja-nee'-antwoord uitkomt. Ook hele exacte vragen kunnen zeer genuanceerd beantwoord worden. Vage vragen, daarentegen, kunnen nooit exact beantwoord worden. In bovenstaand voorbeeld zou Peter bijvoorbeeld kunnen vragen: 'Wil je me laten zien wat er het komende half jaar gebeurt als ik voor Petra kies en Hanna verlaat?' Deze vraag biedt vele aanknopingspunten. Het hangt van de gekozen methode af hoe de verschillende aspecten van de vraag belicht kunnen worden.

Vertrouw op de uitkomst van een divinatie

Het is niet verstandig een divinatie opnieuw te doen als de uitkomst je niet bevalt of niet helemaal duidelijk is. Doe een divinatie ook niet over om te zien of er hetzelfde uitkomt. Onze ervaring is dat de tweede divinatie met dezelfde vraag over het algemeen onzin oplevert. Het is alsof je het antwoord krijgt: 'Dat heb ik al gezegd en ik ga het niet nog eens vertellen.' Als een antwoord niet duidelijk is of totaal niet relevant lijkt, is dat vaak een aanwijzing dat de vraag niet goed is of dat dit niet het juiste moment is om de vraag te stellen. In het eerste geval moet je de vraag beter formuleren. In het tweede geval moet je minstens een dag wachten voordat je opnieuw een divinatie voor dezelfde vraag doet.

Prudentia, een van de zeven deugden, vertegenwoordigde voorgevoelens, gekoppeld aan kennis. Divinatie is een manier om kennis te verwerven over iets wat je alleen vermoedt. Prudentia is met haar vaste attributen, een spiegel en een slang, afgebeeld in het Paleis op de Dam. Gemaakt door Artus Quellien, 1655.

De ethiek van het divineren

Divineer nooit om indiscrete vragen beantwoord te krijgen of om je nieuwsgierigheid te bevredigen. Denk goed na of je een bepaalde vraag wel met een divinatie wilt beantwoorden. Als iemand je vraagt of hij van zijn vrouw moet gaan scheiden, dan kun je hem misschien beter op zijn eigen verantwoordelijkheid wijzen voordat je het antwoord op een divinatiesysteem afwentelt.

Gebruik een divinatiesysteem niet als een gezelschapsspel. Tot voor kort was de kennis over divineren geheim en voorbehouden aan ingewijden. De tarot werd in de Eerste Orde van de Golden Dawn onderwezen als voorbereiding op een inwijding in de eerste vier graden. Gebruik een divinatiesysteem niet als een routine, bijvoorbeeld door elke dag de tarot of de runen te leggen. Divineer alleen als je een belangrijke vraag hebt die je niet op een andere manier kunt beantwoorden.

Behandel je divinatiesysteem met respect. Als je tarotkaarten hebt, berg ze dan zorgvuldig op, bijvoorbeeld in een kistje of in een doek gewikkeld. Leg de kaarten niet gewoon op de tafel, maar op een speciaal hiervoor bestemd kleed. Als je een pendel gebruikt, gooi hem dan niet na afloop achteloos in een la, maar berg hem op in een speciaal zakje dat je niet voor andere dingen gebruikt.

Laat niet iedereen je tarotkaarten, pendel, stokjes, of wat je ook gebruikt om te divineren, in de hand nemen. Dat verstoort hun energie. Met name kaarten zijn hier gevoelig voor. Takjes of stenen zijn wat minder snel ontregeld. Schoonmaken met behulp van de vier elementen kan nodig zijn voordat je tarotkaarten weer doen wat je van ze verwacht. Druppel er wat geconsacreerd water op en haal ze door de rook van wierook. Dat is gewoonlijk afdoende.

De techniek van het divineren

Wat je precies doet voordat je gaat divineren, hangt af van de gekozen methode. Meestal is het aan te bevelen bepaalde handelingen te verrichten die je helpen in een bepaalde gemoedstoestand te komen. Het neerleggen van een tarotkleed, het aansteken van een of twee kaarsen en het branden van bijpassende wierook zijn hiervoor zeer geschikt. Je kunt de divinatie tijdens een ritueel doen of een eenvoudige Cirkel trekken, waarbij je de Godin en de God of je geleidegeest of totemdier kunt vragen aanwezig te zijn en je bij te staan. Vergeet niet ze na afloop te bedanken voordat je de Cirkel weer afsluit.

Als je buiten divineert, bijvoorbeeld door naar vliegende vogels te kijken, is het bovenstaande niet van toepassing. Wel kun je een moment je ogen sluiten en je afstemmen op de astrale wereld terwijl je je vraag formuleert. In hoofdstuk 9 is beschreven hoe je dit afstemmen kunt trainen en verbeteren.

Divinatiemethoden

Er zijn talloze manieren om te divineren. Iedereen kan er nieuwe aan toevoegen. De verschillende methoden laten zich in vijf hoofdgroepen indelen, te weten schouwen, werpen, leggen, het interpreteren van voortekenen en wichelen.

Schouwen

Onder schouwen (Engels: scrying) kan worden verstaan het zodanig kijken naar iets dat bepaalde beelden of ideeën zich vormen. De methode bestaat hieruit dat je door het schouwen je bewustzijn zodanig afstemt op de astrale wereld dat beelden uit deze sfeer worden opgevangen. De voorbereiding door ademhaling en ontspanning kan hetzelfde zijn als bij het doen van een visualisatie of meditatie. Alleen sluit je bij het schouwen niet je ogen, maar kijk je op een bepaalde manier naar een

voorwerp, bijvoorbeeld een kristallen bol, zwarte spiegel of kom met water. Door niet op een bepaald punt te focussen, maar er net boven te kijken en je aandacht meer op de achtergrond te richten, kijk je als het ware door het voorwerp heen in

Door Joke gemaakte zwarte spiegel en een door ons geschreven korte handleiding voor het schouwen in de spiegel.

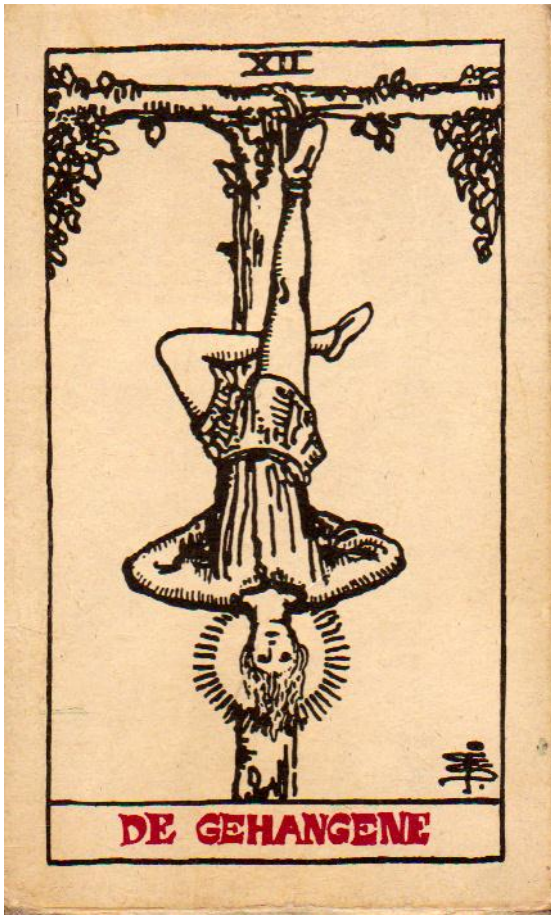
de astrale wereld. Daarvoor is in principe alles te gebruiken. Marian Green vertelde ons over een leerling die de nagel van zijn duim likte en in deze spiegel schouwde om te divineren.

Je hoeft niet helderziend te zijn om te kunnen schouwen, maar het is een feit dat de een op deze manier heel duidelijke beelden kan oproepen, terwijl de ander zelden of nooit iets ziet. Het is voor een groot gedeelte een kwestie van veel oefenen en volhouden tot je resultaten krijgt. Daarbij willen we aantekenen dat de beelden die uit de astrale sfeer worden opgepikt soms verrassend exact kunnen zijn, maar soms ook heel

onbetrouwbaar zijn en in dat geval meer zeggen over degene die schouwt dan over de vraagsteller. Een zekere mate van objectiviteit is belangrijk. Als je heel graag wilt dat bepaalde dingen wel of niet gebeuren is het moeilijk de uitkomst van de divinatie niet, onbewust, te beïnvloeden.

Divineren door te werpen

Als je niets ziet in een glazen bol of zwarte spiegel houdt dat niet in dat je niet kunt divineren. Het kan erop wijzen dat deze vorm van divineren je niet aanspreekt. Misschien kun je meer

met de tweede vorm van divineren, namelijk door iets te gooien en uit de manier hoe dit valt het antwoord op een vraag af te leiden. In het Engels wordt dit 'casting' of 'casting the lots' genoemd. Er zijn talloze manieren om deze vorm van divineren inhoud te geven. Zelf hebben we twee vormen uitgewerkt die we verderop in het hoofdstuk zullen bespreken, namelijk het gooien met acht verschillende steentjes en het gooien met takjes van dertien verschillende bomen.

Bij deze manier van divineren

Het tarotpak van Rider-Waite, gepubliceerd in 1909, als een van de eerste tarotpakken die bij het grote publiek bekend werden. Veel latere tarotspelen zijn hierop geïnspireerd.

zijn er twee typen. In het eerste type wordt alleen gekeken naar de **vorm** die het uiteindelijke resultaat aanneemt. Hieronder valt bijvoorbeeld het strooien van zand, graankorrels, kralen en wat dies meer zij. Het is mogelijk om hierbij op een schouwende manier beelden op te roepen, bijvoorbeeld door theeblaadjes in een bijna leeg kopje rond te draaien en net zo lang naar het resultaat te kijken tot zich een bepaald beeld of symbool aftekent.

Een andere methode bij het vormtype van divineren door te werpen is om een systeem van mogelijke uitkomsten uit te werken, waarbij je in principe elke uitkomst op een objectieve manier kunt vaststellen en interpreteren. Zo kun je, om een eenvoudig voorbeeld te noemen, in je systeem opnemen dat het een gunstig teken is als het resultaat de vorm van een driehoek aanneemt, terwijl het op problemen en obstakels wijst als het resultaat de vorm van een vierkant aanneemt. Je methode is, bijvoorbeeld, het gooien van bonen op een vloerkleed. Iemand vraagt je of het een goede tijd is om een nieuwe zaak te beginnen. Je gooit de bonen en als je er de vorm van een driehoek in kunt herkennen is je antwoord dat het een goede tijd is om een nieuwe zaak te beginnen. Als zich in de bonen een vierkant min of meer aftekent zeg je dat er kennelijk obstakels zijn die het plan in de weg staan. Als in het bovenstaand voorbeeld absoluut geen vierkant of driehoek te bespeuren valt, moet je kijken of zich dan een andere figuur aftekent. Misschien zie je er een gezicht in van iemand over wie de vraag gaat.

Natuurlijk is het niet mogelijk de interpretatie van elke uitkomst te voorzien en dat is ook niet nodig, zelfs niet wenselijk. Tijdens een divinatie moet je je vaak laten leiden door wat je inspiratie je op dat moment ingeeft.

Een tweede type om te divineren door te werpen is een methode waarbij je niet alleen let op de vorm van het resultaat van de

worp, maar ook naar de **inhoud** kijkt. De door ons gebruikte stenendivinatie is hier een voorbeeld van. Tijdens een divinatie

De tarot van Marseille, een van de oudste tarotspelen, rond 1500 voor het eerst verschenen. Dit is een herdruk van de uitgave uit 1930.

wordt niet alleen gekeken hoe de stenen terechtkomen en wat voor patroon dit vormt. Er wordt ook en vooral gekeken naar welke stenen dit betreft. De stenen zijn namelijk beschilderd om ze herkenbaar te maken en hebben elk een eigen betekenis. Hetzelfde geldt voor de door ons ontwikkelde bomen-divinatie, waarbij elk takje een eigen betekenis heeft. Het grote voordeel van deze tweede methode is dat je antwoord veel genuanceerder kan zijn.

Andere voorbeelden van divineren door te werpen zijn de runen en de I Ching. Aangezien dit geen typische Wicca-manieren om te divineren zijn, willen we volstaan met te verwijzen naar de in de literatuurlijst opgenomen boeken over gebruik en herkomst van de runen en de I Ching.

Het gooien van dobbelstenen is behalve om te gokken ook te gebruiken om te

divineren. Wie moeite heeft met het interpreteren van vage uitkomsten, heeft hier de mogelijkheid een waterdicht systeem uit te werken door, bijvoorbeeld, met twee dobbelstenen te werpen en aan elk van de getallen 2 tot en met 12 een bepaalde uitkomst te koppelen. Wie zich liever laat inspireren door suggestieve beelden kan kiezen voor de tarot of een ander systeem dat een bepaald beeld als uitkomst heeft.

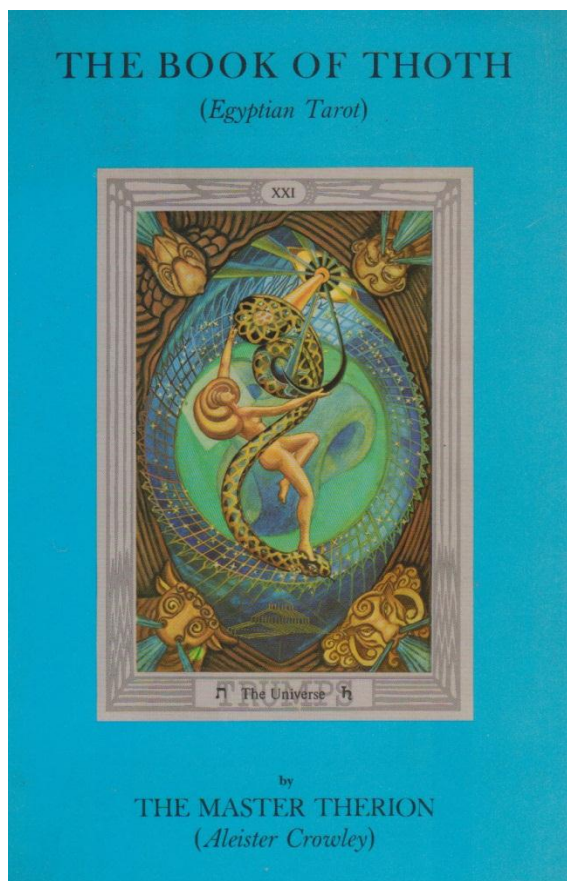
De tarot

Divineren door middel van de tarot is in korte tijd zeer populair geworden.

Toen wij ons rond 1970 voor het eerst in dit onderwerp verdiepten was de zwart-wit uitgave van de tarot van Rider-Waite het enig

beschikbare spel, terwijl *Het geheim van de tarot* (1970) van Eden Gray het enige Nederlandstalige boek was over dit onderwerp. Ook in het Engels was er vrijwel niets anders te krijgen. Weliswaar had Aleister Crowley in 1944 *The Book of Thoth* geschreven over het door hem ontworpen Egyptische tarotspel, maar het boek was in een kleine oplage door Crowley zelf uitgegeven en werd pas in 1969 herdrukt.

The Book of Thoth en de kaart De Magiër. De kaarten zijn ontworpen door Crowley en geschilderd door Lady Frieda Harris. Zelfs als je de Egyptische oorsprong die Crowley in de tarot zag afwijst, kun je je laten inspireren door de meerduidige afbeeldingen.

In de zeventiger en tachtiger jaren kwam een stroom nieuwe boeken over de tarot en nieuwe tarotspellen op gang. Tegenwoordig kan men kiezen uit honderden verschillende spellen en boeken. Het is daarom niet nodig hier veel aandacht aan de techniek van het tarotlezen en de betekenis van de afzonderlijke kaarten te besteden. Elke grote boekhandel en New Age winkel verkoopt diverse tarotspellen en hierbij horende instructieboeken. Voor beginners is met name *De tarot van dag tot dag* (1984, maar nog steeds te koop) van Mary Greer nog steeds aan te raden.

De tarot is waarschijnlijk in de veertiende of vijftiende eeuw ontstaan en later door zigeuners over heel Europa verspreid. Het klassieke tarotspel bestaat uit 78 kaarten. Deze zijn verdeeld in de Grote en de Kleine Arcana. De Grote Arcana bestaat uit 22 genummerde kaarten die elk een eigen naam en betekenis hebben. Verder zijn er vier sets, ook wel genaamd kleuren, van elk veertien kaarten die samen de Kleine Arcana vormen. De vier sets komen overeen met de vier elementen: Kelken (water), pentakels, pentagrammen, schijven of munten (aarde), zwaarden (lucht) en staven (vuur).

Het principe van elk tarotspel is dat je een vraag stelt, volgens een bepaalde methode één of meer kaarten trekt en die op een vooraf vastgestelde manier neerlegt. Elke kaart heeft een vaste betekenis en geeft een aanwijzing over het antwoord op de vraag. Een van deze methoden is om drie kaarten te trekken. De eerste kaart zegt daarbij iets over het verleden, de achtergrond of oorzaak van de vraag of het probleem. De tweede kaart zegt iets over het heden en de derde geeft een aanwijzing over de toekomst.

Een veelgebruikte legging is het zogenaamde *Keltisch Kruis*, dat in vrijwel elk boek over de tarot wordt beschreven. Een minder bekende legging, die ons echter veel beter bevalt dan het Keltisch Kruis, is het *Hoefijzer*. Deze legging houdt in dat je zeven kaarten in de vorm van een hoefijzer neerlegt. De kaarten hebben de volgende betekenis:

- 1 Verleden
- 2 Heden
- 3 Nabije toekomst
- 4 Het probleem of het onderwerp van de vraag
- 5 Houding van derde
- 6 Obstakel
- 7 Uitkomst

Het verleden kan op een oorsprong wijzen, maar ook op iets

wat nog maar net achter je ligt. Het probleem is datgene waar de vraagsteller mee zit. De derde, die in de vijfde kaart wordt genoemd, is gewoonlijk iemand die de vraagsteller kent en die iets met de betreffende vraag te maken heeft. De nabije toekomst (kaart 2) is wat direct in het verschiet ligt. De uitkomst is het uiteindelijke resultaat, rekening houdend met de invloed van alle andere kaarten die zijn gelegd.

Het tarotspel wordt door veel Wicca's gebruikt om vragen te beantwoorden of om, bijvoorbeeld, een creatieve visualisatie in te leiden. Ook kan de tarot goede diensten bewijzen als je bijvoorbeeld aarzelt of het zinvol is magisch werk te doen voor een bepaald probleem of dat je de zaak beter op zijn beloop kunt laten. Je kunt natuurlijk een 'ja-nee' divinatie doen, bijvoorbeeld door een munt te gooien, maar de tarot maakt vaak een veel genuanceerder antwoord mogelijk, waarop je vervolgens je keuze kunt bepalen. Vaak is het voldoende één kaart te trekken en te kijken wat die je vertelt.

Orakelen met speelkaarten

Het gewone kaartspel, waarmee vrijwel iedereen bekend is, heeft zich waarschijnlijk ontwikkeld uit hetzelfde divinatiesysteem waaruit ook de tarot is voortgekomen. De vier kleuren van de speelkaarten komen overeen met de kleuren van de tarot en met de vier elementen: schoppen (aarde), harten (water), klaveren (lucht) en ruiten (vuur). Alleen ontbreken de Grote Arcana en de pages bij de speelkaarten. Het divineren met

speelkaarten wordt door velen geassocieerd met toekomstvoorspellingen door waarzeggers en zigeuners. Madeleine Krispijn behandelt in *De kunst van het kaartleggen* de verschillende manieren om te divineren met speelkaarten. Ze beschrijft ook de kaarten die Mevrouw Lenormand aan het begin van de vorige eeuw ontwikkelde. Dit zijn 36 kaarten waaruit meestal twee kaarten worden getrokken die samen het antwoord op de vraag geven. Ook ingewikkelder leggingen zijn echter mogelijk met dit spel.

Interpreteren van voortekenen

Bij het interpreteren van voortekenen, ook wel genaamd omens, is het belangrijk dat eerst de vraag geformuleerd wordt en dat pas daarna om een voorteken wordt gevraagd. Daarmee voorkom je dat je allerlei toevallig optredende verschijnselen als voortekenen gaat zien.

Een oude manier om voortekens te lezen, is door te kijken naar de vlucht van vogels. Dit wordt wel ornithomancie genoemd. Grieken, Romeinen, Kelten en Germanen maakten veel gebruik van deze manier om voortekens op te roepen. Vaak werd daarbij gekeken naar de richting waaruit vogels aanvlogen, de geluiden die ze maakten en hun aantal. Zeer gebruikelijk was ook gevangen vogels los te laten en het antwoord op een vraag af te leiden uit de richting waarin de vogels wegvlogen.

Divineren door middel van wind is al even oud. De Grieken kenden het orakel van Dodona, waar priesters het antwoord op hun vragen afleidden uit de manier waarop de wind de bladeren van de aan Zeus gewijde eik bewoog.

Een andere manier om te divineren met voortekens is door een vraag te stellen en dan naar de wolken te kijken. Meestal zie je na een poosje een figuur die je aanspreekt en die op een symbolische manier de sleutel tot het antwoord in zich draagt. Deze vorm van divineren heeft veel met schouwen gemeen en

het kan dan ook enige oefening vragen voordat je in staat bent duidelijke antwoorden uit de wolken af te leiden.

Wichelen

Wichelen (Engels: dowsing) is een manier van divineren waarbij een meetinstrument een bepaalde beweging maakt, waaruit het antwoord op een vraag afgeleid kan worden. Het instrument kan bijvoorbeeld een wichelroede of een pendel zijn. Een wichelroede is meestal een gevorkte tak die met beide handen aan het gevorkte eind wordt vastgehouden. Een wichelroede is te gebruiken om een ondergrondse waterbron op te sporen. Als je over een plek loopt waaronder zich water bevindt, buigt de wichelroede zich naar beneden. Een tak van hazelaar of wilg is zeer geschikt, maar in principe is alles wat kan buigen, bijvoorbeeld een omgebogen metalen kleerhanger, hiervoor te gebruiken.

Een pendel is een voorwerp dat aan een draad is opgehangen en dat bepaalde bewegingen maakt als antwoord op een gestelde vraag. Deze techniek is zeer eenvoudig te leren. Je kunt pendels kopen in New Age-winkels of via Internet, gemaakt van koper, kristal, hout, glas of edelsteen. Een pendel is echter eenvoudig zelf te maken door een kraal, een bout met een rond oog, een ring, een hanger of iets dergelijks aan een draad te bevestigen. Elk materiaal is geschikt hiervoor. Het beste is de pendel aan een enkele dunne draad of ketting te hangen, beter dan een dubbele draad of koord.

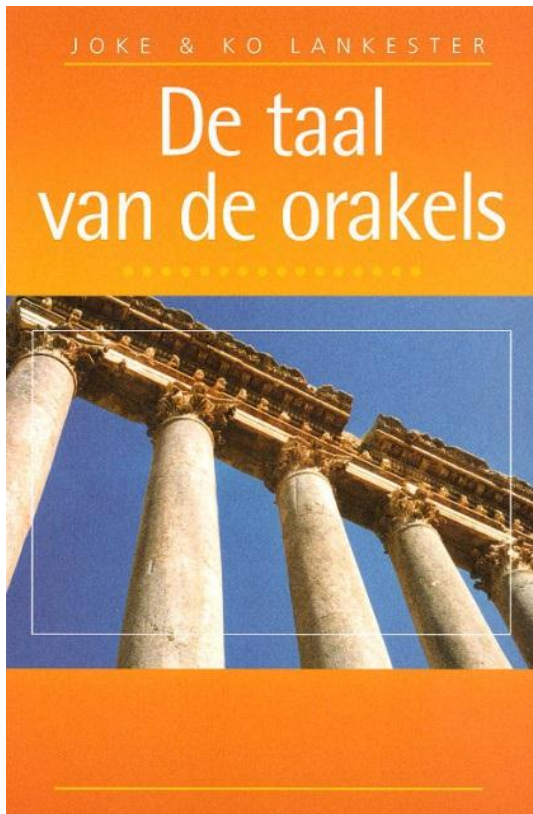
Je houdt de draad tussen duim en wijsvinger, zo stil mogelijk. Je maakt jezelf leeg van iedere gedachte en geeft de pendel de opdracht: 'Laat me zien wat *ja* is.' De pendel zal dan een bepaalde beweging maken. Daarna zeg je: 'Laat me nu zien wat *nee* is.' De pendel zal dan een andere beweging maken. Misschien beweegt de pendel bij een bevestigend antwoord van links naar rechts en beweegt hij van je af en naar je toe bij een

ontkenning. Het kan ook andersom zijn en misschien maakt de pendel heel andere bewegingen. Je kunt dit op de genoemde manier aan de pendel vragen of de pendel de opdracht geven een bepaalde beweging voor 'ja' en een andere voor 'nee' te maken. Waar het om gaat, is dat je het antwoord dat de pendel geeft kunt duiden.

Een pendel is handig als je een snel en duidelijk antwoord op een vraag wilt, maar als je voor een bepaalde vraag meer behoefte hebt aan een genuanceerd antwoord is een andere methode, bijvoorbeeld de tarot, eerder de aangewezen weg.

Bomendivinatie

Het is bekend dat de Druïden takjes gebruikten om te divineren, vermoedelijk van de 20 bomen die met het Ogham-alfabet zijn verbonden. Marian Green schetst in *A witch alone*, p 123-128,

een methode om met deze bomen te divineren. Ons Keltisch Bomenorakel is een aanpassing en uitwerking van dit systeem, toegepast op de dertien bomen die door Ko zijn beschreven in *Het vieren van de Maanfeesten*. Elk van deze bomen heeft een lange historie, een eigen karakter en een eigen plaats in de mythen van de Kelten en andere heidense culturen. Het is nodig de eigen aard en symboliek van elke boom te kennen om met de dertien takjes te kunnen divineren. Dit orakel hebben we beschreven in ons

boek *De taal van de orakels*.

Stenendivinatie

Divinatie met behulp van stenen, ook wel genaamd lithomancie, is al uit de vroegste geschiedenis bekend. Het aantal stenen en het al dan niet gebruiken van symbolen kan variëren, maar in wezen komt elke methode erop neer dat men een aantal stenen van zich af gooit en uit de manier hoe deze neervallen aanwijzingen afleidt om gestelde vragen te beantwoorden.

In *Lid off the cauldron*, p 110-113, beschrijft Patricia Crowther een methode om met acht stenen te divineren. Elke steen is beschilderd met een symbool en heeft een bepaalde betekenis. Onze stenendivinatie is een uitgewerkte variant van dit systeem. De acht stenen vertegenwoordigen, net als de planeten in een horoskoop, krachten die in aanleg aanwezig zijn in ieder mens.

Circe's Divinatiestenen, met door Joke gemaakt opbergzakje.

De manier waarop de stenen vallen, geeft een aantal aanwijzingen over hoe deze aanleg zich al dan niet zal ontplooiën.

Bij het werpen van de stenen gelden de volgende regels:

1) De steen die het verst van je af terecht komt, is de belangrijkste steen. Naarmate de stenen dicht naar je toe liggen, krijgen ze minder nadruk.

2) Stenen die dicht bij elkaar vallen, hebben met elkaar te maken en beïnvloeden elkaar.

3) Als twee stenen geheel of gedeeltelijk op elkaar liggen, vormen ze vaak de sleutel tot het antwoord.

4) Stenen waarbij het symbool onder ligt, worden niet geïnterpreteerd. Als in een worp alle stenen omgekeerd liggen, kan de vraag op dat moment niet beantwoord worden. Gooi niet opnieuw, maar wacht

Boekje met uitleg voor het werken met Circe's Divinatiestenen. De afbeeldingen zijn vanaf linksboven: gelukssteen, zonsteen, magische steen, maansteen, liefdessteen, strijdsteen, zwarte steen en nieuwssteen.

minstens een dag voordat je deze vraag weer stelt.

Zorg ervoor dat je voldoende ruimte hebt om de stenen te gooien zonder dat ze ergens tegenaan botsen. Je kunt ze op de grond werpen, op de tafel of op een speciaal kleed. Neem de

stenen in beide handen en probeer contact met ze te krijgen. Als je voelt dat je bent afgestemd op de energie van de stenen, schud je ze terwijl je je concentreert op de vraag. Daarna gooi je de stenen van je af. Als je een vraag van een ander beantwoordt, doe je precies hetzelfde, tenzij je deze persoon zelf de stenen wilt laten werpen.

Voor de interpretatie kijk je als eerste naar de leidende steen, d.w.z. de steen die het verst van je af ligt met het symbool naar boven. Als er twee stenen op elkaar liggen, kan daar het antwoord te vinden zijn. Vervolgens kijk je welke stenen allemaal met het symbool naar boven liggen. Probeer elke steen in verband te brengen met de vraag en er een geheel van te maken.

Voor vragen die met 'ja' of 'nee' beantwoord kunnen worden, kun je drie stenen nemen: de magische steen, de gelukssteen en de zwarte steen. Deze drie stenen worden geschud en gegooid. Als de gelukssteen dichterbij de magische steen ligt dan de zwarte steen is het antwoord 'ja'. Als de zwarte steen dichterbij de magische steen ligt, is het antwoord ontkennend. Als beiden ongeveer even ver van de magische steen af liggen is het antwoord onbeslist. Bij deze methode doet het er niet toe of de symbolen onder of boven liggen.

Dan volgt nu een beschrijving van elk van de acht stenen.

Zonsteen

De zonsteen geeft aan waar de vraag om draait of hoe een probleem opgelost kan worden. Is dit de leidende steen, dan is de zaak belangrijk voor de vraagsteller. Verbindingen met andere stenen (die hier dus dicht bij liggen) geven aan hoe het probleem aangepakt en opgelost kan worden. Als verbindingen met andere stenen ontbreken, kan het probleem moeilijk opgelost of de vraag moeilijk beantwoord worden. Een verbinding

met de zwarte steen of strijdsteen wijst op problemen of tegenslag. Vaak wijst de zonsteen op een man. Dit kan de vraagsteller zijn of een man op wie de vraag betrekking heeft.

Maansteen

De maansteen heeft te maken met het gevoelsleven en emoties. Die kunnen positief of negatief zijn, naar gelang de verbindingen met de overige stenen en de aard van de vraag. De maansteen kan aangeven dat en op welke wijze een vrouw met de vraag of het probleem te maken heeft. Deze vrouw kan de vraagstelster zijn of een andere vrouw die bij de vraag is betrokken.

Nieuwssteen

Geeft aan dat snelle veranderingen kunnen optreden of dat de zaak een onverwachte wending kan nemen. De nieuwssteen kan te maken hebben met kortstondige contacten met een andere persoon, maar ook wijzen op een brief of ander nieuws.

Liefdessteen

Heeft te maken met relaties, liefde, steun van anderen, harmonie en samenwerking.

Strijdsteen

Wijst vaak op strijd, tegenwerking van anderen en disharmonie, maar heeft ook te maken met kracht, seksualiteit, occultisme, magie, verborgen zaken en geheimen.

Gelukssteen

Wijst op geluk, overvloed, expansie, groei. Is meestal positief, maar als deze kracht niet wordt geremd door andere invloeden leidt hij soms tot uitwassen of irreële verwachtingen.

Zwarte steen

Wijst op tegenslag, verdriet, scheiding, maar kan ook aangeven dat dingen worden teruggebracht tot hun essentie, ontdaan van alle franje.

Magische steen

Als dit de leidende steen is, kan hij wijzen op veranderingen die zo abrupt, onverwacht en ingrijpend zijn, dat van een transformatie gesproken kan worden. Bij verbindingen met andere stenen geeft de magische steen aan dat er op dat gebied wezenlijke veranderingen kunnen plaatsvinden.

Als je de stenendivinatie wilt gebruiken, kun je daarvoor acht stenen uitzoeken die ongeveer even groot zijn. Je kunt halfedelstenen kiezen, maar gewone kiezelsteentjes voldoen uitstekend. Je kunt een steen kiezen die een beetje het karakter van de betreffende steen uitdrukt, bijvoorbeeld een rode steen voor de strijdsteen en een donkere steen voor de zwarte steen. Belangrijk is dat de stenen zodanig gevormd zijn dat ze niet altijd op dezelfde kant terechtkomen, zodat het symbool vrijwel altijd onder of boven ligt. Probeer dit uit door elke steen een aantal malen te gooien. Voor het schilderen van de symbolen op de stenen kun je gewone hoogglans- of acrylverf gebruiken. De divinatiestenen zijn met een uitgebreidere handleiding ook te bestellen bij Circe.

11 Magie

Een van de meest fascinerende en minst begrepen onderdelen van de Wicca is het bedrijven van magie. Nieuwelingen worden vaak door dit aspect aangetrokken en gaan pas later Wicca zien als een religie waarin magie een meer of minder grote rol kan spelen. Buitenstaanders staren zich vaak blind op het magische aspect en zien een heks als een tovenaar, althans als iemand die beweert te kunnen toveren. Het populaire beeld van de tovenaar is te zien in Walt Disney's magistrale registratie van *De tovenaarsleerling*, waarin Mickey Mouse zichzelf in de nesten werkt door als leerling de toverspreuken te gebruiken die hij niet meer ongedaan kan maken.

Het geloof in de kracht van woorden zit diep geworteld. Het hoogste ideaal voor een Vrijmetselaar is het terugvinden van het *verloren woord*, waardoor de schepping in haar volle glorie voltooid zal worden. Voltooid en tegelijk hersteld, zeggen de Vrijmetselaars, want 'in het begin was het Woord'.

Wat is magie?

Natuurlijk is magie bedrijven niet simpelweg het zwaaien met een toverstaf en het uitspreken van een toverspreuk. Dat kan er onderdeel van uitmaken, maar er komt meer voor kijken om occulte krachten te activeren. Als iemand toevallig *De Sleutel van Salomo* openslaat en de tekst voor het oproepen van een bepaalde geest of engel hardop voorleest, gebeurt er niets. Mensen die iets anders beweren, weten niet waarover ze praten of houden je voor de gek. In hoofdstuk 5 hebben we magie omschreven als 'het op een bepaalde manier gebruiken van natuurkrachten om veranderingen teweeg te brengen in overeenstemming met de wil van het individu'. Als iemand toevallig een tekst uit een grimoire leest is er geen sprake van

wilskracht om ook daadwerkelijk een geest of aartsengel op te roepen en daarom gebeurt er niets. Als je iemand die je heeft geholpen uit de grond van je hart het allerbeste toewenst, is de wilskracht uiteraard wel aanwezig. Als je iemand welgemeend 'Val dood!' toewenst, kun je dat zien als een vorm van zwarte magie. Alleen zal je over het algemeen niet willen dat je wens uitkomt en dat is bij het bedrijven van magie wel zo.

Magie is het opwekken en/of gebruiken van astrale energie om veranderingen teweeg te brengen in overeenstemming met de wil van degene die de magie bedrijft. Bij divineren gebruik je deze energie om iets te weten te komen over de werkelijkheid. Met magie probeer je iets in die werkelijkheid te veranderen.

Voordat we dieper ingaan op de techniek van het bedrijven van magie, is het nuttig twee manieren te bespreken waarop magie gewoonlijk wordt ingedeeld, namelijk naar ceremoniële of natuurmagic en naar witte of zwarte magie.

Ceremoniële magie en natuurmagic

Ceremoniële magie, ook wel aangeduid als 'hogere magie' of 'rituele magie' is een vorm van magie waarbij je je richt op kosmische krachten die als engelen, aartsengelen en Goden worden aangeduid.

Natuurmagic, ook wel aangeduid als 'lagere magie', is een vorm van magie waarbij de nadruk wordt gelegd op de krachten van de natuur. Met name wordt gebruik gemaakt van de planeten en van de vier elementen.

Natuurmagic is altijd doelgericht. Er is een uitgangssituatie (bijvoorbeeld: 'Peter is verlegen en durft zijn buurmeisje Petra niet voor een bioskoopje te vragen') en een duidelijk omschreven doel (bijvoorbeeld: 'Peter overwint zijn verlegenheid en vraagt Petra met hem naar de film te gaan'). De natuurmagic is datgene wat wordt gedaan om het doel te bereiken. Traditionele ceremoniële magie, zoals die bijvoorbeeld werd

bedreven door de Magi in het Perzische rijk, was ook doelgericht. Er werd echter niet gewerkt met natuurkrachten, maar veeleer met wat de magiër zag als bovennatuurlijke krachten. De magiër stelde zich ten doel engelen en demonen op te roepen en te beheersen om zodoende het kwade door het goede te overwinnen.

Houten masker uit Dan, Guinee-kust, 1^e helft 20^e eeuw. Het masker stelt een bovennatuurlijk wezen voor dat bemiddelt tussen doden en levenden. Het masker brengt geluk en vruchtbaarheid en weert kwade krachten af. Tropenmuseum, Amsterdam.

Zelfs als men engelen en demonen ziet als natuurkrachten is er een verschil tussen de magiër en de heks. De magiër, magister of tovenaer roept de hemelse en helse heerscharen op voor het heil van de mensheid of minstens voor zijn eigen belang. De natuurmagiër of heks gebruikt de krachten van Lucht, Vuur, Water of Aarde om een veel beperkter en exact omschreven doel te bereiken, zoals het genezen van een zieke of iemand helpen een baan te vinden die bij hem past.

In de middeleeuwse grimoires is het doel van de ceremoniële magiër in wezen nog steeds hetzelfde als dat van de Magi, namelijk het oproepen en beheersen van engelen en demonen.

De opleving van ceremoniële magie aan het eind van de 19^e eeuw benadrukt het belang van de esoterische school die de magiër als min of meer op zichzelf staand individu vervangt, maar ook in de Golden Dawn worden engelen en aartsengelen aan- en opgeroepen om voor de magiër een bepaald werk te verrichten. De rituelen voor de Voorjaars- en Herfstequinox waren in de Golden Dawn niet bedoeld als eerbetoon aan kosmische krachten of om de kringloop van het jaar te vieren. De equinoxen werden puur gezien als vaste momenten in het jaar waarop bijvoorbeeld de wachtwoorden waarmee men toegang tot de rituelen had, werden vernieuwd.

Tijdens de Wicca-rituelen voor de jaarfeesten worden veel elementen uit de ceremoniële magie gebruikt, zoals wij in voorgaande hoofdstukken uiteengezet hebben. De rituelen op zich zijn echter een viering van de kringloop van het leven, zoals dat in de jaarfeesten vorm gegeven wordt. Tijdens een ritueel voor een jaarfeest kan magie bedreven worden of een divinatie gedaan, maar het is niet nodig. Het jaarfeest op zich rechtvaardigt het ritueel. Moderne magiërs vieren tegenwoordig soms ook de jaarfeesten. Het is duidelijk dat dit uit de Wicca is overgenomen, hoewel de meeste magiërs dat ten stelligste zullen ontkennen.

Het onderscheid tussen beide vormen van magie is relatief. Ceremoniële magie kan net als natuurmagicie worden gebruikt om een doel te bereiken. De ceremoniële magiër en de natuurmagiër kunnen daarbij deels gebruik maken van dezelfde krachten. In de natuurmagicie is het zeer gebruikelijk rekening te houden met de Maanfasen, maar ook de ceremoniële magiër kan zich daarnaar richten. Ceremoniële magiërs houden gewoonlijk rekening met allerlei kosmische en planetaire invloeden om het beste moment te bepalen om iets te doen. Ook de natuurmagiër of heks kan echter een uurhoek-horoskoop trekken om het beste moment voor een bepaalde handeling vast

te stellen. Vroeger vergde dat nogal wat rekenwerk, maar via computer of astrowatch zijn planeetstanden en goede of slechte aspecten tussen de planeten in een handomdraai vast te stellen. In de ceremoniële magie wordt traditioneel gebruik gemaakt van correspondenties tussen de verschillende planeten en hun

veronderstelde werking. Om iets te laten groeien, bijvoorbeeld, wordt gebruik gemaakt van de kracht van Jupiter, terwijl de krachten van Saturnus kunnen helpen iets te beëindigen of kleiner te laten worden. In middeleeuwse grimoires worden uitgebreide voorschriften gegeven betreffende de invloed van bepaalde planeten voor het maken van amuletten om zich tegen bepaalde demonen te beschermen. De kracht van een planeet kan worden geactiveerd door het gebruiken van een bepaalde kleur, een bepaald metaal en een bepaalde vorm. De natuurmagiër maakt gebruik van dezelfde krachten, zoals we in hoofdstuk 12 uiteen zullen zetten.

Romeins marmeren beeld van Jupiter met zijn adelaar als symbool van groei, orde en welvaart. Vaticaanse Musea.

Witte en zwarte magie

Een vraag die ons vaak gesteld wordt is of we met witte of zwarte magie werken. Magie is een neutrale kracht die voor allerlei doeleinden gebruikt kan worden. Je kunt niet zeggen: 'Dit is een goed mes, dat is bedoeld voor in de keuken en dat is een slecht mes, dat kun je gebruiken om mensen mee dood te steken.' Net zo min kun je zeggen: 'Dit is witte magie, die is om mensen te helpen en dat is zwarte magie, die is om mensen kwaad te berokkenen.' Magie is normloos. Het verschil tussen goede magie en slechte magie is dat goede magie werkt en slechte magie niet. Dezelfde magische technieken die kunnen worden gebruikt om iemand te helpen, kunnen ook worden aangewend om iemand te dwarsbomen. Een arts kan een mes gebruiken om iemand door een operatie het leven te redden.

Datzelfde mes kan hij ook gebruiken om iemand van het leven

Saturnus afgebeeld aan de buitenwand van de El Salvadorkapel in Ubeda, Spanje, door Estaban Jamete in 1540. Vanaf de Romeinen symboliseerde Saturnus tegenslag, tegenwerking of zuivering. Hij werd met zijn seis ook gezien als de dood.

te beroven. Toch vraagt niemand een arts of hij witte of zwarte chirurgie bedrijft.

Zwarte magiërs, die er een levenstaak van maken om anderen kwaad te berokkenen, bestaan vooral in de fantasie van hen die bang zijn voor alles wat ze niet begrijpen. Veel mensen die zich aangevallen voelen door zwarte magiërs proberen hun eigen donkere kant te verdringen en projecteren deze op anderen. Door je eigen donkere kant te ontkennen, maak je er als het ware een los van jou bestaande entiteit van. Het is gemakkelijker om te denken dat een ander verantwoordelijk is voor alles wat er tegen zit dan dat je de fout bij jezelf zoekt. Fundamentalistische christenen, die zich te intensief bezighouden met de strijd tussen goed en kwaad, zijn geneigd het goede in zichzelf te zoeken en het slechte te projecteren op een samenzwering van heksen en zwarte magiërs. Ceremoniële magiërs die zich vastbijten in het oproepen van engelen, aartsengelen en andere goede geesten om demonen en aartsdemonen te bestrijden, zijn soms evenzeer overtuigd van een samenzwering van zwarte magiërs. Natuurlijk streelt het je ego om te denken dat een hele occulte broederschap niets beters te doen heeft dan jou de voet dwars te zetten.

Zwarte magie is het gebruiken van magie om iemand kwaad te berokkenen, op wat voor manier dan ook. Het is aannemelijk dat magie wel eens op die manier toegepast wordt door mensen die over het algemeen magie alleen ten dienste van hun medemensen zouden aanwenden. Een magiër of Wicca kan zich zo bedreigd, bedrogen of in de steek gelaten voelen, dat hij of zij magie gebruikt om wraak te nemen. Het is te vergelijken met een apotheker die zijn kennis van kruiden en geneesmiddelen gebruikt om zijn aartsvijand te vergiftigen. Die dingen gebeuren, maar ze zijn zeer uitzonderlijk en extreem. Niemand gelooft in een samenzwering van zwarte apothekers die er vele jaren studie voor over hebben om hun medemensen te kunnen

vergiftigen. Het bestaan van een samenzwering van zwarte magiërs is al even onwaarschijnlijk.

Magie werd in de oudheid wel gebruikt om macht over anderen uit te oefenen. Dit terracotta-poppetje met op de rug gebonden armen had ongetwijfeld een magische betekenis. Gemaakt in Egypte in de 17^e of 18^e dynastie, 16^e eeuw v.Chr. Tontoongesteld in het Museum voor Schone Kunsten in Boedapest.

Magie is een machtig middel en het leren hanteren van dit middel vergt een lange studie waarbij het er niet om gaat moeilijke spreuken en correspondenties uit je hoofd te leren. Het allerbelangrijkste bij het leren gebruiken van magie is het leren hanteren van ethische normen. Het is zo gemakkelijk gezegd: 'Doe wat je wilt, mits het niemand schaadt.' Leren te overzien wat de gevolgen zijn als je magie gebruikt en ernaar te handelen is heel wat moeilijker. Zwarte magie is het doelbewust gebruiken van magie om iemand kwaad te berokkenen. Witte magie is het doelbewust gebruiken van magie om iemand te helpen. Goed bedoeld kun je met magie echter ook veel schade aanrichten door in te grijpen in zaken die je beter op hun beloop kunt laten of door gevolgen teweeg te brengen die je niet hebt overzien en evenmin gewenst zou hebben. Witte magie die niet werkt of anders uitpakt dan je bedoeld had is slechte magie. Het kan zijn dat je methode niet deugt of dat je probeert dingen te

veranderen die op de een of andere manier vastliggen. Je kunt het karma noemen of er een andere naam aan geven, maar er zijn dingen die met magie niet te beïnvloeden zijn. Goede magie is witte magie die werkt op de manier zoals je dat bedoeld had.

De magische training

Over welke vaardigheden dien je te beschikken voordat je magie kunt bedrijven? In het hoofdstuk over de training hebben we al een aantal technieken beschreven. Om de werking van de magie te versterken, kun je het gewenste resultaat visualiseren. Als je een zieke beter wilt maken kun je, bijvoorbeeld, visualiseren dat de betreffende persoon vrolijk en gezond door het huis danst. Visualiseren is niet voldoende om werkelijk een verandering te bewerkstelligen, maar het draagt er wel toe bij.

Als je moeite hebt met visualiseren en meer auditief bent ingesteld, kun je proberen je bepaalde geluiden voor de geest te halen. Wat je je in beelden of geluiden voorstelt, is meestal de gewenste situatie, dus het resultaat van je magie. Als je bijvoorbeeld iets doet om iemand die ziek is beter te maken kun je je voorstellen dat deze persoon kwiek en monter de trap oploopt, maar je kunt je ook voorstellen dat je deze persoon hoort lachen en plezier maken.

Het is ook mogelijk magie te bedrijven zonder dat je bepaalde beelden of geluiden gebruikt. Er zijn heksen die zich moeilijk iets voor de geest kunnen halen, terwijl de magie die ze doen toch werkt. Waar het om gaat is dat je op de een of andere manier contact maakt met de astrale wereld omdat in deze sfeer de verandering bewerkstelligd wordt. Training in ontspannen, ademhalen en visualiseren maakt het je gemakkelijker door te dringen tot de astrale sfeer. Ook ervaring in het doen van divinatie is hierbij van onschatbare waarde. Door het divineren leer je vage en dubbelzinnige boodschappen uit de astrale

wereld op te vangen en op de juiste manier te interpreteren.

Magische staf, gemaakt uit de slagrand van een nijlpaard, gebruikt door een Egyptische priester of magiër. Gemaakt in de 13^e dynastie, 1773-1650 v. Chr. Tontoongesteld in Museum voor Schone Kunsten in Boedapest.

Het is belangrijk enige ervaring te hebben met het doen van rituelen voordat je je met magie bezighoudt. De eerste keer dat je aan een ritueel deelneemt, is over het algemeen een overweldigende ervaring die zeer waardevol kan zijn voor je verdere leven, maar die niet bevorderlijk is voor het gevoel dat je alles onder controle hebt. De eerste keer dat je iets magisch doet, kan net zo'n indruk op je maken. Als je al enige rituelen hebt meegemaakt, kun je dat allemaal veel beter plaatsen en onder controle houden dan dat je hier geen enkele ervaring mee hebt.

Als je in een Coven of magische traditie werkt, leer je daar hoe je met magie moet omgaan. Je leert, als het goed is, welke vorm van magie geschikt is voor welk type probleem en je krijgt er vaardigheid in met deze technieken om te gaan. Als je niet bij een traditie bent aangesloten moet je daar allemaal zelf achter komen. Het is niet aan te raden jezelf het bedrijven van magie aan te leren door alles gewoon uit te proberen. Magie kan een

grote uitwerking hebben en als je niet hebt geleerd de gevolgen te overzien, kun je voor onaangename verrassingen komen te staan. Er zijn weinig goede boeken die je hierbij als richtlijn kunnen dienen. De boeken van Aleister Crowley zijn te moeilijk voor beginners. *The ritual magic workbook* van Dolores Ashcroft biedt een aantal richtlijnen, maar is, tenzij je een volledige opleiding tot ceremonieel magiër wilt volgen, nogal uitgebreid. De boeken van W.E. Butler, met name *The magician - his training and work*, zijn waardevol, maar tamelijk gedateerd en hier en daar wat al te christelijk in hun strekking. Een eenvoudige handleiding is Michael Howards *Wat is magie?* Ook aan te raden is Marion Weinsteins *Positive magic*.

Welke training noodzakelijk is, hangt af van het type magie dat je voor een bepaald geval wilt gebruiken. De volgende richtlijnen zijn echter van toepassing op alle vormen van magie:

- Gebruik magie nooit voor de grap, voor de sensatie of om je nieuwsgierigheid te bevredigen.
- Doe nooit ongevraagd iets magisch voor een ander zonder dat deze persoon hiervan op de hoogte is en hiermee instemt.
- Grijp niet in de vrije wil van anderen in, bijvoorbeeld door iemand met magie te dwingen verliefd te worden op een ander.
- Vraag nooit geld voor het doen van magie. In de eerste plaats is het niet je eigen kracht die je met de magie aanwendt, maar ben je slechts een doorgeefluik tussen de werelden van Goden en mensen. In de tweede plaats maakt het je afhankelijk van anderen en verlies je snel je integriteit als je je laat betalen voor het doen van magisch werk. Als Wicca en als magiër moet je met een goudweegschaaltje afwegen of je voor een bepaald geval wel magisch werk moet doen of niet en het is moeilijker om te weigeren als je ervoor betaald wordt. Een bos bloemen of een leuke attentie kun je rustig aannemen en als je kosten moet maken, kun je deze natuurlijk wel in rekening brengen.
- Gebruik magie nooit om jezelf ermee te verrijken. Je mag best

iets voor jezelf vragen, maar overschrijd de grenzen van het redelijke niet.

- Als je twijfelt of je magie moet gebruiken doe hier dan een divinatie over. De divinatie kan ook aanwijzingen geven over het type magie dat in dit geval het beste is. Je kunt ook hierover mediteren en je beslissing daarvan laten afhangen.

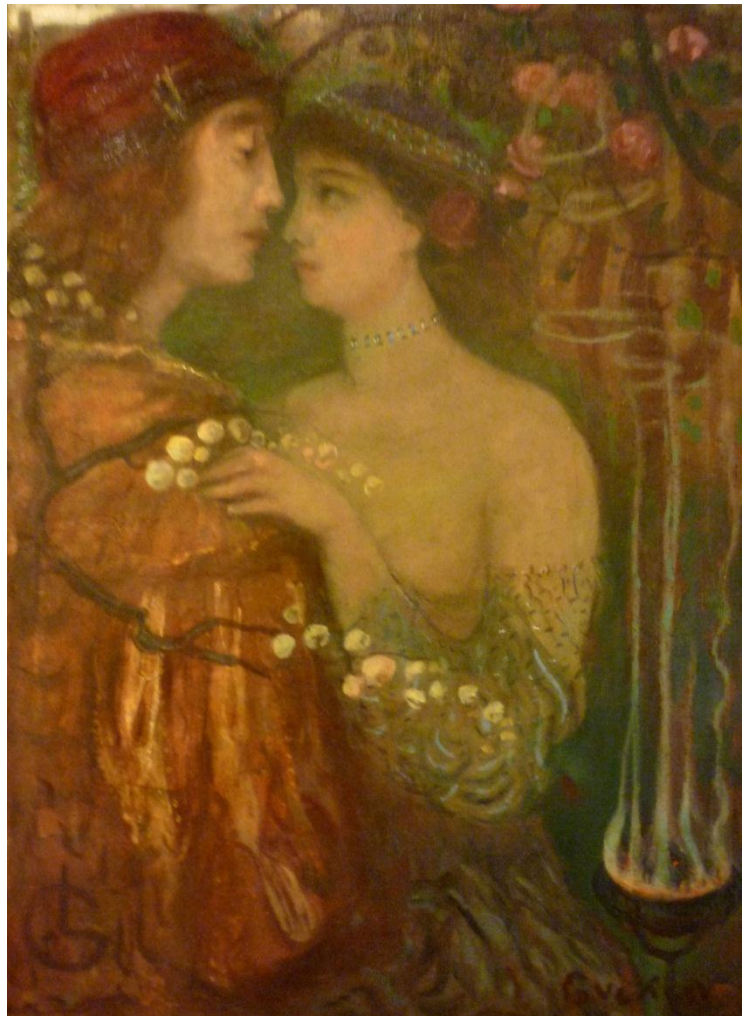
Je kunt magie bedrijven tijdens een jaarfeest, Maanviering of ander ritueel. Als je geen Cirkel wilt trekken, is het aan te bevelen toch bepaalde handelingen te verrichten om jezelf op de astrale wereld af te stemmen en je werkplek af te schermen en in zekere zin aan het magische werk toe te wijden. Je kunt daarvoor een eenvoudig ritueel uitwerken dat je kunt gebruiken voor meditatie, visualisatie, divinatie en het doen van magisch werk. In de voorafgaande hoofdstukken zijn hier al de nodige aanwijzingen voor gegeven.

Bij het doen van magisch werk is belangrijk dat je je er volledig voor kunt inzetten. Als er problemen zijn die je dwars zitten, los die dan eerst op of zet ze van je af voordat je aan je magisch werk begint. De krachten waarmee je in de astrale sfeer werkt, maken geen onderscheid tussen jouw problemen en die van een ander. Geef dus duidelijk aan voor wie het magisch werk bedoeld is. Evenmin wordt in de astrale sfeer uitgemaakt wat wel of niet ethisch verantwoord is om te doen. Die normering breng je zelf aan en op grond van deze overwegingen kun je besluiten een magisch werk al dan niet op een bepaalde manier te doen.

Het niet willen ingrijpen in de vrije wil van anderen is een moeilijke overweging bij het kiezen van de juiste vorm van magisch werk. Het doen van liefdesmagie om iemand verliefd te laten worden op een andere persoon is een duidelijk geval, waarbij je ook een duidelijk standpunt kunt innemen.

Raymond Buck-land legt de verantwoording bij degene die de magie doet en geeft in zijn *Practical candleburning rituals* aanwijzingen wat je moet doen 'om de liefde van een man of vrouw te winnen' en hoe je een bestaande relatie tussen twee personen kunt verbreken. Het is niet moeilijk dergelijke vormen van magie af te wijzen, maar vaak ligt de situatie iets gecompliceerder.

Als iemand ons vraagt magisch werk te doen om een ander voor zich te winnen dan weigeren we dat, maar we hebben wel eens iets gedaan voor een vrouw die ons ervan overtuigde dat een man weliswaar verliefd op haar was, maar zich door zijn familie liet overhalen

*Magie (De Tuin van de Magiër),
schilderij door Lajos Gulácsy,
1906. Hongaars Nationaal
Schilderijmuseum in Boedapest.*

haar af te wijzen. Het is niet aan te raden beginners voor een dergelijke keus te stellen en een handleiding voor liefdesmagie zul je in dit hoofdstuk dan ook niet aantreffen. Evenmin geven wij aanwijzingen wat je kunt doen om een ander tegen te werken. Er zijn omstandigheden te bedenken waaronder je iemand die je het leven zuur maakt een halt wilt toeroepen,

maar magie is niet een middel om lichtvaardig naar te grijpen en het is zeer zeker niet iets dat wij zullen aanmoedigen.

In de woestijnstad Ghadames in Libië zijn door de bewoners als magische bescherming overal pentagrammen op de muren afgebeeld. Tussen rechtopstaande en omgekeerde werd geen onderscheid gemaakt.

Er wordt vaak gezegd dat je voorzichtig moet zijn met het aanwenden van magie omdat alles wat je doet driemaal bij je terugkomt. Ons klinkt dat wat calvinistisch in de oren, maar het is een feit dat je verantwoordelijk bent voor alles wat je in de astrale wereld in beweging zet. Die verantwoording kun je alleen nemen als je er volledig achter kunt staan wat je doet. Integriteit is een van de belangrijkste eigenschappen die een magiër moet bezitten.

Typen magie

Naar de inhoud en de aard van de handelingen zijn er verschillende typen magie te onderscheiden. Het werken met kruiden, stenen en andere vormen van natuurmagicie, evenals het maken van een talisman, zal in het volgende hoofdstuk behandeld worden.

Naar de aard van de handelingen is magie te onderscheiden in drie hoofdgroepen. In de eerste plaats is het mogelijk magie te bedrijven door het opwekken en wegsturen van astrale krachten. In de tweede plaats kun je magie bedrijven door het transformeren van astrale krachten. In

de derde plaats kun je astrale krachten in een voorwerp opslaan of de al in een voorwerp aanwezige krachten gebruiken.

Het opwekken en gebruiken van energie om veranderingen op het astrale vlak teweeg te brengen is een vorm van magie die typisch in de Coven thuishoort. De techniek is even simpel als doeltreffend: door hand in hand deosil rond te lopen en daarbij een bepaalde tekst te reciteren (het zogenaamde *chanten*) wordt een astrale kracht opgewekt. Door de groep wordt deze kracht meestal op een gegeven moment weggestuurd naar de plaats waar ze nodig is. Het is ook mogelijk de kracht over te brengen op een van de aanwezigen, die deze kracht gebruikt of stuurt.

De techniek is eenvoudig, maar niet uit een boek te leren. Het visualiseren en sturen van de astrale kracht is alleen te leren door in een groep dit een aantal keren meegedaan te hebben. Het gaat er niet in de eerste plaats om energie op te wekken - dat lukt altijd wel door deosil rond te lopen. Het gaat erom de astrale kracht zodanig vorm te geven dat je ermee kunt werken en dat de kracht doet wat je haar bedoelt te laten doen. We zullen deze techniek verder laten voor wat ze is en ons beperken tot het transformeren van astrale krachten en het overbrengen van deze krachten op bepaalde voorwerpen. Ook hierbij is het visualiseren van de astrale kracht essentieel om de magie te doen slagen, maar het fysiek aanwezig zijn van een bepaald voorwerp maakt het iets eenvoudiger deze kracht te richten.

Wanneer en hoe gebruik je magie?

Het is belangrijk altijd goed na te denken over het doel dat je met je magie wilt bereiken. Vaak zal je tot de conclusie komen dat het beter is niet in te grijpen en gewoon af te wachten wat er gebeurt. Als naar jouw idee de zaak echt vast zit en een duwtje nodig heeft, kun je besluiten er iets aan te doen. Magie is vaak niet méér dan dat duwtje. Om een baan te krijgen moet je

evengoed gewoon solliciteren; om een examen te halen moet je evengoed gewoon leren; om vriendschap of een relatie te krijgen moet je evengoed gewoon mensen opzoeken.

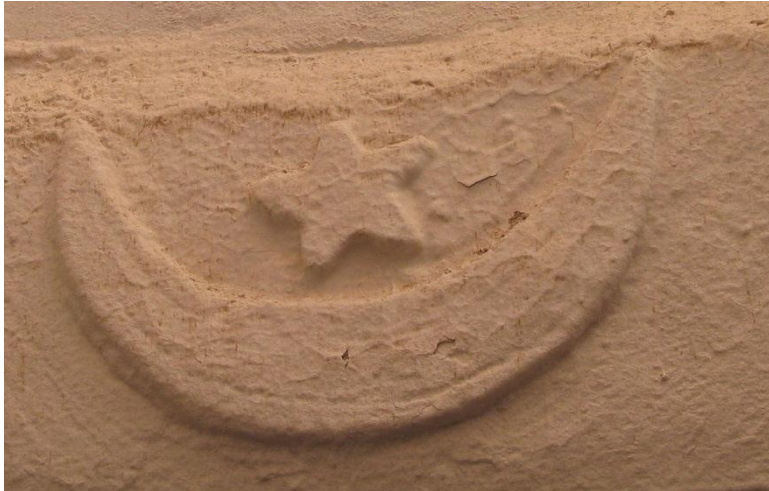
Denk goed na over de ethische kant van de zaak voordat je je toevlucht neemt tot magische middelen. Als je bijvoorbeeld magie bedrijft om een baan te krijgen, betekent dat, als je in je opzet slaagt, dat een ander die baan niet krijgt. Je kunt zeggen dat je, net als ieder ander, alle tot je beschikking staande middelen hebt gebruikt om die baan te krijgen, maar er zijn andere voorbeelden te noemen. Als je door magie ervoor zorgt dat je je rijbewijs haalt, maar gewoon niet goed genoeg rijdt en daardoor een ongeluk veroorzaakt, kun je een ander behoorlijk schaden. Een ander voorbeeld kan zijn dat je via magie probeert veel geld te krijgen en dat vervolgens iemand in je naaste omgeving overlijdt en je een aardige erfenis nalaat. Zo had je het waarschijnlijk niet bedoeld, maar geld komt zelden gewoon uit de lucht vallen.

Je kunt altijd de Goden of je geleidegeest om hulp vragen als je magie bedrijft en erbij zeggen dat het niemand moet schaden en niet tegen iemands vrije wil in mag gaan.

Doe alleen magisch werk voor iemand anders als deze persoon je dat vraagt. Denk goed over na over de vraag of je iets aan dit probleem kunt en wilt doen. Als het een medisch probleem betreft, raad iemand dan altijd aan ook zijn huisarts te raadplegen. Vertel de persoon in kwestie dat hij ook zelf aan de slag moet gaan, bijvoorbeeld door te solliciteren naar een baan die hij wil en dat jij alleen maar daarbij kunt helpen.

Vraag je altijd af of een probleem brandend genoeg is om er met magie iets aan te doen. Als iemand je vraagt magisch werk te doen om een vakantie te laten doorgaan, kun je je afvragen of het niet beter is de zaak maar op zijn beloop te laten. Als iemand je vraagt iets te doen voor een baan, kun je overwegen hoe hard deze persoon de betreffende baan nodig heeft en of je

magische middelen wilt gebruiken om daar iets aan te doen. Als je de indruk hebt dat iemand alleen meer geld wil verdienen, kun je je afvragen of je je daarvoor wilt inzetten.

*Pentagram en
maansikkel in
reliëf afgebeeld in
Ghadames, Libië.
De oude stad
bestond al in de
Romeinse periode,
1^e eeuw na Chr.*

De krachten waarmee je werkt zijn niet bovennatuurlijk. Het zijn de energieën om je heen, de krachten van de vier elementen, en je eigen levenskracht. Je kunt ook met de energieën van de planeten werken. Die krachten roep je niet op; die zijn er gewoon. Wat jij doet is die krachten bundelen en richten. Je kunt ook met deze krachten werken zonder magie te gebruiken, bijvoorbeeld door iemand aan te raden bepaalde kruiden voor een bepaald doel te gebruiken. Als je dat liever doet, kun je ook de kruiden op een magische manier gebruiken, bijvoorbeeld in een talisman (zie hoofdstuk 12).

Het is aan te raden je magie op de Maanfasen af te stemmen. Met toenemende Maan werk je voor dingen die in ontwikkeling zijn, groter moeten worden of naar je toe moeten komen, bijvoorbeeld voor méér energie, een nieuw huis, een nieuwe baan, kortom alles wat nieuwe projecten betreft. Werk met afnemende Maan voor problemen die je uit de weg wilt ruimen en achter je wilt laten, zoals: ziekte, een nare tijd, jaloezie, roddels, etc. Door de transformerende eigenschap van het element Vuur is het heel geschikt om voor dit soort dingen kaarsenmagie te gebruiken. Werk liever niet precies op de volle

of nieuwe Maan. Dit zijn punten waarop alles stil ligt. Ook is de Maankracht dan vaak te intens om mee te werken.

*Etruskische bronzen
kandelaar, Noord-Italië, 470-
450 v.Chr. De kaarsen werden
aan de buitenkant van de vier
armen bevestigd. In Allard
Pierson Museum, Amsterdam.
Bruikleen van RMO, Leiden.*

Kaarsenmagie

Het principe van kaarsenmagie is dat je een astrale kracht op de kaars overbrengt en door de kaars te branden deze kracht transformeert.

Een beproefde manier om dit te bewerkstelligen is dat je een bepaald beeld visualiseert en contact maakt met de astrale sfeer waardoor je de kaars als het ware laadt met een bepaalde astrale kracht.

Er zijn verschillende manieren om kaarsenmagie te bedrijven. Je kunt simpelweg een bepaald beeld visualiseren, dit op een kaars overbrengen en de kaars branden. Je kunt je kaarsenmagie echter veel krachtiger maken door er bepaalde onderdelen aan toe te voegen. Zo kun je

rekening houden met astrologische invloeden door de kracht van een bepaalde planeet te gebruiken. Dit kun je doen door een kaars te nemen met een kleur die bij de betreffende planeet hoort. Als je, bijvoorbeeld, magisch werk wilt doen om iemand beter te maken, kun je gebruik maken van de helende kracht

van de Zon door een goudkleurige kaars te gebruiken. Je kunt op deze kaars met gekleurde plaatjes bijenwas een bepaald symbool afbeelden dat met de vraag of met de vraagsteller te maken heeft, bijvoorbeeld het dierenriemteken van de betreffende persoon. Verder kun je de kaars zalven met een bepaalde olie die geschikt is voor een bepaald type magisch werk. In bijlage 1 zijn de correspondenties gegeven die van belang zijn voor het gebruiken van kaarsenmagie. Aan de hand van een uitgebreid voorbeeld zal het gebruik van deze tabellen verduidelijkt worden.

Een voorbeeld van kaarsenmagie

Stel dat iemand een oude vriend uit het oog verloren is en je hulp vraagt om weer met deze persoon in contact te komen. In tabel bijlage 1.1. zoek je onder *magisch werk* en je vindt daar 'liefde en vriendschap'. In de betreffende kolom kun je aflezen dat dit, onder andere, te maken heeft met de vrijdag, met de planeet Venus en met de kleur roze of lichtgroen. Je kunt dan twee roze of lichtgroene kaarsen nemen en die op een vrijdag opbranden. Om je magie te versterken kun je, bijvoorbeeld, gebruik maken van astrologische krachten. Je kunt in tabel bijlage 1.2. aflezen wat er allemaal met een bepaald dierenriemteken verband houdt. Stel dat de persoon voor wie je magie doet een boogschutter is en de vriend die hij wil opsporen een tweeling. In de ene kaars kun je met de punt van een mes het astrologische symbool voor boogschutter kerven, in de andere het symbool voor tweelingen, waarbij je je beide personen als lachend en ontspannen voorstelt. Je kunt ook met bijenwas de symbolen op de kaars zetten en daarbij gebruik maken van de kleur die bij het betreffende dierenriemteken hoort. Je kunt op beide kaarsen het teken van Venus erbij zetten.

Neem de kaarsen, na het bovenstaande gedaan te hebben, één voor één in beide handen en visualiseer dat er goudgele energie

via je kruin binnenkomt. Vervolgens visualiseer je dat er via je voeten donkerbruin gekleurde energie omhoog komt uit de aarde. Ter hoogte van je hartchakra komen de twee energiestromen samen en vloeien via je armen en je handen in de kaars. Doe hetzelfde voor de andere kaars. Zalf daarna elke kaars met een bijpassende aromatische olie; in dit geval iets dat bij Venus hoort. Doe een druppeltje in je handpalm en zalf vanuit het midden van de kaars eerst omhoog naar de lont - oftewel omhoog naar de spirituele wereld - en dan vanuit het midden naar beneden - om het manifest te maken in de materiële wereld. Zet daarna de kaarsen op een veilige plaats, waar ze ongestoord kunnen opbranden. Vraag de Goden of je geleidegeest om hulp en steek de kaarsen aan. Laat ze nu elk uur een stukje naar elkaar toe komen terwijl ze opbranden. Aan het eind van de dag zet je ze tenslotte dicht bij elkaar. Visualiseer daarbij deze personen blij en gelukkig samen.

Je kunt als je begint ook een houtskooltje aansteken en een bijpassend kruid, samen met bijvoorbeeld wat rood sandelhout en een drupje van de olie die je gebruikt hebt, branden.

Denk bij alles wat je doet goed na over bijpassende kleuren of combinaties van kleuren. Als je iemand wilt helpen een zoekgeraakt boek op te sporen kun je bijvoorbeeld geel - de kleur van Mercurius - nemen voor het boek en deze kaars zalven met een olie die bij Mercurius hoort, bijv. lavendelolie. Combineer de andere kaars, de eigenaar van het boek dus, met zijn of haar dierenriemteken. Is hij of zij kreeft, neem dan zachtgroen voor deze kaars en zalf met een olie die bij de Maan hoort, bijvoorbeeld gardenia-olie. Als je liever je olie zelf maakt vind je in het volgende hoofdstuk hier aanwijzingen voor.

Je kunt met kaarsenmagie ook het tegenovergestelde van samenvoegen doen, door de kaarsen langzaam uit elkaar te zetten en zo ver mogelijk van elkaar te laten opbranden. Stel dat een ex-geliefde je lastig blijft vallen, dan kun je als uiterste

middel deze methode toepassen. Denk wel heel goed na over de ethische kant en of je wel het recht hebt hier in te grijpen in iemands vrije wil. Het is een ander geval als je zelf iemand niet los kunt laten, bijvoorbeeld een ex-geliefde of een opgroeiend kind en daar iets aan wilt doen. In dat geval beïnvloed je alleen je eigen gedrag. Ook als iemand je vraagt iets te doen om ervoor te zorgen dat hij of zij iemand kan loslaten, kun je dat doen, als je vindt dat een ingrijpen hier gerechtvaardigd is.

Je kunt relevante voorwerpen erbij zetten op de plek waar je de kaars of kaarsen brandt, bijvoorbeeld een bijpassende tarotkaart. Op dezelfde manier kun je ook een geschikte steen uitzoeken en naast je kaars zetten of een voorwerp van een bijpassend metaal benutten. Zo kun je een koperen kandelaar gebruiken voor magie die te maken heeft met Venus en een tinnen kandelaar nemen als je de kracht van Jupiter in je magie wilt betrekken.

Een andere mogelijkheid is een kaars met een wens op te laden en het Vuur deze wens laten transformeren. Je kunt dit ook met bijenwas doen. Pak een kaars in een kleur die bij je wens hoort

en ga met
bijen-was
deze kaars
versieren. Als

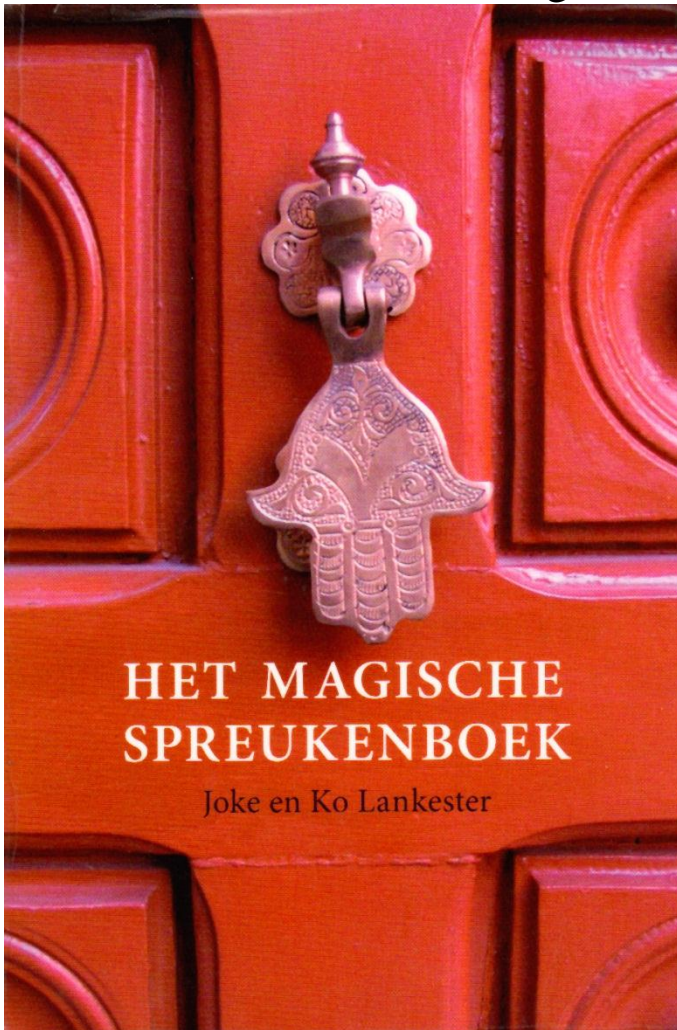
*Pentagram
op boog in
plafond van
een huis in
Ghadames,
Libië.*

je bijvoorbeeld méér energie wilt kun je de kaars beplakken met rode was en dit er als vuur laten uitzien. Rood is de kleur van Mars. Werk geconcentreerd en hou het

beeld van wat je wilt transformeren duidelijk voor ogen. Als je denkt dat het genoeg is, laad je de kaars met energie. Daarna neem je wat olie in je hand en zalft de kaars. Brand hem thuis op de juiste dag en op een veilige plaats.

Spreuken

Een spreuk is een middel om met behulp van magie een gewenste verandering tot stand te brengen. Door Nederlandse Wicca's werd meestal de Engelse benaming *spell* gebruikt. Dat

deden wij ook tot we bij het schrijven van *Het magische spreukenboek* (2006) ontdekten dat *spreuk* door de eeuwen heen een goede Nederlandse aanduiding is geweest. De naam is in onbruik geraakt en door ons wat afgestoft en opnieuw ingevoerd.

We begrijpen de charme van het Engelse *spell* overigens heel goed. Het woord is afgeleid van een Indo-Europese stam **spel*, waarmee 'luid spreken' werd aangeduid. Het is verwant met het Griekse

apeilein, wat zowel 'bedreigen' als 'zweren' kan betekenen. Het is duidelijk dat een spell de krachten van het woord zelf benut. Een spell is niet een uitgebreide en gedetailleerde beschrijving van wat je wilt bereiken met je magie. Een spell is een korte, kernachtige samenvatting hiervan.

Het woordenboek geeft als Nederlandse begrip meestal *toverspreuk* of *toverformule*, maar dat wordt door Wicca's zelden of nooit gebruikt. We houden het op *spreuk*. Een spreuk wordt altijd gebruikt om iets te veranderen. Bij een spreuk, in de betekenis van gezegde, is dat niet het geval. Het gezegde 'Avondrood, water in de sloot' is een uitdrukking van een volkswijsheid die zegt dat het de volgende ochtend vaak regent als de avondhemel rood gekleurd is. Het is een spreuk, maar geen toverspreuk. Als iemand een stuk land bezit en te lijden heeft onder langdurige droogte, zou hij een tekening van avondrood kunnen maken. Als hij daarbij de wens uitspreekt 'Avondrood, water in de sloot' en visualiseert dat het regent op zijn stukje land, dan is de spreuk een toverspreuk geworden. Als we het in dit boek hebben over spreuken, dan bedoelen we toverspreuken.

Een spreuk is een korte tekst, die is bedoeld om een bepaalde verandering tot stand te brengen. Vaak wordt hierbij gebruik gemaakt van rijm. Hoewel dit gemakkelijk ontaardt in lachwekkende en kreupele versjes, is rijm een essentieel onderdeel van de spreuk. De oorsprong van poëzie ligt in het gebruik van magische teksten. De kracht van de woorden wordt daarbij verondersteld de werkelijkheid te veranderen. Door iets te zeggen gebeurt het. De bedoeling van het rijm is deze analogie te versterken. De gedachte erachter is: 'Zoals A rijmt op B, zo zal mijn spreuk weerklank vinden in de werkelijkheid.' Jij zorgt voor avondrood en de spreuk zorgt voor water in de sloot. Daar komt het op neer.

Een spreuk kan op zichzelf gebruikt worden, bijvoorbeeld door een tekst op rijm hardop voor te lezen en de uitkomst van de spreuk te visualiseren. Een spreuk wordt echter meestal samen met iets anders gebruikt. Je kunt een spreuk bedenken om kaarsenmagie kracht bij te zetten. Zo kun je kaarsenmagie om een weggelopen kat terug te brengen versterken met de spreuk:

'Kaars brand vlug, breng de kat terug!' Je kunt de werking van een talisman versterken door er een spreuk aan toe te voegen. In hoofdstuk 12 wordt het maken van talismans uiteengezet. Ook bij het werken met kruiden (zie ditzelfde hoofdstuk) kunnen spreuken worden gebruikt. Er zijn vele magische toepassingen te bedenken waarin spreuken een rol kunnen spelen. Hieronder zal één voorbeeld, het werken met knopenmagie, worden beschreven.

*De Gouden
Eeuw.
Schilderij van
János
Vaszary, 1898.
Hongaars
Nationaal
Schilderijen
Museum in
Boedapest.*

Knopenspreuk

Het idee voor deze spreuk is ontleend aan Doreen Valiente, die iets dergelijks beschrijft in *Witchcraft for tomorrow*, p 188-189. Waarschijnlijk gaat deze spreuk terug op een eeuwenoud volksgebruik, maar veel is hierover niet bekend. In verschillende boeken over Wicca zijn varianten te vinden, die vrijwel altijd zijn gebaseerd op de tekst van Doreen. Het onderstaande is onze eigen uitwerking. De spreuk kan in de Coven gedaan worden, maar alle handelingen kunnen door één persoon verricht worden.

Een knopenspreuk is bedoeld om een veranderingsproces op gang te brengen en te bekrachtigen. Het kan daarbij gaan om een zieke persoon die je beter wilt maken, een weggelopen dier dat je terug wilt vinden, een bange persoon die je meer zelfver-

trouwen wilt geven, bescherming te bieden aan een persoon die zich aangevallen voelt, etc. etc. In alle gevallen worden er door één persoon negen knopen in een koord gelegd. Dit kan de HPS zijn of een door haar aangewezen persoon. Meestal is dit de persoon die een spreuk voor iemand anders wil doen en deze persoon goed kent. Van tevoren wordt goed doorgesproken waarover het gaat:

- Wat is de situatie nu?
- Wat is de gewenste situatie?
- Wat betekent elke knoop in het koord in dit geval?

Voor het koord kun je een bepaalde kleur kiezen die hoort bij een planeet waarmee je wilt werken. Tabel bijlage 1.1. geeft voor elke planeet een of twee bijpassende kleuren. Als je twijfelt welke planeet bij de betreffende spreuk hoort, kun je in de tabel onder *magisch werk* datgene zoeken dat hier het meest mee overeen komt. Je kunt het koord ook nemen in de kleur die past bij het dierenriemteken van de persoon voor wie je de spreuk doet. Tabel bijlage 1.2. geeft voor elk dierenriemteken een of twee kleuren.

HPS, of een andere persoon, gaat midden in de Cirkel zitten. De covenleden staan om haar heen. Als de groep groot genoeg is, houden ze elkaars handen vast, aldus een Cirkel vormend. HPS legt op de volgende manier 9 knopen in het koord:

1 6 4 7 3 8 5 9 2

De cijfers geven de plaats en de volgorde van de knopen in het koord aan. HPS zegt terwijl ze de knopen legt:

*Met de knoop van één
Begint mijn spreuk meteen
Met de knoop van twee
Geef ik snelheid mee*

*Met de knoop van drie
Geef ik aan voor wie
Met de knoop van vier
Haal ik kracht naar hier
Met de knoop van vijf
Groeit hij buiten kijf
Met de knoop van zes
Snijdt hij als een mes
Met de knoop van zeven
Wil ik uitkomst geven
Met de knoop van acht
Is mijn spreuk volbracht
Met de knoop van negen
Geef ik hem mijn zegen*

Terwijl ze dit zegt, concentreren de anderen zich op de uitwerking van haar woorden. Bij de verschillende knopen visualiseren de coëleden wat ze met deze knoop willen bereiken. De exacte betekenis van elke knoop varieert met het doel van de spreuk als geheel, maar in zijn algemeenheid is de betekenis van de verschillende knopen als volgt:

- 1: De verandering die je wilt bewerkstelligen, begint nu op gang te komen. Visualiseer deze verandering. Als je bijvoorbeeld een weggelopen kat wilt terugbrengen stel je je voor dat de kat in de richting van zijn huis begint te lopen.
- 2: De tweede knoop zorgt ervoor dat de verandering sneller zal plaatsvinden. In bovenstaand voorbeeld stel je je voor dat de kat begint te rennen. Als je iemand beter wilt maken, stel je je voor dat de genezing sneller in zijn werk gaat.
- 3: Hiermee geef je aan voor wie je de spreuk doet. Het gaat daarbij niet om degene die om hulp vraagt, maar om degene die de hulp krijgt. Als iemand voor zichzelf hulp vraagt is dat

dezelfde persoon, maar als iemand bijvoorbeeld hulp vraagt voor zijn zieke buurvrouw moet je deze buurvrouw visualiseren, niet de persoon die de vraag stelt. In het voorbeeld van de weggelopen kat moet je dus de kat visualiseren, niet het baasje of vrouwtje dat bij je aanklopt om hulp.

4: Met de vierde knoop geef je de verandering méér kracht. Je visualiseert bijvoorbeeld dat de kat zich door niets laat weerhouden om terug naar huis te gaan, of je stelt je voor dat de persoon die je meer zelfvertrouwen wilt geven zich door geen enkele tegenslag uit het lood laat slaan.

5: Met deze knoop visualiseer je dat je doel steeds dichterbij komt. Het 'groeien' is een groeien naar je doel toe. Je kunt dit visualiseren door je de uitgangssituatie voor te stellen als een lege glazen schaal die je wilt vullen met water. Je doel is dus de schaal vol water. Met de vijfde knoop visualiseer je dan dat de schaal volloopt. Je kunt natuurlijk ook iets visualiseren dat letterlijk te maken heeft met het doel dat je wilt bereiken. In het voorbeeld van de weggelopen kat stel je je voor dat de kat het grootste deel van de weg naar huis al heeft afgelegd en dat de afstand die hij nog te gaan heeft steeds kleiner wordt.

6: Het 'snijden als een mes' symboliseert dat weerstanden worden overwonnen. Zo kun je visualiseren dat de kat steeds weer obstakels op zijn weg weet te omzeilen. Als je iets doet om iemand te beschermen door bijvoorbeeld een sfeer of schil om hem of haar heen op te bouwen, kun je visualiseren dat elke aanval, van welke aard dan ook, door deze sfeer wordt afgeweerd.

7: De 'uitkomst' die de zevende knoop geeft is dat je je doel zult bereiken. Je stelt je voor dat de kat zijn huis heeft teruggevonden of dat de angstige persoon nu zoveel zelfvertrouwen heeft dat hij zijn problemen kan overwinnen.

8: Met de achtste knoop bezegel je de uitkomst door het bereikte doel zo duidelijk mogelijk te visualiseren.

9: Visualiseer bij deze laatste knoop dat er een stroom donkerbruin licht uit de aarde via je benen en je romp omhoog gaat en dat een goudgele stroom via je kruin naar beneden gaat. Ter hoogte van je zonnevlecht komen deze twee stromen samen. Laat nu de handen van de anderen los en stuur deze energie via je handen naar het koord dat HPS in haar handen heeft.

Hierna staat HPS op. Ze loopt naar het Noorden en houdt het koord voor zich. De covenleden gaan achter haar staan. HPS zegt:

Aarde, bind mijn spreuk met kracht

Ze loopt naar het Oosten, waarbij iedereen weer achter haar gaat staan en zegt:

Lucht, beweeg hem snel maar zacht

Ze loopt naar het Zuiden en zegt:

Vuur, verteer al wat hem remt

Ze loopt naar het Westen en zegt:

Water, sleur mee wat hem stremt

Iedereen keert zich naar het midden van de Cirkel, waarna HPS zegt:

*Geest, wil deze spreuk versterken
Zodat hij altijd zal werken*

We hebben geprobeerd een consistente en logische tekst te maken, waarbij elke knoop iets toevoegt aan de voorafgaande. Daarbij hebben we ons laten leiden door de algemeen gangbare getallensymboliek. Daarin is 1 het begin, in dit geval de uitgangssituatie. Het getal 2 geeft een polariteit of tegenstelling aan, in dit geval het verschil tussen de uitgangssituatie en het gestelde doel dat je wilt bereiken: je wilt zo snel mogelijk van A naar B. Het getal 3 geeft een mogelijkheid aan om de tegenstelling te overbruggen. In dit geval door een bepaalde persoon of dier die je door je spell van A naar B wilt helpen. Het getal 4 geeft kracht aan, iets waar je vierkant achter kunt staan, maar dit kan ook een log obstakel worden. Met het getal 5, de groei, overwin je de materie en komt de zaak weer in beweging. Het getal 6 is net als de 3 een synthese, maar van een hogere orde, waarbij weerstanden (de 4) uit de weg zijn geruimd. De 7 is in de getallensymboliek meestal een ongeluksgetal, waarbij de synthese van de 6 ruw verstoord wordt. We hebben dit toch een positieve lading gegeven door te verwijzen naar de uitkomst die in feite pas met de 8, als de spell is volbracht, wordt gerealiseerd. De negen is in de getallensymboliek het hoogste dat je kunt bereiken.

Het gedeelte waarin de vier elementen worden aangeropen wordt ook wel *spreukbekrachtiger* genoemd. Doreen Valiente geeft een vergelijkbare Engelse tekst in *Witchcraft for tomorrow*, p 157, maar geeft het daar vreemd genoeg als onderdeel van de procedure voor het trekken van de Cirkel.

Als je geen Cirkel hebt getrokken voor de knopenspreuk, kun je de spreukbekrachtiger gebruiken door het koord te verbinden met de symbolen die je gebruikt voor de vier elementen. Zo kun je het koord op je pentakel leggen voor het element Aarde, of op een steen als je geen pentakel gebruikt. Je kunt het koord door de wierook halen voor het element Lucht, of erover ademen als je geen wierook gebruikt. Je kunt het koord door

een kaarsvlam halen voor het element Vuur en het tenslotte met water besprenkelen.

Als de knopenspreuk door de Coven wordt gedaan, blijft het

Legba, God of demon in Benin, West-Afrika, die met zijn magische kracht het huis beschermt. Gemaakt in 2004.

Expositie Het Kwaad in Tropenmuseum, Amsterdam.

koord als regel in de Coven op het altaar liggen. Als iemand de spreuk alleen heeft gedaan, kan het koord op het huisaltaar worden gelegd of, als dit er niet is, op een geschikte plaats worden opgeborgen, een plaats waar niemand eraan zal komen.

Een vuistregel bij dit soort spreuken is dat ze binnen een Maancyclus hun werk gedaan moeten hebben. Als de spreuk met de volle Maan is gedaan, kan het koord met de volgende volle Maan worden verbrand. De as kan in de vier windrichtingen verstrooid worden. In uitzonderingsgevallen kan het koord langer bewaard worden, als er redenen zijn om aan te nemen dat de

magie niet binnen een Maan zijn werk gedaan heeft.

Koordenmagie

Koordenmagie is met name onder Alexandrians ingeburgerd, hoewel Gardnerians er ook wel gebruik van maken. Gardnerians spreken over het algemeen van *koordenmagie*,

Alexandrians van *koordmagie*, waarschijnlijk naar analogie van het Engelse cord magic. Janet en Stewart Farrar geven in verschillende boeken een zeer beknopte en onvolledige beschrijving van enkele varianten. De hier beschreven methode is gebaseerd op wat we van een Alexandrian Hogepriesteres geleerd hebben. Zij heeft ons toestemming gegeven deze methode in ons boek op te nemen. Daarbij hebben we een paar kleine wijzigingen aangebracht. Alexandrians visualiseren bij het werken met deze magie een blauw licht dat via de zonnevlecht en de wervelkolom als een blauwe vlam op het koord wordt overgebracht. Wij hebben dit aangepast aan onze manier om met de polariteit van twee stromen licht te werken.

Koordenmagie is te gebruiken om iets te bekrachtigen. Dit kan een wens zijn die op een papier is geschreven. Het beste is een korte tekst op rijm te maken, maar elke tekst die uitdrukt wat je wilt bereiken volstaat. Ieder kan voor zich iets wensen of men kan als groep iets nemen. Als het een wens is voor een bepaalde persoon is het aan te raden de naam van deze persoon in de tekst te gebruiken. Als niet iedereen deze persoon kent is het mogelijk een foto te gebruiken om zich op te concentreren. Ook kan één covenlid dat de persoon het beste kent de energiestroom richting geven door zich op deze persoon te concentreren.

De hieronder beschreven methode gaat ervan uit dat gewerkt wordt met speciaal hiervoor in de Coven aanwezige koorden. Daarbij houden steeds twee personen een uiteinde van hetzelfde koord vast. Om deze reden is een even aantal deelnemers noodzakelijk. Als er een oneven aantal aanwezigen is, kan HPS, of een andere door haar aan te wijzen persoon, zich afzijdig houden en alleen de spreukbekrachtiger doen. HPS of het aangewezen covenlid kan wel van tevoren een papiertje met een eigen wens op het pentakel leggen.

Een tweede mogelijkheid is dat ieder het eigen koord gebruikt,

dit om de knoop in het midden haakt en daarbij in elke hand een uiteinde van het koord vasthoudt. Een nadeel hiervan is dat er in het eigen koord meestal knopen zitten, bijvoorbeeld om een lus aan het uiteinde te maken. Voor koordenmagie is het nodig deze knopen uit de koorden te halen. Deze methode wordt met name gebruikt als ieder de magie voor zichzelf doet en er geen groepsdoel is dat men wil bereiken. Bij deze methode kan er dus ook een oneven aantal aanwezig zijn.

Het pentakel ligt in het middelpunt van de Cirkel op de grond. De Coven gaat in een kring staan. Voor elke twee deelnemers is één koord aanwezig. Er mogen geen knopen in de koorden zitten. Eventueel kan HPS of een andere persoon het doel van de koordenmagie uitleggen. Als er een tekst gezegd moet worden, dan kan dat nu gebeuren, door één persoon of door de hele Coven. Het papiertje met de tekst wordt daarna opgevouwen op het pentakel gelegd. Als iedereen een eigen tekst heeft gemaakt, worden al deze papiertjes op het pentakel gelegd.

De groep verdeelt zich over de Cirkel. HPS en HP zorgen ervoor dat ze zich tegenover elkaar bevinden en pakken elk een uiteinde van hetzelfde koord dat ze strak trekken. Als HPS niet meedoet is dit HP en een vrouwelijk covenlid. Een ander covenlid neemt een tweede koord en slaat dit in het midden om het eerste koord. Een vierde persoon pakt het andere eind van dit koord en trekt het strak. Een vijfde persoon neemt een derde koord en slaat dit in het midden om het kruispunt van de eerste twee koorden. Een zesde persoon pakt het andere eind van dit derde koord en trekt het strak. Zo verbinden alle paren hun koorden. Op deze manier wordt een wiel gevormd met evenveel spaken als er aanwezig zijn. Het middelpunt van het wiel bevindt zich boven het pentakel.

HPS zegt:

Stel je voor dat een stroom donkerbruin licht uit de aarde via je benen en romp omhoog gaat en dat een stroom goudgeel licht via je kruin naar beneden gaat. Ter hoogte van je zonnevlecht komen deze twee stromen samen. Door deosil rond te lopen geven we onze koordenmagie méér kracht. Als we onze tekst hebben gezegd, knielen we en leggen de knoop die de koorden vormen op het pentakel. Daarbij stel je je voor dat deze energie via je handen en je koord naar het middelpunt stroomt.

Een moment krijgt iedereen de gelegenheid deze twee stromen licht te visualiseren. Dan zegt HPS:

Leg een knoop in het uiteinde van het koord, maar hou het strak gespannen.

Als iedereen de knoop heeft gelegd begint de groep op een teken van HPS deosil rond te lopen, waarbij ze de koorden hand over hand inkorten tot 30 cm. Terwijl ze dit doen, zeggen ze:

*Queen of Heaven, Queen of Hell
Horned Hunter of the Night
Lend your power unto this spell
And work our will by magic rite
By all the power of land and sea
By all the might of moon and sun
As we do will, so mote it be!
Chant the spell and be it done!*

Bij de laatste woorden blijft de Coven staan. Iedereen gaat tegelijk op de knieën en de koorden worden op de grond gedrukt, waarbij de knoop op het pentakel moet komen te liggen.

Ieder houdt het eigen koord strak en visualiseert dat de opgewekte kracht naar het middelpunt van het wiel gaat, waar het papiertje op het pentakel ligt. Op deze manier wordt de wens bekrachtigd. Na een poosje laat ieder het koord los en gaat weer staan. HPS pakt de kelk met water van het altaar en zegt:

*Aarde, bind de spreuk met kracht!
Lucht, beweeg hem snel maar zacht!
Vuur, verteer al wat hem remt!*

Ze sprenkelt water over het pentakel en zegt:

*Water, sleur mee wat hem stremt!
Geest, wil deze spreuk versterken!
Zodat hij altijd zal werken!*

De knopen blijven in de koorden tot de volgende covenbijeenkomst. De koorden kunnen in die tijd op het pentakel op het huisaltaar blijven liggen. Het briefje met de groepswens wordt in de Coven onder het pentakel bewaard tot de volgende volle Maan en dan verbrand. Als ieder een eigen wens heeft geschreven, kunnen deze briefjes in de Coven blijven of meegenomen worden en thuis verbrand na de volgende volle Maan.

De Engelse tekst is een gedeelte uit *The witches' rune*, geschreven door Doreen Valiente. Onder Wicca's is deze tekst zo ingeburgerd dat we hem onvertaald hebben overgenomen.

12 Natuurmagie

Het stereotiepe beeld van de heks is het oude vrouwtje dat in een grote ketel roert en daar onder het uitspreken van indrukwekkende toverspreuken kruiden, drankjes, lichaamsdelen van dieren en andere bestanddelen in gooit. Hoewel niet veel Wicca's zichzelf hierin zullen herkennen, is het werken met de krachten van de natuur wel iets dat rechtstreeks bij een natuurreligie aansluit. In dit hoofdstuk zullen we uiteenzetten welke rol natuurmagie in de Moderne Hekserij speelt.

Wat zijn de krachten van de natuur?

In natuurmagie wordt gebruik gemaakt van de krachten van de natuur. Rond 400 v.Chr. ontwikkelde Hippokrates (zie hoofdstuk 3) de theorie dat de krachten van de natuur zich uiten in *primaire kwaliteiten*. D.w.z. iets kan heet of koud zijn en tegelijk vochtig of droog. In de medische wetenschap werden deze primaire kwaliteiten tot de 17^e eeuw gebruikt als belangrijkste criterium om kruiden als geneesmiddel toe te passen. De arts Dioscorides gaf rond 60 na Chr. van 600 kruiden aan welke primaire kwaliteiten ze volgens hem bezaten. Door de in Rome werkzame Griekse arts Galenus (130-220 na Chr.) werd dit verder uitgewerkt. Galenus maakte ook duidelijk wat de relatie is tussen de primaire kwaliteiten en de vier elementen (Water, Aarde, Vuur en Lucht) die sinds die sinds Empedokles (490-430 v.Chr) werden onderscheiden:

heet + droog = Vuur

heet + vochtig = Lucht

koud + vochtig = Water

koud + droog = Aarde

Een andere belangrijke impuls voor de wetenschap is gegeven vanuit de zogenoemde *Hermetische Traditie* die in de Helleense en Romeinse periode (332 v. Chr. tot 395 na Chr.) in Egypte is

uitgewerkt. Hierin wordt de aarde gezien als een stilstaand middelpunt waar het heelal omheen draait. Alles op aarde is opgebouwd uit de vier elementen, zoals die zich kenbaar maken in de primaire kwaliteiten.

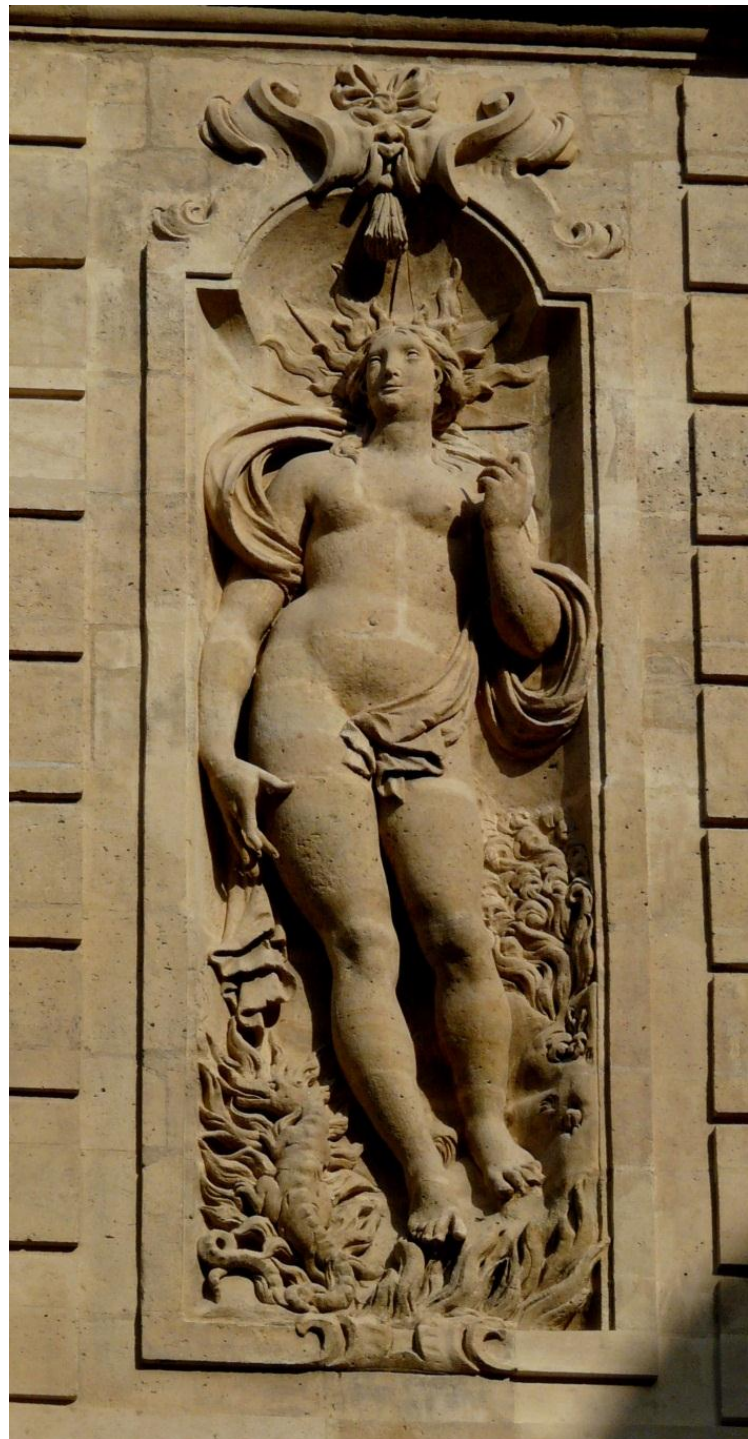
*Het element
Aarde als
Godin met een
leeuw en een
hoorn van
overvloed. Op
haar hoofd een
stadskroon. Uit
haar borst
laat ze melk
vloeien. Op de
gevel van
Hotel de Sully*

Om de aarde heen bestaan in de Hermetische Traditie zeven *planeetsferen*. Als 'planeten' worden daarbij gezien: Zon, Maan, Mercurius, Venus, Mars, Jupiter en Saturnus. Deze planeten vormen een *macrokosmos* die op aarde als *microkosmos* terug te vinden is. Het basisprincipe hierbij is: 'zo boven, zo beneden', d.w.z. het aardse ('beneden') komt overeen met het hemelse ('boven').

Buiten deze zeven planeetsferen wordt in de Hermetische Traditie uitgegaan van een *sfeer van de sterren*. Daarbij spelen met name de twaalf sterrenbeelden die de tekens van de dierenriem vormen een rol.

Agrippa (zie hoofdstuk 5) bouwde voort op de Hermetische Traditie en ging ervan uit dat de

*Het element Vuur als
Godin met een
vuurspuwende draak
aan haar voeten en
de stralen van de Zon
achter haar hoofd.
Hotel de Sully,
Parijs, 1625.*

krachten van de vier elementen zich in de natuur manifesteren in stenen, metalen, planten en dieren, die het meest op dit element lijken. Dit idee is verder uitgewerkt door de Zwitserse arts Paracelsus (1493-1541). Hij ging ervan uit dat alle kruiden een duidelijk kenmerk hebben dat hun medische toepassing aangeeft. Dit kenmerk wordt *signatuur* genoemd en de tak van de medische wetenschap die zich hierop baseert heet *signatuurleer*. Bij planten zijn de toegekende primaire kwaliteiten en het daaraan gekoppelde element doorslaggevend geweest. Bij stenen, metalen en dieren lijkt de signatuurleer meer invloed gehad te hebben.

Zo horen vogels bij Lucht, vissen bij Water en mollen bij Aarde, om maar een paar voor de hand liggende voorbeelden te noemen.

Op dezelfde manier kunnen stenen, metalen, planten en dieren worden ingedeeld naar de zeven klassieke planeten en naar de twaalf tekens van de dierenriem. Hierop komen we terug.

Het werken met de krachten van de natuur, ook wel genoemd het bedrijven van natuurmagie, is het aanroepen van de krachten van een element, planeet of dierenriemteken, door het gebruiken van een steen, een metaal, een plant en een dier. Deze vier ingrediënten kunnen elkaar aanvullen en versterken. In de loop van dit hoofdstuk zal een en ander nader worden toegelicht.

Het medicinale gebruik van kruiden, stenen en metalen zullen we over het algemeen buiten beschouwing laten omdat dit onderwerp buiten het kader van dit boek valt. In dit hoofdstuk zullen we ons beperken tot het magisch gebruik van kruiden, planten, boombast, stenen, metalen en dieren. Veelal gaan we voor de kruiden uit van gewone keukenkruiden, die overal te koop zijn en ook gemakkelijk zelf in tuin of pot binnenshuis of op een balkon te verbouwen zijn.

Elke plant, steen, metaal of dier heeft een kracht die je kunt

leren herkennen en gebruiken voor magische doeleinden. Je kunt het systeem van Agrippa volgen of er andere boeken op naslaan, maar veel kom je ook te weten door goed naar een plant te kijken, waar hij staat, hoe hij eruit ziet, hoe hij ruikt, hoe hij aanvoelt. Kijk naar een steen en let op de kleur, de vorm, de uitstraling. Kijk naar een dier, wat het doet, waar het zich ophoudt, hoe het eruit ziet en hoe het zich beweegt. Dit alles is belangrijk in de natuurmagie voor het gebruiken van de kracht die je met een kruid, steen, metaal of dier kunt opwekken.

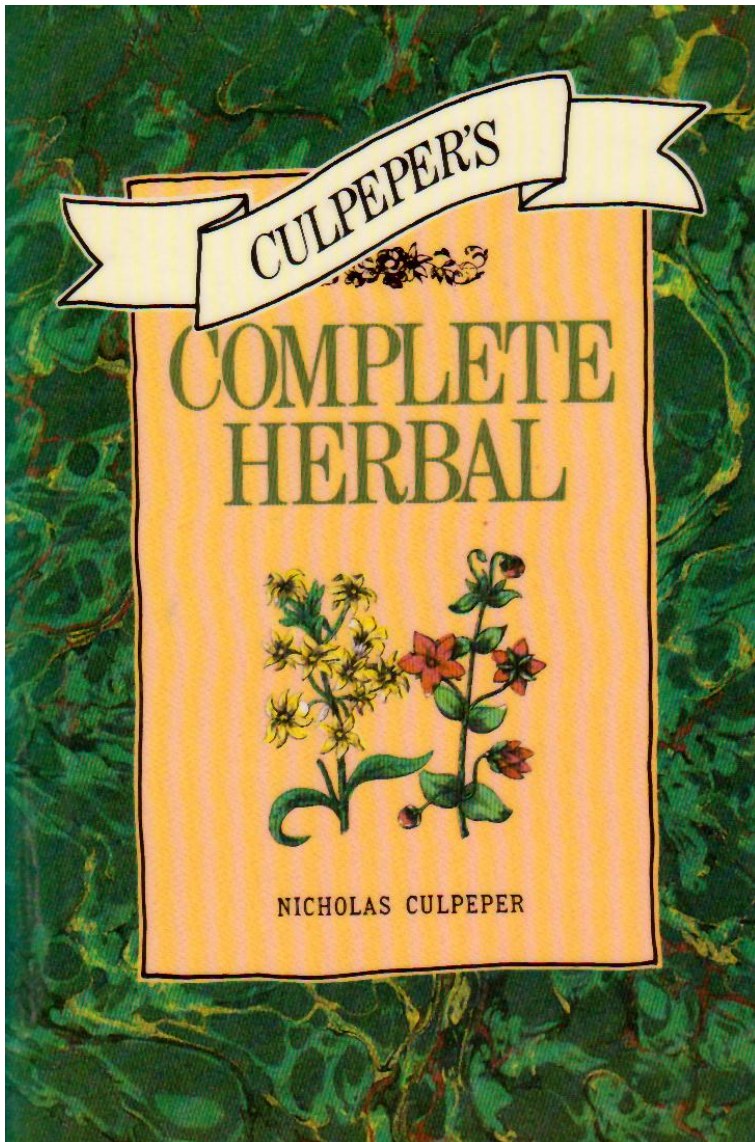
Het magisch gebruik van kruiden in het verleden

Bij planten zijn door de eeuwen heen de vanouds toegekende primaire kwaliteiten doorslaggevend geweest om ze in te delen bij een van de elementen. De signatuurleer lijkt hier nauwelijks toegepast te zijn.

Het gewone volk ging op zijn eigen manier met de kruiden om. Er waren in elk dorp en ook op het platteland vrouwen die kennis hadden van kruiden en van natuurmagie. Er waren ook mannen die zich met deze materie bezighielden, maar over het algemeen waren het alleenstaande vrouwen die hulp boden bij ziekten en ongelukken en ook als vroedvrouw optraden. Gewone mensen gingen voor hun kwalen naar deze kruidenvrouwen en niet naar de chirurgijn, die men te duur vond en niet erg hoog aansloeg. De kruidenvrouwen werden, als heerseressen over leven en dood, vereerd en gevreesd. Dat is de belangrijkste reden dat tijdens de heksenvervolgingen deze vrouwen vaak als heks werden aangewezen en op de brandstapel belandden, hoewel ze zichzelf over het algemeen als Christen zagen en nauwelijks als paganist of heks beschouwd kunnen worden. Als er iets fout ging in het dorp was de kruidenvrouw, die toch al verdacht was omdat ze niet met een man samenwoonde, bij voorbaat gebrandmerkt. Ook als ze wel

getrouwd was, zagen de kerkelijke autoriteiten haar kennis van kruiden als een wetenschap die van de Duivel afkomstig was.

In de Renaissance bereikten de heksenvervolgingen een tragisch hoogtepunt, maar tegelijk nam de belangstelling voor

kruiden en natuurmagie toe.

Gewone mensen waren niet voldoende geschoold om de in het Grieks of Latijn geschreven

standaardwerken, zoals de boeken van Theophrastes, Albertus

Magnus, Paracelsus of Agrippa te lezen, maar

vanaf de zestiende eeuw werd de

volkstaal in toenemende mate

gebruikt voor populair wetenschappelijke

kruidenboeken.

In 1554 publiceerde de in Leuven

afgestudeerde medicus

Rembert Dodoens zijn *Cruyde-boeck*, waarin meer dan duizend planten en hun medische en magische werking beschreven zijn.

In 1582 werd Dodoens professor in Leiden en zijn invloed als kruidenkundige is tot diep in de achttiende eeuw in Nederland en ver daarbuiten zeer groot geweest

In Engeland zou het nog geruime tijd duren voordat een degelijk kruidenboek in de volkstaal geschreven zou worden. De

Herball or General Historie of Plantes, die John Gerard in 1636 uitgaf, was niet meer dan een bewerking van het boek van Dodoens, dat inmiddels in het Latijn en Frans verschenen was. In 1653 publiceerde Nicholas Culpeper, een medicus met een grote belangstelling voor astrologie en natuurmagie, *The English Physician, or Herball*, een standaardwerk dat nog steeds herdrukt wordt onder de naam *Culpeper's Complete Herbal*. Culpeper baseerde zich met name op de primaire kwaliteiten die sinds de oudheid met planten werden verbonden en deelde elk kruid simpelweg in bij het element dat hierbij hoorde. Ook deelde Culpeper, voor het eerst in de geschiedenis, elk kruid in bij een planeet. Daarbij kon hij niet, zoals bij de primaire kwaliteiten, terugvallen op een traditie die sinds de oudheid bestond. Zijn koppeling van kruiden aan planeten, hoewel door velen nagevolgd, is dan ook in veel gevallen discutabel. In *De magie van wierook* gaan we hier dieper op in. Hoewel in de 17^e eeuw de moderne geneeskunde zich ontwikkelde en de wetenschap zich afkeerde van de occulte filosofie die de kruidenleer haar bestaansrecht had gegeven, bleven kruiden belangrijk als leveranciers van basisstoffen voor geneesmiddelen, verf en parfum. Wicca's grijpen terug op een occulte kruidenkennis die ooit de hoofdstroom van de medische wetenschap vertegenwoordigde.

Het gebruik van wierook bij natuurmagie

In hoofdstuk 7 is het gebruik van wierook tijdens rituelen beschreven als middel om gemakkelijker contact te maken met de astrale sfeer en in de Cirkel 'tussen de werelden van Goden en mensen' te komen. Bij het doen van magisch werk is deze functie van essentieel belang. Magie werkt op het astrale vlak en door je bewustzijn beter hierop af te stemmen zal de magie des te krachtiger werken.

Wierook is vanaf de prehistorie in vrijwel alle culturen bij magische en religieuze handelingen gebruikt. Wierook werd daarbij gezien als een offer aan de Goden, te vergelijken met het offeren van een dier of graan om de Godheid te bedanken of gunstig te stemmen.

De oudste vorm om wierook te branden is door geurend hout, bloemen, een takje tijm, salie of rozemarijn in een vuur te gooien.

In *De magie van wierook* gaan we dieper in op het magische gebruik van wierook.

Het gebruik van olie bij natuurmagie

De olie die gebruikt wordt bij natuurmagie is een essentiële olie, ook wel genaamd etherische of aromatische olie. Deze olie is de levenskracht

van de plant, die wij als geur waarnemen. De olie wordt door distilleren of persen gewonnen uit bloemen, zaden, hout, wortels of bladeren van planten en bomen. Het is aan te raden een goede kwaliteit olie te gebruiken en de goedkopere synthetische oliën niet te nemen. Aan een of twee druppels heb je voor de meeste toepassingen voldoende.

Essentiële oliën kun je gebruiken in wierook, in een talisman of droomkussentje (zie onder) en voor de olie waarmee je een kaars zalft. Als je geen wierook bij je magisch werk wilt

branden, kun je ook een druppeltje bijpassende olie op een speciaal hiervoor gemaakt brandertje verdampen. De branders zijn te koop via Internet of in New Age-winkels voor gebruik met een theelichtje. Er zijn ook branders die op stroom werken. Oliën hebben dezelfde werking als de plant waarvan ze gemaakt zijn en zijn langer houdbaar dan gedroogde planten. Voor oliën geldt ook dat je net als met gedroogde plantendelen goed moet weten hoe de plant eruit ziet en waar hij staat. Alleen aan de olie ruiken is niet voldoende om te weten waarvoor je hem kunt gebruiken. De meeste oliën zijn wel te koop bij kruidenzaken of New Age-winkels.

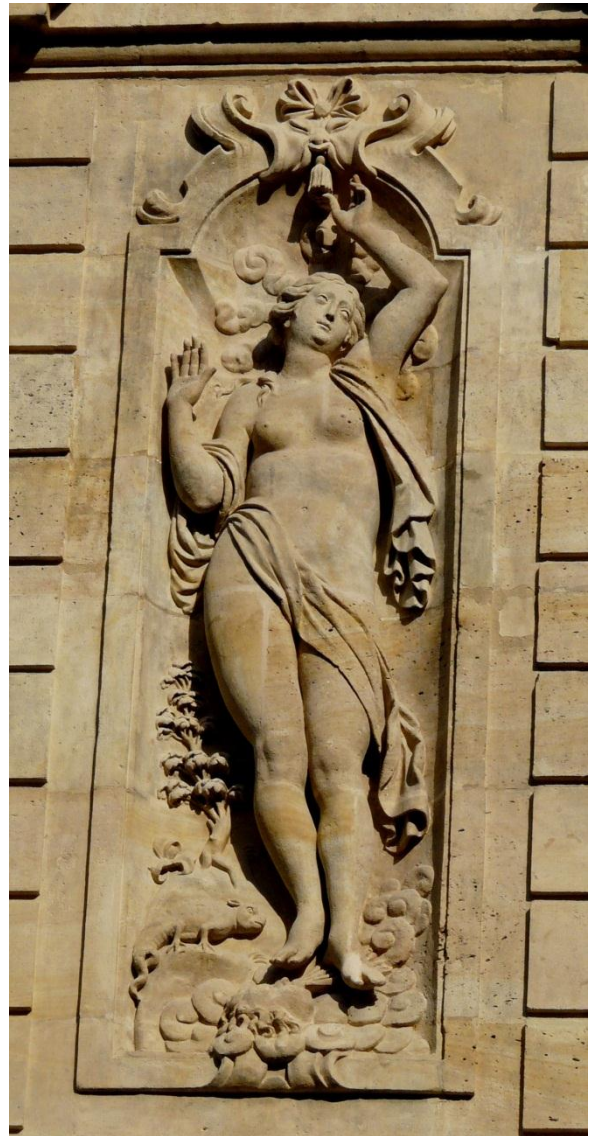
Het gebruik van stenen bij natuurmagie

Onder steen wordt in het gewone spraakgebruik elk vast bestanddeel van de aardkorst verstaan. Edelstenen zijn zeldzame of mooie stenen, die bijna altijd mineralen zijn. Een mineraal is een homogeen, in de natuur ontstaan bestanddeel van de vaste aardkorst. Een kristal is een mineraal dat volgens een meetkundige wetmatigheid, bijvoorbeeld een zeshoek, is opgebouwd. Barnsteen is geen mineraal, maar een fossiele verharde hars van de pijnboom. Parels en koraal zijn van dierlijke oorsprong en worden ook niet onder de mineralen gerekend. Mineralen kunnen ontstaan door het stollen van vloeibare bestanddelen van de aardkorst of door afzettingen van organische stoffen in water. Sommige kristallen worden door verhoging van druk en temperatuur gevormd uit andere kristallen. Voor details omtrent ontstaan, kleur en vorm van de verschillende stenen verwijzen we naar de vele publicaties die op dit gebied bestaan.

De toepassing van edelstenen bij natuurmagie wordt over het algemeen aan de Soemeriërs toegeschreven. In ieder geval waren ze de eersten die iets over de samenhang tussen stenen en planeten hebben opgeschreven. Ze maakten daarbij vooral ge-

bruik van kleuren, waarbij meestal de kleur van de planeet zelf de doorslag gaf. Zo werden rode stenen bij de rode planeet Mars geplaatst. De Zon werd geassocieerd met gele stenen en de Maan met parels. Ook werden stenen verbonden met de twaalf tekens van de dierenriem. Stenen werden magisch gebruikt, bijvoorbeeld om de oogsten groter te maken, door de kracht van een bepaalde planeet of dierenriemteken hiermee op te roepen. Stenen werden ook verwerkt in amuletten om zich met de kracht van een bepaalde planeet of Godheid tegen zeer uiteenlopende gevaren te beschermen. Het gebruik van edelstenen in sieraden heeft zich hieruit ontwikkeld.

De kennis over stenen werd door de Soemeriërs doorgegeven aan de Egyptenaren en aan de Babyloniërs. Later hebben de Grieken en Romeinen er gebruik van gemaakt. Agrippa heeft deze kennis in zijn Occulte Filosofie verwerkt en ingepast in zijn ideeën over het toepassen

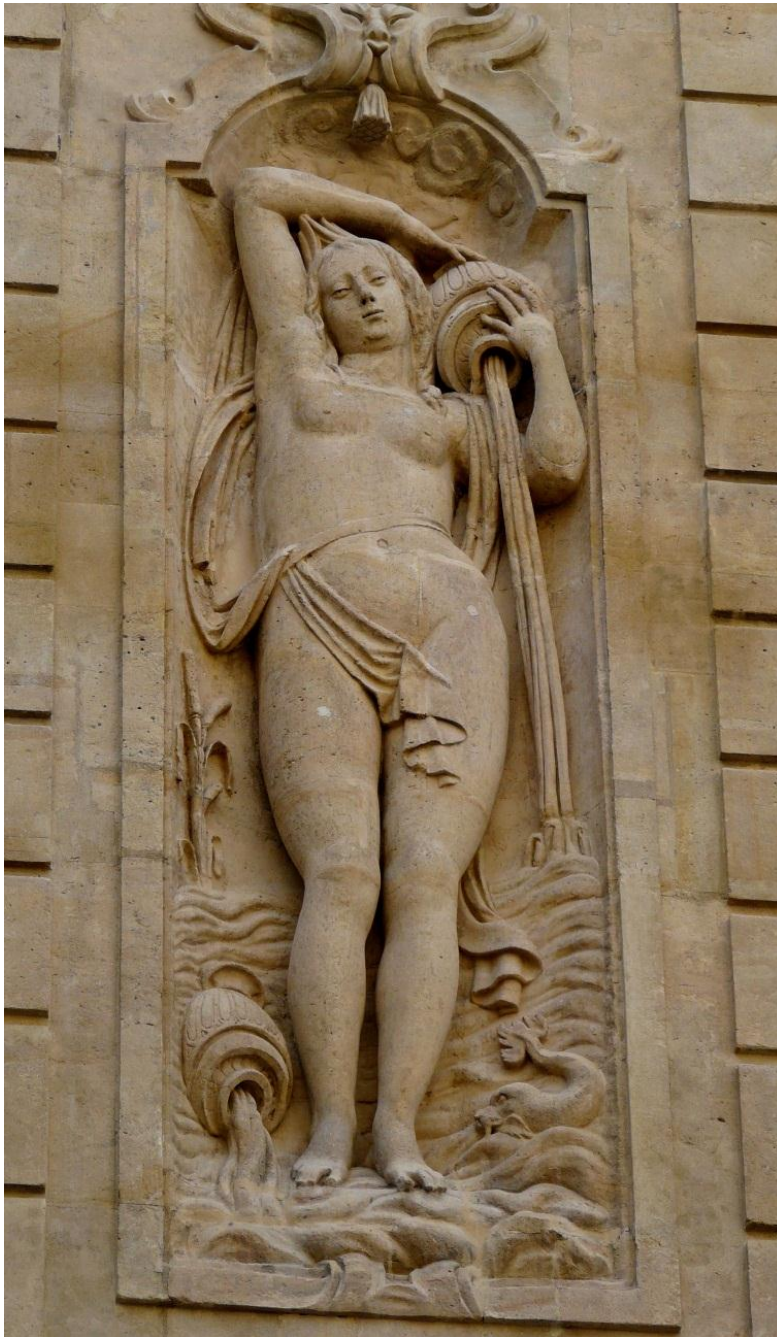

Het element Lucht als Godin met wolken achter haar hoofd en een kameleon aan haar voeten. De kameleon werd vaak gebruikt als symbool voor het veranderlijke element Lucht.

Hotel de Sully, Parijs, 1625.

van planeetkrachten in natuurmagie.

Door occultisten worden aan stenen soms wonderbaarlijke krachten toegeschreven en worden stenen gebruikt om te

genezen of
iemand's
bewustzijn te
transformeren.
Veel mensen die
niet geloven in
magie en occulte
krachten dragen
toch een bij hun
dierenriemteken
passende steen
omdat dat geluk en
gezondheid zou
brengen. Andere
stenen worden op
het lichaam
gedragen omdat ze
een bepaalde
ziekte zouden
genezen. Welke
ziekte je met welke
steen kunt genezen
kan verschillen
voor elk boek dat
je hierover opslaat.

*Het element Water, als Godin of nimf met twee kruiken
waaruit water stroomt en een dolfijn aan haar voeten. Hotel
de Sully, Parijs, 1625.*

In onze manier om met natuurmagie te werken wordt een steen voornamelijk gekozen omdat deze steen bij een bepaalde planeet of een bepaald element of dierenriemteken past en we de kracht van deze planeet of dit element of dierenriemteken willen gebruiken. De werking van de steen berust ten dele op het feit dat je door die steen te kiezen je bewustzijn beter op een bepaalde planeetkracht kunt afstemmen. Als je de kracht van de Zon wilt gebruiken, bijvoorbeeld in een talisman, kun je deze kracht oproepen door een zonnesteen of tijgeroog in je talisman op te nemen. Met de kruiden die je uitzoekt als passend bij de Zon doe je in feite hetzelfde, dus stenen en kruiden versterken elkaars werking.

In tabel bijlage 1.1. zijn voor elke planeet een aantal stenen gegeven. Deze lijst is aanvechtbaar en er kunnen heel goede redenen zijn om een bepaalde steen bij een andere planeet te zetten dan wij dat doen. De steen dient voor de gebruiker de essentie van een planeet uit te drukken en voor verschillende mensen kunnen dit verschillende planeten voor dezelfde steen zijn. Zo kan de een bergkristal bij de Maan zetten vanwege de doorschijnende kwarts, terwijl anderen belangrijk vinden dat je met bergkristal zonlicht in een spectrum van kleuren uiteen kunt laten vallen en zullen zij bergkristal daarom bij de Zon zetten. Niet voor niets noemden de Grieken bergkristal iris, dat is regenboog.

Een ander voorbeeld is olivijn, dat ook wel chrysoliet of peridoot wordt genoemd. Vanwege de groene kleur en de uitstraling van deze steen rekenen wij hem onder de planeet Venus. Olivijn betekent olijfgroen. Agrippa wijst erop dat olivijn zonlicht als een gouden ster weerspiegelt, dat *chrysoliet* Grieks is voor *goudsteen* en dat de steen van vulkanische oorsprong is. Agrippa plaats de steen dan ook bij de Zon.

Ook voor stenen geldt dat je ze met eerbied moet behandelen. Ze zijn de botten van Moeder Aarde. Gebruik zoveel mogelijk

stenen die op een natuurlijke wijze van de aarde zijn losgeraakt en niet zijn uitgehakt. Probeer hun energie gewaar te worden. Als een steen niet prettig aanvoelt, gebruik hem dan niet.

Omdat veel stenen in verschillende kleuren voorkomen, zijn ze soms moeilijk te herkennen. Een goed boek met duidelijke foto's van verschillende varianten kan uitkomst bieden. Voor het gebruiken van stenen in natuurmagie is niet alleen de soort steen belangrijk. Ook de kleur van de betreffende steen moet passen bij waar de steen voor staat.

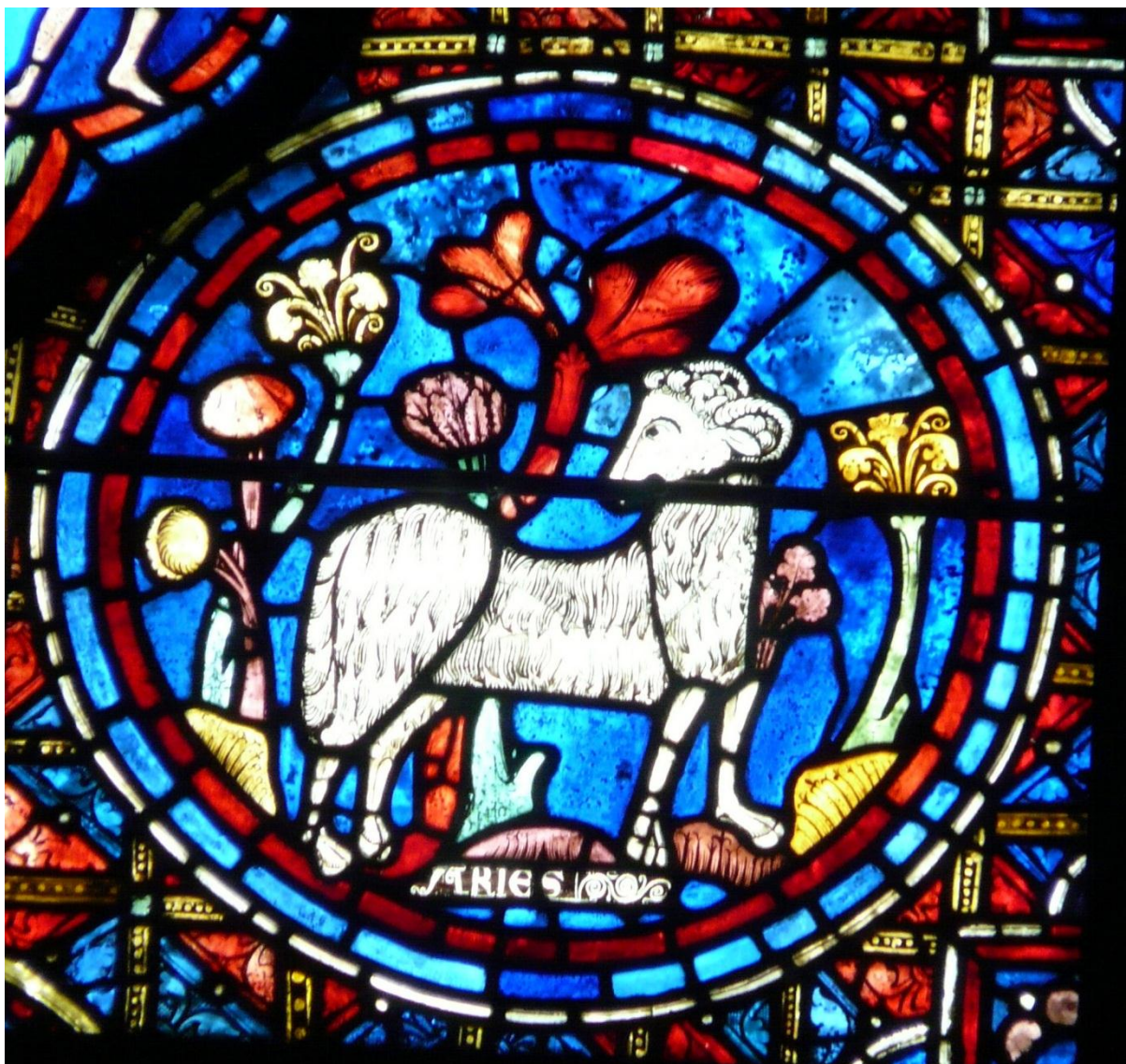
Het gebruik van metalen bij natuurmagie

Net als dat bij planten en stenen wordt gedaan, kunnen metalen worden ingedeeld naar de vier elementen, de zeven klassieke planeten en de twaalf dierenriemtekens. Over de verdeling van de metalen over de planeten is men het sinds de Oudheid wel eens:

goud hoort bij de Zon, zilver bij de Maan, kwik bij Mercurius, koper bij Venus, ijzer bij Mars, tin bij Jupiter en lood bij Saturnus.

Wat betreft de verdeling van de elementen en dierenriemtekens over de metalen is men minder eenstemmig. Dit heeft te maken met het feit dat de planeten in het verleden soms aan andere elementen zijn toegeschreven dan wij tegenwoordig gewend zijn te doen. Zo werd de Maan vaak aan het element Aarde gekoppeld en niet aan Water. Jupiter werd soms ingedeeld bij Lucht en soms bij Vuur. Venus werd soms geplaatst onder het element Aarde, soms onder Lucht. Saturnus werd soms gekoppeld aan Aarde, soms aan Water. Aangezien de twaalf tekens van de dierenriem kunnen worden onderverdeeld naar de vier elementen, ontstaan ook hier dezelfde onduidelijkheden bij het toekennen van metalen aan elk van de tekens.

In de tabellen van de bijlage hebben we metalen gekoppeld aan

Het dierenriemteken Ram (Aries). Glas-in-loodraam uit 13^e eeuw in de kathedraal van Chartres.

planeten en dierenriemtekens. Er zijn andere indelingen mogelijk, zoals hierboven is aangegeven. Je kunt ervoor kiezen metalen alleen te gebruiken om planeetkrachten te activeren en voor de elementen en dierenriemtekens kruiden en stenen gebruiken.

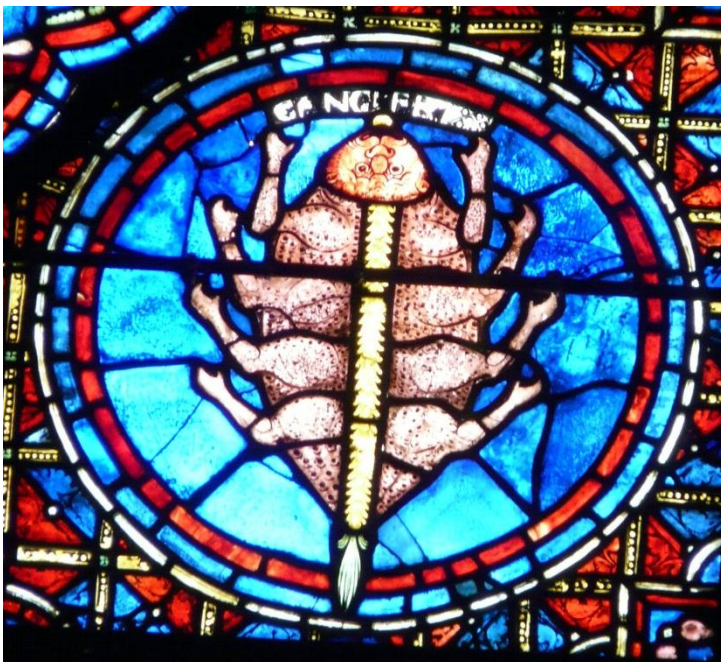
[Het gebruik maken van dieren in natuurmagie](#)

In oude recepten voor het bereiden van een brouwsel, zalf, olie of talisman worden vaak lichaamsdelen van dieren genoemd omdat die de kracht van een bepaald element of een bepaalde

*De maand mei
als gehelmde
soldaat en het
dierenriemteken
Tweelingen
(Gemini) als
twee naakte
mannen.
Chartres, 13^e*

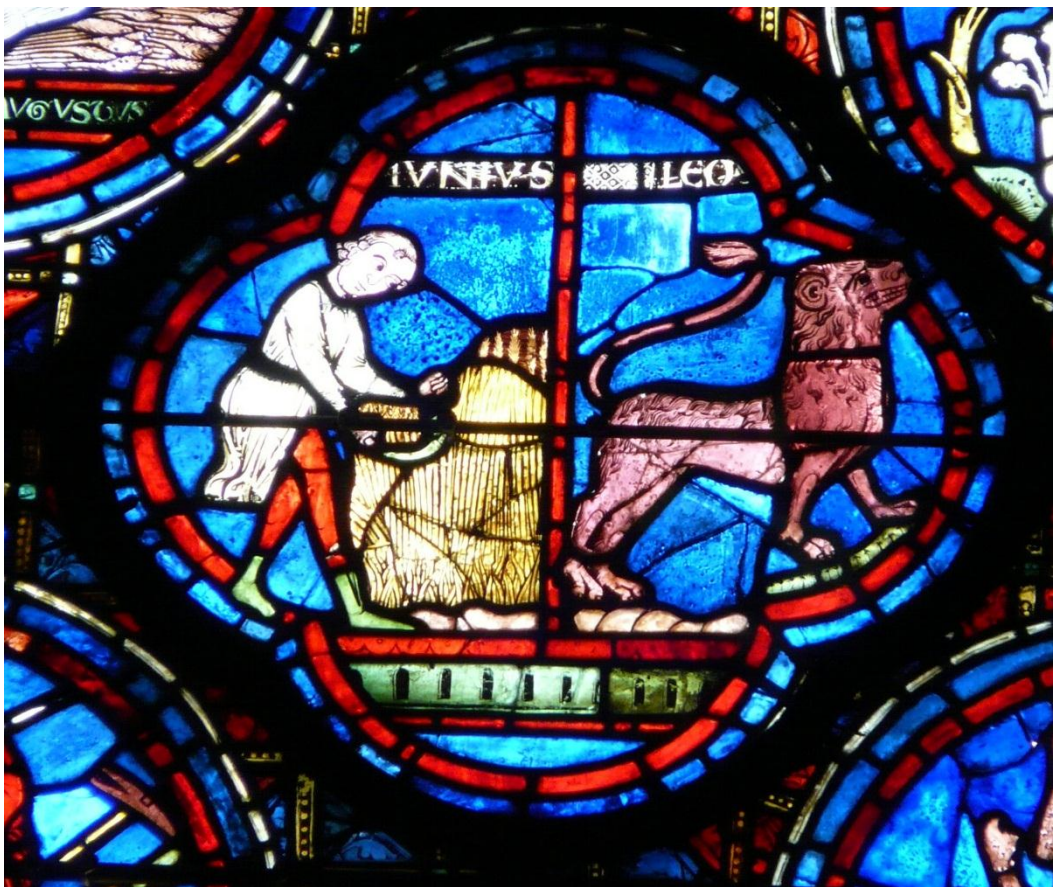
planeet zouden oproepen. Vaak zijn dit bij nader inzien alleen maar de volksnamen voor bepaalde planten. Zo wordt de mannetjesorchis soms aangeduid als *hondsklootjes*, terwijl met de *vossenstaart* een wederik wordt bedoeld. Er zijn planten die worden aangeduid als muizenoor, kattenpootje, ossentong of hondstong. En wie kent niet de berenklauw of leeuwenbek.

*Het teken
Kreeft (Cancer)
als krabachtig
wezen.
Chartres, 13^e
eeuw*

Soms worden echter wel degelijk dieren bedoeld in magische

recepten. Traditioneel worden lopende dieren met het element Vuur verbonden, kruipende en onder de grond levende dieren met Aarde, vliegende dieren met Lucht en zwemmende dieren met Water. Het was niet ongebruikelijk om in natuurmagie bijvoorbeeld een hazenpootje te gebruiken om de kracht van het element Aarde te activeren, terwijl een vleugel of vogelkop het element Lucht vertegenwoordigde.

Juli (foutief Iunius genoemd) als graanoogst met een sikkel en het teken Leeuw (Leo) in Chartres.

Agrippa geeft dieren die verbonden kunnen worden met elk van de zeven planeten en een dier voor elk van de twaalf tekens van de dierenriem. Anderen noemen deels andere dieren en hier geldt, net als bij de planten en stenen, dat ieder voor zich moet bepalen welk aspect in een bepaald dier voor hem of haar het

belangrijkste is.

Onze relatie met dieren is anders dan die van onze voorouders. Slachten en offeren van dieren was ooit algemeen, maar moderne heksen en magiërs maken hier geen gebruik van. Voor zover men iets van een bepaald dier wil gebruiken bij natuurmagie, neemt men iets dat het dier vanzelf verliest, zoals een veer, haren of snorharen. Of men gebruikt iets van een bij de poelier of slager gekocht dier, zoals een botje of ruggenwervel. Ook is het mogelijk een symbool voor een dier te gebruiken, bijvoorbeeld een foto, tekening of een kaart uit een van de divinatiesystemen waarbij met dieren wordt gewerkt.

Oktober als een man die wijn in een vat giet en het teken Schorpioen (Scorpio) als groen monster met een kop aan zijn staart in Chartres.

Het gebruik van de vier elementen in natuurmagie

Alles in de natuur is beziëld door de vier elementen. Door gebruik te maken van bepaalde planten, stenen of dieren kan men de kracht van het element dat hiermee is verbonden, oproepen.

In tabel bijlage 1.3. hebben we een aantal zaken, waaronder planten, stenen, dieren en metalen, volgens onze ervaring en inzichten ingedeeld naar de vier elementen. Het beste is op grond van eigen ervaring en studie je eigen lijst samen te stellen.

*Het teken
Boog-
schutter
(Sagittarius)
in Chartres
als Kentaur,
half man,
half paard.*

Indeling planten naar de elementen

De plek waar een plant staat is veelzeggend. Waterplanten en bomen die dicht bij het water staan hebben heel sterk de kracht van het element Water in zich. Een cactus, die immers in de woestijn staat, zal daarentegen vooral het element Vuur vertegenwoordigen. Soms is de smaak van planten doorslagge-

vend. Hete planten als peper en gember worden onder het element Vuur gerekend. Sterk geurende planten, zoals de lavendel, worden onder het element Lucht gerekend. De kleur kan ook een aanwijzing geven voor het element waaronder een plant geplaatst kan worden.

Het teken Steenbok (Capricornus) in Chartres, afgebeeld als half bok, half vis. De vis werd vanaf de vroege middeleeuwen gebruikt als symbool voor Christus.

Binnen een willekeurige plant uit de werking van elk element zich volgens Agrippa als volgt: wortels hebben vooral de kenmerken van het element Aarde in zich, bladeren de kenmerken van Water, bloemen de kenmerken van Lucht en zaden de kenmerken van Vuur. De kracht van het element

Water werkt dus het sterkste in de bladeren van waterplanten; de kracht van het element Vuur bevindt zich bij uitstek in de zaden van vuurplanten.

De maand Januari in Chartres, afgebeeld als driehoofdige Janus en het teken Waterman (Aquarius) als man die water uit een gele kruik giet.

Indeling stenen naar de elementen

Voor de indeling van stenen naar de elementen kun je je richten naar de kleur: Blauwe stenen worden over het algemeen bij het element Lucht ingedeeld, rode stenen bij Vuur, groene stenen bij Water en gele of zwarte stenen bij Aarde.

Soms spelen andere criteria dan de kleur een rol. Aquamarijn kan groen zijn, maar ook blauw en wordt dan toch onder het element Water gerekend vanwege het doorschijnende waterige uiterlijk. De naam is afgeleid van het Latijnse *aqua marina*, dat is zeewater.

Indeling dieren naar de elementen

Er zijn verschillende systemen om dieren in te delen. Een handzame indeling is vliegende dieren bij het element Lucht, lopende dieren bij Aarde, zwemmende dieren bij Water en kruipende of gravende dieren bij Aarde.

*Het teken
Vissen
(Pisces) in
Chartres.
Alle
afbeeldingen
uit Chartres
zijn
onderdeel
van hetzelfde
raam uit de
13^e eeuw.*

Het gebruik van planeetkrachten in natuurmagic

Naast de kracht van een element kan de kracht van een bepaalde planeet in natuurmagic worden gebruikt. Ook hierbij is het principe van de overeenkomst tussen enerzijds de planeet en anderzijds een kruid, steen of metaal van belang. Agrippa

gaat hierbij uit van de zeven klassieke planeten: Zon, Maan, Mercurius, Venus, Mars, Jupiter en Saturnus. Daarbij hecht hij veel belang aan de kleur, straling, beweging of geur die met een bepaalde planeet geassocieerd wordt. Zo hoort bij de Zon alles wat straalt en schittert en wordt de Maan meer vertegenwoordigd door zaken in de natuur die wit en vochtig zijn. Hoewel Agrippa's invloed op het westerse occultisme groot is geweest zijn er ook verschillen. Zo rekent hij de Maan in de eerste plaats onder het element Aarde en pas in de tweede plaats onder het element Water, zoals tegenwoordig meestal gedaan wordt.

*De Zon. Glas-
in-loodraam
in de Sint
Petruskerk in
Oisterwijk, in
1897
gebouwd door
Pierre
Cuypers.*

Er zijn occultisten, magiërs en Wicca's die alleen met de klassieke planeten werken. Anderen gebruiken ook Uranus, Neptunus en Pluto. Zelf geven we de voorkeur aan de klassieke planeten om planten, oliën, stenen en metalen in te delen (zie tabel bijlage 1.1). We gebruiken echter wel de overige planeten in de indeling naar de twaalf dierenriemtekens (zie tabel bijlage 1.2). Voor wie ook hier de voorkeur geeft aan de klassieke planeten zijn deze als tweede mogelijkheid in de tabel aangegeven.

Elke planeet heeft te maken met een bepaalde functie of een

bepaald lichaamsdeel. In de medische astrologie zijn deze overeenkomsten uitgewerkt. Medicinale kruiden die voor een bepaald lichaamsdeel worden gebruikt, worden daarom bij de planeet ingedeeld die dit lichaamsdeel beheerst. Zo worden rozemarijn en angelica bij de Zon ingedeeld omdat ze op het hart werken en het hart onder de heerschappij van de Zon staat. Bij het indelen van de kruiden over de verschillende planeten in onderstaande tekst en in de tabellen van bijlage 1 zijn deze overwegingen verwerkt.

Planten die bij de Zon horen

Bij de Zon horen planten met de primaire kwaliteiten heet en droog. Volgens de signatuurleer tevens planten die op de Zon lijken, zoals citrusvruchten, of gele bloemen met hartjes hebben, zoals kamille, afrikaantjes en klein hoefblad.

*De Maan.
Glas-in-
loodraam in
de Sint
Petruskerk in
Oisterwijk, in
1897 gebouwd
door Pierre
Cuypers.*

Planten die bij de Maan horen

Planten verbonden met het element Water, die in of bij het water staan, zoals riet, worden onder de Maan gerekend, evenals planten die veel water bevatten, zoals sla, komkommer en muur. Ronde of sikkelvormige planten, zoals meloenen, pompoenen en bananen, en planten met witte bloemen, zoals gardenia en papaver, horen bij de Maan. Papaver wordt ook wel

Mercurius op de wolkenwagen. In 1774 gemaakt door Johann Joachim Kändler voor porceleinfabriek Meissen.

Op zijn hoofd de gevleugelde helm, aan zijn voeten gevleugelde sandalen en in zijn linkerhand de staf die zijn vaste attribuut is. De vogels die de wagen trekken symboliseren snelheid, de haan op de wagen waakzaamheid.

slaapbol of maankop genoemd en deze plant hoort bij de Maan om de witte kleur van de bloemen en de hallucinerende werking van de opium die van deze plant gemaakt kan worden.

Planten die bij Mercurius horen

Bij Mercurius horen planten die bij het element Lucht horen.

Verder planten met fijne blaadjes, die bewegen in de wind, zoals venkel en dille, maar ook sterk geurende planten, zoals lavendel.

Planten die bij Venus horen

Planten met het element Aarde en mooie bloemen, zoals roos, viooltje, madeliefje en sering, horen bij Venus. Bomen en planten met rode vruchten, zoals appels,

Marmeren beeld van de Godin Venus door Rombout Verhulst, 1655. Koninklijk Paleis op de Dam, Amsterdam. In haar linkerhand houdt Venus de appel die Paris haar gaf als schoonste van de Godinnen. Om haar heen twee cupido's, de zwaan die gewoonlijk haar wagen trekt en een duif.

kersen, vlierbes en aardbei, worden eveneens onder Venus geplaatst. Verschillende kruiden, zoals tijm, bijvoet en boerenwormkruid vallen ook onder Venus, evenals de lust opwekkende planten als patchoeli en bonenkruid. Groenbemesters als rode klaver maken de aarde vruchtbaar en worden daarom onder Venus gerekend.

Mars als beschermheer van het Romeinse rijk. Hoek van marmereen heiligdom, rond 300 na Chr. in Romeins fort Dombóvar-Álsóhetény, Hongarije. Hongaars Nationaal Museum, Boedapest.

Planten die bij Mars horen

Mars beheerst alle vuurplanten met stekels, zoals brandnetel en cactus, en planten met een hete, bittere smaak, zoals mosterdzaad, ui, knoflook, peper en radijs. Ook dragon en basilicum horen bij Mars.

Planten die bij Jupiter horen

Jupiter beheerst planten met het element Vuur en de kenmerken van deze planeet, zoals noten, amandelen, kastanjes, vijgen en

*Marmeren
beeld van
Jupiter, door
Rombout
Verhulst of
Artus Quellien,
1655. Paleis op
de Dam. Om
hem heen de
ram en de
adelaar die bij
hem horen. In
zijn linkerhand
de bliksem die
zijn
heerschappij
over hemel en
aarde
weergeeft. De
adelaar houdt
een poot op de
wereldbol.*

olijven. Planten die prettig en zoet ruiken, maar ook kruidnagel hoort bij Jupiter. De ceder en de eik worden bij Jupiter gerekend. Medicinale planten, zoals salie, horen ook bij Jupiter.

Planten die bij Saturnus horen

Planten horend bij het element Aarde met de kenmerken van deze planeet, zoals smeerwortel. Ook giftige en bedwelmende planten als dolle kervel, marihuana, monnikskap en taxus, maar ook sleedoorn en salomonszegel.

Marmereen beeld van Saturnus door Rombout Verhulst of Artus Quellien, 1655. Paleis op de Dam. Saturnus is afgebeeld als de Griekse Kronos die zijn eigen kinderen opeet.

Als je twijfelt bij welke planeet of bij welk element een plant of boom hoort, is het vaak verhelderend om de mythen en volksgebruiken rond een bepaalde plant te leren kennen. Als een plant in volksverhalen

met Maria verbonden wordt, duidt dit erop dat deze plant in het verleden aan de Grote Moeder is toegeschreven en dus helende en beschermende krachten bezit. Dit kan een aanwijzing zijn om een plant te rangschikken onder een bepaalde planeet, bijvoorbeeld Venus . Gebruik je intuïtie en je gezonde verstand om uit verschillende mogelijkheden de beste oplossing te kiezen.

Op overeenkomstige wijze zijn stenen en dieren in te delen naar de planeten. Voor de stenen hebben we in tabel bijlage 1.1. een aantal voorbeelden gegeven voor elke planeet.

Wanneer gebruik je natuurmagie?

De Windgod Eolus op de El Salvadorkapel in Ubeda, spanje. Gemaakt door Esteban Jamete, 1540.

Als je de krachten van een bepaald element of een bepaalde planeet wilt benutten, kun je daarvoor natuurmagie gebruiken. Zo kun je de kracht van het element Aarde gebruiken om iets te versterken of te verstevigen. De kracht van het element Water is geschikt om problemen zichzelf langs een natuurlijke weg te laten oplossen. De kracht van het element Lucht kan worden ingeroepen om bepaalde zaken te bespoedigen of dingen die

zijn vastgelopen weer op gang te krijgen. De kracht van het element Vuur kan een opening forceren of nieuwe gezichtspunten bieden. Op dezelfde manier kan de kracht van een bepaalde planeet worden ingezet om een probleem op te lossen.

Tabel bijlage 1.2. geeft een aantal correspondenties naar dierenriemteken. Het is niet de bedoeling rechtstreeks met de kracht van deze tekens te werken, bijvoorbeeld door de kracht van het teken weegschaal in te roepen om iets dat uit balans is weer in evenwicht te brengen. Daarvoor kan beter met de kracht van de planeet Venus gewerkt worden. De correspondenties met de dierenriemtekens zijn voornamelijk gegeven om een bepaalde persoon voor wie je de magie doet te vertegenwoordigen. Zo kun je besluiten het metaal tin te gebruiken in je talisman omdat degene voor wie je de magie doet een boogschutter is. Bij kaarsenmagie kun je bijvoorbeeld een tinnen kandelaar gebruiken.

Waarvoor gebruik je natuurmagie?

Natuurmagie is te gebruiken voor heling, bijvoorbeeld als je de kracht van de Zon en van het element Vuur wilt gebruiken in een talisman of bij kaarsenmagie. Een ander voorbeeld is dat je de kracht van Mercurius gebruikt om een weggelopen dier terug te brengen naar de eigenaar.

Wat gebruik je voor natuurmagie?

Natuurmagie is te gebruiken voor het werken met kruiden, stenen, metalen, oliën, botjes, veertjes, kortom alles uit de natuur dat in verband te brengen is met een bepaalde planeet of een bepaald element.

Hoe gebruik je natuurmagie?

Natuurmagie gebruik je door iets te maken voor een bepaalde

persoon die hierom vraagt, of voor jezelf, om te helpen een bepaalde verandering op gang te brengen. Dit kan een voorwerp zijn dat de betreffende persoon bij zich draagt, bijvoorbeeld een talisman.

De krachten van de natuur kunnen ook worden overgebracht op een kaars, waarbij het branden van de kaars de elementale of planeetkracht transformeert en in werking zet.

Een korte tekst op rijm, de spreuk, kan elke vorm van magie kracht bijzetten, vooral als deze tekst door een groep luid en duidelijk een aantal keren wordt gereciteerd.

Het maken van een talisman

Moderne talismans in een kraam in Hasankeyf, Turkije.

Veel mensen verwarren amuletten en talismans. Een amulet is bedoeld om je ergens tegen te beschermen. Een talisman, daar-

entegen, wordt verondersteld iets naar je toe te halen, bijvoorbeeld geluk, gezondheid, energie in een tijd van slapte, vriendschap, succes bij een sollicitatie of examen. Als je voor iemand een talisman hebt gemaakt moet deze persoon gewoonlijk zelf ook nog iets doen, bijvoorbeeld solliciteren voor een baan of goed leren voor een examen. De kracht van de talisman kan daarbij net het extra duwtje zijn dat ervoor zorgt dat je inspanningen met succes beloond worden. Iemand die een slordige sollicitatiebrief schrijft of totaal niet geschikt is voor een functie zal waarschijnlijk ook met een talisman bij zich niet worden aangenomen, maar in twijfelgevallen kan de talisman net de doorslag geven.

Zoals bij alle vormen van magie is het belangrijk dat je van tevoren goed nadenkt wat je wilt bereiken en of het niet iets is waarmee je een ander schade kunt berokkenen. Maak alleen een talisman voor iemand anders als deze persoon daarom heeft gevraagd. Als het een medisch probleem betreft, raad de betrokkene dan aan ook naar de huisarts te gaan. Als je niet goed genoeg op de hoogte bent van de medische kant van de zaak probeer dan niet op dit punt in te grijpen, bijvoorbeeld door een talisman te maken om iemands schildklier sneller te laten werken omdat je vermoedt dat dat misschien zou kunnen helpen. Beperk je dan liever tot een talisman voor iemands algehele lichamelijke welzijn.

Net zo min als je voor andere vormen van magie betaling mag vragen is het geoorloofd geld te vragen voor het maken van een talisman.

Een talisman maken is, net als het bedrijven van andere vormen van magie, zo oud als de mensheid. De oudste vorm is waarschijnlijk het sjamanisme. Een sjamaan zal als hij een talisman maakt meestal naar natuurlijke materialen, zoals steentjes, botjes, horens, veertjes, takjes, e.d. zoeken. In de Oudheid hebben Egyptenaren, Perzen, Baboniërs, Grieken, Romeinen en

Joden allemaal hun stempel op het maken van talismans gedrukt.

In middeleeuwse *grimoires* staan vaak aanwijzingen om een talisman te maken. In *De Sleutel van Solomo* zijn veel voorbeelden te vinden van pentakels en talismans die op de juiste dagen en planetaire uren op maagdelijk perkament moeten worden geschreven.

Agrippa geeft vergelijkbare zegels, bijvoorbeeld om een bepaalde planeet weer te geven. Door Francis Barrett zijn deze zegels in *The Magus* overgenomen en langs deze weg hebben ze hun plaats in de westerse magische traditie gevonden. Wie met dergelijke zegels wil werken kan hiervan voorbeelden vinden in de meeste occulte handboeken. Je kunt ook simpelweg het astrologische symbool

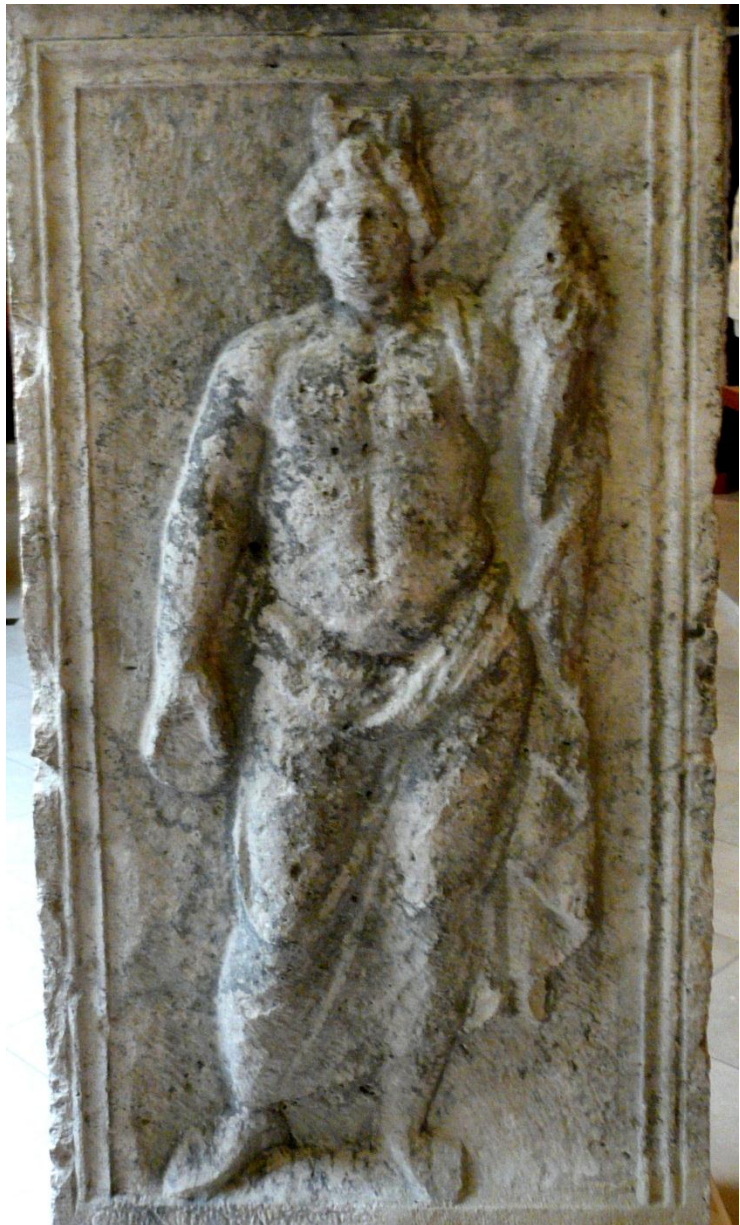

Altaar, opgericht voor het welzijn van de keizers Marcus Aurelius en Lucius Verus in 164 na Chr. Gevonden bij opgraving in Boeda (nu deel van Boedapest). Hongaars Nationaal Museum in Boedapest. Afgebeeld is Mars als naakte legeraanvoerder, een speer in de hand, een helm op zijn hoofd.

van de betreffende planeet op een papiertje zetten. Zelf geven we er de voorkeur aan de kracht van een planeet met name uit te drukken in de voor een talisman gekozen stenen, kruiden en oliën.

Als je een talisman voor jezelf maakt, is het belangrijk dat de edelstenen die je gebruikt corresponderen met je dierenriemteken. Als je een talisman voor een ander maakt moet je rekening houden met het dierenriemteken van die persoon.

Het beste kun je een

Genius van de keizers aan de zijkant van het altaar op de vorige pagina. In zijn linkerarm houdt de genius een hoorn van overvloed, in de andere hand een patera (offerschaaltje). Een genius was voor de Romeinen het goddelijke deel dat ieder mens in zich heeft. Alleen de genius van keizers werd vereerd. Op zijn hoofd heeft de genius een stadskroon om de heerschappij van de keizers over het Romeinse rijk aan te geven.

talisman altijd bij je dragen, aan een koordje om je nek, liefst op je blote huid, of in je broekzak. Doe hem 's nachts onder je kussen.

Als je denkt dat je de talisman niet meer nodig hebt, kun je hem verbranden. Haal dan eerst de dingen die niet verteren eruit en reinig die door ze een tijdje onder stromend water te houden. Een steentje kun je daarna in de volle maan leggen om weer op te laden. De as van de verbrande talisman kun je in de vier windrichtingen verspreiden. Ook kun je je talisman begraven. Bij het verbranden en verspreiden van de as gaan de energieën sneller naar de aarde terug.

Voorbeeld maken van een talisman

Aan de hand van een uitgebreid voorbeeld zullen we nu beschrijven hoe je een talisman kunt maken door gebruik te maken van de tabellen in bijlage 1. Stel dat je je al een tijdje nogal futloos voelt en graag wat meer energie wilt. In de tabel met de correspondenties naar de planeten kijk je in de rij *magisch werk* en daar vind je *energie* als magisch werk voor de planeet Mars. Vervolgens kijk je onder Mars in de rij *kleuren* en ziet daar de kleur rood staan. In de rij *stof* zie je dat wol bij Mars hoort. Je kunt van rode wol een zakje maken om je talisman in te doen. Bedenk van tevoren wat je precies in je talisman wilt stoppen voordat je het zakje maakt, zodat je hier met de maat rekening mee kunt houden. Naai het zakje op de hand met kleine steken en voorzie het van een zoom om een koordje door te doen, zodat niet alles er na een dag uitvalt. Je kunt het zakje ook eenvoudig dichtbinden met een koordje. Je kunt het koordje van borduurzij maken in de kleur van het element waarmee je werkt voor deze talisman.

In de rij *element* kun je aflezen dat Mars onder het element Vuur valt. In de tabel met correspondenties naar element vind je in de rij *werktuig talisman* onder het element Vuur hoorn of gewei. In de talisman vertegenwoordigt dit werktuig het betreffende element. Alle werktuigen zijn ontleend aan een dier dat bij het betreffende element hoort. Voor Vuur zijn dat

lopende dieren. Voor een stadsmens zijn horens en geweien niet altijd voorradig. Op rommelmarkten vind je soms horens van een koe of een hertengewei. Voor de talisman heb je aan een fragment voldoende. Je kunt een horen of gewei in kleine stukjes zagen als voorraad voor elke talisman waarin je het element Vuur nodig hebt. Op dezelfde manier kun je schelpjes, botjes en veertjes bewaren voor de andere drie elementen.

In de lijst met correspondenties naar planeten zoek je in de kolom voor Mars drie planten die je in

Minerva op een andere zijde van het in de vorige pagina's genoemde altaar. Minerva was eigenlijk een oude Romeinse beschermvrouw van ambachtslieden. Omdat ze werd gelijkgesteld aan Athena, werd ze echter afgebeeld met een helm en schild. Samen met Mars beschermden ze op die manier het door de keizers bestuurde rijk.

de talisman wilt gebruiken. Het is handig om alle kruiden die op de lijst staan zoveel mogelijk in voorraad te hebben. Je kunt ook andere kruiden onder de zeven planeten rangschikken en ervoor zorgen dat je die dan in voorraad hebt. Het is bijzonder storend om halverwege het maken van een talisman naar de winkel te moeten om een bepaald kruid te gaan kopen. Als je van tevoren al weet welke kruiden je wilt gebruiken controleer dan of je ze in huis hebt. Neem van elk van de drie kruiden een klein beetje voor in de talisman.

Zoek nu een bijpassend steentje om de talisman met jezelf te verbinden. Op de lijst met correspondenties naar dierenriemtekens zoek je onder je eigen teken naar een steen die je aanspreekt en die je ook in huis hebt. Al je de talisman voor een ander maakt neem je het teken van deze persoon en een steentje dat hierbij hoort. Hou het steentje een poosje in je hand en probeer te voelen of het bij de betreffende persoon en bij de betreffende opdracht past. Als het niet goed aanvoelt neem dan een ander steentje.

Vervolgens doe je een druppeltje essentiële olie bij de talisman. Je kunt olie nemen die bij de betreffende planeet hoort. Je kunt ook een beetje Sint Janskruid, frankincense-olie of wat korrels frankincense hiervoor nemen. Zowel frankincense als Sint Janskruid maken dat een talisman beter werkt.

Tenslotte neem je een stuk papier in de kleur die bij je zonneteken hoort (zie tabel bijlage 1.2). Op dit papier schrijf je je naam in de kleur die hoort bij de planeet waarmee je voor deze talisman werkt. Als je, bijvoorbeeld, een weegschaal bent schrijf je met een rode pen (Mars) op een zachtblauw of roze vel papier (weegschaal). Als je de talisman voor een ander maakt neem je uiteraard de naam en het teken van deze persoon. Je kunt de naam ook aan de binnen- of buitenkant van het zakje borduren.

Op hetzelfde papier maak je ook een tekening waarin de oplos-

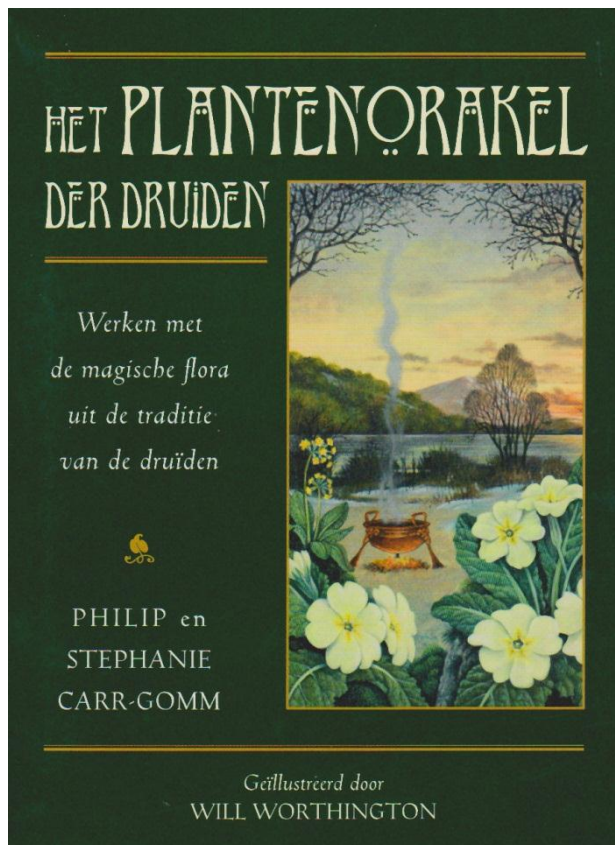
sing van het probleem wordt uitgebeeld. Je kunt een realistische voorstelling maken of een bepaald symbool gebruiken. Als je iets doet voor een weggelopen kat kun je, bijvoorbeeld, een tekening maken van de kat in het huis van het baasje. Je kunt ook een symbool nemen, bijvoorbeeld een pijl die aangeeft dat de kat op weg gaat. Als je dat wilt, kun je voor jezelf een tiental of meer symbolen uitwerken die je bij verschillende gelegenheden voor een talisman kunt gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan een tekening van een brief voor nieuws dat je wilt ontvangen, een tekening van een hart voor geluk en voor relaties.

Doe alles in het buideltje en bind het goed dicht. De talisman is daarmee voltooid, maar moet nog opgeladen worden.

Tijdens het opladen van de talisman kun je een kaars branden in de kleur van de planeet waarmee je voor deze talisman werkt. Ook kun je als wierook een beetje van de drie door jou gekozen kruiden en wat frankincense branden.

Je kunt gebruik maken van de dag die bij de betreffende planeet hoort door de talisman op die dag te maken en op te laden. Je kunt, zoals in het vorige hoofdstuk uiteengezet, ook gebruik maken van de maanstand. Voor het maken van een talisman is vooral de wassende maan geschikt. Voor het achter je laten van problemen, waar je de afnemende maan voor kunt benutten, kun je beter kaarsenmagie toepassen, i.v.m. het transformerende karakter van het element Vuur. Gebruik een talisman vooral om dingen naar je toe te halen, dus met de toenemende maan. Werk niet precies op de volle of nieuwe maan. Dit zijn, zoals gezegd, punten waarop alles stil ligt. Ook is deze maankracht vaak te intens om mee te werken.

Je kunt, als je dat wilt, tijdens het opladen van de talisman een bepaalde afbeelding neerzetten waarvan je vindt dat die met het probleem te maken heeft. Het is gebruikelijk hiervoor een tarotkaart te nemen, maar je kunt ook een *Medicine Card* uit het

door Jamie Sams en David Carson geschreven spel nemen of een kaart uit het door Philip en Stephanie Carr-Gomm geschreven *Plantenorakel der Druiden* (2007).

Elk voorwerp waarvan jij vindt dat het bij het betreffende probleem hoort, kan tijdens het opladen bij de talisman neergezet worden. Deze voorwerpen helpen je je op het betreffende probleem of de betreffende opdracht te concentreren.

Als je dat wilt kun je je geleidegeest of een God of Godin waarmee je werkt, vragen je te helpen. Neem de talisman in beide handen en visualiseer dat er donkergekleurde energie via je voeten en lichtgekleurde energie via je kruin binnenstroomt. Laat deze energie ter hoogte van je hartchakra bij elkaar komen en één kleur krijgen en laat deze stroom dan via je handen in de talisman stromen. Als je voelt dat het genoeg is stop je.

Daarna hou je je talisman boven een steen of pentakel om hem kracht te geven - het element Aarde. Vervolgens hou je hem boven je wierook - die het element Lucht vertegenwoordigt- om hem daar te brengen waar hij moet komen. Dan hou je hem boven de kaarsvlam - het element Vuur, om de kracht te transformeren. Tenslotte gooi je er een paar druppels water op, om de talisman met Water te zuiveren. Op deze manier heb je je talisman opgedragen aan de vier elementen. Hiermee is de talisman geconsacreerd. De elementen zijn je voertuigen in

magisch werk. Tenslotte hou je de talisman in beide handen boven je hoofd en vraagt daarbij de Geest, het vijfde element, je talisman te laten werken.

Voor het opdragen van de talisman aan de elementen kun je een variant van de *spreukbekrachtiger* gebruiken en de volgende tekst hierbij uitspreken:

Aarde, bind mijn talisman met kracht
Lucht, beweeg hem snel maar zacht
Vuur, verteer al wat hem remt
Water, sleur mee wat hem stremt
Geest, wil deze talisman versterken
Zodat hij altijd zal werken

Daarna kun je je geleidegeest of helpers bedanken en tenslotte iets eten en drinken om je weer te aarden.

Droomkussentjes

Je kunt de werking van kruiden magisch gebruiken, bijvoorbeeld in een talisman, maar je kunt ook hun gewone werking benutten door de energie en geur te gebruiken die de kruiden in gedroogde vorm bezitten. Je kunt dit, onder andere, in de vorm van een droomkussentje doen. Daarin kun je gelijke hoeveelheden van de volgende kruiden stoppen: bijvoet, lavendel, roos, ijzerhard, munt, lindebloesem en hennep. Door dit onder je hoofdkussen te leggen zal je je dromen beter kunnen onthouden en begrijpen. Een kussentje om beter te slapen kun je maken met gelijke hoeveelheden van de volgende kruiden: hop, valeriaan, lavendel, tijm, roos en citroenmelisse. Een droomkussentje is eenvoudig te maken uit een binnenkussentje van 20 x 30 cm en een sloopje van dezelfde grootte, waarop je desgewenst een versiering of symbool kunt naaien of borduren. Probeer zelf uit of het werkt en wat het

effect is. Na verloop van tijd kun je het kussentje opfrissen met wat olie. Hiervoor kun je olie nemen van een van de planten die in het kussentje zit of hiervoor lavendelolie nemen. De kussentjes zijn, net als de kruiden die erin zitten, ongeveer een jaar te gebruiken.

Badkruiden

Voordat je gaat mediteren, divineren of aan een ritueel gaat meedoen, neem je gewoonlijk een bad waarbij je je voorstelt dat alle energieën die je van je omgeving hebt overgenomen met het badwater in de aarde verdwijnen. Ook hierbij kan de gewone werking van kruiden je helpen.

Voor meditatie kun je gelijke delen nemen van: salie, rozemarijn, tijm, peterselie, wijnruit en sering. Voor divinatie kun je nemen: tijm, roos, nootmuskaat, duizendblad, patchoelie-olie. Een algemeen ritueel reinigingsbad kan gelijke delen van het volgende bevatten: hyssop, valeriaan, bijvoet, munt, basilicum, tijm, venkel, lavendel en rozemarijn.

Voor ritueel gebruik als je de jaarfeesten gaat vieren kun je in de zomermaanden kamille, marjoraan en tijm gebruiken en in de wintermaanden kiezen voor laurier, rozemarijn en dennennaalden.

Laat de kruiden 10-12 minuten zachtjes koken in gewoon water. Als je het lastig vindt dit aftreksel te zeven kun je van tevoren buideltjes maken met de gewenste kruiden. Je kunt het aftreksel in je badwater gooien of het voldoende laten afkoelen om het na het douchen over je heen te gooien.

Het zelf verzamelen van kruiden

Kruiden zijn te gebruiken bij natuurmagie en bij het samenstellen van wierook. Ook als je kruiden alleen maar gebruikt bij het koken kun je veel kruiden zelf verzamelen en drogen.

Als je zelf kruiden gaat plukken, let dan op of er geen snelweg

dicht in de buurt is. Pluk geen beschermde soorten en pluk ook niet alle planten die er op een bepaalde plaats staan. Pluk de plant als hij tot volle wasdom is gekomen. Voor bepaalde planten is dit het voorjaar; andere bloeien pas in de zomer. De beste tijd om te plukken is rond het middaguur omdat de plant dan het droogste is.

Hang de planten binnen op een droge plaats op in bosjes. Het blad is na een maand droog. Wortels en vruchten hebben langer tijd nodig om te drogen en vaak is het beter dit in de oven te doen op ongeveer 50° C. Het kan enkele uren duren voordat het gewenste resultaat is bereikt. Door af en toe te controleren kun je door ondervinding leren wat de beste tijd voor bepaalde planten is. Het drogen in een magnetron gaat vaak te snel zodat de oogst verkoold is voordat je er erg in hebt.

Bewaar de kruiden als ze droog zijn goed in luchtdicht afgesloten potten. Voor eenjarige planten geldt als regel dat de werking na een jaar minder wordt. Pluk dus niet meer dan je in een jaar kunt gebruiken.

Het is belangrijk als je met kruiden werkt dat je zoveel mogelijk over de verschillende planten te weten komt. In vrijwel iedere stad is wel een kruidentuin te vinden waar je kunt kijken hoe en wanneer bepaalde planten groeien. Veel kun je ook uit flora's en kruidenboeken halen.

Zelf maken van oliën

Het is niet noodzakelijk om een aromatische olie te nemen. Als je dit te duur of te omslachtig vindt, kun je ook gewone olijfolie gebruiken. Neem dan wel een goede kwaliteit, de zogenaamde groene olie, van de eerste koude persing, ook wel geheten virgin olie. Je kunt hiermee ook een eigen olie maken door kruiden bij de olie te doen.

Voor het zelf maken van oliën kun je als basis olijfolie of zonnebloemolie gebruiken. Olijfolie kan ongewenste beharing

geven, dus je moet er wel over nadenken waarvoor je de olie wilt gebruiken. Voor kaarsen is het een uitstekende olie, maar het is minder geschikt om jezelf er dagelijks mee in te smeren.

Algemeen recept voor olie om kaarsen te zalven:

1½ dl zonnebloem- of olijfolie

1 eetlepel mirre

1 theelepel kaneel

Laat de kruiden met de olie op een warme plaats, liefst in de zon, ongeveer een maand trekken in een afgesloten pot. Hierna zeef je de kruiden eruit en je olie is klaar voor gebruik.

Als je voor een van de bestanddelen de voorkeur geeft aan essentiële oliën boven gedroogde planten kun je die door olie vervangen. De overige kruiden en de zonnebloem- of olijfolie zet je dan op de hierboven beschreven manier een maand lang weg. Na het zeven kun je de essentiële olie voor het ontbrekende kruid toevoegen.

Olie om een kaars te zalven

Je kunt op dezelfde wijze ook olie maken om een kaars te zalven met een bepaalde planeetkracht. Daarvoor neem je 1 dl olijfolie en het kruid dat voor de betreffende planeet in onderstaande lijst is gegeven:

Zon: 2 eetlepels rozemarijn, gedroogd of vers.

Maan: 1 eetlepel sandelhout.

Mercurius: 1½ eetlepel venkelzaad.

Venus: 1 eetlepel gedroogde tijm of een paar verse takjes.

Mars: 1 eetlepel gemberpoeder of stukje verse gemberwortel.

Jupiter: 1 eetlepel gemalen kruidnagel.

Saturnus: 2 eetlepels gekneusde smeerwortel.

Planeetolie

Als je een planeetolie wilt maken die gelijk te gebruiken is, kun je 1 eetlepel olijfolie nemen en hier 1 druppel essentiële olie aan toevoegen. Voor de betreffende planeet kun je nemen:

Zon: sinaasappelolie.

Maan: eucalyptusolie.

Mercurius: lavendelolie.

Venus: ylang ylang (liefdeszaken) of geraniumolie (voor vriendschap).

Mars: basilicum.

Jupiter: ceder.

Saturnus: cipres.

Je kunt ook op de hierboven omschreven wijze een eigen olie maken met een of twee van de overige kruiden die volgens tabel bijlage 1.1. bij een bepaalde planeet horen. Door ervaring en uitproberen kun je voor elke planeet een olie samenstellen die je het beste bevalt.

Zelf maken van wierook

Het is aan te bevelen je eigen wierook te maken of deze te kopen bij een winkel of postorderbedrijf voor occulte behoeften (zie de adressen achterin het boek). Het eenvoudigste en bekendste zijn de wierookstokjes die je in een houder kunt plaatsen en de puntjes die je op een schotel kunt neerleggen, maar beter is om losse wierook te gebruiken die je op een houtskooltje kunt branden. In *Het vieren van de Maanfeesten* heeft Joke beschreven hoe dit in zijn werk gaat.

Voor wierook wordt meestal frankincense en rood of wit sandelhout als basis gebruikt. Sandelhout is vrij moeilijk verkrijgbaar, maar achterin het boek vind je een lijst met winkels en postorderbedrijven die dit waarschijnlijk verkopen. De houtskooltjes die je nodig hebt om de wierook te branden zijn bij de meeste New Age-winkels of via Internet te koop.

*Het
brandoffer.
Gemaakt
door Johann
Gottfried
Jüchtzer,
1784 voor
porselein-
fabriek
Meissen.
Museum van*

[Jaarfeestenwierook](#)

Een algemene wierook, waarvoor je alle ingrediënten zelf kunt kweken, kan gemaakt worden met gelijke delen van rozemarijn, riet, majoraan, tijm, basilicum, lindebloesem en lavas. Deze wierook is te gebruiken voor alle jaarfeesten. Meng de bestanddelen goed en bewaar de wierook in een luchtdicht afgesloten pot.

Een ander, oud recept voor een wierook die voor alle jaarfeesten gebruikt kan worden, is 1 eetlepel frankincense en ½

eetlepel mirre, kaneel, ijzerhard, iriswortelpoeder, maretak en laurier.

Maanfeestenwierook

Voor maanvieringen kun je nemen: 1 eetlepel frankincense, sandelhout, jasmijnbloemen, riet, wilgenbast en $\frac{1}{4}$ eetlepel eucalyptus.

Oude wilg bij de rivier de Swalm in Limburg.

Planeetwierook

Voor elk van de klassieke planeten kun je op de volgende manier een wierook maken:

Zon: 1 eetlepel frankincense, 1 druppel bergamotolie en $\frac{1}{2}$ eetlepel kamille.

Maan: 1 eetlepel sandelhout, 1 druppel eucalyptusolie, $\frac{1}{4}$ eetlepel riet en $\frac{1}{4}$ eetlepel wilgenbast.

Mercurius: 1 eetlepel benzoë, 1 druppel lavendelolie en $\frac{1}{2}$ eetlepel dillezaad.

Venus: 1 eetlepel gemalen kardamom, 1 druppel tijmolie, ½ eetlepel rozenblaadjes.

Mars: ¼ eetlepel gemberpoeder, ¼ eetlepel brentoppen, 1 druppel basilicumolie en ¼ eetlepel dragon.

Jupiter: 1 eetlepel steranijs, 1 druppel cederolie en ¼ eetlepel citroenmelisse.

Saturnus: 1 eetlepel dennenhars, 1 druppel wintergroenolie, ¼ eetlepel geplette jeneverbes en ¼ eetlepel peterselie.

Wierook voor dierenriemteken

Een persoonlijke wierook, bijvoorbeeld om op je huistaar te branden, kun je maken aan de hand van je dierenriemteken volgens een van onderstaande recepten.

Ram: 1 eetlepel frankincense, 1 druppel basilicumolie en ¼ eetlepel gemalen korianderzaad.

Stier: 1 eetlepel tijm, 1 druppel ijzerhardolie en 1 eetlepel rode rozenblaadjes.

Tweelingen: 1 eetlepel dillezaad, 1 druppel lavendelolie en ¼ eetlepel munt.

Kreeft: 1 eetlepel lijsterbes, 1 druppel eucalyptusolie, ½ eetlepel jasmijnbloemen.

Leeuw: 1 eetlepel frankincense, 1 druppel sinaasappelolie en ½ eetlepel rozemarijnblaadjes.

Maagd: 1 eetlepel dillezaad, 1 druppel venkelolie en ½ eetlepel lavendel.

Weegschaal: 1 eetlepel kalmoes, 1 druppel geraniumolie en 1 eetlepel korenbloem.

Schorpioen: 1 eetlepel gemberwortel, 1 druppel basilicumolie en ¼ eetlepel brandnetel.

Boogschutter: 1 eetlepel frankincense, 1 druppel foelieolie en ½ eetlepel rode anjerblaadjes.

Steenbok: 1 eetlepel smeerwortel, 1 druppel dennenolie en ¼

eetlepel peterselie.

Waterman: 1 eetlepel dennennaalden, 1 druppel mirreolie en 1/2 eetlepel hulst.

Vissen: 1 eetlepel wilgenbast, 1 druppel eucalyptusolie, 1/4 eetlepel gemalen lijsterbes.

Werken met de krachten van de natuur vraagt wel enig doorzettingsvermogen, maar wat je ervoor terugkrijgt is in geen enkele winkel te koop, dat is iets van jezelf.

13 Rituelen van de wieg tot het graf

Er wordt wel eens gezegd dat de eerste inwijding die een mens meemaakt de geboorte is, de laatste de dood. Deze denkwereld staat niet zo ver van ons af als we misschien geneigd zijn te denken.

De essentie van doorgangsriten

In 1909 publiceerde de antropoloog Arnold van Gennep zijn klassiek geworden studie *Les rites de Passage*, waarin hij de rituelen van verschillende stammen in Afrika en Australië beschreef als *overgangsriten* of *doorgangsriten*. Dit zijn riten die de overgang van de ene levensfase naar de volgende markeren. Ze worden ook vaak inwijdingen of initiaties genoemd.

In *Initiaties, riten, geheime genootschappen* stelt filosoof en godsdienstwetenschapper Mircea Eliade dat initiaties het leven bepaalden en structuur gaven in alle pre-moderne maatschappijen, waaronder hij verstaat de maatschappijen die in het westen voortduurden tot de middeleeuwen en in de rest van de wereld tot de Eerste Wereldoorlog. Initiaties definieert Eliade als: 'Een samenstelsel van riten en mondelinge lessen, die de radicale veranderingen nastreven van de religieuze en sociale status van de persoon die wordt ingewijd' (p 9). Daarbij maakt hij onderscheid tussen 'collectieve rituelen waardoor de overgang van de kindsheid of van de puberteit naar de volwassenheid zich voltrekt' (p 19) en inwijdingen in een geheim genootschap. De collectieve rituelen zijn verplicht voor ieder die deel uitmaakt van de groep. Het gaat daarbij met name om geboorte, puberteit, huwelijk en overlijden. De inwijding in een geheim genootschap is alleen voor enkelen die zich hiertoe geroepen voelen.

Doorgangsriten zijn mijlpalen in het leven van een mens. Hoewel vorm en inhoud voor een bepaalde streek en een

bepaalde tijd kunnen variëren komt een doorgangsrite erop neer dat iemand wordt losgemaakt van zijn omgeving om daar langs rituele weg weer in opgenomen te worden, maar dan met een andere status dan voorheen.

Groene Baby, geboren uit de vegetatie. Koorhek in Enkhuizen, 1542.

Geboorte

In premoderne samenlevingen waren er over het algemeen uitgebreide rituelen die de geboorte van een kind omgaven. Tijdens de zwangerschap bevindt de foetus zich in de buik van de moeder en maakt op die manier deel uit van de groep. Door de geboorte wordt de foetus als het ware uitgestoten en buiten de groep geplaatst. Het is natuurlijk niet wenselijk een pasgeboren baby aan beproevingen te onderwerpen, zoals bij de overgang van kindertijd naar volwassenheid, maar in de meeste traditionele culturen moeten wel bepaalde handelingen worden verricht om de overgang te markeren. Daarbij wordt het kind ritueel gereinigd en gezalfd met voorgeschreven olie of ondergedompeld in water, soms in bloed of urine. De Christelijke doop is niet meer dan een variant op deze rite. Ook de moeder

en soms de vader moeten op een voorgeschreven wijze worden gereinigd en weer in de groep opgenomen.

*Groene Vrouw geeft baby de borst op het koorhek in
Enkhuizen, 1542.*

In onze samenleving is de geboorte een belangrijk moment. De overgang van foetus naar pasgeboren baby is tenslotte de grootste verandering die je in je leven zult meemaken. Voor de ouders kan dit het gelukkigste moment van hun leven zijn. Er worden officieel geen ritens meer uitgevoerd om de baby op te nemen in de groep. Toch zijn er wel bepaalde gebruiken die hierop lijken. Er wordt beschuit met muisjes gegeten. Familieleden en vrienden komen het kind bekijken, er worden cadeaus gegeven en iedereen is het erover eens dat het een heel

belangrijk moment is.

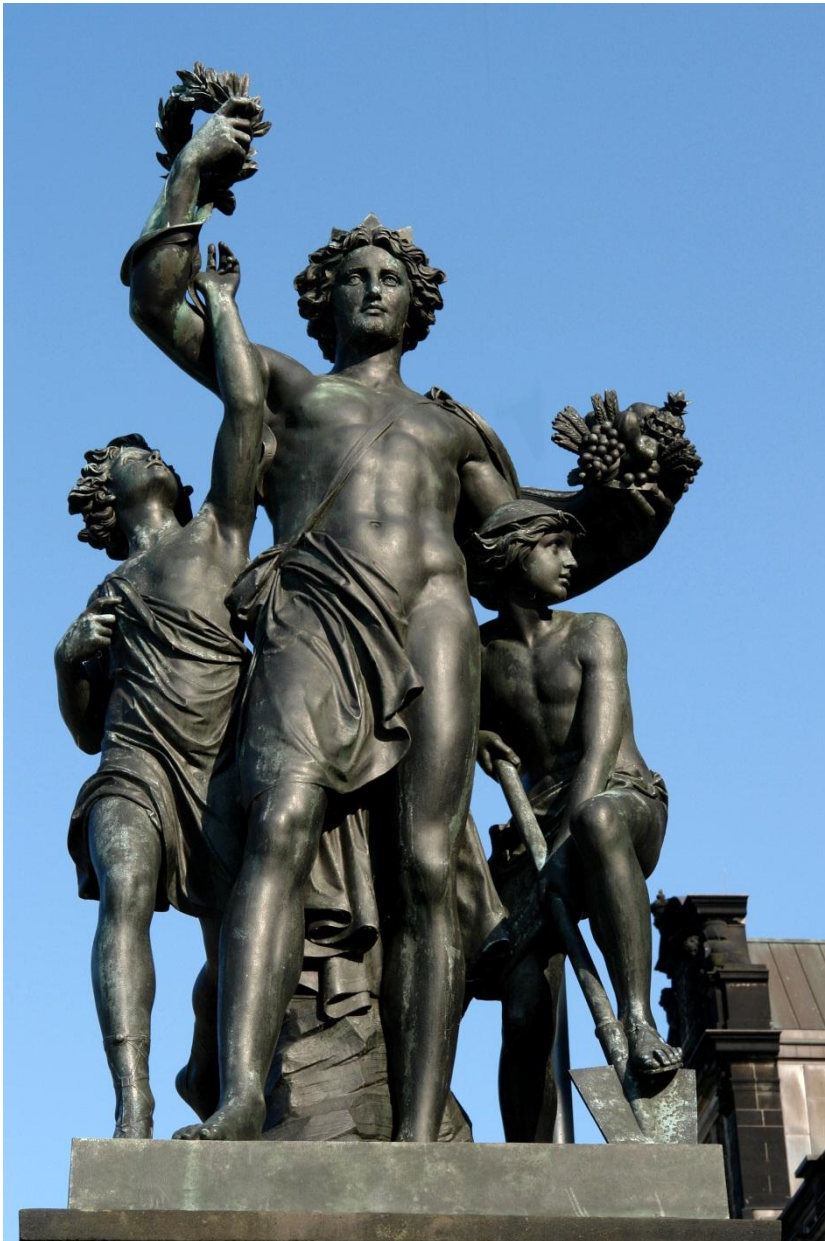

*De Morgen,
door Johannes
Schilling, 1871,
op de
Brühlschen
Terrasse in
Dresden als
onderdeel van
de vier dag-
delen die een
leven symboli-
seren. Een
jonge vrouw,
geflankeerd
door twee
meisjes, heeft
de morgenster
in haar haar.*

Puberteitsriten

In alle premoderne samenlevingen is er sprake van een ritueel waarbij een kind wordt uitgestoten door de stam en een of meer dagen in volledige afzondering moet doorbrengen. Hierna volgen verschillende andere beproevingen die het kind moet doorstaan om daarna opnieuw in de stam te worden opgenomen, maar nu als volwassene.

In onze moderne westerse samenleving is de doorgangsrite die de overgang naar de volwassenheid markeert verdwenen, om plaats te maken voor een jarenlange groeiperiode waarin de puber zich niet meer thuis voelt in de kinderwereld, maar nog niet volledig is opgenomen in de groep van volwassenen.

*De Middag,
door Johannes
Schilling in
Dresden, 1871.
Een man, op
het toppunt van
zijn leven, heeft
een
stralenkrans in
het haar, een
lauwerkrans in
de ene hand en
vruchten in de
andere. Een
jongen reikt
naar de
lauwerkrans,
een andere
steekt een spa
in de grond.*

Huwelijk

In vrijwel elke samenleving is het sluiten van een huwelijk een belangrijke gebeurtenis. Traditioneel werden de echtelieden door voorgeschreven rituelen op hun nieuwe status voorbereid en werden ze hierna met deze status in de groep opgenomen. Het kon betekenen dat de vrouw ineens bij de familie van de man hoorde of dat de man vanaf dat moment deel uitmaakte van de stam van zijn vrouw. De Grieken noemden het sluiten van een

huwelijk *telos*, hetzelfde woord dat ze ook gebruikten voor een inwijding in een van de mysteriën.

In onze samenleving is het sluiten van een huwelijk soms niet meer dan het formeel bekrachtigen van een al bestaande situatie omdat men al samenwoont en misschien al samen één of meer kinderen heeft. Voor anderen betekent een bruiloft, of men nu wel of niet samenwoont, de belangrijkste dag van hun leven waarvoor ze jaren sparen om die te kunnen bekostigen. Men krijgt er een nieuwe familie bij en maakt zich tegelijk lossers van

*De Avond, door
Johannes
Schilling in
Dresden, 1868.
Een man, met
de Avondster
op zijn
voorhoofd,
geniet van het
leven met twee
jonge vrouwen
die muziek
maken en
dansen.*

de eigen familie door het stichten van een gezin. Van alle traditionele overgangsriten is het sluiten van een huwelijk waarschijnlijk nog steeds het meest overeind gebleven, al is ook hier de verandering in status een schaduw van wat het tot voor kort is geweest.

*De Nacht, door
Johannes
Schilling, 1868.
Een vrouw of de
Godin Luna, de
maansikkel op
haar hoofd,
houdt een
slapende jongen
vast, terwijl de
gevleugelde
Morpheus
toekijkt.*

Het verdwijnen van doorgangsriten

In *Women's rituals* schrijft Barbara Walker de teloorgang van doorgangsriten toe aan statusverlies van de vrouw, met name onder invloed van het Christendom. Oorspronkelijk werd de schepping van nieuw leven aan de Godin toegeschreven en werden zwangerschap en geboorte gezien als momenten waarop de Godin zich het duidelijkste manifesteerde. Ook het beëindigen van elk leven was in handen van de Godin. Geboorte, huwelijk en overlijden waren ook in het latere heidendom nog belangrijke momenten waarin vrouwen een grote rol speelden. Bij de Romeinen was het Juno, een van oorsprong Etruskische Godin, naar wie de maand juni is genoemd, die met alle facetten van huwelijk en geboorte in verband werd gebracht, terwijl ze als Juno Regina de beschermvrouwe van het gehele Romeinse keizerrijk was.

De Godin Mari of Meri was in het Midden Oosten en grote delen van Europa, Azië en Noordafrika bekend als een verschijningsvorm van de Grote Moeder. Egyptische Godinnen als Isis en Hathor werden ook wel aangeduid als Meri. De Finnen kenden haar als Mere-Ama, dat is Moeder van de Zee. Haar naam is nog terug te vinden in het Latijnse *maritare*, wat zowel

uithuwelijken als bevruchten kan betekenen. Het Franse *marier* en het Engelse *marry* zijn hiervan afgeleid.

De Christelijke variant op deze Godin is de Maagd Maria, die vanouds met zwangerschap en geboorte in verband is gebracht. De negatieve instelling van de kerkvaders tegenover vrouwen en seksualiteit heeft er echter toe geleid dat de geboorte in het Christendom al snel devalueerde van een sacrament tot een zondeval waarbij een zuigeling al met de erfzonde beladen op de wereld kwam. De moeder werd ervan beschuldigd het kind met lage lusten verwekt te hebben en ze werd daarom als onrein beschouwd tot ze veertig dagen na de geboorte voor het eerst weer naar de kerk mocht gaan. Dit is een verwrongen versie van de heidense doorgangsriten waarbij men wordt uitgestoten, niet omdat men onrein is, maar omdat men niet meer past in de oude

*Maria met het kindje Jezus,
staand op de maansikkel. Sint-
Servaas in Maastricht.*

rol en men zich de status die bij de nieuwe rol hoort nog moet verwerven.

Doorgangsriten binnen de Wicca

Het is niet toevallig dat het begrip *rites of passage* door Engelse Wicca's nieuw leven is ingeblazen. In de Wicca is de rol van de vrouw, die vanouds zo'n centrale plaats innam in de verschillende overgangsriten, in ere hersteld, terwijl tegelijk de inwijding het belang van deze riten benadrukt. In onze tijd voelen veel mensen zich aangetrokken tot het occulte, maar de meesten van hen willen zich liever niet binden. Ze willen wel eens een jaarfeest vieren en wel eens aan een ritueel meedoen, maar ze willen geen eed afleggen en geen inwijdingsritueel ondergaan. Deze houding van vrijblijvende belangstelling is typerend voor de New Age-beweging. Er wordt wel eens gezegd dat Wicca geen New Age, maar een Stone Age-religie is en daar zit een kern van waarheid in. In premoderne samenlevingen bindt ieder zich door het ondergaan van een inwijding aan de gemeenschap van de volwassenen. Een dergelijke inwijding is, net als een geboorte, onomkeerbaar. Als een jongen of meisje is ingewijd tot volwassene kan hij of zij later niet meer besluiten toch nog maar wat langer kind te blijven. In onze maatschappij is een puber vaak jarenlang beurtelings kind en volwassene.

In premoderne samenlevingen was er, zoals gezegd, naast de collectieve rituelen of puberteitsriten, waaraan ieder deelnam, de mogelijkheid ingewijd te worden in een geheim genootschap. Dit waren meestal *mannenbonden*, waarin alleen mannen werden ingewijd, maar ook *vrouwenbonden* waren in veel culturen een normaal verschijnsel. Gemengde groepen, waarin zowel mannen als vrouwen werden ingewijd, kwamen vrijwel alleen in het Nabije Oosten en Griekenland voor.

Bij een inwijding in een geheim genootschap bind je je uit vrije wil, maar onherroepelijk aan dat genootschap. Je kunt meestal het genootschap wel weer verlaten, maar je inwijding kun je niet meer ongedaan maken. Iemand die is ingewijd tot sjamaan of medicijnman blijft dat zijn hele leven, al keert hij alles wat daarmee samenhangt de rug toe. Toetreding tot de Wicca is een stap die hiermee te vergelijken is. Als je bent ingewijd tot heks of Wicca, dan blijf je dat je hele leven. Je kunt uit de Coven stappen en de Wicca de rug toekeren, maar je inwijding kun je nooit meer ongedaan maken. Dat is een stap die niet velen in onze samenleving bereid zijn

Maria met het kindje Jezus in de Sint Servaas in Maastricht, 1285.

te doen. Ook een Vrijmetselaar of ceremonieel magiër ondergaat een of meer inwijdingen voordat hij of zij wordt beschouwd als een volwaardig lid van de groep en zo zijn er meer voorbeelden te noemen. Een inwijding is een wedergeboorte, waarbij je bereid bent je over te geven aan de chaos teneinde een nieuwe orde te vinden. De Wicca is één van de mogelijke manieren om deze ordening tot stand te brengen.

De handvasting

De meeste Wicca's, uitgezonderd de Dianics, zien polariteit als een noodzakelijke voorwaarde voor elke vorm van leven. De ceremoniële magiër erkent, zoals gezegd, over het algemeen geen polariteit en ziet alleen een tegenstelling tussen enerzijds licht, het goede, engelen, aartsengelen en God en anderzijds het duister, het slechte, demonen, aartsdemonen en de Duivel of wat voor naam men ook aan deze duistere kracht geeft. De taak die vrijwel iedere ceremoniële magiër zichzelf uiteindelijk stelt, is het duister en het kwaad te overwinnen om het licht en het goede te laten zegevieren. Voor een Wicca is het samenkomen van licht en duister, net als de eenwording van man en vrouw, een scheppingsdaad die opnieuw de kringloop van het leven op gang zet. Daarom is het huwelijk in de Wicca een afspiegeling van het Heilig Huwelijk, de eenwording van God en Godin. Niet voor niets is *huwen* afgeleid van een IndoEuropese wortel *kei, die 'liggen' betekent.

Bij een Wicca-huwelijk gaat het niet om de formele bekrachtiging van het huwelijk door een ambtenaar van de Burgerlijke Stand. Om een Wicca-huwelijk te sluiten, gewoonlijk naar het Engelse gebruik *handvasting* of *handfasting* genoemd, kun je al jaren voor de wet getrouwd zijn of niet van plan zijn dit ooit te doen. Waar het om gaat, is dat je aan de Goden kenbaar maakt dat jij en je partner niet alleen in de fysieke wereld maar ook op het astrale vlak een eenheid vormen.

Dianics zien de polariteit, zoals we al vaker hebben aangeroerd, niet als een spanningsveld tussen de Godin en de God of tussen man en vrouw, maar als een krachtveld binnen de Godin. Voor Dianics is de Godin de scheppende kracht die uit haar eigen wezen nieuw leven voortbrengt. Op het fysieke vlak zijn twee vrouwen niet in staat samen een kind te verwekken, maar wel is er tussen twee vrouwen die een relatie hebben een polariteit die te vergelijken is met het spanningsveld tussen man en vrouw.

Voor Dianics is een handvasting over het algemeen een band tussen twee vrouwen die daarmee aan de Godin kenbaar maken dat ze niet alleen in de fysieke wereld maar ook op het astrale vlak een eenheid vormen.

De meeste Wicca's gaan uit van de stelregel dat voor een handvasting minstens een van beiden geïnitieerd moet zijn, al is, zoals we uit ervaring weten, een handvasting tussen twee niet-ingewijden heel goed mogelijk als ze de Oude Religie een warm hart toedragen.

Een handvasting tussen een Wicca en een niet-ingewijde partner wordt in de meeste Covens toegestaan als de partner de religie minstens enige sympathie toedraagt. In een Dianic Coven kan de

Paganisme. Schilderij van Pal Szinyei Merse, 1869. Hongaars Nationaal Schilderijmuseum, Boedapest.

niet-ingewijde partner, net als dat bij andere stromingen het geval is, een man zowel als een vrouw zijn.

In het Gardneriaanse Boek der Schaduwen wordt de handvasting niet genoemd. In de boeken van Gardner en Doreen Valiente zal men er tevergeefs naar zoeken. De Farrars

schreven bij gebrek aan beter maar zelf een handvasting-ritueel dat ze baseerden op teksten uit Dion Fortunes roman *The sea priestess*. Toch heeft Gardner, zoals we in hoofdstuk 2 hebben beschreven, al in 1960 Patricia en Arnold Crowther gehandvast. Zelf beschikken we, naast verschillende gepubliceerde handvastingen van later datum, over een viertal Gardneriaanse rituelen die ons zijn overgeleverd, waarvan het oudste dateert uit 1969.

De handvasting is zonder enige twijfel een van de echt oude volksgebruiken die in de Wicca zijn opgenomen. Het woord komt al in het Oud-Engels voor als *handfæstunge*, en duidde op een overeenkomst die beklonken kon worden door een speciale handdruk. Daarbij gaf men elkaar niet alleen de rechterhand, zoals wij dat nog steeds gewend zijn te doen, maar tegelijk ook de linkerhand. Tot halverwege de achttiende eeuw was dit in Engeland de gebruikelijke manier om te trouwen. Pas in 1753 werd een wet aangenomen waarbij het verplicht werd een geestelijke het huwelijk te laten voltrekken. In Schotland was een handvasting zelfs tot 1939 een erkende manier om te trouwen. In Nederland is het burgerlijk huwelijk in de zeventiende eeuw verplicht gesteld, maar lang daarvóór was ook hier, net als in de omliggende landen een handdruk een algemeen erkende bezegeling van iedere overeenkomst. Ons woord *handvest* is afgeleid van het middelnederlandse *handveste*, wat 'door middel van een handdruk bevestigen' betekende. Dit is weer afgeleid van het Germaanse gebruik om verdragen, ook huwelijken, met een handdruk te bezegelen. In allerlei Europese talen is dit gebruik terug te vinden. Zo is *handfesta* de Oudnoorse benaming van het huwelijk met de handdruk. Pas later is het handvest een schriftelijke en ondertekende oorkonde gaan betekenen. De beste Nederlands vertaling van handfasting zou zijn *handvesten*, maar Nederlandse Wicca's noemen het meestal *handvasten* of handfasting. Het is aannemelijk dat een

handvasting zowel bij de Germanen als bij de Kelten onder een eik plaats vond. Het Nederlandse *trouwen* is afgeleid van een Indo-Europese wortel *dreu of *dru, wat 'eik' betekent.

Het maken van een handvastritueel

Omdat er geen traditionele Gardneriaanse of Alexandrian handvastrituelen bestaan is iedereen, zelfs in de meest behoudende Wicca-kringen, vrij hier een eigen invulling aan te geven. Toch zijn er wel een aantal opmerkingen over vorm en inhoud van een dergelijk ritueel te maken.

Als beide partners zijn ingewijd, vormt het handvasten over het algemeen een onderdeel van een ritueel waarbij op de gebruikelijke manier de Cirkel wordt getrokken met alles wat daarbij hoort. Als regel zal de handvasting onderdeel van een jaarfeestviering zijn, maar het ook mogelijk dit tijdens een speciaal hiervoor gehouden ritueel te doen.

Als een van de twee partners niet is ingewijd, sta je als Coven voor de keuze wat je aan een buitenstaander wilt laten zien of horen. Heb je er geen bezwaar tegen dat een niet-ingewijde het trekken van de Cirkel meemaakt of beschouw je dat als geheim? Een mogelijkheid is het trekken van de Cirkel aan te passen en weg te laten wat je niet wilt laten zien, bijvoorbeeld door het trekken van de pentagrammen bij de vier kwartieren achterwege te laten. Als je beschikt over een manier om de Cirkel te trekken voor niet-ingewijden, kun je die ook nu gebruiken.

Een andere mogelijkheid is de Cirkel met de rest van de Coven te trekken voordat je het te handvasten paar de kamer binnenlaat. Dit benadrukt het karakter van het handvasten als overgangsrite: eerst wordt het paar buitengesloten, daarna wordt het tijdens het ritueel in de groep opgenomen. Het is daarbij van belang dat ook het covenlid wordt buitengesloten tijdens het trekken van de Cirkel. Door een vreemde in de overigens geslo-

ten groep te brengen, plaatst het covenlid zichzelf buiten de orde en wordt samen met de niet-ingewijde tijdens het ritueel weer in de groep opgenomen. Je kunt het covenlid vragen om voor de partner in te staan. Bij de wiccaning die later in dit hoofdstuk beschreven is, hebben we een voorbeeld gegeven van een ritueel waarbij een niet-ingewijde aanwezig is. Een deel van deze tekst is ook te gebruiken voor een handvasting waarbij een niet-ingewijde is betrokken.

Er zijn nog meer keuzen die gemaakt moeten worden als een buitenstaander met een covenlid gehandvast wordt. Als er normaal naakt gewerkt wordt, wil je dat als Coven nu dan ook? Of wil je liever dat er gewaden worden gedragen? Als er normaal covennamen worden gebruikt binnen de Cirkel, worden die nu dan ook genoemd? Onze eigen voorkeur zou ernaar uitgaan de covennamen niet te gebruiken. Tenslotte wordt de buitenstaander niet volledig opgenomen in de Coven. Zelfs als de buitenstaander wel in een andere Coven of andere Wicca-traditie is ingewijd zullen er covenzaken zijn waar deze persoon buiten dient te blijven. Hoeveel je wel of niet aan een buitenstaander wilt onthullen is een keuze die iedere Coven voor zich maakt. Het zal ook afhangen van de persoon in kwestie en hoe goed de overige covenleden deze persoon kennen. Belangrijk is wel dat deze zaken van tevoren met de Coven worden doorgenomen en dat hier overeenstemming over wordt bereikt zodat niemand achteraf hoeft te zeggen: 'Als ik dat had geweten, dan....'

Voor wat betreft de duur van de verbintenis zijn er drie typen handvasting, namelijk voor een jaar en een dag, voor het hele leven en voor de eeuwigheid. De keuze voor een van de drie mogelijkheden dient van tevoren door het paar zelf gemaakt te worden. Een handvasting voor het leven wordt gesloten als je denkt de rest van je leven met de ander te zullen doorbrengen. De verbintenis voor een jaar en een dag is in wezen een proef-

huwelijk, waarmee de betrokkenen aangeven nog niet zeker te weten of ze bij elkaar zullen blijven en er misschien ook niet zeker van zijn of de Wicca wel hun pad is. Als deze periode is verstreken, wordt de verbintenis op het astrale vlak verbroken, tenzij men opnieuw een handvasting voor een jaar en een dag doet of alsnog besluit een verbintenis voor het leven aan te gaan.

Met een handvasting voor de eeuwigheid drukken de partners

*Bruidspaar
op de gevel
van
Herengracht
392 in
Amsterdam,
door Justus
Vingboon,
1665.*

hun gevoel uit dat ze niet alleen hier in dit leven bij elkaar horen, maar dat hun lot voor altijd verstrengeld is. Veel Wicca's geloven in reïncarnatie en drukken hiermee hun wens uit elkaar ook in andere levens tegen te komen. Anderen vinden dat

benauwend en beperken zich liever tot dit leven of voegen aan de gelofte een ontsnappingsclausule toe in termen van 'alleen zolang wederzijdse liefde ons voortdrijft' of woorden van gelijke strekking. Het behoort tot de taak van de covenleiders om op de mogelijke gevolgen van een af te leggen eed of gelofte te wijzen.

Er zijn een aantal onderdelen die in de meeste ons bekende handvastrituelen voorkomen. Een daarvan is het vastpakken van elkaars handen op de traditionele manier door tegenover elkaar te gaan staan, linkerhand in linkerhand en rechterhand in rechterhand. In *Woman's dictionary*, p 180-181, wijst Barbara Walker erop dat de linkerhand traditioneel werd gezien als vrouwelijk en de rechterhand als mannelijk. Toen de status van vrouwen onder invloed van het Christendom daalde, werden verdragen alleen nog maar beklonken met de rechterhand, de mannelijke hand. Nog steeds wordt het in onze samenleving als niet netjes gezien om elkaar de linkerhand te geven en kinderen wordt al snel bijgebracht dat ze hun 'goede' hand daarvoor moeten gebruiken. Het getuigt van eerbied voor de vrouw binnen de Wicca dat de linkerhand in ere is hersteld bij het sluiten van een zo belangrijke verbintenis.

Het vastpakken van de handen kan in het ritueel worden bekrachtigd door HPS de handen te laten vastbinden. Daarvoor kan een covenkoord gebruikt worden. Het is ook mogelijk voor de gelegenheid twee koorden te maken, een voor de man en een voor de vrouw. Een voor de hand liggende lengte is 4½ voet, volgens de traditie de straal van de Cirkel. Het is gebruikelijk hiervoor rode koorden te nemen. Soms kiest men voor de kleur die bij een bepaalde inwijdingsgraad past. De koorden kunnen op het altaar worden gelegd of bij binnenkomst in de Cirkel om de pols worden gebonden en wel de linkerpols van de vrouw en de rechterpols van de man.

Hoewel de uitwisseling van ringen bij de traditionele handvasting waarschijnlijk niet gebruikelijk was, wordt dit door Wicca's over het algemeen wel gedaan. Door HPS en HP worden deze ringen dan op de gebruikelijke wijze voor sieraden en andere voorwerpen, of met een speciaal hiervoor geschreven tekst, geconsacreerd.

In de meeste Covens is het mogelijk je eigen handvastritueel te schrijven. Soms staan een aantal onderdelen al min of meer vast en kunnen alleen bepaalde gedeelten nog worden ingevuld. Een onderdeel dat vrijwel altijd door de betrokkenen zelf wordt opgesteld is de gelofte die men wil afleggen.

Het springen over de bezem is een oud volksgebruik dat tot in deze eeuw bij een huwelijk hoorde. De reinigende kracht die aan de berkenbezem werd toegeschreven, zal hiertoe hebben bijgedragen. Ook is het springen over de bezem een teken dat men een nieuwe fase in het leven binnengaat en het oude achter zich laat.

Huwelijkskist, geschonken aan een bruidspaar in Italië, 1580. In het midden de bruid, geflankeerd door Groene Vrouwen. Museum voor Toegepaste Kunst in Boedapest.

Voorbeeld van een handvastritueel

De oorspronkelijke versie van dit ritueel is door ons geschreven voor onze eigen handvasting, die met Midzomer 1989 plaatsvond. Voor een handvasting waarbij slechts één van beiden is ingewijd, kunnen volgens de al eerder gegeven aanwijzingen

Een van de twee Groene Vrouwen op de huwelijkskist. Haar onderlichaam is dat van een zeemeermin, haar bovenlichaam dat van een vrouw met vleugels. De vegetatie rond haar middel laat haar als Groene Vrouw zien. Het goddelijke doorbreekt alle grenzen.

veranderingen in het ritueel worden aangebracht. Zo kunnen bruid en bruidegom in een andere ruimte wachten terwijl de Cirkel wordt getrokken en bij hun binnenkomst door HPS en HP met geconsacreerd water en wierook worden gezegend. Hier wordt dit niet gedaan omdat bruid en bruidegom bij het trekken van de Cirkel al zijn gezegend.

De Cirkel wordt op de gewone manier, zoals beschreven in hoofdstuk 7, getrokken. Op het altaar staan rode en witte bloemen. De ruimte is versierd met bloemen en takken groen. De bezem staat naast het altaar. Twee rode koorden van 4½ voet lengte en twee ringen liggen op het altaar. Op of naast het altaar ligt een staf van eikenhout. In het Oosten, Zuiden en Westen staat een covenlid. De andere aanwezigen verdelen zich over de Cirkel. HPS staat in het Noorden, haar rug naar het altaar. De te handvasten vrouw wordt in dit voorbeeld met de covennaam Flora aangeduid, terwijl de man Faunus wordt ge-

noemd. Hiervoor kunnen uiteraard andere namen ingevuld worden. HPS zegt:

Hoor mij aan, Machtige Almoeder, Heer van Dood en Wedergeboorte, Machtigen van de Vier Windstreken, Priesteressen en Priesters: Flora en Faunus willen gehandvast worden; niet slechts voor een jaar en een dag of voor dit leven, maar om zich in liefde en vrijheid te binden, telkens als het de Godin en de God behaagt ze samen te brengen, in dit leven of een ander. Flora, ben je daartoe bereid?

Flora beaamt dit. HPS pakt het ene koord van het altaar en bindt het om Flora's linkerpols. Daarna wendt ze zich tot Faunus en vraagt:

Faunus, ben je daartoe bereid?

Faunus beaamt dit. HPS pakt het andere koord van het altaar en bindt het om zijn rechterpols. HPS legt de ringen op het pentakel en sprenkelt er geconsacreerd water op. HP haalt de ringen door de rook van de wierook en legt ze terug op het pentakel. HPS legt haar linkerhand op de ringen. HP legt zijn rechterhand hierop. HPS legt haar andere hand hierop en HP doet hetzelfde. HPS zegt:

*Uit naam van de Machtige Almoeder
En de God van Dood en Wedergeboorte
Reinig ik deze ringen van al
Wat aan hen kleeft*

HPS sprenkelt opnieuw water over de ringen en HP haalt ze door de wierook, waarna ze hun handen weer op de ringen op het pentakel leggen. HPS zegt:

*Uit naam van de Machtige Almoeder
En de God van Dood en Wedergeboorte
Zegen ik deze ringen die door liefde
Met elkaar verbonden zullen blijven
Hoe ver ze ook uit elkaar zullen gaan
Want liefde schept het leven
En liefde overwint de dood*

HPS draait zich om naar het paar en zegt:

Laat vreugde de harten van deze geliefden vervullen, want alles wat met liefde en blijdschap wordt gedaan is als een ritueel voor de Godin van de Maan. Laat er daarom schoonheid en kracht, beheersing en mededogen, eergevoel en nederigheid, vrolijkheid en eerbied in hun binnenste zijn. En Gij die meent elkaar te zoeken, in leven en dood, in tijd en eeuwigheid, weet dat Ge elkaar nooit elders zult vinden als Ge elkaar niet reeds in uzelf hebt ontdekt. Ware liefde is als de woorden van de Godin die zegt: 'Want weet dat ik vanaf het begin bij u ben geweest en dat ik datgene ben wat wordt bereikt als elk verlangen is gestild.'

Ze pakt de staf van eikenhout en houdt die voor zich terwijl ze vraagt:

Ben je bereid op dit eikenhout je gelofte van trouw af te leggen?

Flora legt beide handen op de staf en zegt:

Zoals wortel bij tak, zaad bij vrucht, blad bij nerf, zo, Faunus, hoor ik bij jou. Jij bent de andere helft van mijn wezen, waardoor ik ook na dit leven aangetrokken zal worden tot ik je

opnieuw heb gevonden. Hoe lang we ook uit elkaar zullen gaan, ik zal je altijd bij me hebben, want een liefde sterker dan dit leven heeft ons aaneengesmeed, een band die ik met deze handvasting wil bevestigen en versterken.

Faunus legt met zijn handen op de staf dezelfde gelofte af. HP maakt het koord om Flora's linkerpols en dat om Faunus' rechterpols los. Hij knoopt de koorden aan elkaar en zegt:

Zoals ik deze koorden knoop, zo verbind ik jullie lot.

Flora en Faunus gaan tegenover elkaar staan en nemen elkaar bij de hand. Haar linkerhand pakt zijn linkerhand en zijn rechterhand pakt haar rechterhand. Zo blijven ze staan, met hun armen aldus een dubbele lus makend, het teken van oneindigheid. HPS neemt de samengeknoopte koorden van HP over en zegt:

Zoals ik deze koorden knoop, zo verbind ik jullie lot.

Ze knoopt het dubbele koord om hun polsen. Daarna leidt ze het paar naar het Oosten. Het covenlid dat daar staat (of HP als er niet genoeg aanwezig zijn) zegt:

De Machtigen van het Oosten zijn getuige van deze handvasting.

HP zegt:

Moge de God van Dood en Wedergeboorte jullie zegenen met wijsheid, inzicht en het vermogen aan elkaar en aan anderen te geven.

HPS leidt het paar naar het Zuiden. Het covenlid dat daar wacht, zegt:

*De Machtigen van het Zuiden zijn getuige van deze hand-
vasting.*

HP zegt:

*Moge de God van Dood en Wedergeboorte jullie zegenen met
het heilige vuur dat leven, inspiratie, intuïtie en genezing
brengt.*

HPS leidt het paar naar het Westen. Het daar staande covenlid
zegt:

*De Machtigen van het Westen zijn getuige van deze hand-
vasting.*

HPS zegt:

*Moge de Machtige Almoeder jullie zegenen met haar liefde en
mededogen.*

HPS leidt het paar naar het Noorden. Een vierde covenlid staat
voor het altaar, met het gezicht naar het paar en zegt:

De Machtigen van het Noorden zijn getuige van deze hand-
vasting.

HPS zegt:

*Moge de Machtige Almoeder jullie zegenen met haar kracht,
haar steun en haar nooit aflatende aanwezigheid.*

HP maakt de koorden om de handen van bruid en bruidegom los, maar laat de koorden aan elkaar geknoopt en zegt:

Het koord is losgemaakt, maar de band blijft bestaan.

Ze pakt de ringen van het altaar en geeft ze aan bruid en bruidegom, die de ringen aan elkaars vinger schuiven.

HPS zegt:

De Machtige Almoeder en de Heer van Dood en Wedergeboorte zijn er getuige van dat Flora en Faunus hier zijn gehandvast voor dit leven en voor elk ander leven waarin het de Goden behaagt hen samen te brengen. Wees gezegend!

HPS kust bruid en bruidegom. HP en alle aanwezigen volgen dit voorbeeld. Bruid en bruidegom springen hand in hand over de door HPS en HP vastgehouden bezem.

HPS zegt en iedereen zegt dit na:

Zo moet het zijn!

Zo moet het zijn!

Zo moet het zijn!

De handvasting is hiermee voltrokken. De Cirkel wordt op de gebruikelijke wijze afgesloten, waarna zoals gewoonlijk, misschien alleen nog wat uitbundiger, feest wordt gevierd. Tenslotte is het achtervoegsel in het woord *huwelijk* afgeleid van de Germaanse stam *laika, waarmee zang, dans, spel en sprong werden aangeduid. Er kunnen cadeaus worden gegeven. Als er een bruidstaart is kan deze door de bruid met het

covenzwaard of met haar athame worden aangesneden. Het is de enige gelegenheid waarbij met een zwaard of athame gesneden mag worden.

Het beëindigen van een handvasting

Net als dat bij andere mensen het geval is, beginnen Wicca's soms een relatie die ze na enige tijd weer willen beëindigen. Een handvasting die voor een jaar en een dag is gesloten, zal na die tijd gewoon aflopen, dus daar hoeft je niets aan te doen. Een handvasting die voor het leven is gesloten, kan beëindigd worden als beiden daartoe de wens te kennen geven. Dit wordt soms een *handparting* genoemd.

Het eenvoudigste is als beiden in de Coven de wens uitspreken van elkaar gescheiden te worden. Ze nemen dan elkaar bij beide handen, zoals ze ook bij de handvasting hebben gedaan, en een helper bindt de koorden er omheen. Hiervoor kun je de koorden nemen die ook voor de handvasting zijn gebruikt, maar elk koord voldoet. HPS maakt de koorden om de handen los en haalt ook de knoop die beide koorden samenbindt eruit, terwijl ze zegt:

Zoals ik deze koorden losmaak, zo maak ik de band tussen jullie los.

Daarna maakt ze hun handen van elkaar los en zegt:

Zoals ik deze handen losmaak, zo maak ik deze handvasting ongedaan.

Beiden zijn nu vrij om uit elkaar te gaan en als ze dat willen ooit een andere handvasting met een andere partner aan te gaan. Een handvasting die voor altijd is gesloten kan op dezelfde manier beëindigd worden, maar in dat geval geldt de scheiding

slechts voor dit leven en zullen ze in een ander leven nog altijd gebonden zijn aan de band die ze gesloten hebben.

Als slechts een van beide partners aanwezig is kan een handvasting ook ongedaan worden gemaakt, op voorwaarde dat de ander hiermee instemt. Vooral als de partner niet is ingewijd en de Wicca de rug heeft toegekeerd kan het moeilijk voor hem of haar zijn dit ritueel te ondergaan. Een ander kan in het ritueel dan zijn of haar plaats innemen. HPS zegt dan niet 'Zo maak ik de band tussen jullie los', maar noemt expliciet beide namen. De ringen die bij de handvasting zijn uitgewisseld, kunnen worden teruggegeven en gedeconsacreerd (zie hoofdstuk 7)

Jonge vrouw tussen gevleugelde cupido's op het barok-orgel in de Sint Bavo in Haarlem, Christian Müller, 1735. Op de hoeken van het orgel het hoofd van Medusa, al zijn het haren en geen slangen die ze onder haar kin heeft geknoopt. Medusa bracht vruchtbaarheid, geen dood en verderf, zoals meestal wordt gezegd.

Wiccaning

De eenwording van man en vrouw, die door de handvasting symbolisch wordt weergegeven, kan vrucht dragen en de baby die hieruit geboren wordt, is dan als het ware een kind van de Godin en de God. Dat geldt voor iedere baby, maar voor een Wiccakind wordt hier meer de nadruk op gelegd. Om dat te bekrachtigen voeren Wicca's soms een *wiccaning* uit, waarbij de baby op een bepaalde manier wordt gezegend en verwelkomt.

Het woord is uit het Engels overgenomen. In het Boek der Schaduwen wordt de *wiccaning*, net als de handvasting, niet genoemd. In de zeventiger jaren is dit gebruik in Engeland en de Verenigde Staten ontstaan en heeft zich daarna verder verbreid onder Wicca's over de hele wereld.

In traditionele leefgemeenschappen zoals die

Mei(boom). Beeld van Henri Valette uit 1937. Museum La Piscine in Roubaix, Frankrijk. Het Franse 'mai' betekent zowel mei als meiboom. De vrouw heeft bloemen in haar haren. Dit wijst, net als de meiboom, op vruchtbaarheid.

algemeen voorkwamen in, bijvoorbeeld, Afrika, Oceanië en het

Pre-Columbiaanse Amerika, waren geboorteriten zo algemeen dat van een universeel verschijnsel gesproken kan worden. In *De magie van het alledaagse* omschrijft Mircea Eliade het belang van geboorteriten als volgt: 'Als het kind geboren is, heeft het slechts een fysieke existentie; het is nog niet erkend door de familie, noch opgenomen in de gemeenschap. Pas de onmiddellijk na de verlossing voltrokken riten brengen de pasgeborene in de 'levende' staat in de juiste zin; pas door deze riten gaat hij in tot de gemeenschap der levenden.' (p 102)

In boeken over Wicca worden de drie belangrijkste overgangsriten, afgezien van de inwijdingen, gewoonlijk gegeven in de volgorde: wiccaning, handvasting en overlijden. Dit suggereert dat een wiccaning wordt gedaan om het kind op te nemen in de Wicca-gemeenschap, dat het kind als volwassene Wicca wordt en een handvasting ondergaat om vervolgens als Wicca te overlijden. Het is mooi als iemands leven zo verloopt, maar toch is de wiccaning niet bedoeld om zieltjes te winnen. Een wiccaning is geen beheksing om het kind zodanig te beïnvloeden dat het zal kiezen voor het Wicca-pad.

Wat een wiccaning wel betekent, is ten dele afhankelijk van de situatie. Als beide ouders Wicca zijn en in een Wiccagemeenschap wonen, kan de wiccaning het karakter van een echte overgangsrite hebben. In de Verenigde Staten is dit bijvoorbeeld het geval in Circle Sanctuary, een centrum voor Wicca's en paganisten van zeer uiteenlopend pluimage. Het centrum is in 1974 opgezet in Wisconsin door Selena Fox, Jim Alan en Dennis Carpenter en is uitgegroeid tot een van de belangrijkste centra op dit gebied in de wereld. Een wiccaning voor een baby die op een dergelijk centrum geboren wordt en daar ook opgroeit, kan een daadwerkelijk opnemen in de gemeenschap betekenen. Het kind maakt deel uit van een Wicca-gemeenschap tot het oud genoeg is om een eigen keuze

te maken om zelf ook het Wiccapad te kiezen en inwijding te zoeken of de Wicca de rug toe te keren. In Europa bestaan Wicca-centra van dat formaat niet en elk kind van een Wicca groeit, zodra het naar buiten gaat, op in een niet-Wicca gemeenschap.

De meeste wiccanings die in Circle Sactuary worden afgesloten, betreffen overigens Wicca's die daar niet wonen, dus ook in die gevallen groeit het kind in een niet-Wicca gemeenschap op. Wij beschouwen dat niet als een nadeel, integendeel. Door op te groeien in een niet op de Wicca gerichte omgeving, doet het kind eerst enige levenservaring op voordat het met de Wicca in aanraking komt. Het is onze overtuiging dat iemand Wicca als levenspad moet kiezen uit vrije wil en niet omdat dit door de ouders met de paplepel is ingegoten. Natuurlijk zijn er bepaalde normen en waarden die je als Wicca je kind wilt bijbrengen, maar dat zijn normen en waarden, zoals respect hebben voor al wat leeft en verdraagzaamheid jegens anderen, die in principe voor iedereen gelden.

De twee belangrijkste functies van een wiccaning zijn de baby te zegenen en onder de bescherming van de Godin en de God te plaatsen. Dat zijn ook de doelstellingen die over het algemeen voor een niet ingewijde partner acceptabel zijn. Als beide ouders Wicca zijn is het waarschijnlijk voor hen belangrijk het kind in de Wicca-gemeenschap op te nemen en daar in de wiccaning de nadruk op te leggen. Vaak wordt bij de wiccaning het kind een naam gegeven die alleen binnen de Coven of Wicca-gemeenschap gebruikt wordt. Als het kind later Wicca als levenspad kiest en wordt ingewijd zal het een eigen Wicca-naam kiezen.

Als een van beide ouders niet is ingewijd, kan deze er problemen mee hebben het kind tijdens een wiccaning te laten opnemen in een gemeenschap waar hij of zij zelf een buitenstaander is. In dat geval is het beter de nadruk te

verleggen naar de zegen en bescherming die het kind van de Wicca krijgt. In het ritueel kan worden gezegd dat het kind nu nog niet wordt opgenomen in de Wicca-gemeenschap en daar later zelf over kan beslissen.

Ritueel voor een wiccaning

Onderstaande wiccaning is bedoeld voor de situatie dat alleen de moeder is ingewijd en om een wiccaning voor haar zoon heeft gevraagd. Om het lezen te vergemakkelijken zijn fictieve namen gebruikt voor moeder (Vera), vader (Reinier), kind (Ernst) en een covenlid (Isabel). Als het kind een meisje is dient alleen 'hij' en 'zijn' te worden veranderd in 'zij' en 'haar'. Als de vader is ingewijd en de moeder niet, dient het ritueel hierop aangepast te worden. In dat geval is het bijvoorbeeld de vader die instaat voor de moeder. Als beiden tot de Coven behoren, zal de Cirkel worden getrokken in hun aanwezigheid. Janet en Stewart Farrar stellen in *Eight sabbats for witches*, p 156, voor de ouders en het kind in het midden te zetten en de Cirkel om hen heen te trekken. De Farrars benoemen ook peetouders voor het kind. Wie daar prijs op stelt, kan dit aan het ritueel toevoegen.

De Cirkel wordt op de gewone manier getrokken (zie hoofdstuk 7). Zelfs als er normaal naakt gewerkt wordt, zal een Coven in het bijzijn van een buitenstaander meestal de voorkeur geven aan gewaden. De ouders wachten met het kind in een aangrenzende ruimte. Als de Cirkel is voltooid zegt HPS:

We zijn hier bij elkaar gekomen voor de wiccaning van Ernst, de zoon van Vera en Reinier. Isabel, vraag ze hier te komen.

Isabel maakt met haar athame in het Oosten een opening in de Cirkel en gaat hierdoor naar buiten. HPS legt de bezem over de opening. Ze pakt de kelk met geconsacreerd water en gaat in het

Oosten staan. HP pakt het wierookvat en gaat naast haar staan. Isabel haalt de ouders en het kind op en gaat hen voor. HPS en HP staan Isabel toe tussen hen door over de bezem heen de Cirkel in te stappen, maar doen dan een stap naar elkaar toe en versperren de anderen de toegang. HPS vraagt:

Jij, Vera, waarom wil je twee oningewijden in onze Cirkel brengen?

Vera antwoordt:

Om de zegen en de steun van de Grote Almoeder en de Heer van Dood en Wedergeboorte te vragen voor mijn zoon Ernst.

HPS vraagt:

Waarom breng je daarvoor een derde mee?

Vera antwoordt:

Reinier, mijn echtgenoot en de vader van het kind, heeft de wens te kennen gegeven ons ritueel bij te wonen en te delen in onze vreugde.

HPS vraagt:

Aan wie zal hij vertellen wat hij hier ziet en hoort?

Vera antwoordt:

Aan niemand zonder mijn toestemming.

HPS vraagt:

Wie staat voor hem in?

Vera antwoordt:

Ik sta voor hem in.

HPS zegt:

Dan is hij welkom in onze Cirkel.

HPS besprenkelt Vera met water. HP trekt met de wierook het oproepende pentagram van het element Aarde. Tenslotte doen ze een stap opzij en laten moeder en kind door. Daarna zegenen ze op dezelfde manier de vader met water en wierook en laten ook hem door. Isabel raapt de bezem op en sluit met haar athame de Cirkel. HPS en HP gaan voor het altaar staan. Vera met het kind in de armen en Reinier gaan tegenover hen staan. De anderen vormen een kring om hen heen. HP zegt:

Het heeft de Goden behaagd de vonk van het leven opnieuw te laten ontbranden en een kind te schenken aan Vera en Reinier. Wij zijn hier bijeen gekomen om de zegen en de bescherming van de Machtige Almoeder en de Heer van Dood en Wedergeboorte te vragen voor Ernst, zodat hij zal opgroeien tot een gezond, sterk en evenwichtig mens. In vrijheid en zonder enige invloed of dwang zal hij zijn eigen levensweg kunnen bepalen om al dan niet voor de Wicca te kiezen.

HPS houdt de kelk met geconsacreerd water voor zich en zegt:

Vera, breng mij Ernst om hem uit naam van de Machtige Almoeder te zegenen.

Vera doet een stap naar voren. HPS zegt:

Ernst, zoon van Vera en Reinier, ik zegen je uit naam van de Machtige Almoeder. Haar lichaam is de aarde die je bescherming, steun en onderdak biedt.

HPS doopt haar vingers in het water en raakt het kind aan op de rechtervoet, linkerhand, rechterhand, linkervoet, voorhoofd en weer rechtervoet, daarmee het oproepende pentagram van het element aarde makend. Ze zegt daarna:

Ik zegen je uit naam van de Liefdevolle Almoeder. Haar verlangen heeft je geboren doen worden en haar liefde zal je altijd begeleiden op je levenspad, waarheen dat ook voert.

Ze doopt haar vingers in het water en raakt het kind aan op de linkerhand, rechtervoet, voorhoofd, linkervoet, rechterhand en weer linkerhand, daarmee het oproepende pentagram van het element water makend. HP houdt het wierookvat voor zich en zegt:

Ik zegen je uit naam van de Heer van Dood en Wedergeboorte. Hij is de vonk die opnieuw het wiel in beweging heeft gezet en ook aan hem dank je je leven. Zijn louterend vuur zal je altijd steunen.

Hij maakt met de wierook het oproepende pentagram van het element vuur door met het vat de volgende lichaamsdelen aan te wijzen: linkervoet, rechterhand, linkerhand, rechtervoet, voorhoofd en weer linkervoet. Hij zegt daarna:

Ik zegen je uit naam van de Heer van Wijsheid. Hij geeft je het

vermogen verbanden te leggen en onderscheid te maken tussen goed en kwaad.

Hij maakt met de wierook het oproepende pentagram van het element lucht door met het wierookvat aan te wijzen: rechterhand, linkervoet, voorhoofd, rechtervoet, linkerhand en weer rechterhand.

Reinier neemt Ernst van Vera over. Hij loopt met het kind naar het Oosten en houdt het omhoog terwijl Vera zegt:

Machtigen van het Oosten, Ernst is gezegend door de God en de Godin. We vragen jullie daarom hem te beschermen en te begeleiden op zijn levensweg.

Dit herhalen ze in de andere windrichtingen. Daarna zegt HPS:

Ernst, de zoon van Vera en Reinier, is gezegend door de God en de Godin en zal worden beschermd door de Machtigen van de Vier Windstreken. Allen hier aanwezig zijn daarvan getuige. Zo moet het zijn! Zo moet het zijn! Zo moet het zijn!

Alle aanwezigen zeggen het laatste na. Het is een goede gewoonte het kind namens de hele Coven een cadeau te geven dat als herinnering aan deze dag bewaard kan worden. Dat kan een zilveren rammelaar zijn, met de naam van het kind en de datum van de wiccaning erin gegraveerd, of iets anders waar de baby mee kan spelen. Op die manier wordt de band tussen de baby en de Coven versterkt. Desgewenst kan iedereen een cadeau geven.

De wiccaning wordt besloten door een aangepaste versie van de koekjes-en-wijn ceremonie. HPS neemt een kelk wijn in de ene hand en een schaal met koekjes in de andere. Ze zegt:

Ik zegen deze wijn en deze koekjes uit naam van de Oude Goden.

Ze biedt Vera en Reinier als eerste de wijn aan, drinkt daarna zelf en geeft de kelk aan HP, die van de wijn drinkt en de kelk doorgeeft aan de andere covenleden. De koekjes worden op dezelfde manier doorgegeven. Desgewenst kan de baby nu naar een andere ruimte worden gebracht om te slapen. De ouders kunnen aan het feest deelnemen. Als ze zijn vertrokken, wordt de Cirkel op de gebruikelijke wijze afgesloten. Een andere mogelijkheid is dat de ouders met het kind na de koekjes en wijn ceremonie naar een aangrenzende ruimte gaan. Als de Cirkel op de gewone manier is afgesloten komen de ouders dan terug voor het feest.

Ritueel voor een overledene

Geboorte en handvasting zijn vreugdevolle momenten die gewoonlijk lang van tevoren kunnen worden voorzien. De dood is een moment waarbij we liever maar niet stilstaan, tenzij de situatie ons ertoe dwingt. De dood komt meestal onverwacht en juist dan ben je meestal niet in staat een protocol of plechtigheid voor de begrafenis of crematie te bedenken.

Graftombe in de Nicolaaskerk in Utrecht met twee jonge fluit spelende Groene Mannen. Waarschijnlijk 16^e eeuw. Het onderlichaam van de mannen eindigt in een herm (pilaar) waaruit bladeren komen. Tussen de jongens in vegetatie, die ze met elkaar verbindt. De overgang van leven naar dood lijkt niet groter dan de overgang van mens naar herm naar vegetatie. Een leven is geëindigd, een mens begraven, maar het Leven gaat door.

In onze samenleving waren we tot voor kort gewend alles over te laten aan een uitvaartcentrum dat alles voor ons regelde. De

laatste jaren is het juist weer gebruikelijk geworden dat de nabestaanden zich er meer mee bemoeien. Bij de huidige wetgeving is veel mogelijk en gewoonlijk kan met ieders wensen rekening gehouden worden. Alleen kun je niet van een begrafenisondernemer verwachten dat hij een ritueel voor je ontwerpt, dus als je daar prijs op stelt, dien je dat van tevoren zelf uit te werken. Het Gardneriaanse Boek der Schaduwen voorziet hier niet in. In onze Coven hebben we een aantal studieavonden besteed aan dit onderwerp en hoewel we hopen dat de praktijk nog lang op zich laat wachten zijn we goed voorbereid.

Voor de Romeinen vertegenwoordigde Dionysos de levenskracht die zelfs de dood overwint. Wie het zich kon veroorloven liet een Dionysosfeest op een marmeren sarcofaag afbeelden. Hier de zijkant met een dansende sater.

Sarcofaag van rond 200 na Chr. Gevonden in Rome. Nu in Museum Thermen van Diocletianus in Rome.

Voordat je een plechtigheid of ritueel op papier kunt zetten, dien je een aantal zaken door te nemen. Het is niet nodig om binnen een Coven allemaal dezelfde ideeën te hebben over

dood en reïncarnatie, maar het is wel nuttig dit voor jezelf op een rijtje te hebben en de meningen van de anderen hierover te weten. Lang niet elke Wicca gelooft in reïncarnatie als een serie elkaar opvolgende levens. Sommigen geloven dat tijd een illusie is en dat alle levens eerder tegelijk of door elkaar heen dan achter elkaar plaatsvinden.

Als je na de dood rekening wilt houden met iemands wensen, moet hij of zij deze wensen kenbaar gemaakt hebben. Wil je begraven worden of gecremeerd? Wil je thuis opgebaard worden of in een uitvaartcentrum? Wil je daarbij een gewaad aan of gewone kleren of helemaal geen kleren? Wil je een volledig ritueel na je dood of alleen een eenvoudige plechtigheid? Mogen daar anderen bij zijn of alleen covenleden? Wil je een plechtigheid voor alle aanwezigen en een deel waarbij alleen covenleden of andere ingewijden aanwezig zijn? Wil je muziek of wil je een bepaalde tekst voorgelezen hebben? Wat moet er met je athame, je gewaad en je Boek der Schaduwen gebeuren na je dood? Wat wil je als vrouw dat er met je ketting gebeurt? In onze Coven hebben we dit soort vragen besproken en ieder heeft opgeschreven wat hij of zij voor zichzelf het liefste heeft. Natuurlijk kan daar later van afgeweken worden als iemand bijvoorbeeld bij nader inzien toch maar liever begraven wil worden en niet gecremeerd.

Omdat de plechtigheid voor een overledene in overeenstemming met diens wensen hoort te zijn is het moeilijk hier een standaardritueel voor te ontwerpen. Het onderstaande is dan ook niet meer dan een voorbeeld van hoe zo'n ritueel eruit zou kunnen zien.

In onze Coven kwam sterk de wens naar voren de plechtigheid na de dood in twee delen te houden, namelijk een ritueel door de Coven, waarbij geen buitenstaanders, ook niet de partner van de overledene, aanwezig zijn, en een korte, eenvoudige ceremonie voor alle genodigden. Deze korte ceremonie kan tijdens de

begravenis of vóór de crematie plaatsvinden. Uitgangspunt daarbij is dat er genoeg Wicca-symboliek in verwerkt is om het voor ingewijden herkenbaar te maken, terwijl deze symboliek zo subtiel of onopvallend is dat buitenstaanders het niet als zodanig zullen herkennen. Als je daar niet om geeft kun je ook wat duidelijker laten zien dat de overledene een Wicca was.

Het covenritueel voor de overledene dient gehouden te worden voordat de begravenis of crematie heeft plaatsgevonden. Als de overledene hierom gevraagd heeft en de covenleden dit emotioneel aankunnen, kan de overledene in dezelfde ruimte aanwezig zijn. Het altaar is versierd met taxusbladeren en hulst. Indien de Coven beschikt over een staf van taxushout kan deze op het altaar gelegd worden. Er kunnen gewaden gedragen worden, tenzij men er de voorkeur aan geeft het ritueel naakt uit te voeren. Op het altaar liggen vier zwarte kaarsen. De Cirkel wordt op de gewone manier getrokken, maar met witte kaarsen in de vier windrichtingen. In het voorbeeld wordt ervan uitgegaan dat de overledene een vrouw was die de covennaam Maya had aangenomen.

HPS en HP gaan in het midden staan. De anderen vormen een kring om hen heen. Een van de covenleden vraagt:

Waarom zijn wij bijeen gekomen zonder dat er een volle maan of jaarfeest te vieren is?

HPS zegt:

Wij zijn hier om afscheid te nemen van Maya, die zich net als wij tussen de werelden van God en mensen bevindt, maar in dit leven niet zal terugkeren in de wereld van de mensen. Deel de Machtigen van het Noorden het verlies dat over ons is gekomen mee.

Het covenlid loopt widdershins rond de Cirkel naar het Noorden en blijft daar staan. Er wordt widdershins gelopen en de witte kaarsen worden widdershins (Noord - West - Zuid - Oost) door zwarte vervangen om de afbrekende kracht die met sterven en loslaten wordt geassocieerd te benadrukken. Het covenlid zegt:

Machtigen van het Noorden, weet dat Maya ons heeft verlaten om in dit leven niet meer in deze Cirkel terug te keren. Bescherm en begeleid haar op haar weg naar het dodenrijk.

Hij of zij pakt een van de zwarte kaarsen, steekt hem aan de noordkaars aan, dooft deze, legt hem op het altaar en zet de zwarte kaars ervoor in de plaats. Hierna loopt het covenlid widdershins naar de eigen plaats terug. Een tweede covenlid vraagt:

Wat kunnen wij doen om ons verdriet over dit gemis weg te nemen?

HPS zegt:

Er is niemand die haar plaats kan innemen en ons verdriet wegnemen. Deel de Machtigen van het Westen ons verlies mede.

Het covenlid loopt widdershins naar het altaar, pakt een van de zwarte kaarsen, loopt ermee naar het Westen en zegt:

Machtigen van het Westen, weet dat Maya ons heeft verlaten om in dit leven niet meer in deze Cirkel terug te keren. Bescherm en begeleid haar op haar weg naar het dodenrijk.

Hij of zij steekt de zwarte kaars aan de westkaars aan, dooft deze, legt hem op de grond en zet de zwarte kaars in de kandelaar. Hierna loopt hij of zij widdershins terug naar de eigen plaats. Een derde covenlid vraagt:

Wat staat ons nu te doen, nu Maya van ons is heengegaan?

HPS zegt:

Er is niets dat wij kunnen doen dan erin berusten dat Maya van ons is weggenomen. Deel de Machtigen van het Zuiden ons verlies mee.

Het covenlid loopt widdershins naar het altaar, pakt een van de zwarte kaarsen, loopt ermee naar het Zuiden en zegt:

Machtigen van het Zuiden, weet dat Maya ons heeft verlaten om in dit leven niet meer in deze Cirkel terug te keren. Bescherm en begeleid haar op haar weg naar het dodenrijk.

Hij of zij steekt de zwarte kaars aan de zuidkaars aan, dooft deze, legt hem neer en zet de zwarte kaars in de kandelaar. Daarna loopt hij of zij widdershins door naar de eigen plaats. Een vierde covenlid vraagt:

Waarom zijn we hier, als er niets is dat we kunnen doen?

HPS zegt:

We kunnen berusten en afscheid nemen van een die ons dierbaar was. Deel de Machtigen van het Oosten ons verlies mee.

Het covenlid loopt widdershins naar het altaar, pakt de laatste zwarte kaars, loopt ermee naar het Oosten en zegt:

Machtigen van het Oosten, weet dat Maya ons heeft verlaten om in dit leven niet meer in deze Cirkel terug te keren. Bescherm en begeleid haar op haar weg naar het dodenrijk.

Hij of zij steekt de zwarte kaars aan de oostkaars aan, dooft deze, legt hem neer en zet de zwarte kaars in de kandelaar. Daarna loopt hij of zij door naar de eigen plaats. HP zegt:

Er is een poort tussen de werelden van Goden en mensen, een poort die zich opent voor wie de sleutel heeft. Er is een pad tussen de werelden van Goden en mensen, een pad dat begaanbaar is voor wie de poort heeft geopend. Er is een plaats tussen de werelden van Goden en mensen, een plaats waar de herinneringen aan onze dierbaren levend zijn. Al wat de Godin in volmaakte liefde en volmaakte trouw heeft verenigd zal altijd verbonden blijven.

Hij loopt deosil naar het Oosten, steekt de daar liggende witte kaars aan de zwarte kaars aan, dooft deze en zet de witte kaars ervoor in de plaats. Daarna doet hij hetzelfde in het Zuiden, Westen en Noorden. Er wordt nu weer deosil gelopen en de witte kaarsen zijn deosil (Oost - Zuid - West - Noord) aangestoken omdat het loslaten is voltooid en er nu een berustende harmonie wordt opgebouwd.

HPS zegt:

Maya is van ons heengegaan en toch onder ons gebleven. Moge de Godin en de God over haar waken tot haar ziel opnieuw een lichaam vindt, in deze wereld of een andere.

Iedereen zegt:

Zo moet het zijn!

Zo moet het zijn!

Zo moet het zijn!

Bij vrijwel elk Wicca-ritueel wordt er gezongen en gedanst en ook bij een dodenritueel is dat passend. Veel *chants*, zoals Wicca-liederen meestal worden genoemd, hebben de kringloop van het leven, waarvan de dood onderdeel uitmaakt, tot onderwerp. De door Z. Budapest geschreven chant *We all come from the Goddess*, met de teksten 'We all come from the Goddess and to her we shall return' en 'Hoof and horn, all that dies shall be reborn' is slechts één voorbeeld uit vele. De tekst van *Hecate, Cerridwen*, geschreven door Patricia Witt, is nog toepasselijker:

Hecate, Cerridwen, dark mother take us in

Hecate, Cerridwen, let us be reborn

In het volgende hoofdstuk komen we op de *chants* terug. Gewoonlijk zijn Wicca-dansen nogal uitbundig. Er zijn Wicca's die vinden dat dat ook bij een dodenritueel past. Als de overledene daar uitdrukkelijk om gevraagd heeft, is dat uiteraard goed. Een dans die bij elk dodenritueel past, is de *spiraaldans*. Daarbij leidt HPS of een ander covenlid de groep eerst widdershins in een steeds kleiner wordende spiraal en keert deze beweging dan om zodat men eindigt met deosil een uitgaande spiraal te dansen. De symboliek is duidelijk die van dood en wedergeboorte. Tijdens het dansen kan men een van de *chants* zingen die Kate Marks in *Circle of song* heeft verzameld.

Aan het eind van het ritueel wordt de Cirkel op de gewone manier afgesloten.

De plechtigheid tijdens de begrafenis of crematie, in aanwezigheid van covenleden, vrienden en familie, is voor een groot gedeelte afhankelijk van de wensen die de overledene kenbaar heeft gemaakt. Als iemand er tegenover iedereen voor uit wil komen een Wicca te zijn kunnen HP en HPS iets hierover zeggen of een tekst uit het Boek der Schaduwen voorlezen. Als iemand er de voorkeur aan geeft niet aan iedereen te laten blijken een Wicca te zijn geweest kan men een tekst kiezen die in dat opzicht wat minder duidelijk heidens van aard is.

Veel begrafenisgebruiken hebben trouwens een heidense oorsprong die je heel subtiel iets kunt benadrukken. Bij rouwkransen zullen niet veel mensen aan heidendom denken en toch heeft de krans zich hieruit ontwikkeld. In veel heidense culturen, met name bij de Egyptenaren, Grieken en Romeinen, was het de gewoonte de overledene een krans mee te geven van gevlochten wilgentenen, waarin korenbloemen gestoken waren. De krans of Cirkel is het symbool van de baarmoeder van de Godin waaruit ieder voortkomt en waarnaar ieder terugkeert. De wilg is een boom die alom verbonden is met dood en wedergeboorte. Korenbloemen werden al in de Oude Steentijd met de dood verbonden, zoals vonden in een Neanderthalergraf in Noord-Irak hebben aangetoond. Tegenwoordig zijn kransen van wilgentenen vaak bij bloemisten en tuincentra te koop. Korenbloemen bloeien in juli en augustus, maar in de natuur komen ze weinig voor. Soms worden ze gekweekt en zijn dan ook in andere jaargetijden te koop. Het is mogelijk met deze bloemen de krans te versieren. Vaak zijn korenbloemen in gedroogde vorm te koop, via kruidenwinkels of Internet, maar dat zijn alleen de bloemen, zonder steel. Een mogelijkheid om toch een heidens element in een begrafenis op te nemen is een krans van wilgentenen op de kist te leggen. Als de kist in het

graf is neergelaten, kan iemand met een schaal gedroogde korenbloemen rondgaan. Alle aanwezigen kunnen een handvol korenbloemen pakken en op de kist gooien.

Ook rozen en lelies zijn vanouds met de dood geassocieerd. Wit was in de Steentijd een symbool voor de dood die door de witte lelie vertegenwoordigd werd. De rode roos werd in het Oude Europa gezien als voortgekomen uit het bloed van de geofferde Vegetatiegod, zoals Ko in *Het vieren van de Maanfeesten* uiteengezet heeft. Door rozen en lelies op een doodkist te leggen, kun je uiting geven aan een puur heidense levensvisie.

Een andere manier om heidense elementen toe te voegen is door gebruik te maken van stro. Over het algemeen wordt koren in verband gebracht met oogstgebruiken en vruchtbaarheid. Poppetjes van de laatste korenhalmen symboliseren de levenskracht die de graankorrels het volgend jaar weer zullen doen uitlopen. Stro is echter gedorst graan en dit symboliseert het lichaam van de Graangod die zich heeft geofferd om de mensheid voedsel te geven. Zoals de Graangod werd geacht in het voorjaar met de nieuwe oogst terug te keren, zo zou ook de overledene opnieuw uit de schoot van Moeder Aarde worden herboren. Zo algemeen was het gebruik overledenen op stro te leggen of in halmen te wikkelen dat dit tot in deze eeuw, ook in Nederland, terug te vinden is. G.T.Haneveld geeft hier in zijn boek *Zandloper, zeis en Pierlala* verschillende voorbeelden van. Wie stro wil gebruiken bij een begrafenis kan het lichaam in de kist op stro neerleggen of stro in het graf strooien. Het woord stro is afgeleid van een Indo-Europese wortel *streu die uitstrooien aanduidt. Ook kan er stro tijdens een crematie worden meeverbrand en met de as worden uitgestrooid.

Zonder opzien te baren, kun je bij een begrafenis of crematie een eenvoudig ritueel doen. Bij het graf of bij de kist in de aula van het crematorium kan HPS een Cirkel visualiseren of een keer om de kist of het graf heenlopen zonder dat de omstanders

dit zullen opmerken. Je kunt in de vier windrichtingen een kandelaar met een brandende kaars neerzetten. Voor Wicca's heeft dit een duidelijke betekenis en anderen zullen er niets achter zoeken. Vier covenleden kunnen in de vier windrichtingen een symbool voor een van de elementen neerleggen zonder dat iedereen gelijk aan hekserij zal denken. Dit kan bijvoorbeeld op de volgende manier gedaan worden.

HP legt een veer ten oosten van de kist neer en zegt:

Moge de wind je vleugels geven!

Een covenlid legt een takje in het Zuiden neer en zegt:

Moge de vonk opnieuw ontbranden.

Een tweede covenlid zet een kom water in het Westen neer en zegt:

Moge nieuw leven ontkiemen.

HPS legt een steen ten noorden van de kist en zegt:

Moge de aarde je kracht geven.

Als de overledene er nooit een geheim van heeft gemaakt een Wicca te zijn, kun je het bovenstaande een duidelijker Wicca-karakter geven door de covenleden eenmaal een hele Cirkel deosil te laten lopen voordat ze doorlopen naar de windrichting waar ze hun attribuut neerleggen. Je kunt dan een wierookvat in het Oosten zetten, een staf in het Zuiden leggen, een kelk met water in het Westen zetten en een pentakel in het Noorden leggen. Er wordt hierbij deosil gelopen omdat er voor de

overledene een nieuw bestaan, als de vonk opnieuw zal ontbranden, wordt opgebouwd.

Bij een crematie kun je, als de overledene de wens daartoe te kennen heeft gegeven, later de as met een eenvoudig ritueel over de vier windstreken verspreiden. Het is in Nederland niet toegestaan dit overal te doen, maar ook een door de autoriteiten aangewezen terrein kan hiervoor dienen. Bij een begrafenis kun je later bij het graf een kort ritueel doen om de plaats te wijden. Als je over een vast graf beschikt kun je deze plaats ook van tevoren wijden, maar het graven en dichtgooien van het graf brengt, nog afgezien van de eigenlijke begrafenis, zoveel commotie met zich mee, dat het zeer zeker aan te raden is na afloop de harmonie te herstellen, zodat de overledene zich in alle rust helemaal kan losmaken van dit leven.

14 Muziek, zang, dans en spel

Het bedrijven van Wicca is niet alleen plechtig, maar bovenal vreugdevol. Er mag gelachen worden tijdens de rituelen waarin muziek, zang en dans zelden ontbreken.

De magische kracht van muziek

In de oudheid werd muziek niet gebruikt voor amusement. In alle ons bekende heidense culturen had muziek een uitgesproken religieuze betekenis. Muziek, zang en dans dienden om rituelen in te leiden of kracht bij te zetten. Er zijn vele verhalen bekend over de magische kracht van muziekinstrumenten. Als Pan zijn fluit speelde, was er niemand die hem kon weerstaan. De instrumenten zijn soms ouder dan de God zelf. De betoverende harp waarmee Apollo altijd wordt afgebeeld, was gemaakt door Hermes, de Vegetatiegod die de Grieken (zie hoofdstuk 3) uit het Oude Europa hadden overgenomen.

Ook aan de menselijke stem werden magische krachten toegeschreven. Door te zingen, maakte je contact met de Godenwereld. Op die manier kon je krachten oproepen, bijvoorbeeld om zieken te genezen. Bij sterfgevallen werden er liederen gezongen om de overledenen naar het dodenrijk, waarover de Godin heerste, te begeleiden. In de latere mythen werd de donkere kant van de Godin in een kwaad daglicht gesteld en de begeleiders van de doden werden in de Griekse mythen tot harpijen, half vrouw en half vogel, die erop belust waren argeloze stervelingen mee te sleuren en te doden. De Sirenen die met hun gezang zeelieden meelokten naar de onderwereld zijn hiervan afgeleid.

Dat de Romeinen magische krachten aan de menselijke stem toeschreven blijkt uit het feit dat het Latijnse *cantare* zowel

zingen en muziek maken als betoveren betekende, terwijl betoveren ook wel werd aangeduid als *incantare*. Deze vormen zijn afgeleid van een Indo-Europese wortel *kan, die dezelfde betekenis moet hebben gehad. In vele Europese talen klinkt dit nog door, bijvoorbeeld in het Engelse *chant* (zingen) en *enchant* (betoveren). De betekenis van het zingen als middel om macht over anderen uit te oefenen blijkt uit het Franse *chanter*, dat zowel zingen als afpersen kan betekenen. In het Nederlands is

helaas alleen de betekenis *chanter-en* overgebleven. Het werkwoord *zingen* is, net als de andere vormen in vele Europese talen, afgeleid van de Indogermaanse wortel *senguh, waarmee het melodieuze voordragen van religieuze teksten werd aangeduid.

Pan achtervolgt de nimf Syrinx. Gaia verandert de nimf in riet om aan Pan te ontsnappen, waarna Pan zijn panfluit uit het riet snijdt. Schilderij van Nicholas Poussin, 1637, Museum de Zwinger in Dresden.

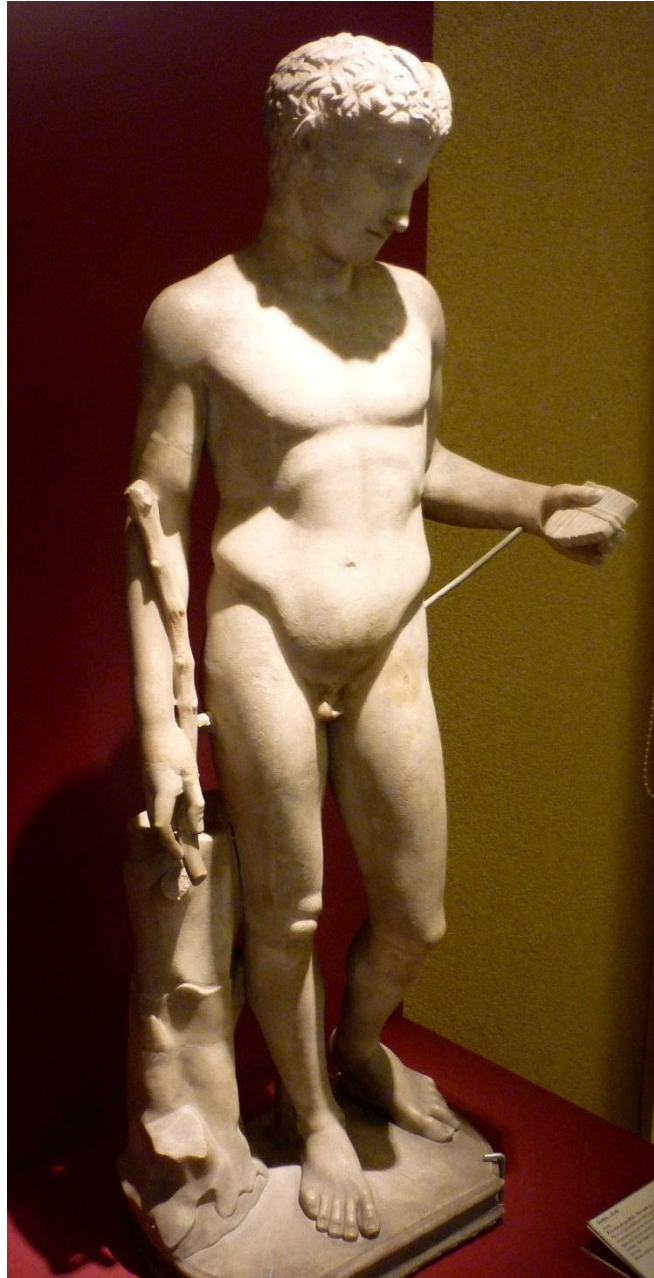
Het gebruik van chants in de Wicca

Een *chant* is een religieus lied met een tamelijk simpele melodie en vrij weinig tekst, waarbij vaak dezelfde woorden of regels herhaald worden. Hierdoor kom je vrij snel in een meditatieve stemming en kun je de chant meezingen, ook als je

hem voor de eerste keer hoort. Deze techniek is met name ontwikkeld door de Dianics in de Verenigde Staten waar sinds de tachtiger jaren van de vorige eeuw chants werden gezongen en uitgewisseld. Dianics uit de hele wereld woonden de grote vrouwenfestivals bij en namen de chants, die vooral betrekking hadden op de Godin, mee terug naar hun eigen Covens en vriendenkring.

Gardnerians, Alexandrians en andere Wicca's namen bepaalde chants over en schreven eigen chants of voegden coupletten over de God aan de chants van de Dianics toe. Door van anderen te leren hebben we in de loop der jaren voor onze Coven en onze jaarfeestengroep een aardig repertoire aan chants weten op te bouwen.

Doreen Valiente geeft in *Witchcraft for tomorrow*, p 191-194, traditionele chants voor Beltane en Hallowe'en, maar ze geeft

Pan met de uit het lichaam van Syrinx gemaakte fluit. 1^e of 2^e eeuw na Chr. Vindplaats onbekend. RMO in Leiden. Zie ook hoofdstuk 3 voor een andere foto van dit beeld.

er geen muziek bij, dus als je ze niet van een ander hebt geleerd, kun je ze niet gebruiken. Als je muziek kunt lezen, kun je wel chants overnemen uit de door Kate Marks samengestelde compilatie *Circle of song* (1993). Een probleem daarbij is dat de muziek soms anders is opgeschreven dan hij in de meeste groepen wordt gezongen. Ook is het moeilijk een chant die je nooit eerder hebt gehoord van papier met de juiste intentie te zingen. Beter is het chants te bestellen via een New Age-winkel of Internet. Achterin *Circle of song* worden vele titels genoemd.

De techniek van het chanten

Het zingen van chants heeft een andere uitwerking op je dan gewoon zingen. Door de chant kom je, zoals gezegd, al snel op een ander bewustzijnsniveau. Als je chants zingt, kan het nodig zijn je na afloop goed te aarden, op de manier die wij in hoofdstuk 9 beschreven hebben. Tijdens een ritueel kan de door de chants opgewekte meditatieve toestand meestal wat beter in goede banen geleid worden.

Als de groep weinig ervaring heeft met het zingen van chants, kan iemand die dit vaker heeft gedaan de leiding nemen. Deze persoon kan met de groep een ontspannings-oefening doen door instructies te geven bepaalde spieren aan te spannen en weer te ontspannen. Het gaat daarbij met name om schouders, nek, keel en kaak. Ook de ademhaling is belangrijk. Een goede oefening is een paar keer zo diep in te ademen dat je voelt hoe je buikholte zich helemaal vult met lucht en daarna langzaam uit te ademen.

Om na deze oefeningen de groep op het zingen voor te bereiden, kan begonnen worden met de chant te neuriën. Degene die de leiding heeft, moet een duidelijk teken geven wanneer er begonnen wordt, bijvoorbeeld door duidelijk en voor iedereen zichtbaar in te ademen voordat de eerste noot gezongen wordt.

Nieuwe chants, die voor de meeste groepsleden onbekend zijn, kunnen het beste drie keer voorgezongen worden door de persoon die de leiding heeft, zodat tekst en melodie er goed in zitten. Als je in canon wilt zingen, moeten er van tevoren duidelijk subgroepen worden aangewezen. Als de groep de chant goed kent, kan iemand die zich daartoe geroepen voelt ook spontaan variaties aanbrenge(n) of tweede stem gaan zingen zonder dat de anderen zich van de wijs laten brengen. Misschien vallen anderen hierbij vanzelf in.

Laat een chant niet eindeloos voortkabbelen zonder dat iemand er een eind aan durft te maken. Zelfs de krachtigste en mooiste gezongen chants gaan dan roemloos ten onder. Als iemand de leiding heeft voor de chants, kan deze persoon duidelijk aangeven dat een couplet voor het laatst gezongen

Euterpe, de muze van het fluitspel en lyrische poëzie. Schilderij door onbekende meester uit Ferrara, 1465. Museum voor Schone Kunsten in Boedapest.

wordt door dit langzamer dan voorheen te zingen.

*Thalia, de
muze van
het blijspel.
Schilderij
door
Michele
Pannonio,
1459.
Museum
voor
Schone
Kunsten in*

Chants en spreuken

Een van de teksten in het Gardneriaanse Boek der Schaduwen is de door Gardner en Valiente geschreven *Witches' Rune*. Deze tekst is in verschillende boeken over Wicca te vinden, bijvoorbeeld in *Eight sabbats for witches*, p 45-46, van Janet en Stewart Farrar. In het stuk over koordenmagie (zie hoofdstuk

11) hebben we hier al aandacht aan besteed. De *Witches' Rune* wordt meestal als een chant aangeduid, hoewel er geen melodie bij wordt gebruikt. In dat opzicht wijken Wicca's af van de algemene opvatting dat een chant een melodie, hoe basaal ook, hoort te hebben. Anders gezegd, door Wicca's wordt het begrip *chant* op twee manieren gebruikt: als lied en als ritmisch voorgedragen magische tekst.

De *Witches' Rune*, of een deel daarvan, wordt ritmisch gesproken terwijl de Coven hand in hand deosil rondloopt om energie op te wekken. Deze energie kan worden gebruikt om koordenmagie of ander magisch werk kracht bij te zetten. Na de laatste regel wordt de opgewekte energie door de groep weggestuurd. Deze regel luidt: 'Chant the spreuk, and be it done!' Het is dus

een spreuk, maar de manier om de spreuk met luide stem en ritmisch uit te spreken, wordt door Engelse Wicca's aangeduid als *chanting*. Een spreuk die is bedoeld om door de groep op deze manier te worden gebruikt, wordt daarom ook wel aangeduid als chant.

Trommel, door Joke beschilderd met Keltische motieven.

De functie van trommels in rituelen

Curt Sachs, een autoriteit op het gebied van de muzikwetenschap, ziet trommels en andere ritmische instrumenten als onlosmakelijk verbonden met en voortgekomen uit magie en ritueel. 'Als voorwerp en ook als klankvoortbrengers,' schrijft hij in zijn *Geschiedenis der muziek*, p 11, 'waren de instrumenten symbolen van de mystieke rijken van zon en maan, van de scheppende krachten van man en vrouw, van de vruchtbaarheid, de regen en de wind. Zij waren tevens het sterkste tovermiddel van de mens bij zijn magische riten ter bescherming van zijn gezondheid en zijn bestaan'.

Een sjamaan gebruikt zijn trommel om in trance te komen. In

Danseres met tamboerijn.
Marmeren beeld van Jean François
Lorta, 1800-1825, Louvre, Parijs.

Afrika en ook in andere delen van de wereld worden trommels op deze zelfde manier in rituelen gebruikt. Door de zich steeds herhalende cadans kom je op een ander bewustzijnsniveau, waardoor je meer openstaat voor invloeden vanuit de astrale wereld. Tijdens een vuurritueel dat we in 1994 bijwoonden tijdens een internationale Wicca-bijeenkomst dansten zo'n 125 personen op de cadans van een tiental trommels en de uitwerking deed niet onder voor die van een Afrikaanse religieuze dans of sjamanistische ceremonie.

Trommel met Groene Man, gemaakt door Joke.

Trommels worden gewoonlijk ingedeeld bij het element aarde, maar daarbij wordt over het hoofd gezien dat trommels door hun ritmische trillingen als het ware de aarde in beweging brengen en dat is precies wat het element vuur doet. In de Wicca wordt dit gezien als de God die met zijn bevruchtend vuur de Godin altijd weer in beweging zet. Daarom is een trommel het instrument bij uitstek dat de dynamiek van een Wicca-ritueel aangeeft.

Wicca's gaan in hun rituelen meestal niet zover dat ze in trance raken, maar toch spelen trommels in veel groepen een grote rol. De meeste Covens beschikken wel over een of meer van deze instrumenten. Het gaat daarbij meestal om trommels met één vel. Bepaalde trommels, zoals de Ierse bodhran of de sjamanentrommel, worden met één hand aan de achterkant vastgehouden, terwijl met een stok of met de andere hand op het vel wordt geslagen. Andere instrumenten, zoals de Afrikaanse en Indiase trommels, worden met beide handen bespeeld. Er bestaan ook sjamanentrommels met een vel aan beide kanten. Er zijn talloze variaties in vorm en klank mogelijk. Op grote festivals kunnen een tiental trommels een ritueel een enorme zeggingskracht geven, maar ook in de besloten sfeer van de eigen groep of Coven is dit instrument onontbeerlijk.

[Andere ritme-instrumenten](#)

Naast de met een vel bespannen trommels zijn er ook instrumenten die geluid maken door er met een stokje of ander voorwerp op te slaan. De spleettrommen die in Afrika, Zuid-Amerika, Oceanië en Zuidoost-Azië worden gebruikt zijn hier een voorbeeld van. Er zijn talloze manieren om ritme-instrumenten te maken. Waar het om gaat, is dat je klankrijk materiaal, zoals hout, bot of metaal, gebruikt om door slaan,

raspen of schudden geluid voort te brengen.

Met een vel bespannen trommels zijn vermoedelijk zo'n vierduizend jaar geleden in Mesopotamië en Egypte ontwikkeld, maar ritme-instrumenten zijn er al zolang de mensheid bestaat. Door twee stokken ritmisch tegen elkaar te slaan, heb je tenslotte al een instrument gemaakt.

Het is niet moeilijk een rammelaar zelf te maken. Je kunt bijvoorbeeld wat kleine steentjes of gedroogde bonen in een doorgezaagde en uitgeschraapte kokosnoot doen en de helften, voorzien van een handvat, op elkaar lijmen.

Het gebruik van instrumenten in Wicca-rituelen

Trommels en andere ritme-instrumenten vertegenwoordigen, zoals gezegd, het element aarde dat door het vuur in beweging wordt gezet. In een Wicca-ritueel kan dit gebruikt worden om, voorafgaand aan een invocatie, de aanwezigen in een bepaalde gemoedstoestand te brengen waarin de God of Godin zich gemakkelijker manifesteert dan anders.

*Indiaanse trommel met hert.
Verzameling van de auteurs.*

Bij het doen van magisch werk met behulp van een gesproken chant of spreuk kunnen trommels de chant veel krachtiger maken. Daardoor wordt er meer energie opgewekt en is men beter in staat deze energie te gebruiken om een bepaalde verandering tot stand te

brengen.

Bij het zingen van een chant gaat het er niet om een astrale kracht op te wekken om een verandering tot stand te brengen, maar toch kan ook hier een trommel of ander ritme-instrument een duidelijke functie vervullen. Door het zingen van een chant stel je je open voor je omgeving en voor de andere aanwezigen. Een groep of Coven wordt een hechte eenheid tijdens het zingen van een chant. Een ritmische begeleiding kan dit gevoel nog sterker maken. Een chant, zoals die met name door de Dianics is ontwikkeld, is een eerbetoon aan de goddelijke krachten in de natuur en een bijdrage aan de harmonie in de kosmos. Hoe krachtiger de chant, hoe groter de bijdrage aan deze harmonie.

Los van de begeleiding van chants en spreuken kunnen ritme-instrumenten in een ritueel worden gebruikt om een bepaalde spanning op te wekken en alle aanwezigen in een bepaalde gemoedstoestand te brengen. Meestal worden dergelijke instrumentale stukken gebruikt tijdens het doen van een rondedans of andere ritmische dans. Hierop komen we nog terug.

Muziek leent zich uiteraard ook goed om tijdens of na afloop van een ritueel met z'n allen plezier te maken.

Het zelf maken van muziek

Net als een chant of spreuk door de groep zelf in het ritueel uitgevoerd dient te worden, is het belangrijk ook de muziek zelf te maken. Je hoeft geen goede zanger te zijn om een chant te kunnen zingen en je hoeft geen slagwerker te zijn om in een ritueel met een trommel of slaghout op het juiste moment de juiste dynamiek aan te geven. Het nadeel is dat iemand die een instrument bespeelt op dat moment zijn of haar handen niet vrij heeft en bijvoorbeeld niet mee kan doen als er hand in hand wordt rondgelopen tijdens een chant of spreuk. In dat geval kan een op het juiste moment aangezet afspeelinstrument uitkomst

bieden, maar vaak zal een groep er toch voor kiezen de muziek zelf uit te voeren. Een trommelaar is tenslotte net zo betrokken bij het gebeuren als de anderen. Als je niet hand in hand hoeft te lopen, kan iedereen voor de rondedans of chant een ritme-instrument pakken en een bijdrage aan de magische kracht van de muziek leveren.

*Danseress uit Boeotië in
Griekenland, 350-325 v. Chr.
RMO in Leiden.*

Dans en beweging

Vanouds is dans, net als ritmische muziek, een middel geweest om in trance te komen en zodoende contact te maken met de astrale wereld. In Afrikaanse rituelen wordt vaak urenlang op trommelmuziek gedanst. Een sjamaan danst zichzelf in trance. Tempeldansen zijn in alle culturen gebruikt om contact te maken met de Goden en hen te eren. Bij de Grieken waren het vooral de volgelingen van Dionysos die extatische dansen uitvoerden. Buikdansen is van een soortgelijke traditie afgeleid, evenals de klassieke Indiase dansen en, bijvoorbeeld, de dansen

op Bali of de Hawaiaanse hoela-hoela dansen.

Omdat dansen een manier is om contact te maken met de andere wereld, was het ook in vele culturen gebruikelijk bij begrafenissen en crematies te dansen. De gedachte hierachter was over het algemeen dat de dode tijdens een extatische dans gemakkelijker de overstap naar het dodenrijk zou kunnen maken.

Tijdens bijeenkomsten van ceremoniële magiërs krijgen de deelnemers vaak een stoel om op te zitten gedurende het gehele ritueel. Ook in een Vrijmetselaarsloge is dat een normale gang van zaken. In een Wicca-ritueel zou dat ondenkbaar zijn. Niet elke Wicca-ceremonie is een wervelende gebeurtenis, maar zelfs in het traagste ritueel wordt veel gelopen en meestal ook rondgedanst. Een ceremonieel magiër wil alles zoveel mogelijk onder controle houden en daarom zijn trommels en extatische dansen tijdens hun bijeenkomsten uit den boze. Voor een Wicca wordt de kringloop van het leven in beweging gezet door het vuur van de God. Dansen is een manier om deze goddelijke extase uit te beelden.

Afgezien van de formele dansen die in de Wicca gebruikt worden kan er ook tijdens of na een ritueel vrij gedanst worden. Soms geeft het ritueel zoveel energie dat je het gevoel hebt niet stil te kunnen zitten. Met name bij grote festivals wordt er na afloop vaak nog uren getrommeld en gedanst, maar ook in de Coven kan dit in een behoefte voorzien.

De Cirkeldans

In de meeste Covens wordt regelmatig hand in hand deosil rondgelopen, om de astrale krachten op te wekken of om een chant met een *rondedans* kracht bij te zetten. Volgens het Gardneriaanse Boek der Schaduwen wordt elk ritueel met een dergelijke rondedans begonnen. Dit wordt ook wel *Ringdans* of *Cirkeldans* genoemd.

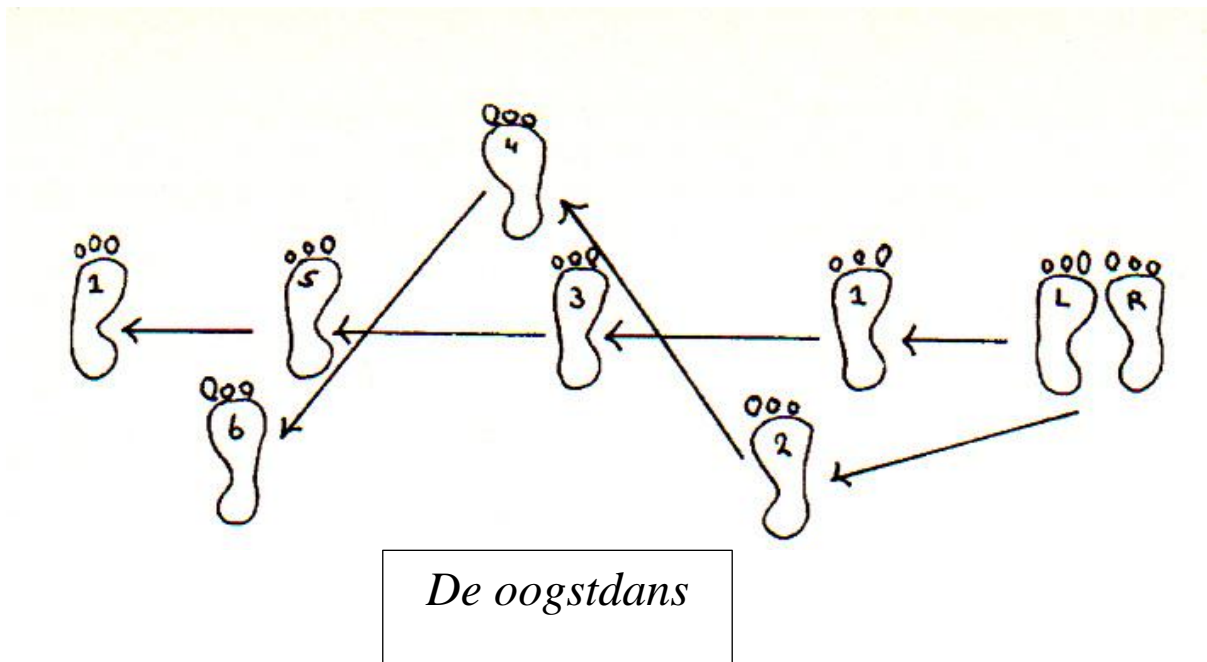
De begroetingsdans

Volgens het Gardneriaanse Boek der Schaduwen was in het Beltane-ritueel een begroetingsdans (Meeting Dance) opgenomen. Er zijn Covens die deze dans vaker of bij elk ritueel uitvoeren. De begroetingsdans komt gedeeltelijk overeen met de in het vorige hoofdstuk beschreven spiraaldans. Ook in de begroetingsdans wordt eerst widdershins gedanst in een steeds kleiner wordende spiraal en wordt daarna de beweging omgekeerd in een deosil uitgaande spiraal. De begroetingsdans wordt geleid door HPS of een ander vrouwelijk covenlid. HP gaat achter haar staan en legt zijn handen op haar heupen. Een ander vrouwelijk covenlid gaat met haar handen op zijn heupen achter hem staan. Zo stelt de hele Coven zich op, mannen en vrouwen zoveel mogelijk om en om. Als de vrouw die de dans leidt bij het middelpunt van de Cirkel is gekomen, draait ze rechtsom en geeft de man achter zich een kus, daarna loopt ze door en geeft de volgende man die ze tegenkomt een kus. HP draait zich intussen om en geeft de volgende vrouw die hij tegenkomt een kus. Terwijl de ingaande spiraal zich omkeert in een uitgaande, kussen de vrouwen alle mannen en de mannen alle vrouwen. In groepen waar het gewoon is dat vrouwen ook vrouwen kussen en mannen ook mannen kussen, kan dit ook nu gedaan worden. In dat geval heeft iedereen aan het eind van de dans iedereen met een kus begroet.

Oogstdans

Een gemakkelijke dans om met de groep te doen is de oogstdans die tot voor kort vrij algemeen werd uitgevoerd tijdens het feest dat na het binnenhalen van de oogst werd gevierd. In de Verenigde Staten wordt deze dans wel *grapevine* genoemd, dat is wijnrank. Deze naam verwijst naar de druivenoogst en de dans beeldt ook uit hoe de wijnrank zich om

de wijnstok slingert. De Herfstequinox is een gelegenheid bij uitstek om deze dans te doen, maar ook andere feesten kun je ermee opluisteren. Op de volgende pagina staan de passen weergegeven. De linkervoet beweegt zich steeds naar links en vormt de wijnstok. De rechervoet slingert zich hier als een wijnrank omheen.

De dans kan hand in hand uitgevoerd worden of met de armen om elkaars schouders. In het vrije veld kun je in een sliert alle kanten uit gaan. Als de ruimte beperkt is, kun je een kring vormen en deosil rondansen.

Zijwaartse dans

Een zeer eenvoudige dans is de zijwaartse stap. Daarbij zet je je linkervoet naar links, trekt de rechervoet erbij en zet bij de volgende pas de linkervoet weer naar links. Hand in hand kun je een kring vormen en deosil op deze manier rondansen.

Ritueel en spel

*Art Nouveau
tinnen beeldje van
Bacchante of
Menade (volgeling
van Dionysos), met
klimop in haar
haren en een
geheven wijnkelk.
Rond 1900.
Verzameling van
de auteurs.*

Wat iedereen die voor het eerst aan een Wicca-ritueel meedoet opvalt, is dat er gelachen wordt op bepaalde momenten, terwijl dit toch niet ten koste gaat van de spanning die tijdens andere onderdelen wordt opgebouwd. Tijdens een invocatie, waarbij je oog in oog staat met de Godin of de God, of tijdens het zegenen van de wijn en koekjes zou lachen als gebrek aan eerbied worden opgevat, en die momenten zijn voor alle aanwezigen dan ook te plechtig om er grappen over te maken. Juist die door iedereen ervaren intense spanning maakt het noodzakelijk op andere momenten in het ritueel een uitlaatklep te hebben. Zang en dans zijn één manier om opgekropte gevoelens te

uiten. Een andere manier is door in het ritueel een spelelement op te nemen.

Een gouden ei voor de Lentekoning of -koningin

Als voorbeeld willen we nu een spel beschrijven dat een lid van onze Coven inbracht voor een Ostara-ritueel. Het is gebaseerd op een Surinaams spel, *Faja Ston* (vuursteen), waarbij een hete steen wordt doorgegeven terwijl de volgende tekst wordt gezongen: 'Hete stenen, hete stenen, brand me niet zo, brand me niet zo. Alweer doodt Masra Jantje een mensenkind.' Degene die de steen in de hand heeft na het laatste woord is af en moet uit de groep gaan, waarna het spel met de overige deelnemers wordt vervolgt. Tenslotte blijft er slechts één persoon over. De tekst wordt soms verklaart als de straf die een planter (masra betekent meester) gaf aan een slaaf die niet genoeg suikerriet had gekapt. De slaaf kreeg dan een gloeiende steen in de hand gedrukt en stierf soms aan de verwonding of infectie. In feite is Masra Jan een symbool voor de dood die schijnbaar willekeurig -als het lied is afgelopen- een slachtoffer uitkiest. Vermoedelijk is het spel van Afrikaanse oorsprong en door slaven meegenomen naar Suriname.

In de hieronder beschreven variant worden geen stenen rondgegeven, maar eieren. De personen die door het lot worden aangewezen, vallen in deze variant niet uit, maar gaan een heel andere rol spelen dan ze voordien deden. Met dank aan ons covenlid geven we hieronder het spel zoals ze ons dat leerde.

Er worden van tevoren een aantal eieren gekookt en wel één minder dan het aantal aanwezigen. Een van de eieren wordt met goudverf beschilderd. De andere eieren worden met Oost-Indische inkt zwart geverfd. Een van de aanwezigen zal uiteindelijk het gouden ei overhouden en deze persoon is voor het komende jaar de Lentekoning of -koningin. De eieren worden met een doek afgedekt en ieder pakt een ei. Iemand

pakt het gouden ei, maar dat zegt nu nog niets. De laatste heeft geen ei, maar ook dat zegt nog niets.

Alle aanwezigen knielen in een kring en nemen het ei in hun linkerhand, die ze voor zich uitgestrekt houden. Een van de aanwezigen leidt het ritueel. Op een door deze persoon gegeven teken begint de groep een chant te zingen en geeft op het ritme van de chant de eieren door. Op de eerste tel pak je met je rechterhand het ei uit je uitgestoken linkerhand en legt het in de uitgestoken linkerhand van je rechterbuurman of -buurvrouw. Op de tweede tel pak je het ei dat inmiddels in je linkerhand gelegd is en geeft het naar rechts door. De persoon die bij het uitdelen geen ei had gekregen doet gewoon mee en geeft tijdens het zingen van de chant een denkbeeldig ei door. De persoon rechts geeft op zijn of haar beurt dit denkbeeldige ei door.

Als je eenmaal de slag te pakken hebt gaat alles bijna als vanzelf, maar het is aan te raden dit van tevoren even te oefenen tot iedereen het door heeft en ook de chant goed kent. In de groep gebruikten we *We are the flow, we are the ebb, we are the weavers, we are the web*, waarvan tekst en muziek zijn te vinden in *Circle of song*, p 110. In principe is elke chant die een duidelijk ritme heeft hiervoor geschikt.

Alle eieren worden op de hiervoor beschreven manier widdershins de Cirkel rond gegeven. Later in het spel zal dit worden omgezet in een deosil gaande beweging. Aan het eind van de chant gekomen, wordt er in hetzelfde ritme hardop tot acht doorgeteld. Bij elke tel pak je het ei uit je linkerhand en geeft het naar rechts door. Als er 'acht' wordt gezegd geef je dit laatste ei nog naar rechts door en dan stopt de beweging. Hierna zal een van de aanwezigen geen ei hebben. Deze persoon staat op en gaat uit de groep. Degene die het spel leidt, neemt een van de zwarte eieren over en de persoon die dit ei had, doet nu in de tweede ronde alsof er een denkbeeldig ei wordt doorgegeven.

Terwijl de groep de chant weer inzet en de eieren doorgeeft, loopt de persoon die uit de groep was gezet hier deosil omheen. Met een trommel of rammelaar kan deze persoon het ritme aangeven. Na de tweede ronde is er opnieuw iemand zonder ei en deze persoon gaat ook uit de groep en loopt er vanaf dat moment deosil omheen. Degene die het spel leidt neemt een tweede zwarte ei in en de derde ronde kan beginnen

Op deze manier gaat er dus steeds een persoon uit de groep en loopt daarna deosil om de groep heen. Als de groep groot is en je bang bent dat het te lang zal duren kun je ook per ronde twee zwarte eieren wegnemen en dus twee personen laten uitvallen.

Uiteindelijk blijven er nog twee personen in de groep over, waarvan een het gouden ei en de ander een zwart ei heeft. Ze gaan tegenover elkaar zitten en op het ritme van de chant pakken ze steeds een ei uit hun linkerhand en leggen dit in de linkerhand van de ander. Als bij het tellen 'acht' is gezegd, wordt het ei een laatste maal doorgegeven. Degene die dan het gouden ei in de hand heeft is lentekoning of -koningin.

Toen wij dit spel de eerste keer deden met Ostara was het de jongste vrouw in het gezelschap die het gouden ei overhield en tot lentekoningin werd uitgeroepen.

Planeet	Zon	Maan	Mars	Mercurius	Jupiter	Venus	Saturnus
Dag	zondag	maandag	Dinsdag	Woensdag	Donderdag	Vrijdag	zaterdag
Metaal	goud	zilver	ijzer	kwik	tin	koper	lood
Kleuren	goud goudgeel	zilver wit	rood	geel l.blauw	azuurblauw	roze l.groen	zwart rood
Planten	goudsbl. jeneverbes kamille kl.hoefblad majoraan maretak oregano rozemarijn saffraan St.Jans- kruid	eucalyp- tus gardenia hop munt muur papaver riet water- lelie	basili- cum brand- netel dragon galigaan gementer knoflook peper radijs wijnruit	dille lavendel venkel nootmus- kaat (foelie) salie	anjer anijszaad citroen- melisse kruidnagel weegbr karda- mom made- liefje roos sering tijm vale- riaan	bijvoet bonen- kruid grote weegbr karda- mom made- liefje roos sering tijm vale- riaan	konings- kaars maagden- palm peter- selie smeer- wortel
Magisch werk	gezond- heid heelzijn	emoties dromen thuis	energie bescher- ming	nieuws communi- catie	groei fortuin	liefde vriend- schap	verlies angst schuld beëin- digen
Boom of struik	benzoë- boom kaneel- boom sinaas- appel	jasmijn lijsterbes wilg	brem	acacia	ceder eik olijf	appel berk kers linde mei- doorn vlier	cipres den hulst taxus
Element	Vuur	Water	Vuur	Lucht	Vuur	Aarde	Aarde

Planeet	Zon	Maan	Mars	Mercurius	Jupiter	Venus	Saturnus
Oliën	bergamot	euca-	basilicum	lavendel	ceder	geranium	cipres
	citroen	lyptus	gember		oakmos	patchoeli	winter-
	jeneverbes					ylang	groen
	mandarijn					ylang	
	neroli						
	rozemarijn						
	sinaas-						
Wierook	frank-	kalmoes	gember-	benzoë	frank-	berken-	dennen-
basis	incense		wortel		incense	bast	hars
	mirre						vlierbes
Stenen	barnsteen	beryl	bloed-	agaat	amethist	jade	git
	berg-	calce-	steen	avanturijn	lapis	kattenoo	hematiet
	kristal	doon	helio-	citrien	lazuli	koraal	obsidiaan
	diamant	koraal	troop	gele	mala-	olivijn	onyx
	tijgeroog	maan-	rhodo-	beryl	chiet	rode	steenkool
	zonne-	steen	niet		turkoois	kwarts	
	steen	marmar	robijn				
		parel	vuursteen				
		schelp					
Stof	brocade	zijde	wol	linnen	fluweel	satijn	keperstof
							(jeans)

Tabel bijlage 1.1.: Correspondenties met de klassieke planeten

Teken	Ram	Stier	Tweeling	Kreeft	Leeuw	Maagd
Planeet	Mars	Venus	Mercurius	Maan	Zon	Mercurius
Metaal	ijzer	koper	kwik	zilver	goud	kwik
Kleuren	rood	roze	l.geel	l.grijs	goudgeel	marinebl.
		l.blauw		l.groen	oranje	d.grijs
Planten	brandnetel	bijvoet	boeren-	acanthus	bernagie	gerst
	distel	braam	wormkruid	eucalyptus	gouds-	grassen
	koriander	druif	hyssop	jasmijn	bloem	haver
	mosterd	klaproos	lavendel	kamper-	roze-	koren-
	pepermunt	padde-	lelietje-	foelie	marijn	bloem
	ui	stoelen	v.-dalen	vergeet-	saffraan	rogge
		roos		me-niet	zonne-	tarwe
		violtje			bloem	
Bomen/ Struiken	brem	appel	acacia	jasmijn	laurier	bomen
		berk		wilg	sinaasapp	met noten
Oliën	basilicum	ijzerhard	lavendel	eucalyptus	sinaasapp	lavendel
Stenen	r.jaspis	jade	citrien	beryl	berg-	agaat
	robijn	malachiet		calcedoon	kristal	carneool
				maansteen		
Element	Vuur	Aarde	Lucht	Water	Vuur	Aarde

Teken	Weeg- schaal	Schorpioen	Boog- schutter	Steenbok	Waterman	Vissen
Planeet	Venus	Pluto (Mars)	Jupiter	Saturnus	Uranus (Saturnus)	Neptunus (Jupiter)
Metaal	koper	ijzer	tin	lood	uranium	tin
Kleuren	Zacht bl.	roodbruin	koningsbl.	zwart	staalbl.	zeegroen
	roze	d.rood	paars	d.groen	turkoois	violet
Planten	geranium	basilicum	anjer	smeer-	gouden	waterlelie
	lelie	galigaan	kruidnagel	wortel	regen	
	primula		paarden-		orchidee	
	roos		bloem			
	violtje					
Bomen/ Struiken	appel	brem	beuk	iep	abrikoos	wilg
	kers	sleedoorn	eik	populier	perzik	
Oliën	geranium	basilicum	foelie	den	cipres	wintergroen
Stenen	avanturijn	granaat	lapis	rookkwarts	turkoois	aquamarijn
	rozekwarts	toermalijn	lazuli	onyx	zirkoon	amethyst
			topaas			
Element	Lucht	Vuur	Vuur	Aarde	Lucht	Water

Tabel bijlage 1.2.: Correspondenties met de dierenriemtekens

Element	Lucht	Vuur	Water	Aarde
Windrichting	oost	zuid	west	noord
Polariteit	mannelijk	mannelijk	vrouwelijk	vrouwelijk
Kleur	blauw	rood	groen	geel of zwart
Planten	dille	gember	gardenia	gerst
	lavendel	goudsbloem	riet	haver
	venkel	peper		rogge
		rozemarijn		tarwe
Bomen	acacia	vijg	wilg	cipres
			lijsterbes	den
Stenen	gele beryl	bergkristal	aquamarijn	onyx
Seizoen	voorjaar	zomer	herfst	winter
Dagdeel	ochtend	middag	avond	nacht
Functie	denken	intuïtie	voelen	gewaarworden
Wapen	zwaard	staf	kelk	pentakel
	athame		ketel	
Werktuig/ talisman	veer	hoorn	schelp	bot
		gewei	koraal	steen
Wierookbasis	benzoë	frankincense	kalmoes	berkenbast
		gember		dennenhars
Dieren	vliegende	lopende	zwemmende	kruipende

Tabel bijlage 1.3.: Correspondenties met de vier elementen

Bibliografie

Onderstaande lijst is een selectie uit de geraadpleegde boeken. Van elk boek is het jaartal van de door ons gebruikte uitgave vermeld en, waar van toepassing, het jaartal en de taal van de oorspronkelijke uitgave. Relevante ondertitels zijn achter de naam van het boek opgenomen. Van meer dan eens genoemde uitgevers is als regel alleen de eerste keer de woonplaats vermeld.

Achterberg, Jeanne: *Woman as healer – a panoramic survey of the healing activities of women from prehistoric times to the present*, Shambhala, Boston, 1991.

Adkins, Lesley & Roy: *Dictionary of Roman religion*, Facts on File, New York, 1996.

Adler, Margot: *Drawing down the moon*, revised and expanded edition, Beacon Press, Boston, 1986; oorspronkelijke uitgave 1979.

Agrippa von Nettesheim, Heinrich Cornelius: *Three books of occult philosophy*, Llewellyn, 1993; vertaald uit Latijn, *De Occulte Philosophia*, oorspr. uitgave 1531.

Ahmed, Rollo: *The complete book of witchcraft - a master of the occult reveals the forbidden secrets of sorcerers, witches, warlocks and satanic rites*, Paperback Library, New York, 1968.

Altheim, Franz: *A history of Roman religion*, Methuen, Londen, 1933.

Amber K: *How to organize a Coven*, Nine Candles, Mt. Horeb, WI, 1983.

Anderson, William: *Green Man*, Harper/Collins, Londen, 1990.

Apostolos-Cappadona, Diane: *Dictionary of women in religious art*, Oxford UP, Oxford, 1998.

Apuleius: *De gouden ezel*, Athenaeum, 2003; vertaald uit Latijn

- door Vincent Hunink; geschreven 2e eeuw n.Chr.
- Armstrong, Karen: *A history of God – the 4000-year quest of Judaism, Christianity and Islam*, Ballantine, New York, 1993.
- Armstrong, Karen: *De grote transformatie – het begin van onze religieuze tradities*, Bezige Bij, Amsterdam, 2006.
- Ashcroft-Nowicki, Dolores: *First steps in ritual – safe, effective techniques for experiencing the inner worlds*, Aquarian, Wellingborough, Northamptonshire, 1982.
- Ashcroft-Nowicki, Dolores: *Highways of the mind - the art and history of pathworkings*, Aquarian, 1987.
- Ashcroft-Nowicki, Dolores: *The ritual magic workbook - a practical course of self-initiation*, Aquarian, 1986.
- Asjes, Ellen: *Aromatherapie - genezen met kleuren*, Ankh-Hermes, 1985.
- Atkinson, R.J.C.: *Stonehenge - archaeology and interpretation*, Penguin, 1956, 1979.
- Aubert, O., L.: *Celtic legends of Brittany*, Coop Breizh, Spezet, 1993.
- Augustine (Augustinus): *The City of God against the Pagans*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Bailey, Foster: *Zin en betekenis van de Vrijmetselarij*, Mirananda, Wassenaar, 1985; vertaling van *The spirit of Freemasonry*, 1957.
- Bandini, Ditte & Giovanni: *Wie is wie in de hemel – de godenwereld van A-Z*, Elmar, Rijswijk, 2006; vertaling van *Who's who im Himmel*, 2000.
- Baring, Anne & Jules Cashford: *The myth of the Goddess - evolution of an image*, Penguin, 1993.
- Baroja, Julio Caro: *The world of the witches*, University of Chicago Press, 1965; vertaald uit Spaans, 1964.
- Barrett, Francis: *The Magus - a complete system of occult philosophy*, Citadel Press, New York, 1989; oorspronkelijke uitgave 1801.

- Barthe, Hervé la & Georges Renoy: *Het grote feestenboek – folklore in België*, Elsevier Sequoia, Zaventem, 1981.
- Baschwitz, Kurt: *Heksen en heksenprocessen*, Arbeiderspers, Amsterdam, 1964; vertaling van *Hexen und Hexenprozesse*, 1963.
- Beard, Mary, John North & Simon Price: *Religions of Rome - volume I, a history*, Cambridge University Press, 1998.
- Beliën, H.M. en P.C. van der Eerden: *Satans trawanten – heksen en heksenvervolging*, Gottmer, Haarlem, 1985.
- Bell, Robert: *Women of classical mythology – a biographical dictionary*, Oxford UP, Oxford, 1991.
- Berger, Pamela: *The Goddess obscured - transformation of the grain protectress from Goddess to saint*, Beacon, Boston, 1985.
- Bessy, Maurice: *A pictorial history of magic and the supernatural*, Spring Books, Londen, 1964.
- Beth, Rae: *Hedgewitch - a guide to solitary witchcraft*, Robert Hale, Londen, 1990.
- Beyerl, Paul: *A wiccan bardo*, Prism Press, Bridport, Dorset, 1989.
- Beyerl, Paul: *The master book of herbalism*, Phoenix Publ., Washington, 1984.
- Bianchini, F., Corbetta, F. en M. Pistola: *De plant in de geneeskunde*, Helmond, 1976; oorspr. uitgave Italiaans, 1975.
- Bird, Malcolm: *Groot heksen handboek*, Mondria, Hazerswoude, 1984; vertaald uit Engels, 1984.
- Blavatsky, H.P.: *Geheime leer III*, Theosofische Vereniging in Nederland, Utrecht, 1980; oorspronkelijke uitgave 1897.
- Blécourt, Willem de (red): *Kwade mensen – toverij in Nederland*, P.J.Meertens-Instituut van de KNAW, Amsterdam, 1986.
- Blécourt, Willem de: *Termen van toverij – de veranderende betekenis van toverij in Noord-Nederland tussen de 16de en*

- 20ste eeuw, Sun, Nijmegen, 1990.
- Blécourt, Willem de & Ronald Hutton & Jean la Fontaine: *Witchcraft and magic in Europe, volume 6: The Twentieth Century*, Athlone, londen, 1999.
- Blöte-Obbes, M.C.: *De geurende kruidhof*, De Haan, Utrecht, 1946.
- Bogaerds, H.L.: *Kruidenweetje*, Prisma, 1982.
- Bolen, Jean Shinoda: *Godinnen in elke vrouw - een nieuwe psychologie van de vrouw*, Lemniscaat, Rotterdam, 1986; vertaling van *Goddesses in everywoman*, 1984.
- Bolen, Jean Shinoda: *Gods in everyman – a new psychology of men's lives & loves*, Harper & Row, San Francisco, 1979.
- Bonewits, Philip: *Ware magie – een inleidende verhandeling over de grondbeginselen van de gele magie*, Wetenschappelijke Uitgeverij, Amsterdam, 1972; vertaling van *Real magic*, 1971.
- Bord, Janet and Colin: *Earth rites*, Book Club Associates, Londen, 1982.
- Borgeaud, Philippe: *The cult of Pan in ancient Greece*, University of Chicago Press, Chicago, 1988; oorspr. uitgave Frans, 1979.
- Bourdin, Alexandre: *Zakboek boeren-geneeskunde*, La Rivière & Voorhoeve, Zwolle, 1984.
- Bourne, Lois: *Conversations with a witch*, Hale, 1989.
- Bourne, Lois: *Witch amongst us - the autobiography of a witch*, Hale, 1979.
- Bowden: *Mystery cults in the ancient world*, Thames, 2010.
- Bowes, Sue: *Handboek voor Wicca*, De Kern, Baarn, 2003; vertaling van *The wiccan Handbook*, 2001.
- Bowes, Sue: *Huiselijke hekserij – rituelen, meditatie en magische manieren om je leven te verrijken*, De Kern, Baarn, 2001; vertaling van *Woman's magic*, 1999. Door Sirene in Amsterdam uitgegeven als *Vrouwenmagie*, 2002.

- Bradley, Geo. H.: *The power of gems and charms*, Newcastle Publishing, N.Hollywood, Cal., 1988; oorspronkelijke uitgave 1907.
- Branston, Brian: *The lost Gods of England*, Thames and Hudson, 1957, 1974.
- Briggs, Robin: *Heksenwaan – de sociale en culturele geschiedenis van hekserij in Europa*, Agora, Kampen, 2000; vertaling van *Witches & neighbours*, 1996.
- Broeder Aloysius: *Troost der zieken - receptenboek van geneeskruiden*, Schors, 1983; oorspr. uitgave 1922.
- Bruin, Saskia de: *De magische Cirkel*, Akasha, Eeserveen, 2004.
- Buchner, Greet: *Heksenkruiden*, Driehoek, Amsterdam, 1986.
- Buckland, Raymond: *Complete book of witchcraft*, Llewellyn, St. Paul, Minnesota, 1986; vertaald als *Hekserij zonder geheimen – werkboek voor Wicca's*, Altamira-Becht, 2004.
- Buckland, Raymond: *Practical candleburning rituals*, Llewellyn, 1993.
- Buckland, Raymond: *Secrets of gypsy love magick*, Llewellyn, 1991.
- Buckland, Raymond: *The tree - the complete book of Saxon Witchcraft*, Samuel Weiser, York Beach, Maine, 1974, 1985.
- Buckland, Raymond: *Witchcraft from the Inside*, second edition, Llewellyn, 1975.
- Buczynski, Edmund M.: *Witchcraft fact book*, Magickal Child, New York, 1984.
- Budapest, Zsuzsanna E.: *The grandmother of time – a women's book of celebrations, spells, and sacred objects for every month of the year*, Harper & Row, New York, 1979.
- Budapest, Zsuzsanna: *The holy book of women's mysteries, vol 1 & 2*, Susan B. Anthony Coven No. 1, Oakland, CA, 1979, 1980.
- Burland, C.A.: *Secrets of the occult*, Ebury Press, Londen,

- 1972.
- Butler, W.E.: *Magic - its ritual, power and purpose*, Aquarian, 1952, 1967.
- Butler, W.E.: *The magician - his training and work*, Aquarian 1959, 1982.
- Byrne, Clifford H.: *The cross and the cauldron: charms and spells*, W.H.Supples, Earby, 1986.
- Cabot, Laurie & Tom Cowan: *Power of the witch*, Bantam, New York, 1989.
- Caland, M.E.: *Over het branden van kaarsen - ritueel en symboliek*, Schors, 1986.
- Caland, M.E.: *Wierook - gebruik, invloed en samenstelling*, Schors, 1988.
- Caldecott, Moyra: *Women in Celtic myth*, Arrow, Londen, 1988.
- Callewaert, Winand: *India – Goden als mensen*, Davidsfonds, Leuven, 1991.
- Campbell, Joseph: *The hero with a thousand faces*, Sphere Books, Londen, 1949, 1975.
- Campbell, Joseph: *The masks of God: primitive mythology*, Penguin, 1959, 1969.
- Camphausen, Rufus C. *Heksen en heidenen – een lexicon over de geschiedenis, rituelen, symbolen en tradities van heksen, magiërs, sjamenen en tovenaars*, Schors, Amsterdam, 2004.
- Caron, Marlies (red): *Helse en hemelse vrouwen – schrikbeelden en voorbeelden van de vrouw in de christelijke cultuur*, Rijksmuseum Het Catharijneconvent, 1988.
- Carr-Gomm, Philip: *De magische wereld van heksen en druïden*, Zuidnederlandse Uitgeverij, Aartselaar, België, 2004; vertaling van *Druidcraft*, 2002.
- Carr-Gomm, Philip: *Elements of the Druid tradition*, Element Books, Longmead, Dorset, 1991.
- Carr-Gomm, Philip & Stephanie: *De tarot van de druïden – de*

- magie van Wicca en druiden op je levenspad*, Altamire-Becht, 2004; boek en tarotpak, vertaald uit Engels.
- Carr-Gomm, Philip & Stephanie: *Het dierenorakel der druiden – werken met de heilige dieren uit de traditie van de druiden*, Altamire-Becht, 3^e druk, 2005; boeke en tarotpak, vertaald uit Engels.
- Carr-Gomm, Philip & Stephanie: *Het plantenorakel der druiden – werken met de magische flora uit de traditie van de druiden*, Altamira-Becht, Haarlem, 2007; vertaald uit Engels; boek en tarotpak.
- Cavendish, Richard: *Encyclopedie van de magie – het occultisme en de parapsychologie*, Elsevier, amsterdam, 1975; vertaling van *Encyclopedia of the unexplained*, 1974.
- Cecchini, Tina: *Encyclopedie van geneeskrachtige planten*, Delfia Press, z.p., 1976; oorspr. uitg. Frans, 1976.
- Chadwick, Henry: *The early Church*, Penguin, 1967, 1975.
- Chappell, Helen: *The waxing moon - a gentle guide to magick*, Links, Londen, 1974.
- Childe, V. Gordon: *The dawn of European civilization*, Paladin, St. Albans, 1925, 1973.
- Childe, V. Gordon: *What happened in history*, Penguin, 1942, 1948.
- Cipriani, Curzio & Alessandro Borelli: *Handboek sier- en edelstenen*, Spectrum, Utrecht, 1985; vertaald uit Italiaans.
- Clarke, David & Andy Roberts: *Twilight of the Celtic Gods – an exploration of Britain's hidden Pagan traditions*, Blandford, Londen, 1996.
- Clifton, Chas S.: *Modern rites of passage - witchcraft today, book 2*, Llewellyn, 1993.
- Clifton, Chas S.: *The modern Craft movement - Witchcraft today, book 1*, Llewellyn, 1992.
- Cohn, Norman: *Europe's inner demons*, Basic Books, New York, 1975.

- Conway, David: *Magic - an occult primer*, Bantam, 1972; vertaald als *Sleutel tot de magie*, Gottmer, 1977.
- Conway, David: *The magic of herbs*, Jonathan Cape, Londen, 1973.
- Cooper, J.C.: *The Aquarian dictionary of festivals*, Aquarian, 1990.
- Crawford, O.G.S.: *The Eye Goddess*, Delphi Press, Oak Park, Illinois, 1957, 1991.
- Crow, W.B.: *A history of magic, witchcraft & occultism*, Abacus, Londen, 1968.
- Crowley, Aleister: *777 and other quabalistic writings*, Weiser, 1973; oorspr. uitgave 1909.
- Crowley, Aleister: *Magick - in theory and practice*, Magickal Childe, 1990; oorspr. uitgave 1929.
- Crowley, Aleister: *The book of Thoth - Egyptian tarot*, Weiser, 1986; oorspronkelijke uitgave 1944.
- Crowley, Aleister: *The confessions of Aleister Crowley*, Bantam, 1970.
- Crowley, Vivianne: *Natuurmagie & hekserij – een Wiccapriesteres onthult haar geheimen*, Kosmos, 2003; vertaling van *The natural magician*, 2003.
- Crowley, Vivianne: *Phoenix from the flame - Pagan spirituality in the western world*, Aquarian, Londen, 1994. Vertaald als *Terug naar het heidendom*, Kosmos, Utrecht, 1995.
- Crowley, Vivianne: *Principles of Paganism*, Thorsons, Londen, 1996; deels vertaald als *Paganisme*, The House of Books, 2000; voor een ander deel veertaald als *Wicca*, The House of Books, 2000.
- Crowley, Vivianne: *Wicca - the Old Religion in the New Age*, Aquarian, Wellingborough, Northamptonshire, 1989; Ned. uitgave: *Hekserij*, Kosmos, Utrecht, 1990.
- Crowley, Vivianne & Christopher: *Je schaduwkant belicht*, Ankh-Hermes, 2002. Vertaling van *Your dark side – how to*

- turn your inner negativity into positive energy*, 2001.
- Crowther, Patricia: *One witch's world*, Hale, Londen, 1998.
- Crowther, Patricia & Arnold: *The secrets of ancient witchcraft*, Citadel, Secausus, NJ, 1974.
- Crowther, Patricia: *Lid off the cauldron - a handbook for witches*, Muller, Londen, 1981.
- Culpeper, Nicholas: *Culpeper's complete herbal*, Omega Books, Ware, Hertfordshire, 1985; oorspr. uitgave 1653.
- Cunlife, Barry: *Druïden*, Synthese, Rotterdam, 2011.
- Cunningham, Scott: *De magische kruidentuin*, Schors, 1984; vertaling van *Magical herbalism*, 1982.
- Cunningham, Scott: *Earth, air, fire & water - more techniques of natural magic*, Llewellyn, 1991.
- Cunningham, Scott: *Earth power*, Llewellyn, 1983; vertaald als *De kracht van de aarde*, Akasha, Eeserveen, 2006.
- Cunningham, Scott: *Encyclopedia of crystal, gem & metal magic*, Llewellyn, 1988.
- Cunningham, Scott: *Encyclopedia of magical herbs*, Llewellyn, 1985.
- Cunningham, Scott: *Magical aromatherapy*, Llewellyn, 1989.
- Cunningham, Scott: *The art of divination*, Crossing Press, Freedom, CA, 1993.
- Cunningham, Scott: *The magic in food - legends, lore & spell-work*, Llewellyn, 1991.
- Cunningham, Scott: *The magic of incense, oils & brews*, Llewellyn, 1986.
- Cunningham, Scott: *The truth about witchcraft today*, Llewellyn, 1988.
- Cunningham, Scott: *Wegwijs in wicca*, Altamira-Becht, 2e druk 2004 (2002); vertaling van *Living Wicca*, 1993.
- Cunningham, Scott: *Wicca - a guide for the solitary practitioner*, Llewellyn, 1988; vertaald als *Wicca handbook*, Altamira-Becht, 3e druk 2003 (2002).

- Cunningham, Scott: *Wicca-kookboek – de magie van ons voedsel*, Altamira-Becht, 2003; vertaling van *Encyclopedia of Wicca in the kitchen*, 1990.
- Cunningham, Scott & David Harrington: *The magical household*, Llewellyn, 1988.
- Curott, Phyllis: *De magie van liefde – de zoektocht van een witte heks naar haar zielsverwant*, Sijthoff, Amsterdam, 2005; vertaling *The love spell*, 2005.
- Curott, Phyllis: *Heksenkunsten*, Luitingh-Sijthoff, Amsterdam, 2002; vertaling van *Witch crafting*, 2001.
- Curott, Phyllis: *Het Boek der Schaduwen – een spirituele reis door de wereld der witt heksen*, Luitingh-Sijthoff, Amsterdam, 1999; vertaling van *Book of Shadows*, 1998.
- Cüsters-van Bergen, Ina: *De weg naar de oude mysteriën – inleiding tot de westerse mysterietraditie*, Akasha, Eeserveen, 2007; vertaald als *The temple of high magic*, 2010.
- Daraul, Arkon: *Witches & sorcerers – a fascinating and revealing study of the deadly satanic powers of witchcraft and black magic*, Tandem, Londen, 1965.
- Davidson, Gustav: *A dictionary of angels - including the fallen angels*, Free Press, New York, 1967.
- Davidson, H.R.Ellis: *Goden en mythen van Noord-Europa*, Spectrum, Utrecht, 1967; oorspr. uitgave Engels, 1964.
- Davidson, H.R.Ellis: *Myths and symbols in pagan Europe*, Manchester Univ. Press, 1988.
- Davidson, H.R.Ellis: *Scandinavian mythology*, Hamlyn, Londen, 1969.
- Davies, Owen: *Cunning-folk – popular magic in English history*, Hambledon, Londen, 2003.
- Davies, Owen: *Grimoires – a history of magic books*, Oxford Univ. Press, 2009.

- Daxelmüller, Christoph: *Zauberpraktiken - eine Ideengeschichte der Magie*, Artemis & Winkler, Zürich, 1993.
- Dickie, Matther: *Magic and magicians in the Greco-Roman worlds*, Routledge, 2003.
- Dierickx, Michel: *De Vrijmetselarij*, De Nederlandse Boekhandel, Utrecht, 1972.
- Dijk, Paul van: *Volksgeneeskunst in Nederland en Vlaanderen*, Ankh-Hermes, 1981.
- Dinand, A.: *Boek der geneeskruiden*, Schoonderbeek, Laren, z.j.; oorspr. uitgave Duits, 1934.
- Donovan, Frank: *Never on a broomstick*, George Allen & Unwin, Londen, 1973 (1971).
- Dresen-Coenders, Lène: *Het verbond van heks en duivel – een waandenkbeeld aan het begin van de modern tijd*, ambo, Baarn, 1983.
- Drury, Nevill: *Alles over magie – geïllustreerd overzicht van prehistorische geloofsvormen tot hedendaags satanisme en technoheidendom*, The House of Books, 2003; vertaling van *Magic – a concise history*, 2003.
- Drury, Nevill: *Dictionary of mysticism and the occult*, Harper & Row, San Francisco, 1985.
- Duncan, David Ewing: *The calendar*, Fourth Estate, Londen, 1998.
- Eerenbeemt, Noud van den: *Handboek voor heksen*, Parsival, 1973.
- Eerenbeemd, Noud van den: *Uw eigen talisman*, Ankh-Hermes, 1977.
- Eisler, Riane: *De kelek en het zwaard*, Entheon, Nijmegen, 1997; vertaling van *The chalice and the blade*, 1987.
- Eliade, Mircea: *De magie van het alledaagse - de transcendentie van het dagelijks leven*, Servire, 1987; vertaling van *Das Heilige und das Profane*, 1957.

- Eliade, Mircea: *Initiaties, riten, geheime genootschappen*, Servire, 1979; vertaling van *Initiation, rites, sociétés secrètes*, 1958.
- Eliade, Mircea: *The myth of the eternal return – Or, Cosmos and History*, Princeton UP, Princeton, NJ, 1974; vertaling van *Le mythe de l'eternel retour: archetypes et repletion*, 1949.
- Eliot, Aleander: *Mythen van de mensheid*, Kosmos, Amsterdam, 1977; vertaling van *Myths*, 1977.
- Empedokles: *Aarde, Lucht, Water en Vuur*; vertaling en inleiding Rein Ferwerda, Damon, Budel, 2006.
- Evans-Pritchard, Edward E.: *Witchcraft, oracles and magic among the Azande*, Clarendon Press, 1937.
- Faraone, Christopher A.: *Ancient Greek love magic*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1999.
- Faraone, Christopher A. & Dirk Obbink: *Magica hiera - ancient Greek magic and religion*, Oxford University Press, 1991.
- Faraone, Christopher A.: *Talismans & Trojan Horses - guardian statues in ancient Greek myth and ritual*, Oxford University Press, 1992.
- Farrar, Janet & Stewart: *Eight sabbats for witches*, Hale, 1981, 1989.
- Farrar, Janet & Stewart: *Spells and how they work*, Hale, 1990.
- Farrar, Janet & Stewart: *The life and times of a modern witch*, Headline, Londen, 1987.
- Farrar, Janet & Stewart: *The witches' God - Lord of the Dance*, Hale, 1989.
- Farrar, Janet & Stewart: *The witches' Goddess - the feminine principle of divinity*, Hale, 1987.
- Farrar, Janet & Stewart: *The witches' way*, Hale, 1984, 1990.
- Farrar, Janet & Stewart & Gavin Bone: *The healing craft – healing practices for Witches and Pagans*, Phoenix, Blaine, Wash., 1999.

- Farrar, Janet & Stewart & Gavin Bone: *The Pagan path*, Phoenix, 1995.
- Farrar, Janet & Gavin Bone: *Progressive Witchcraft – spirituality, mysteries & training in modern Wicca*, New Page, Franklin Lakes, NJ, 2004.
- Farrar, Stewart: *What witches do - the modern Coven revealed*, Phoenix, Washington, 1971, 1983
- Farwerck, F.E.: *Noordeuropese mysteriën en hun sporen tot heden*, Ankh-Hermes, Deventer, 1970, 1978.
- Ferwerda, Rein & P.Struycken: *'Aristoteles' Over kleuren, Damon, Budel, 2006.*
- Firth, Raymond: *Human types*, Sphere, Londen, 1970 (1938).
- Fitch, Ed: *Magical rites from the Crystal Well*, Llewellyn, 1984.
- Flint, Valerie, Richard Gordon, Georg Luck en Daniel Ogden: *The Athlone history of witchcraft and magic in Europe - volume 2: ancient Greece and Rome*, Athlone Press, Londen, 1999.
- Fontenrose, Joseph: *Python - a study of Delphic myth and its origins*, Univ. of California Press, Berkeley, 1959, 1980.
- Fowler, W.Warde: *Roman ideas of deity*, Macmillan, Londen, 1914.
- Fowler, W. Warde: *The religious experience of the Roman people from the earliest times to the age of Augustus*, MacMillan, 1911.
- Fowler, W. Warde: *The Roman festivals of the period of the Republic*, MacMillan, 1899.
- Franklin, Julian: *Death by enchantment – an examination of ancient and modern witchcraft*, Hamish Hamilton, Londen, 1971.
- Frazer, J.G.: *The Golden Bough, abridged edition*, MacMillan, London, 1971; oorspr. uitgave 1922.
- Freedland, Nat: *The occult explosion – occultism in America*

- today, Berkely Publishing Corporation, New York, 1972.
- Fremantle, Katharine: *Beelden kijken – de kunst van Quelliek in het Paleis op de Dam*, uitgave Koninklijk Paleis, Amsterdam, 1977.
- Frye, Richard N.: *The heritage of Persia*, NAL, 1966.
- Frymer-Kensky, Tikva: *In the wake of the Goddesses - women, culture and the Biblical transformation of Pagan myth*, Free Press, New York, 1992.
- Gabriel, Vicky: *Handboek toverspreuken en rituelen*, Deltas, 2003; vertaling van *Zaubersprüche*, 2001.
- Gadon, Elinor: *The once and future Goddess*, Aquarian, 1990.
- Gager, John: *Curse tablets and binding spells from the ancient world*, Oxford University Press, 1992.
- Gallagher, Ann-Marie: *De Wiccagids*, Veltman, Utrecht, 2006; vertaling van *The Wicca Bible*, 2005.
- Gardner, Gerald B. (onder pseudoniem Scire): *High magic's aid*, Pentacle Enterprises, Londen, 1994; oorspr. uitgave 1949.
- Gardner, Gerald B.: *The meaning of witchcraft*, Magickal Child, 1982; oorspr. uitg. 1959.
- Gardner, Gerald B.: *Witchcraft and the Book of Shadows – the definitive record of the practises of Wicca*, I-H-O-Books, Thame, England, 2004. Edited and compiled by A.R.Naylor.
- Gardner, Gerald B.: *Witchcraft today*, Magickal Child, 1982; oorspr. uitg. Rider, Londen, 1954.
- Gardner, Gerald B.: *Ye Bok of ye Art Magical*, ongepubliceerd manuscript, geschreven tussen 1939 en 1953; uitgetypt door Maiani.
- Gaskill, Malcolm: *Hekserij – een kort overzicht*, Synthese, Rotterdam, 2012.
- Gerard: *Gerard's Herbal* (selectie), Senate, Londen, 1994; oorspronkelijke uitgave 1596.
- Gerlach, Walter: *Lexicon van het bijgeloof – van Abracadabra*

- tot Zwarte Kunst*, Bert Bakker, Amsterdam, 2000.
- Gienger, Michael: *Geneeskrachtige stenen- 430 stenen van A tot Z*, Altamira-Becht, Haarlem, 2006; vertaald uit Duits.
- Gienger, Michael: *Handboek geneeskrachtige stenen*, Altamira-Becht, 2005; vertaald uit Duits.
- Gijswijt-Hofstra, Marijke en Willem Frijhoff (red): *Nederland betoverd – toverij en hekserij van de veertiende tot in de twintigste eeuw*, Bataafsche Leeuw, Amsterdam, 1987.
- Gilbert, R.A.: *The Golden Dawn - twilight of the magicians*, Aquarian, 1983.
- Gimbutas, Marija: *The civilization of the Goddess - the world of Old Europe*, Harper, 1991.
- Gimbutas, Marija: *The Goddesses and Gods of Old Europe*, Thames and Hudson, 1989; oorspr. uitgave 1974.
- Gimbutas, Marija: *The language of the Goddess*, Harper, 1989.
- Ginzburg, Carlo: *De Benandanti – hekserij en vruchtbaarheidsriten in de 16e & 17e eeuw*, Bert Bakker, Amsterdam, 1986.
- Glass, Justine: *Witchcraft, the sixth sense*, Wilshire Book Company, North Hollywood, 1965.
- Goldenberg, Naomi: *Changing of the Gods – feminism and the end of traditional religions*, Beacon, Boston, 1979.
- Golowin, Sergius: *Die weisen Frauen – die Hexen und ihr Heilwissen*, Goldmann, Basel, 1982.
- Gonzalez-Wippler, Migene: *The complete book of amulets & talismans*, Llewellyn, 1991.
- Graf, Fritz: *Magic in the ancient world*, Harvard University Press, 1997; vertaald uit het Frans, 1994.
- Graichen, Gisela: *De nieuwe heksen - gesprekken met heksen*, De Kern, Baarn, 1986; vertaling van *Die neuen Hexen*, 1986.
- Graves, Robert: *The Greek myths, volume 1 & 2*, Penguin, 1988; oorspr. uitgave 1955.
- Gray, Eden: *Het geheim van de tarot*, Bert Bakker, Amsterdam,

- 1970, 8^e druk 1980.
- Green, Marian: *A calendar of festivals*, Element, Shaftesbury, Dorset, 1991.
- Green, Marian: *A harvest of festivals*, Longman, Londen, 1980.
- Green, Marian: *A witch alone*, Aquarian, 1991; vertaald als *De macht van magie*, the House of Books, 2004.
- Green, Marian: *De magische kracht van de natuur*, The House of Books, Vianen, 2005; vertaling van *Natural Witchcraft*, 2001.
- Green, Marian: *Magie op eigen kracht*, Bres, Amsterdam, 1988; vertaling van: *The gentle arts of Aquarian Magic*, 1987.
- Green, Marian: *Meer magie - ontdek de kracht van magische spreuken en tovermiddelen*, Librero, Kerkdriel, 2002; vertaling van *The book of spells II*, 2001.
- Green, Marian: *Natuurmagic*, Tirion, Baarn, 1991; vertaling van *The elements of natural magic*, 1989.
- Green, Marian: *The elements of ritual magic*, Element Books, Shaftesbury, Dorset, 1990.
- Green, Marian: *The path through the labyrinth – the quest for initiation into the western mystery tradition*, Element, 1988.
- Green, Miranda: *Celtic Goddesses*, British Museum Press, Londen, 1995.
- Green, Miranda: *Dictionary of Celtic myth and legend*, Thames and Hudson, Londen, 1992.
- Green, Miranda: *Ontdek de wereld van de Druïden*, Becht, Haarlem, 1998; vertaling van *Exploring the world of the Druids*, 1997.
- Green, Miranda: *Symbol & image in Celtic religious art*, Routledge, Loden, 1992 (1989).
- Green, Miranda: *The Gods of the Celts*, Alan Sutton, Stroud, Gloucestershire, 1986.
- Greenwood, Susan: *De encyclopedie van magie & hekserij*, Veltman, 2002; vertaling van *The encyclopedia of magic &*

- witchcraft*, 2001.
- Greer, Mary K.: *Tarot van dag tot dag - een oefenboek*, Schors, Amsterdam, 1984; vertaling van *Tarot for yourself*.
- Grieve, M.: *A modern herbal*, in twee delen, Dover Publications, New York, 1982; oorspr. uitgave 1931.
- Grimassi, Raven: *Ways of the strega - Italian witchcraft: its lore, magick and spells*, Llewellyn, St.Paul, 1995.
- Guiley, Rosemary Ellen: *Encyclopedia of mystical & paranormal experience*, Castle Books, Edison, NJ, 1991.
- Guiley, Rosemary Ellen: *The encyclopedia of witches and witchcraft*, Facts on File, New York, 1989.
- Guirand, Felix: *Greek mythology*, Hamlyn, Londen, 1963 (1935).
- Hadingham, Evan: *Secrets of the Ice Age - the world of the cave artists*, Heinemann, Londen, 1979.
- Hageland, A. van: *De heksen waren high*, De Keyser, Aartselaar, 1985.
- Hageland, A. van: *Moderne magie en hekserij*, Riderhof, Rotterdam, 1974.
- Haining, Peter: *Anatomy of witchcraft*, Souvenir Press, Londen, 1972.
- Haining, Peter: *Groot heksenboek*, Amsterdam Boek, 1976; vertaling van *An illustrated history of witchcraft*, 1975.
- Haining, Peter: *Witchcraft and black magic*, Bantam, 1973.
- Haneveld, G.T.: *Zandloper, zeis en Pierlala - sybolen van de dood in (volks)kunst en cultuur*, Kosmos, Utrecht, 1995.
- Hansen, Chadwick: *Witchcraft at Salem*, Arrow Books, Londen, 1988 (1970).
- Hansen, Harold A.: *The Witch's garden*, Weiser, 1978; vertaald uit Deens, *Heksens Urtegard*, 1976.
- Hardie, Titania: *Hocus Pocus – magie voor vrouwen*, Bosch & Keuning, Baarn, 2^e druk 2001 (1996); vertaling van *Hocus Pocus – Titania's book of spells*, 1996.

- Harding, Ester: *Woman's mysteries - ancient of modern*, Harper, 1976.
- Hart, George: *A dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*, Routledge & Kegan Paul, Londen, 1986.
- Hatfield, Audrey Wynne: *Kleine kruidencyclopedie*, Hollandia, Baarn, 1973; oorspr. uitgave Engels, 1964-'72.
- Healki, Thomas: *Creative ritual*, Samuel Weiser, York Beach, Maine, 1986.
- Herberger, Charles C.: *The riddle of the Sphinx - calendric symbolism in myth and icon*, Efstathiadis, Anixi, Griekenland, 1994.
- Heselton, Philip: *Gerald Gardner and the cauldron of inspiration – an investigation into the sources of Gardnerian Witchcraft*, Capall Bann, 2003.
- Heselton, Philip: *Wiccan roots – Gerald Gardner and the modern Witchcraft revival*, Capall Bann, Chieveley, Berkshire, 2000.
- Hesiodos (Hesiod): *Theogony*; in: *Hesiod and Theognis*, Penguin, Harmondsworth, Middlesex, 1961.
- Hildegard van Bingen: *Hildegard of Bingen's medicine*, Bear, Santa Fe, NM, 1988.
- Hoffmann-Krayer, Eduart & Hanns Bächtold-Stäubli: *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, Walter de Gruyter, Berlijn, 11 delen, 1927-1942. Herdruk door Weltbild, Augsburg, 2000.
- Hole, Christina: *A dictionary of British folk customs*, Helicon, Oxford, 1995 (1976).
- Hole, Christina: *Witchcraft in England*, Fitzhouse, Londen, 1990 (1977).
- Holmes, Ronald: *Witchcraft in British history*, Muller, Londen, 1974.

- Holroyd, Stuart: *Zaubersprüche und Zahlenmagie*, Ullstein, Frankfurt, 1978; vertaling van *Magic words and numbers*, 1975.
- Holzer, Hans: *Pagans and witches*, Manor, New York, 1978.
- Holzer, Hans: *The truth about witchcraft*, Arrow, Londen, 1971.
- Holzer, Hans: *The witchcraft report*, Ace Books, New York, 1973.
- Holzer, Hans: *Witches*, Black Dog & Leventhal, New York, 2002.
- Homerus: *Ilias & Odyssee*, Athenaeum, 1993 (1982)
- Hoopen, Peter ten (red): *I Ching*, Veen, Utrecht, 1985.
- Howard, Michael: *Brandende kaarsen - bescherming tegen moeilijkheden door middel van witte magie*, Helmond, 1980; vertaling van *Candle burning*.
- Howard, Michael: *Understanding runes*, Aquarian Press, 1980.
- Howard, Michael: *Wat is magie?*, Driehoek, Amsterdam, 1986; vertaling van *The prediction book of practical magic*.
- Howes, Michael: *Amulets*, Hale, Londen, 1975.
- Huebner, Louise: *Power through witchcraft*, Bantam, 1969.
- Hueffer, Oliver Madox: *The book of witches*, EP Publishing, Wakefield, Yorkshire, 1973.
- Hughes, Pennethorne: *Witchcraft*, Penguin, 1952, 1965.
- Hunkel, Karin: *De kracht van kleuren*, Deltas, Osterhout, 1994.
- Husain, Shahrukh: *Heksenstreken – betoverende verhalen uit de hele wereld*, BZZToH, Den Haag, 1994.
- Husain, Shahrukh: *The Goddess – an illustrated guide tot he divine feminine*, Duncan Baird, Londen, 1997.
- Huson, Paul: *Mastering witchcraft - a practical guide for witches, warlocks & Covens*, Perigee, New York, 1970.
- Huson, Paul: *The coffee table book of witchcraft and demonology*, Berkley Windhover, New York, 1973.

- Huson, Paul: *The devil's picture book - the compleat guide to tarot cards*, Sphere Books, Londen, 1971.
- Hutton, Ronald: *The pagan religions of the ancient British isles – their nature and legacy*, Blackwell, Oxford, 1991.
- Hutton, Ronald: *The stations of the sun – a history of the ritual year in Britain*, Oxford UP, 1996.
- Hutton, Ronald: *The triumph of the moon – a history of modern pagan Witchcraft*, Oxford UP, 1999.
- Hutton, Ronald: *Witches, druids and King Arthur*, Hambledon and London, Londen, 2003.
- Impelluso, Lucia: *Helden en Goden*, Ludion, Gent, 2006; vertaald uit Italiaans, 2002.
- James, E.O.: *Godsdienst in de prehistorie*, Spectrum, 1965; vertaling van *Prehistoric religion*.
- Janowitz: *Magic in the Roman world - Pagans, Jews and Christians*, Routledge, Londen, 2001.
- Janssen, Ben: *De bezem en de meitak*, De Lijster, Maasbree, 1981.
- Jayakar, Pupul: *The Earth Mother*, Penguin, 1989 (1980).
- Johns, June: *King of the Witches - the world of Alex Sanders*, Pan Books, Londen, 1969.
- Johnson, Buffie: *Lady of the Beasts - ancient images of the Goddess and her sacred animals*, Harper, 1988.
- Jolly, Karen, C. Raudvere & Edward Peters: *The Athlone history of witchcraft and magic in Europe - volume 3: the Middle Ages*, Athlone Press, 2002.
- Jones, Evan John: *Witchcraft - a tradition renewed*, Hale, 1990.
- Jones, Prudence en Caitlin Matthews (red): *Voices from the Circle - the heritage of western paganism*, Aquarian, 1990.
- Joode, Ton de: *Feesten in Nederland*, Meijer Pers, Amsterdam, 1977.
- Joode, Ton de: *Folklore in het dagelijks leven – gewoonten en gebruiken in de lage landen*, Sijthoff, Alphen a/d Rijn, 1977.

- Jordan, D.R. (ed): *The world of ancient magic*, Paul Astrom, Joserod, Zweden, 1999.
- Jordan, Michael: *Witches – an encyclopedia of Paganism and magic*, Kyle Cathie, Londen, 1996.
- Kelly, Aidan A.: *Crafting the art of magic, Book 1 - a history of modern witchcraft 1939-1964*, Llewellyn, 1991.
- Kerényi, Karl: *Eleusis - de heiligste mysteriën van Griekenland*, Servire, Den Haag, 1960; uit Duits vertaald.
- Kesel, W.G. de: *Aspecten van de rituele kunst*, Terra, Zutphen, 1981.
- Kieckhefer, Richard: *Magic in the Middle Ages*, Cambridge Univ. Press, 1990.
- King, Francis: *Magie – de westerse overlevering*, De Haan, Bussum, 1974;vertaald uit Engels.
- King, Francis: *Modern ritual magic - the rise of western occultism*, Prism, 1989; oorspronkelijk uitgegeven als *Ritual magic in England*, 1970.
- King, Francis: *The magical world of Aleister Crowley*, Arrow, Londen, 1977, 1987.
- Kipling, Rudyard: *Puck of Pook's Hill*, Penguin, Londen, 1987; oorspr. uitgave 1906.
- Klaits, Joseph: *Servants of Satan*, Indiana Univ. Press, Bloomington, 1985.
- Klashorst, Pauline van de (red): *Dodendans - ontdekkingsreis rond de dood in verschillende culturen*, Kon. Instituut voor de Tropen, Amsterdam, 1990.
- Knight, Gareth: *Occult exercises and practices - gateways to the four worlds of occultism*, Aquarian, 1976, 1985.
- Knight, Stephen: *The Brotherhood - the secret world of the Freemasons*, Panther, Londen, 1983, 1985.
- Kohn, Roger: *Encyclopedie van muziekinstrumenten*, Helmond, 1986; vertaald uit Engels, 1976.
- Koltuv, Barbara Black: *Lilith – "Het donkere vrouwelijke"*,

- Symbolon, z.p., 2003; vertaling van *The book of Lilith*.
- König, Marie: *De vrouw in de cultus van de ijstijd*, in R.Fester, M.E.P.König, D.F.Jonas & A.D.Jonas: *Vrouw en macht*, p 112-166, Uitg. Helmond, Helmond; vertaling van *Weib und Macht*, 1979.
- Konraad, Sandor: *Klassieke tarotleggingen*, Schors, Amsterdam, 1985; vertaling van *Classic tarot spreads*.
- Korbel, Petr & Milan Novak: *Geïllustreerde mineralencyclopedie*, Rebo, Lisse, 2001.
- Kraaij, Harry: *The Royal Palace in Amsterdam – a brief history of the building and its users*, Stichting Koninklijk Paleis, Amsterdam, 1997.
- Kramer, Heinrich & James Sprenger: *The malleus maleficarum*, Dover Publications, New York, 1971 (1928); oorspronkelijke uitgave 1486 in het Latijn.
- Krispijn, Madeleine: *Handlijnkunde*, Elmar, Rijswijk, 1983.
- Krispijn, Madeleine: *Kaartleggen - toekomst- en karakteranalyse*, Elmar, z.j.
- Kühn, Herbert: *Prehistorische kunst in Europa*, Pictura, 1960; vertaling van *Die Felsbilder Europas*.
- Kunz, George Fredrich: *The curious lore of precious stones*, Dover, New York, 1971; oorspronkelijke uitgave 1913.
- Labacher, Julia: *Gids geneeskrachtige stenen - voor lichaam en geest*, Tirion, z.j.
- Lady Sheba: *The grimoire of Lady Sheba*, Llewellyn, 1972, 1974.
- Lamond, Frederic: *Fifty years of Wicca*, Green Magic, Sutton Malet, Engeland, 2004.
- Lamond, Fredric: *Religion without beliefs – essays in pantheist theology, comparative religion and ethics*, Janus, Londen, 1997.
- Lamond, Frederic (onder pseudonym Robert): *The divine struggle*, Nemeton, Berkeley, Calif., 1990.

- Lankester, Joke en Ko: *De acht Jaarfeesten*, De Kern, Baarn, 1998, 2^e druk, 2002.
- Lankester, Joke en Ko: *De magie van wierook*, De Kern, 2006.
- Lankester, Joke en KO: *De Groene Man en de Groene Vrouw – hun symboliek en gedaantes vanaf de steentijd tot nu*, A3 boeken, 2011.
- Lankester, Joke en Ko: *De taal van de orakels*, De Kern, 2000.
- Lankester, Joke en Ko: *Encyclopedie van westerse Goden en Godinnen*, De Kern, 2004.
- Lankester, Joke en Ko: *Heksen komen van de maan*, De Kern, Baarn, 2001.
- Lankester, Joke en Ko: *Het magische spreukenboek*, De Kern, 2008.
- Lankester, Ko: *Het vieren van de Maanfeesten*, Circe, 2011; oorspronkelijk uitgegeven als *De Keltische Maankalender in het zonnejaar*, De Ring, Hollandscheveld, 1994.
- Lankester, Ko: *The roots of Modern Witchcraft*, Wiccan Rede, vol 9/3 t/m vol 12/4, 14 delen, 1988-1991.
- Larner, Christina: *Witchcraft and religion – the politics of popular belief*, Basil Blackwell, Oxford, 1987 (1984).
- Latte, Kurt: *Römische Religionsgeschichte*, Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1960.
- Lawless, Julia: *The encyclopaedia of essential oils*, Element, 1992.
- Leek, Sybil: *Diary of a witch*, New American Library (NAL), New York, 1968.
- Leek, Sybil: *The complete art of witchcraft*, NAL, 1971.
- Leeming, David & Jake Page: *God - myths of the male divine*, Oxford UP, 1996.
- Leeuw, G. van der: *Religion in essence and manifestation*, Princeton UP, 1986 (1938)
- Leitch, Aaron: *Secrets of the magickal grimoires – the classical texts of magick deciphered*, Llewellyn, 2005.

- Leland, Charles G.: *Aradia or the gospel of the witches*, Deosil Dance, Gwynedd, 1989.
- Leland, Charles Godfrey: *Etruscan Roman remains*, Phoenix, z.j.; oorspronkelijke uitgave 1892.
- Leland, Charles Godfrey: *Gypsy sorcery and fortune telling*, Dover, New York, 1971 (1891).
- Lerner, Gerda: *The creation of patriarchy*, Oxford UP, 1986.
- Levack, Brian: *The witch-hunt in early modern Europe*, Longman, Londen, 1987.
- Lévi, Eliphas: *Transcendental magic*, Weiser, 1992; vertaling van *Dogme et rituel de la Haute Magie*, 1856.
- Lindenberg, Wladimir: *Wegen en riten van inwijding*, Ankh-Hermes, 1979; vertaling van *Riten und Stufen der Einweihung*, 1978.
- Lindholm, Lars B.: *Pilgrims of the night - pathfinders of the magical way*, Llewellyn, 1993.
- Ling, Trevor: *A history of religion east and west*, MacMillan, Londen, 1968.
- Luck, Georg: *Ancient pathways & hidden pursuits - religion, morals and magic in the Ancient World*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2003.
- Luck, Georg: *Arcana Mundi - magic and the occult in the Greek and Roman worlds*, John Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 1985.
- Luhrmann, Tanya: *Persuasions of the witch's craft - ritual magic and witchcraft in present-day England*, Blackwell, Oxford, 1989.
- Lurker, Manfred: *Dictionary of Gods and Goddesses, devils and demons*, Routledge, 1984.
- Lust, John: *The herb book*, Bantam, 1974.
- MacFarlane, A.D.J.: *Witchcraft in Tudor and Stuart England*, Harper & Row, New York, 1970.
- Maessen, Yvonne en Jim Streefkerk: *Signatuur en*

- eigenschappen van kruiden*, ongepubl. fotocopie, z.j.
- Magnus: *Ik ben een heks*, Stichting Bewustzijn, Alkmaar, 1989.
- Maple, Eric: *Witchcraft – the story of man's search for supernatural power*, Octopus, Londen, 1973.
- Markale, Jean: *Women of the Celts*, Inner Traditions, Rochester, Vermont, 1986; vertaling van *La Femme Celte*, 1972.
- Marks, Kate (red): *Circle of songs - songs, chants, and dances for ritual and celebration*, Full Circle Press, Lenox, 1993.
- Martello, Leo Louis: *Witchcraft - the Old Religion*, Citadel, Secaucus, NJ, 1973.
- Marwick, Max (red): *Witchcraft and sorcery - selected readings*, Penguin, 1982.
- Marwick, Max: *Witchcraft*, The New Encyclopedia Britannica, vol. 19, pp 895-900, Benton, Chicago, 1977.
- Mascetti, Manuela Dunn: *De Goddelijke vrouw - mythologie en symboliek*, Elmar, Rijswijk, 1990; vertaling van *The song of Eve*.
- Mathers, S. L. MacGregor (red): *The key of Solomon the King*, Weiser, 1991; oorspronkelijke uitgave 1888.
- Mathers, S.L. MacGregor (red): *The book of the sacred magic of Abramalin the mage*, Dover Publications, New York, 1975; oorspronkelijke uitgave 1900.
- Matthews, Caitlin: *The elements of the Celtic tradition*, Element, 1989.
- Matthews, Caitlin: *The elements of the Goddess*, Element, 1989.
- Matthews, Caitlin (red): *Voices of the Goddess*, Aquarian, 1990.
- Matthews, Caitlin & John: *The western way – a practical guide to the western mystery*, Arkana, Londen, 1985.
- Matthews, John (ed): *Choirs of the god – revisioning masculinity*, Mandala, Londen, 1991.
- Matthews, John (ed): *The world atlas of divination*, Headline, Londen, 1994.

- Matthews, John & Marian Green: *The grail seeker's companion - a guide to the grail quest in the Aquarian Age*, Aquarian, 1986.
- Meer, Annine van der: *Van Venus tot Madonna – een verborgen geschiedenis*, synthese, Den Haag, 2006.
- Meer, Annine van der: *Venus is geen vamp – het vrouwbeeld in 35.000 jaar venuskunst*, A3 boeken, 2009.
- Meijere, Victor de: *De tooverij in Vlaanderen - toovenaars, tooverheksen, aflezers en stuiters*, Volkskunde, 1929, p 87-128.
- Melkor: *Heksen bestaan! - hekserij: van hobby tot levensweg*, Strengholt, Naarden, 1994.
- Mellaart, James: *Earliest civilizations of the Near East*, Thames & Hudson, Londen, 1965, 1978; vertaald als *De vroegste beschavingen: het Nabije Oosten*, Elsevier, Amsterdam, 1969.
- Meyer, Marvin & Paul Mirecki (red): *Ancient magic and ritual power*, Brill, 1995.
- Michelet, Jules: *Satanism and witchcraft*, Tandem, Londen, 1965.
- Miller, Malcom: *Chartres Cathedral*, Jarrold, Andover, Hampshire, 1996.
- Miller, R.M. & J.M. Harper: *Werken met energieën - praktische paranormale vaardigheden*, Ankh-Hermes, 1987; vertaling van *The psychic energy workbook*, 1986.
- Minerva: *Bezems en pentagrammen – handboek voor de jonge heks*, Schors, Amsterdam, 2001.
- Mirecki, Paul & Marvin Meyer (red): *Magic and ritual in the ancient world*, Brill, 2002.
- Modrzyk, Stanley: *Turning of the wheel – a Wiccan Book of Shadows for Moons & Festivals*, Weiser, York Beach, Maine, 1993.
- Monaghan, Patricia: *The book of Goddesses & heroines*,

- Llewellyn, 1990.
- Monter, William: *Witchcraft in France and Switzerland – the Borderlands during the Reformation*, Cornell University Press, Londen, 1976.
- Morris, Desmond: *De magische kracht van amulet, mascotte en talisman*, Van Holkema & Warendorf, Houten, 1999.
- Morrison, Sarah Lyddon: *The modern witch's spellbook, book 2*, Citadel Press, 1986.
- Murray, Margaret A.: *The God of the witches*, Oxford University Press, Londen, 1970; oorspr. uitgave 1931.
- Murray, Margaret A.: *The witch-cult in Western Europe*, Oxford at the Clarendon Press, Londen, 1967; oorspr. uitgave, 1921.
- Nagel, Yoeke: *De magie van het huishouden*, Forum, amsterdam, 2007.
- N.N.: *Das Hexenbuch - Authentische Texte moderner Hexen*, Goldmann, München, 1987.
- N.N.: *Encyclopedia of magic and superstition – alchemy, charms, dreams, omens, rituals, talismans, wishes*, Octopus, Londen, 1974 (1970).
- N.N.: *Heksen en demonen – alles over het bovennatuurlijke*, Uitgeverij Helmond, Helmond, 1974; vertaald uit Engels, 1974.
- N.N.: *Natural magic – discover the world of cosmic power in yourself*, Marshall Cavendish Publications, Londen, 1974.
- N.N.: *The Mabinogion*, Dorset Press, New York, 1976.
- Neumann, Erich: *The Great Mother - an analysis of the Archetype*, Princeton Un. Press, Princeton, NJ, 1955, 1974; vertaling van *Die Grosse Mutter*.
- North, J.A.: *Roman religion*, Oxford University Press, 2000.
- Ogden, Daniel: *Magic, witchcraft, and ghosts in the Greek and Roman worlds - a sourcebook*, Oxford University Press, 2002.

- Olliver, Charles: *Handbook of magic and witchcraft*, Senate, Londen, 1996 (1928)
- Olson, Carl (red): *The book of the Goddess - past and present*, Crossroad, New York, 1990.
- Orchard, Andy: *Dicionary of Norse myth & legend*, Cassell, Londen, 2002 (1997).
- Overeijnder, Lex: *Kruiden tegen kwaaltjes*, Donker, Rotterdam, 1982.
- Owen, Gale R.: *Rites and religions of the Anglo-Saxons*, Dorset Press, 1985.
- Palmer, Magda: *Precious stones - their healing power and planetary influence*, St. Martin's Press, New York, 1988.
- Parke, H.W.: *Festivals of the Athenians*, Thames and Hudson, 1977, 1986.
- Parrinder, Geoffrey: *Witchcraft*, Penguin, 1958.
- Pattanaik, Devdutt: *Devi – the Mother-Goddess*, Vakils, Feffer and Simons, Mumbai, India, 2000.
- Paulsen, Kathryn: *The complete book of magic and witchcraft*, NAL, 1970.
- Perowne, Stewart: *Roman mythology*, Hamlyn, Londen, 1969.
- Phillpotts, Beatrice: *Het boek der magiërs - de wereld van bezweringen, rituelen en magische krachten*, Deltas, Aartselaar, 2004; vertaling van *The wizard's book of spells*, 2003.
- Pickering, David: *Dictionary of witchcraft*, Cassell, Londen, 1996.
- Pinsent, John: *Greek mythology*, Hamlyn, londen, 1969.
- Piggott, Stuart: *The Druids*, Thames and Hudson, londen, 1985 (1968).
- Pleij, Herman: *Van karmijn, purper en blauw - over kleuren van de Middeleeuwen en daarna*, Prometheus, Amsterdam, 2002.
- Pollack, Rachel: *De 78 graden der wijsheid - deel 1: De Grote*

- Arcana en deel 2: De Kleine Arcana*, Schors, 1983; vertaling van *Seventy-eight degrees of wisdom*, 1980.
- Pulford, Nicola de: *Handboek der magie - 40 stap-voor-stap bezweringsformules om het leven naar je hand te zetten*, Librero, 2004; vertaling van *The book of spells*, 1998.
- Radford, E. & M.A.: *The encyclopedia of superstitions*, Helicon, Oxford, 1995 (1948).
- Redmond, Layne: *En de drummers waren vrouwen – een spirituele geschiedenis van het ritme*, A3 boeken, 2012; vertaling van *When the drummers were women*, 1997.
- Rees, Alwin & Brinley: *Celtic heritage – anciend tradition in Ireland and Wales*, Thames and Hudson, Londen, 1978 (1961)
- Regardie, Israel: *Ceremonial magic - a guide to the mechanisms of ritual*, Aquarian, 1980.
- Regardie, Israel: *How to make and use talismans*, Aquarian, 1981.
- Regardie, Israel: *The complete Golden Dawn system of magic*, Falcon, Santa Monica, 1984; 10 delen in 1 band.
- Regardie, Israel: *The eye in the triangle - an interpretation of Aleister Crowley*, Falcon Press, Las Vegas, 1970, 1989.
- Renfrew, Colin: *Archaeology and language - the puzzle of Indo-European origins*, Penguin, 1987.
- Révész-Alexander, M.: *Eva, Maria, Venus – symbolen van het vrouwelijk wezen*, Mouton, den Haag, 1968.
- Riva, Anna: *Golden secrets of mystic oils*, International Imports, Toluca Lake, Cal., 1978.
- Riva, Anna: *The modern witchcraft spellbook*, International Imports, Toluca Lake, CA, 1972.
- Robbins, Rossell Hope: *The encyclopedia of witchcraft and demonology*, Nevill, Londen, 1959.
- Rose, Elliott: *Razor for a goat*, University of Toronto Press, 1962, 1989.

- Rose, H.J.: *Ancient Roman religion*, Hutchinson, Londen, 1948.
- Ross, Ann: *Everyday life of the Pagan Celts*, Batsford, Londen, 1970.
- Russell, James C.: *The Germanization of early medieval Christianity - a sociohistorical approach to religious transformation*, Oxford University Press, 1994.
- Russell, Jeffrey B.: *A history of witchcraft*, Thames & Hudson, Londen, 1980.
- Russell, Jeffrey Burton: *The devil – perceptions of evil from Antiquity to primitive Christianity*, Cornell UP, 1977.
- Russell, Jeffrey B.: *Witchcraft in the Middle Ages*, Cornell Univ. Press, Londen, 1972, 1984.
- Sabin, Thea: *Wicca voor beginners – basisprincipes, filosofie, praktijk*, Mynx, Amsterdam, 2007; vertaling van *Wicca for beginners*, 2006.
- Sachs, Curt: *Geschiedenis der muziek*, Spectrum, 1967; vertaling van *Our musical heritage*.
- Saletore, R.N.: *Indian witchcraft – a study in Indian occultism*, Abhinav, New Delhi, 1981.
- Salomon, Rabbi: *De sleutels van Salomo*, Tango, Leiden, 1974; vertaald uit Frans.
- Sams, Jamie en David Carson: *Medicine cards - the discovery of power through the ways of animals*, Bear, Santa Fe, NM, 1988; boek en kaartspel.
- Sanders, Alex: *The Alex Sanders lectures*, Magickal Child, New York, 1984.
- Sanders, Maxine: *Firechild – the life and magic of Maxine Sanders, Witch Queen*, Mandrake, Oxford, 2008.
- Scheffer, Mechthild: *Bach bloesemtherapie*, Driehoek, Amsterdam, 1984; oorspr. uitgave Duits, 1984.
- Schipper, Mineke & Piet Schrijvers (red): *Bezweren en toveren – magie en literatuur wereldwijd*, Ambo, 1995.
- Schultes, R.E.: *Het grote kruidenboek*, Zomer & Keuning, Ede,

- 1978.
- Schurmacher, Emile: *Witchcraft in America today*, Paperback Library, New York, 1970.
- Scot, Reginald: *The discoverie of witchcraft*, Dover Publications, 1972; oorspronkelijke uitgave 1584.
- Scott, I. Chase: *God is a woman – the origin of Yahweh, Allah, and the Gods of India*, Greyden Press, z.p., z.j.
- Seabrook, William: *Witchcraft*, Sphere Books, Londen, 1970 (1942).
- Senechal, Mary (ed): *Duistere sekten en zwarte kunst*, Lekturama, Rotterdam, 1978; vertaald uit engels, 1975.
- Sergiev, Gilly: *Heksenvademeccum – de verborgen kracht van magie*, Altamira-Becht, 2002; vertaling van *A Witch's Grymoire of secret magick and spells*, 2002.
- Seznec, Jean: *The survival of the pagan Gods*, Princeton Univ. Press, Princeton, N.J., 1972; oorspr. uitgave in Frans, 1953.
- Sharamon, Shalila & Bodo Baginski: *Edelstenen en sterrenbeelden*, Schors, Amsterdam, 1989.
- Sjöö, Monica & Patricia Mor: *The Great Cosmic Mother - rediscovering the religion of the earth*, Harper, 1987.
- Skelton, Robin: *Spellcraft - a manual of verbal magic*, Routledge, 1978.
- Slade, Paddy: *Natural magic - a seasonal guide*, Hamlyn, 1990.
- Slater, Herman (ed): *A book of pagan rituals*, Vol. 1 + 2, Weiser, 1978.
- Slater, Herman (ed): *Pagan rituals III - Outer Court Training Coven*, Magickal Childe, 1989.
- Slater, Herman: *Magickal formulary spellbook - book 1*, Magickal Childe, 1981.
- Sluis, Claudia van der: *Moderne Heksen*, Schors, 2001.
- Smit, Susan: *Heks – een magische reis door de westerse spiritualiteit*, Arena, Amsterdam, 2001.
- Smith, Stephen R.: *Wylundt's book of incense*, Weiser, 1989.

- Smyth, Frank: *Modern witchcraft*, MacDonald, Londen, 1970.
- Smyth, Frank e.a.: *Witchcraft, magic and the supernatural*, Octopus, Londen, 1974.
- Southern, R.W.: *Western society and the church in the Middle Ages*, Penguin, 1970.
- Squire, Charles: *Celtic myth and legend*, Newcastle Publishing, , 1975.
- Stam, Petra & Marja de Zeeuw: *In het licht van de maan – handboek vieringen, symboliek en bewustwording* , A3 boeken, 2011.
- Starhawk: *Dreaming the dark*, Beacon Press, Boston, 1982.
- Starhawk: *The spiral dance - a rebirth of the ancient religion of the Great Goddess*, Harper & Row, 1979.
- Sary, Fr. en V.Jirásek: *Geneeskruiden*, Omega, Amsterdam, 1976; oorspr. uitgave Tsjechisch, 1972.
- Stewart, R.J.: *Celtic gods, Celtic goddesses*, Blandford, Londen, 1990.
- Stewart, R.J.: *Music and the elemental psyche – a practical guide to music and changing consciousness*, Aquarian, 1987.
- Stone, Merlin: *When God was a woman*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1976; vertaald als *Eens was God als vrouw belichaamd*, Servire, 1979.
- Stoneman, Richard: *The Syrian cuckoo - Rome and the Unconquered Sun*, History Today, Vol. 38, december 1988, p 29-34.
- Streep, Peg: *Sanctuaries of the Goddess – the sacred landscapes and objects*, Bulfinch Press, Londen, 1994.
- Ström, Åke & Haralds Biezais: *Germanische und Baltische Religion*, Kohlhammer, Stuttgart, 1975.
- Sturzaker, James: *Aromatics in ritual and therapeutics*, Metatron, Londen, 1979.

- Summers, Lucy: *Heks appeal - verleidelijke spreuken voor magische meiden*, Mom, Houten, 2005; vertaald uit Engels, 2004.
- Summers, Lucy: *Heksen en witte magie – Wicca*, Librero, Kerkdriel, 2002; vertaling van *The book of Wicca*, 2001.
- Summers, Montague: *The history of witchcraft*, Dorset Press, New York, 1987.
- Summers, Montague: *Witchcraft and black magic*, Arrow Books, Londen, 1965 (1946).
- Symonds, John: *The great beast - the life of Aleister Crowley*, Panther, Londen, 1951; revised edition, 1973.
- Sythove, Merlin: *Moderne hekserij*, Kok, Kampen, 1999.
- Szabo, Zoltan: *Het runenboek*, Spectrum, 1987; oorspr. uitg. Duits, 1985.
- Szasz, Thomas S.: *The myth of mental illness*, Dell, New York, 1961.
- Tetteroo, Tosca: *Edelsteentherapie van A tot Z*, De Kern, 1997.
- Thomas, Keith: *Religion and the decline of magic - studies in popular beliefs in sixteenth and seventeenth century England*, Penguin, 1971.
- Tindall, Gillian: *A handbook on witches*, Granada, Londen, 1965.
- Toussaint Raven, J.E.: *Heksenvervolging*, Fibula van Dishoeck, bussu, 1972.
- Trevor-Roper, H.R.: *The European witch-craze of the 16th and 17th centuries*, Penguin, 1969.
- Turner, Frank M.: *The Greek heritage in Victorian Britain*, Yale Univ. Press, New Haven, 1981.
- Tyson, Donald: *How to make and use a magic mirror*, Llewellyn, 1990.
- Uhlig, Helmut: *Die Mutter Europas - Ursprünge abendländischer Kultur in Alt-Anatolien*, Lübbe, Bergisch

- Gladbach, 1991.
- Urdiz, Gebu: *Magie van de runen*, Schors, 1979; oorspr. uitgave Italiaans, 1977.
- Uyldert, Mellie: *De taal der kruiden*, Strengholt, 1948.
- Uyldert, Mellie: *Verborgen kracht der edelstenen*, Driehoek, Amsterdam, 1972.
- Valgaerts, Eddy & Luk Machiels: *De Keltische erfenis – riten en symbolen in het volksgeloof*, Mens en Cultuur, Gent, 1992.
- Valiente, Doreen: *An ABC of witchcraft past & present*, Hale, 1973, 1986.
- Valiente, Doreen: *Charge of the goddess*, Hexagon Hoopix, Brighton, 2000.
- Valiente, Doreen: *Natural magic*, Phoenix, Custer, Wash., 1975, 1986.
- Valiente, Doreen: *The rebirth of witchcraft*, Hale, 1989.
- Valiente, Doreen: *Witchcraft for tomorrow*, Hale, 1978.
- Ven, D.J. van der: *Folkloristische omzwervingen door Twente, Salland en de Gelderse Achterhoek*, Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam, Enschede, 1977.
- Vermaseren, Maarten: *Cybele and Attis – the myth and the cult*, Thames & Hudson, Londen, 1977.
- Versluis, Arthur: *Het magisch denken*, Mirananda, Den Haag, 1986; vertaling van *The philosophy of magic*, 1986.
- Vervoort, Renilde: *Vrouwen op den besem en derghelyck ghespoock – Pieter Breugel en de traditie van hekserijvoorstellingen in de Nederlanden tussen 1450 en 1700*, NKS, Nijmegen, 2011.
- Vinci, Leo: *Incense*, Aquarian, 1980.
- Vries, Jan de: *Altgermanische Religionsgeschichte*, 2^e druk, 2 delen, Walter de Gruyter, 1956-1957.

- Waite, Arthur Edward: *The Wordsworth Book of Spells*, Wordsworth, Ware, Hertfordshire, 1995; oorspronkelijke uitgave als *The book of ceremonial magic*, 1911.
- Walker, Barbara G.: *The book of sacred stones*, Harper, 1989.
- Walker, Barbara G.: *The woman's dictionary of symbols & sacred objects*, Harper & Row, 1988.
- Walker, Barbara G.: *The woman's encyclopedia of myths and secrets*, Harper & Row, 1983.
- Walker, Barbara: *The Crone - woman of age, wisdom and power*, Harper, 1985.
- Walker, Barbara: *Women's rituals*, Hale, 1990.
- Walker, Charles: *The atlas of occult Britain*, Hamlyn, Tichenham, Middlesex, 1987.
- Wallis Budge, E.A.: *Amulets and talismans*, Collier, New York, 1970.
- Warren-Clarke, Ly: *The way of the Goddess - a manual for Wiccan initiation*, Prism Press, 1987.
- Webster, Graham: *Celtic religion in Roman Britain*, Barnes & Noble, Totowa, NJ, 1986.
- Weinstein, Marion: *Earth magic – a Dianic Book of Shadows*, Phoenix, Custer, Wash., 1980.
- Weinstein, Marion: *Positive magic - occult self-help*, Phoenix, Custer, Washington, 1981.
- West, Kate: *De heksenketel – klassieke formules en recepten voor modern heksen*, Archipel, amsterdam, 2002; vertaling van *The real witches'kitchen*, 2002.
- West, Kate: *The real Witches' Coven – the definitive guide to forming your own Wiccan group*, Element, Londen, 2003.
- Widengren, Geo: *Religionsphänomenologie*, Walter de Gruyter, Berlijn, 1969; vertaald uit Zweeds, 1953.
- Willemse, Theo: *Algemene muziekleer*, Spectrum, 1979.
- Williams, Charles: *Witchcraft*, Aquarian, 1980 (1941).
- Williamson, John: *The Oak King, the Holly King and the Uni-*

- corn*, Harper, 1986.
- Willis, Tony: *The runic workbook*, Aquarian, 1986.
- Wilson, Colin & Una Woodruff: *Witches*, Dragon's World, Limpsfield, Surrey, 1981.
- Wilson, Stephen: *The magical universe – everyday ritual and magic in pre-modern Europe*, Hambledon and London, London, 2000.
- Wissowa, Georg & Wilhelm Kroll (red): *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (23 delen in 46 banden), Metzlersche Buchhandlung, Stuttgart, 1894-1957.
- Woolger, Jennifer Barker & Roger: *The Goddess within – a guide to the eternal myths that shape women's lives*, Fawcett Columbine, New York, 1989.
- Worth, Valerie: *The crone's book of words*, Llewellyn, 1971, 1988.
- Wosien, Maria-Gabriele: *De magische dans – ontmoeting met de Goden*, De Haan, bussum, 1974; vertaald uit Engels, 1973.
- Zanker, Paul & Björn Christian Ewald: *Mit mythen leben – die bildewelt der römischen Sarkophage*, Hirmer, München, 2004.
- Zell, Morning Glory: *Excavating the Goddesses of Old Europe - an interview with the late Marija Gimbutas*, September 1991, Green Egg, zomernummer 1994, p 4-8.
- Ziegler, Gerd: *Tarot - mirror of the soul; handbook for the Aleister Crowley Tarot*, Urania, Sauerlach, 1986.
- Zohary, Michael: *Het plantenrijk van het land van de Bijbel*, La Rivière & Voorhoeve, Zwolle, 1982; vertaling van *Plants of the Bible*.
- Zutter, Jan: *Abracadabra – Lexicon van de moderne hekserij, Hadewijch*, 1997.
- Zutter, Jan de: *De schaduw van de maan - moderne hekserij in Europa*, Hadewijch, Antwerpen, 1994.

Zutter, Jan de: *Eko Eko – Een halve eeuw Wicca*, Houtekiet, Antwerpen, 2003.

Zwart, Arie & Karel Braun: *Heksen, ketters en inquisiteurs – geloofsvervolging en heksenprocessen door de eeuwen*, Fibula-Van Dishoeck, Haarlem, 1981,

Adressen

Adressen voor gebruiksvoorwerpen:

Zwaarden:

www.haller.stahlwaren.de
Haller Stahlwarenhaus
Im Kornhaus 13
D-7170 Schwäbisch Hall
Duitsland
tel.: 0791 - 7085

Athames:

www.fairyland.nl
<http://hekstopia.nl>

Jaarmarkten, cursussen smeden en trommel maken:

www.eindhovenmuseum.nl
Eindhoven Museum
Boutenslaan 161b
5644 TV Eindhoven

Bohdrans, sjamanentrommels en andere trommels:

www.stiggelbout.nl
Stiggelbout Slagwerk
Ulgersmaweg 27
9731 BJ Groningen

Diverse Wicca-gebruiksvoorwerpen:

www.sorcerers-apprentice.co.uk
The Sorcerer's Apprentice
6-8 Burley Lodge Road

Leeds LS61 QP
Great Britain

Adressen voor kruiden, wierook en kaarsen:

Voor gewaden, divinatiestenen, wierook, kruiden en harsen om
zelf wierook te maken:
www.circewicca.nl

Gekleurde kaarsen:
www.thecandleman.net
Fantasy Candles
Wales

Gekleurde kaarsen en wierook:
<https://sites.google.com/site/pontifexkramer>
De Poppendokter/Pontifex
Reestraat 20
1016 MM Amsterdam

Kruiden:
www.jacob-hooy.com
Jacob Hooy
KloveniersBurgwal 12
1012 CT Amsterdam

Kruiden:
www.baldwins.co.uk
G. Baldwin & Co.
Medical Herbalists
171-173 Walworth Road
London SE 17 1RW
Great Britain

Adressen van genootschappen, tijdschriften en Wicca-informatie:

Voor algemene informatie over Wicca:

www.circewicca.nl

Informatie over Wicca in Engeland

www.deosildance.co.uk

BM Deosil

London WC1N 3XX

Great Britain

Wiccan Rede Online

www.silvercircle.org/wiccanrede

Green Craft Wicca

www.greencraftwicca.org

**Contactadres voor paganisme in Nederland en Europa
tevens uitgever van blad Pagan Dawn**

www.paganfederation.org

Quest

www.webwytcherry.co.uk/theinvisiblecollege/quest.htm

Tijdschrift van Marian Green tevens schriftelijke cursus
natuurmagie en ceremoniële magie

BCM-SCL Quest

London WC1N 3XX

Great Britain

Register

Belangrijke verwijzingen zijn **vet** gedrukt. Foto's zijn *cursief* en rood. Pagina's 478-514 verwijzen naar publicaties in de bibliografie.

A

aarden, oefening om te 290-1
Abramalin 156, 162, 502
ademhaling 264
Adler, Margot 35, **36**
Agrippa von Nettesheim **147-8**, **147**, 153-4, 207, 209-10, 270-1, 361, 370, 374, 377, 379-80, 391, 478
Akasha 105
Alacahöyük **78**
Alan, Jim 434
alchemie 149, 153, 219, 259
altaar **212-5**, **214**, 221, 223
amulet 329, 368, **389-90**, 492, 496, 504, 512
analytisch denken **94-5**
Anatolië 63-7, **77-80**, 86, 96-7
Anderson, William 109, **109**, 478
Apuleius 96, 191, 478
archetypen **93**, 269
athame: 50-1, 134, 164, **164**, 170-4, **171**, **173**, 179, 186, **214**, 215

B

Babylonië 70, 206, 298-9, 368

badkruiden **399**
Baring, Anne 67, 479
barnsteen **195-7**, 367, 475
Barrett, Francis **153-4**, **153**, 192, 391, 479
Basford, Kashleen 109, **109**
Bashir, Mir 20
bel **193-4**, 215-6
Bell, Jesse wicker zie Lady Sheba
Bergson, Moina 158
bezem **189-91**, **189**
Blavatsky, H.P. 208, 480
Boek der Schaduwen **17-22**, 25-6, 29, 37, 47, 51, **133-6**, 163,
165, 169, 243, 444
Bolen, Jean Shinoda 112, 481
Bone, Gavin 29, 489-90
Bone, Ray **31-3**, **31**
Bowden, Hugh **100**, 101, 481
Bracelin, Jack 15, 22, 31
Buckland, Raymond **33-4**, **33**, 36, 49, 482
Buckland, Rosemary 33-4, **33**
Buczynski, Ed 36, 482
Budapest, Zsuzsanna 42-3, **42**, 102, 128, 449, 482
Butler, W.E. 335, 483

C

Cabot, Laurie 41-2, **41**, 483
cakes en wijn 179, **225-30**, 258, 440-1
Campbell, Joseph 99, 483
Carmichael, Alexander 244

Carmina Gadelica 244
Carpenter, Dennis 434
Çatal Höyük **63-9**, **64**, 76, **77**, 85, 95
chants 449, **455-9**, 502
Charge 152, 260, 511
Childe, Gordon 59, 484
Circle Sanctuary 434
Clutterbuck, Dorothy 12, **15-6**, 19-20
Co-Masons 151
Cohn, Norman 139, 145, **145**, 484
'Com' zie McCombie
Copperthwaite, Derek 33
Coven 5-6, 50, **116-134**
- naam **130-1**
Crawford, O.G.S. 59, **59**, 481
Crowley, Aleister 17, 21, 23, 40, **158**, **159**, **158-60**, 227-9,
238-9, 250, 281, 313-4, 485
Crowley, Vivianne 32, 481
Crowther, Arnold **22-4**, 419
Crowther, Patricia **22-5**, **23**, 33, 35, 191, 320, 419, 486
Cunningham, Scot 56, 486-7

D

Dafo **16**, 20, 118, 238
dans 5, 443, 449, **465-9**, **469**
Dawson, Patricia zie Crowther
deconsacrereren **235-6**
deosil 50, 231
Dianics **42-3**, **42**, 48, 50, 102, 104, 112, 117, 128

dierenriemtekens 343-4, 349, 368, **369-373**, *372-379*, 380, 381, 405, 416

divinatie:

- algemeen 51, 143, 268-271, **297-325**, 333-4, 336
- bomendivinatie 319
- IChing 312
- ingewandenschouw 298-303, *298, 299, 301, 302*
- kristallen bol 309
- pendelen 307, **318-9**
- runen 312
- schouwen **308-310**
- speelkaarten 316-7, *316*
- stenendivinatie **320-4**, *320, 321*
- tarot *310, 312*, **313-6**, *314*
- voortekenen **317-8**
- wichelen 318-9
- zwarte spiegel 309, *309*

doctrinal religion 101

doorgangsriten **407-16**

droomkussentjes 366, **398-9**

E

Efese 96-7

Egypte 61, 80, 114, 159, 219, 360, 368

elementen:

- Aarde 103-4, *360*
- Ether 105
- algemeen 43, **102-7**, **376**, **474-7**
- bomen 477

- dagdeel 477
- dieren 379, 477
- dierenriemtekens 476
- functie 477
- kleuren 474, 477
- Lucht 103-4, **368**
- mannelijke 102, 106
- metalen 474
- oudheid 106
- planten 477
- planeten 379-80
- polariteit 477
- seizoen 477
- stenen 378, 477
- vrouwelijke 69, 102, 106
- Vuur 103-4, **361**
- wapens (werktuigen) 166-181, 477
- Water 103-4, **369**
- windrichting 477

Eleusis 99-100, 498

Eliade, Mircea 407, 434, 488-9

esbats **49**, 112

Ether zie elementen

Evans-Pritchard 52-3, 489

F

Farrar, Janet & Stewart 9, 18, 20, **28-9**, **28**, **29**, 47-8, 166, 199, 219, 238, 255, 489-90

Fellowship of Crotona 12, 16

Firth, Raymond 53-4, **54**, 490
Flint, Valerie 144-5, **144**, 490
Fortune, Dion 158, 419
Fox, Sel3ena 434
Freud, Sigmund 52, 75-6
Frost, Yvonne & Gavin 138

G

Galenus, Claudius 359

Gardner, Gerald

- algemeen 6-9, **11-27**, **11**, **14**, **19**, 31-4, 47-9, **57**, 73, 139, 170-2
- A Goddess arrives 48, **48**
- High magic's aid 14, 20-1, 48, 161, **163-5**, **163**, **164**, 169, 171-2, 175, 177, 180-1, 187-8, 208, 213, 215, 224, 239-40, 491
- Meaning of Witchcraft **15**, 22, 49, 60-1, 491
- Witchcraft today **13-5**, **14**, 139, 154, 177, 223, 240, 242-3, 491
- Ye bok of ye art magical **20-1**, 33, 161-2, 163, 167, 169, 171-2, 175, 177, 180-1, 187, 208, 213, 218-9, 224, **238-40**, 242, 246, 491

geleidegeest **277-9**, 308, 340, 344, 397-8
gewaad 189, **201-2**, **205-6**
gesel **185-7**

Gimbutas, Marija **61-3**, **62**, 68-73, 92-4, 492
gitten **196-7**
Glass, Justine 30, 492

Goden:

- Agni 106
- Ahriman 143
- Ahura Mazda 143
- Amor 202, **202**
- Apollo **85-8**, **87**
- Argos 87
- Attis 97, 511
- Bacchus 257, **257**
- Cernunnos 73, 113
- Chrysaor 88-9
- Drievoudige God 85-90
- Dionysos 85-90, **85**, 114-5, 443, 466
- Dondergod 92
- Dumuzi 114
- Eikkoning 248, 252, 255
- Eros 75
- Gehoornde God **73-5**, **111**, **113**, 115, 171, 181, 183
- Genius **392**
- God als bok 74, **91-2**
- God als hert 66, 73, 102
- God als luipaard 64-6, 85, 88
- God als ram 66, 385
- God als slang **90-1**, 102
- God als stier 66, **76-83**, **77**, **78**, **79**, **82**, 85, 90-1, 102, 171
- God van Dood en Wedergeboorte 58, **73**, **76**, 94, 99, 115, 140, 187, 426-9, 437, 439
- Graangod 219, 248-9, **258**, 451
- Hades 73, **98-9**, **98**
- Hemelgod 86, **92-3**

- Heracles 88
- Hermes **85-7**, 90-1, 115, 454
- Herne 73
- Hores 80
- Hulstkoning **248**, 252, 255
- Iasion de Jager 99
- Jachtgod **57-8**
- Janus 88, **378**
- Karnayna 113, 115
- Kronos **91-2**, **386**
- Mars **391**
- Mithras **80-1**, **81**
- Osiris **60-1**, **80**, 115, **185**, **187**
- Pan 73, **74**, **91**, 102, **113**, 115, 208, 454, **455**, **456**, 481
- Pegasus 88
- Perseus **88-90**
- Pluto (Ploutos) 99
- Poseidon 83, 89-90
- Seth 80
- Shiva 106
- Sol Invictus 247
- Tweelinggod **87-8**
- Vegetatiegod **73-92**, 97-102, 106, 114-5, **249**, 451, 454
- Wijngod 228-9, **258**
- Zagreus 99
- Zeus **81-3**, **82**, **86-8**, 91, 99-100, 105, 317
- Zonnegod **81**, 92, 247-8, 255

Godinnen (musen, nimfen):

- Amalthea 91

- Aphrodite 73, 95
- Aradia 16-7, **16**, 113, 501
- Artemis 86, **95-7**, **97**
- Athena **72**, 73, 88-90, **91**, 394
- Brigid 242, 253
- Demeter 89, **98-9**, 256
- Drievoudige Godin 70, 190, 192
- Epona 89
- Europa **82**
- Euterpe **458**
- Freya 196
- Gaia 92, 455
- Godin als geit 91
- Gorgone 83
- Graangodin 89, 99, 229, 256, **256**
- Grote Moeder **49-57**, 66, 68, 82, **92-8**, **93**, 102, 114, 140, 143, 204, 387, 414
- Hathor 414
- Hekate 95, 449
- Hera 86, 88, 99, 114
- Inanna 61, 67, 114
- Io 86-8
- Isis **60-1**, 67, **80**, **80**, 82, 114, 187, 414
- Ishtar **70**
- Juno 413
- Kali 105-6
- Kerridwen 178-9
- Kybele 67, 97, 197
- Leto 86

- Mari (Meri) 414
- Mere-Ama 414
- Maangodin 58, 73, *81*, 81-3, *113*, 187
- Medusa **88-91**, *89*, *432*
- Minerva *394*
- Moeder Aarde 90, 184, 213, 249, 256, 370, 451
- Nerthus 97
- Pasiphae 83
- Persephone **98-9**, *98*
- Prudentia 306, *306*
- Rhea 91
- Semele 86
- Shakti 106
- Slangengodin 90
- Thalia *459*
- Venus 67-8, 178, *201*, *202*, *383*, 503, 506
- Vlindergodin 73
- Vogelgodin 73, 106
- Golden Dawn 20, 105, **128-9**, **154-60**, *157*, 165-6, 179, 181, 187, 192, 194, **207-10**, 213, 225, 227, 231, 254, 272, 307, 328, 492, 506
- Graves, Robert 15, 20, 492
- Gray, eden 313, *313*
- Green, Marian 27, 192, 272, 275, 309, 315, 493
- Greer, Mary 314, 494
- grimoires **21**, **146-8**, 154, 156, 168, 172, **180**, 188, 207, 227, 233, 327-9, 391, 487, 500
- Groene Baby *408*, *409*
- Groene Man **108-11**, *108*, *109*, *111*, *122*, *462*, 478, 500

Groene Vrouw **108-11**, *108, 110, 117, 118, 120, 127, 409, 421*

Grote Rite 213, 228, 239, **257-8**

Grove, Ned 22

H

Hacilar 63-6, *65*, 76

Haining, Peter 35, *36*, 494

Hadingham, Evan 58, 494

halsketting **196-7**

handparting **431-2**

handvasting **417-431**

harpijen 454

Heilig Huwelijk 66, 229, 254

helderziendheid 23, 41, **261**, 268, 309

Herberger, Charles **83-94**, 495

Hieros Gamos zie Heilig Huwelijk

Hippokrates 106, 359

Holzer, Hans 35, *35*, 496

Homerus 84, 99

hostie 227, 229

Houghton, Michael 20

I

imagistic religion 101

invocatie 176, **203-5**, 208, **260**

inwijding **101, 128-33, 136-8**

J

jaarfeest **237-61**

Johns, June 27, 47, 497

Jung, Carl Gustav 106-7

K

kaars **192-3**, 214-5

kaarsenmagie **341-6**, 388, 396

kabala 147, 154, 156, 172

kelk **25**, 103-5, **177-9**, **177**

Kelly, Aidan **7-8**, **19-20**, **19**, 37-8, 186, 498

Kerényi, Karl 89-90, 99-100, 498

ketel **177-9**, **178**

Key of Solomon the King 21, **146**, 146, 162, **164**, **168**, 169, **171**, 171-2, 175-6, **176**, 180, 192, 218-9, 223, 233, 502

Kieckhefer, Richard 144, **144**, 498

knopenspreuk **348-54**

koekjes-en-wijnceremonie zie cakes en wijn

König, Marie 55, 499

koord 169, 174, **180-1**, 187-90

koordenmagie **354-8**

Kopinski, Pat **24-5**

korenbloemen 450-1

Kreta 68, 73, **82-3**, 91, 97, 115, 141

kruiden:

- algemeen 145, **280**, 338, 341

- naar dierenriemteken 476

- naar element 477

- naar planeten **379-387**

Kurgans 92

kwintessens 188, 209
Kyteler, Lady Alice 191

L

labyrinth 82-3
Laws of the Craft **22, 37-8**, 47
Leek, Sybil 38-40, *39, 40*
Leland, C.G. 16-7, *16*, 20, 501
Lenormand, Mevrouw *316*, 317
Levack, Brian 139-40, 501
Lévi, Eliphas **154, 154**, 183, **207-8**, 256, 501
Lorta, Jean François *461*
Luhmann, Tanya 55, 501

M

maanfassen 328
MacGregor Mathers, S.L. 146, *146*, 155, 161, *161*, 502
Machtigen van de Vier Windstreken **51**, 169, 224
magie:
- ceremoniële 21, 142, **165**, 172, 206, 233, 246, **326-9**, 331, 417, 467
- hogere 326
- natuurmagie 144-5, **326-9, 359-406**
- rituele magie 145, 148, **152-4**, 160, **161-6**, 172, 177, 231, 233
- witte en zwarte magie **330-3**
magisch dagboek **263-4**
magische training **33-8**
Magnus *44*, 44-5, 502

Malta 68, 141
mannenbonden 415
Martello, Leo Louis 34-5, **35**, 502
Marwick, Max 54-5, 502
maten nemen **174**
McCombie, Josephine 11
Medea 24-5
meditatie 51, 266-7, 301-2, 306, 336, 399
Melkor **44**, 45, 503
Mellaart, James 63-7, 140, 503
Merse, Paul **418**
mes met wit heft 174-5, **174**
metalen 149, 256, **362**, **371-2**, 474, 476
Mighty Ones zie Machtigen
Minotauros 83
Mokcsay, Zsuzsanna zie Budapest
Morris, Maxine zie Sanders
Murray, Margaret **12-5**, 20, 30, 34, 49-50, 55, 112, **139-40**,
237, 504

N

naaktheid 131, **200-5**
Neumann, Erich 93, **93**, 504
novieteninwijding 117, **128-30**

O

olie 343-6, **366-7**, 372, 395, **399-402**
olie zelf maken **400-2**
Olwen, Lady zie Wilson, Monique

overledene, ritueel voor **441-53**

Ovidius 299

P

paganism 246

Pannonio, Michele *455*

Paracelsus 207, 362

pentagram:

- algemeen *6*, 171, 181, *183, 207*, 208, 286-8, *341, 345*

- omgekeerd **183**, 221

- oproepend **210-1**, 233

- rechtopstaand 183-4, 207-8, 221

- trekken pentagram **206-12**

- uitbanningspentagram **208, 211-2**

pentakel **179-84, 182**

Phoenix zie Theos

planeten 270, 329, 341, **361-2**, 365, 367, 370, **371-2, 379-87**,
393-5, **404-5, 475**

polariteit **50, 94-5**, 102, 191, 228, 234, 256, **291-6**, 417, **477**

Poussin, Nicholas *455*

puberteitsriten **410**, 415

Q

Quellien, Artus *292, 306, 385, 386*

R

Raglan, Lady 108-9

Richard Wybold 81, 73, 115, 126, 136-7

ritme-instrumenten **463-5**

Robert (Fred Lamond) 7-8, 244, 499
Rose, Elliot 139, 506
Rosedale, Donna 12
rouwkransen 450
Rozenkruisers **149-50, 154-5**
Russell, Jeffrey 18, 139, 507

S

Sachs, Kurt 461, 507
Sanders, Alex **24-8, 25, 26**, 48, 137, 189, 223-4, 497, 507
Sanders, Maxine **24-8, 26**, 507
Schilling, Johannes *410-3*
Seax-Wicca 34
Sheba, Lady **37-8**, 47, 189-90, 231, 499
signatuurleer 362-3, 381
sikkel *168*, 169
Sirenen 454
Slater, Herman 36, 508
Smyth, Frank 17, 509
Soemeriërs 6, 61, 105, 114, 367-8
Sprengel, Anna 155
spreukbekrachtiger 353-5, 398
spreuken **346-58**, 459-60, 500
staf **175-7, 175, 176**
stenen 362, **367-71, 378-9, 475**
Stone, Merlin **59-60, 59**, 509
synthetisch denken **94-5**

T

Tacitus 97
talisman **389**, **389-398**
tattva's 105
Theos 34, 36
Thomas, Keith 139, 141, 148, **148**, 510
totemdier 277, 308
trammel 289, **460**, **461-4**, **461**, **466**, 465-7, 515

U

Uhlig, Helmut 93-6, 510
Ussher, James 60

V

Valiente, Doreen **15-7**, **18** 19-20, 27, **29-31**, 39, 43, **47-8**, 50,
172, 237-8, 242-5, 249, 258, 348, 353, 358, 456-9, 511
Valetti, Henri **433**
Vijfvoudige Kus **203-5**, **233-5**
visualisatie:
- algemeen 51, **260-4**, 266
- creatieve **276-84**
- geleide 264, **271-6**
- observatie **284-8**
Vlachopoulos, Doreen zie Valiente
volle maan 49, 95
Vrijmetselarij **150-2**, 162, 165, 167, 183, 187, 193-5, 212
vrouwenbonden 415

W

Waite, Arthur Edward 154, 158, **310**, 313, 512

Walker, Barbara 413, 423, 512

Weinstein, Marion 335, 512

werelden, de vier:

- algemeen **268-71**

- astrale sfeer 142, 269-71, **302-3**, 304, 309, 333, 336, 342, 365

- fysieke wereld 142, 188, 268, 270, 304

- mentale sfeer 210, **269-71**, 276-7, 302-3

- spirituele sfeer **270**

Weschke, Carl 37-8

Westcott, William Wyn 155-6

wiccaning **433-41**

widdershins **230-2**

wiel **194-5**, *194*

wierook:

- algemeen **199-200**, **365-6**

- wierookvat **184-5**, *200*

- zelf maken **402-6**

wijn **225-30**

Williamson, Cecil 15

Wilson, Monique & Campbell **32-3**

Witches' Rune 358, **459-60**

Woodman, W.R. 155-6

Z

Zarathustra 142-3

zegels 172, 183, **188**, 391

Zell, Morning Glory & Tim 138, 513

zout **217-20**

Zutter, Jan de 45, *46*, 130, 513-4
zwaard *11*, *31*, **166-70**